

Sp D9/2/99

PJERSZI DZEL
NA PUSTKOVJU

RSI 119/2

I

Wobec zaje Remusa i ludzkô wo njim wudba.

Kjej dziseszé pokolenjé jesz chodzelo na dzecinnich nozkach, chtuż tej na Kaszubach nje znoł Remusa? —

Nąksztolt tego smjecocha, chternigo zema vĕnekô na wuliczki vsóv i mjasteczk, kanał won każdą razą v przedednjé jarmarku, wodpustu abo i vjelgjigo svjĕta mjedze ludztvem. V svojim vampsu foliszovim sztoperczel won tej głová, wokretą muçą baranková, vesoko nad gromadą, zebraną na jarmarku v Brusach, abo vestrzod bogato i bestro wobleczonich bjałk na wodpusce Matkji Boskji ve Vjelu: vsach, co berło trzymją żezni, vjesoli i spjevni Zemji Zaborskji. Nje wodbelĕ sĕ bez Remusa targji i wodpustĕ v zelonim, wod svojich lip tak przezvanim Lipuszu, chdze dravim prądem bjeżi Czornôvoda, spjeszacô sĕ do vjelgjich Vdzidzkjich jezór. (Znała Remusa przesvjetnô Koscerzna, chdze podług stari ludzkji godkji Judosz sĕ mjoł wurodzĕc, i zemja Skarszevskô, chdze potomcĕ sprovadzonich przez biskupóv kujavskjich za czasóv ksążęca Sambora kolonjistóv dzis jeszcze movją godką polaszacą. Navetk i daleko na polnjé za Charzichov-

skjim jezorem žijaci Gochovje ricenskijgo rodu kupalē
jego tovarē: szkaplerze, rózańce, ksążkji i pjesnjikji, —
v czestim i chędogjim ale srodze zjnemczalim Betovje.
Kosznjedrzē, godką nom cuzi, krevją blizkji — bo
bjałkji z Kaszub bjerzą — vjidivelē Remusa pod Pę-
katą Vjeżą abo i przē Czervjoni Karczmje przedają-
cigo svój tovor bjedni. Znalē Remusa wobjedvje Stę-
żece, krolevskō i szlacheckō, po wobu brzegach Re-
dunji wusadłē, tak że jich chędogji budinkji, czer-
vjoni z ceglē, szaro-zelonavi v srąb, jak v zvjercadle
szklą sę v ji vodach. Znalē jego i Serakojce, vjes
głovnō Czestich Pól a przē tim przemeslnō i pełnō zęcō,
i Chmjelno, wonegdē głova caligo zemstva, chterne
mjono vzēło wod chmjelu, co vērosł po wobu stro-
nach koscoła z grobów porē ludzi kochajęcich sę za
zęcō v dovnich vjekach minjonich. V Parchovje, vsē
zataconi za dużimi lasami, przedovł Remus svoje
ksążkji i pjesnjikji Kaszubom parafiji Parchovskji i tim,
co sedzelē nad Vjelgim Mołuszem, i tim, co z Pomor-
skji ze za granjice provinceji zazerelē do svojich bra-
ci za mjedzą. V Suleczinje, chdze koscoł nji mō zvon-
njice, jakji belbe jarmark bez Remusa? Wu njego bo
też nabivac belo možno ksiażkji, jakjich nje przedovele
v njiżodni kseǵarnji, jak: «Płacz i narzekanjē Wojców
Svjęcich v wotchlanji», «Róža z Tandeburga», «Ali Ba-
ba i szterdzesce rozbojnjików», «Skorb kaszebsko-sło-
vjiińskji movē» naszigo Cejnovē. Mjoł won na svoji
karze frantovkji Jarosza Derdovskijgo: Poczesną po-
vjostkę wo bjednim «Jasku z knjeji», płaczlēvē i po-
czesné przigodē pana Czorlińskijgo, chturen do Pucka
jachoł sece kupac a przez pjekjelnigo mula, co mu
go zadoł mscevi žid, dalek i szerok vanożęc muszoł

po kaszubskjim kraju, jaż go vjernô bjalka navrocela do dom. Ksążkji, jakji le jeden Fijalek v Chelmnje mjol v svoji ksążnjicē, Remus wobvozeł po vsach i mja-stach kaszubskjich: «Valek na jarmarku» i «Vēmarsz žedóv do Palestině», zełgané przez psotnjika Derde. Wu njego jedinigo naběc belo možno marsz, wułożoni przez kaszubskjigo ksędza Kelera: «Marsz, marsz, me serce na Kalvarią!», chturen spjevaja v Mjira-chovskjim lese, kade jida nasi kompaniją do Vej-herova.

Vozeł Remus na svoji karze takji pjesnjikji, jakji norod kaszubskji lubił vėspjevivac. Z jego mizernigo vozedła na jednim kole szłē te pjesnje do chat ludu, chdze wuczilē sę jich przē kominkach młodi wod starich, njepomnāci, że bjedni Remus jim te pjesnje przēnosł na rozvjeselenjē serca...

C. d., s. 8

Zkąd won sę vzął?... Njicht tego nje vjedzoł. Njicht nje znoł jego matkji, anji wojca, anji przejacelstva, anji chatē, v chterni sę wurodzeł, anji vsē, co go vėcho-vała. Po zemji kaszubskji chodzeł i noseł ludovji pje-snjikji i ksążkji, nobożné i svjatové, a lud je broł, jak-be to tak bęc muszało. A njikommu nje przēszo do gło-vě, jak to dzivno, że takji prosti, njewuczali człovjek, vzoru strecha, handluje pravje ksążką i pjesnjikjem. Znaja na Kaszubach takjich, co ze szopką chodzą ko-le Gód i Svjětich Trzech Kroli i pokazują Matkę Bo-ską z Dzecątkjem v stanji v towarzestvje pastuszkóv i njemigo stvorenjô. Za to jim gburzē daja dobrą ko-lędę: chleba, słonjině i mąkji. Znani są tež džadē pod koscołem spjevajāci wo Svjětim Jerzim i Svjēti Bar-barze. A lud jich barzo wuvożô i chętno vtikô detka v wodemkłą rękę. Są i takji, co v koszu na plecach

noszą zobovkji dlo dzeci i jinszi gvoł i przedovaja to po checzach i po jarmarkach.

Remus beł jinszi mjarë. Nje proseł won rëką vëci-gnjëtą wo detka i litoscevą jałmużnę, ale chodzeł z gło-vą vesok podnjesoną, choc ruchna na njim zvjeszałë sę wobdzartë, że rek be sę litovoł...

Kjej Remus sę zjavil na jarmark abo na wodpust, popichającë swoję karę, to noprzod so vëszukivoł wu gbura mol, chdzebe mogł podjachac ze swoją karadajką i sę vëspac pod wustrzechą. Do karczmë nje zajeżdzoł njigde i njicht nje vjidzoł go njigde gorzołkji pijającigo. Roz jedini bodejże, jak povjadalë, mjoł won sę njechcaci napjic v žëcu i to na swoje njeszczescë i wutropjenjë. Koždi gospodorz doł jimu z kuchnji miskę bulev a won so dokupil sledza. To beło jego jedzenjë.

Pokąd Remus drzemoł na sanje, kara jego z ksążkoma ždała na klepjisku, wokretõ voskovaną przëkrivą, chterna chronjila ksążkji jego i pod gołim njebem wod deszczu i słuńca. Na vjechrzu ležoł stoł. Ale nje beł to stoł z deli zbjitij jak jinszi stołë, le sztołt kratë ze zbjitich i zrzeszonich przek i spak szlig leszczenovich. Modło do tego stołu wodpatrzeł znadz Remus z kratë, jaką trzimõ Svjeti Vavrzińc ve vołtorzu v koscerskijm koscele. Stoł takji nje czëžoł, nje zavodzoł, a kjede szedł v perzenë, tej v kjile pocerzi Remus sobje v lese zmestrovoł novi.

Z kurami Remus vstojoł. A jak jimu beł czas, tej vzął v wobje ręce swoję karę i karoval na renk abo pod koscoł i wustavjil sę, chdze nalozł mjejscë. Nje kloceł sę njigde i nje vadzeł, jak to robją hańdlarze, wo lepsze mjejscë. Vjedzoł, że mu Pon Bog przëśle kupajacich.

I tak też było. Navkoł Remusovi karě handel szedł wod samigo zavjitra...

Ludze jesz timi czasi vjerzilë wu naju v žedów. Bez targovanjō njicht nje kupił kavalka blevjązkji. Wu Remusa targovanjō nje było. Bo jakuż mjelë sę targovac, kjej Remusovi godkji njicht nje rozumjoł? Godoł won, co provda, rzitelnje po kaszubsku, ale Pon Bog mu wod wurodzenjō doł taką skazę v jęzeku, że nje tile chto przëchodni, ale choba le włosnō matka rodzonō, przë pjersë go vëchovavsze, godkę jego rozumjała.

Czeż to nje było dzivno, że pravje takji człovjek ze skazoną movą noseł te pjëknë povjostkji i pjesnje?...

Ale ludze nje tca tego, co jim dzeń kole dnja na woczach stoi, a nad novjëkszym dzivem i cudem nje staną v meslach, kjej won wuroł na wojcovjisti roli.

Bivało navetk i tak, jak to i wu naju potcevhich i rzitelnich Kaszubów sę dzeje, że przëstapjił człovjek i sę pitoł, co ksążka kosztuje. A kjej vjidzoł, że Remus nje chce sę targovac, przëzdrzoł sę wuvoznje i Remusovji i ksążce i szedł, ksążkę v kjeszenji, zopłatę wostavsze vjinjen.

Remus za takjim nje gonjił, le rzekł swoją skazoną godką: — Bjej z Bogjem! Pon Bog mje krzivdę vrocí!

Ale tak postapjił sobje choba chto z dalekjich parafiji, chdze Remusa nje znelë. Bo ti, co go vjidivelë na vszetkjich wodpustach i jarmarkach, bojelë sę mu robjic krzivdę. Nje wuvozelë go za to, że jim nosi povjostkji i pjesnje, ale vjidzelë v njim tego dužigo chłopa, wobdzartigo i bjednigo, chturen doł sę woszukivac i wokradac, njick nje movjácë le: Bjej z Bogjem! — A jednak mogł won na jich wudbę mjec lepsze žëcé. Zamjast vanožec po svjece, mogł wu jakjigo gbura

ze svojimi mocnimi gnotami dobre zarobjic mito, najesc sę i napjic dobrze.

A że Remus voloł sę tacęc po stodołach, po lasach i chrostach, jak to bjedné stworzenjé dzekji i njemové, i to zemę i latem v lechich ruchnach, povjedzelē, że Remus je njespełna rozumu.

A bivszē takji wudbē, delē jimu poku i wuvozēlē so za grzech, kjejbe jimu, na litosc ludzką wostavjoni mu, robjił chto krzivadę abo przespravę.

Taką vjarę wo Remusovim rozumje potvjerdzelē ludze, chternim won bodej/czasem takji zadoł pitanjé:

— A chcołbes tē vėbavjic zapadli zomk?

Abo takji:

— A chcołbes tē przenjesc przez wodę zaklętą krolevjonkę?

Czującē taką godkę ludze sę nad Remusem litovelē. Ale czim jimu lōt przėbivało v pasmje žęcō, tim won bodej mnji błądzeł, tak że ludze kjivalē głōvami i movjilē:

— I głupimu na starosc rozumu przėbivō!

Nje tile takji pitanjō wo krolevjonce i zapadlim zomku kozalē ludzom njedovjercac Remusovimu rozumovji. Vjedzelē wonji, że Remus mjoł wuzbrani talarē wu jakjigos rzitelnigo człovjeka. Kjej go sę pitelē, czimu lepji jich nje wużije i voli sę todrovac wod mjasta do mjasta, do vsē wode vsē, tej won bodej mjoł mavjac:

— Zbjerom na pogrzeb!

Bo na žęcē rzitelnim Bogjem njevjele beło mu not. A czim przėwoblec svoje przėrodzonē cało, to jimu nje sprovjało vjęcij kłopotu, co zajkovji, chturen go wuvozac muszoł za straszka z kapustē, abo lesovji: stworom njemovim, chternim Pon Bog litoscevi za darmoka dovō wobleczenjé na zemę i lato.

Naszi Kaszubji są honorni i dbadzą wo vjidzałosc. Kjej chturen z njich v podzartim na woczē ludzom jidze vampsu, tej ju z rzitelni bjedē. Ko jednak vjedzelē, że Remus nje je takji bjedni, jakuž nji mjelē so wubrątvjic, że jimu Pon Bog nje wużiczel pevnigo rozumu, kjej sę przēzdrzelē jego wochēdovjiznje.

Bo chłopem won wuroś dużim jak stolim, ale woschli beł jak pesternjok. Na głovje mu sedzała muca starodovnô, czornim barankjem wobråbjonô. Sukno pod barankjem beło zelonē, ale na vjehrzu krosē jego bes sę nje doznoł. Bo słuńce przez tile lôt poleło na njim kolorē tęgovi, a deszcz i smjeg je pomjeszałē na jedno.

Z pod muce pchalē sę parminje czornich vłosóv na wuszē, kark i skarnje.

Lica mjoł brodatē i vłosatē. Ale tich vłosóv nje stojało gęscij, njiz żetka na polach za Juszkami. Dlotego tile gubóv vjidzec beło na jegú skarnjach jak na wusuzonim jabłku. Ale gubē te nje znaczēłē wumortvjenjô anji kłopotu. Chto zazdrzoł v jego czornē, małē woczē, ten v njich wuzdrzoł tile vjesołoscē, że jaż mu sę dzivno stało. Bo na woko be sę beło zdovało, że Remus v chvjilē ti płakac bēdze.

Vdarzēc sobje go mogē dobrze z timi pogubovanimi licami. Vdarzē so, że tich gubóv vēsopało sę jesz roz tile, njiz zvezajnje, kjej Remus sę wod smjechu trząśł. Tej mu tak patrzelo, jakbe sę woctu napjił abo barzo dręgich lekóv. Vjidzoł jem go roz v takjim smjechu, ale ze smjechu przēszo mjedze nama do barzo dzivni rozmovē.

Za młodigo knopa bojoł jem sę Remusa, bo kjej jem co przeskurzel, tej jizdebnô straszela:

— Poźdejle, przindze Remus i veznje cę v mjech!
Vjem, że i jinszi dzecë njim stroszelë. A ma mołi belasma ti wudbë, że won so choba za nas spravił novi vamps, kjej nas dobrze przedô żedovji. Bo też ten jego vamps, choc długji beł do poł jikjer i z modrigo foliszu zrobjoni, tiloma łatami sę trząsł, że jego pon mogł sę mjenjac z jakjim takjim straszkiem v polu i jesz dodac przid. Nje zapinał won go njigde, bo guzów nje beło. Vjidovł jem Remusa zema v pëkanim mrozu, jak svjecel na vjater gołą piersą.

Nogavjice choba tim sę pesznjic mogłë, że dvuch Remusów vlazłobe v jednę. Ale dur nji mjałë mnji njize vamps.

Jediné skorznje mogłë stożec sę. Bo bełë rzitelnje całë. Ale kjejbe sę bełë chcałë wudavac procemko nogavjic i vamps, ruchna te wodezvac sę mogłë:

— Dzeń i noc robjima służbę: cze pon naju legnje v gëstim chvarznje, cze v brzedzastim lese, cze też po cecevjı vleze pod jaką wustrzechę. Koźdi gozdz, koźdi drzon naju sę jimô i pocornje, pokađ va szkurpë so spjita belno przë «Różë z Tandeburga», «Alim Babje», «Valku» i «Panu Czorlińskjim» na karze.

Bo Remus zvezajnje chodzel na przërozonich nogach boso. Le jak do mjasta karovł, wobuvoł botë. Ale nje ze vzglądu na ludzi. Mjoł zvezcoj, że v mjesce abo też i ve vsë koscelni vstapjoł do koscoła podękovac Bogu i zdac sę na Jego volą. A tam przed tim novjëkszym Panem nje choł sę pokazac boso, bo vjedzoł, co sę słuchô.

Za wostatnim budinkjem Remus zebuvoł botë i ceskoł je na karę do «Różë z Tandeburga», «Ali Babë» i «Valka», chvecel v gorsce drażkji svoji karë i pchoł

dalij boso. Tej jego woschlé nogji v szerokjich jak mlinarskji mjechë nogavjicach vjerzgalë drogą taktem, jak bjijokji v dvuch zvonach, chterne nadpržerodzonim cudem zlazlë ze zvonjice, abe chodzëc po zemskjich stegnach.

Kjej sobje dzis przëboczom dzecinni strach przed Remusem, to vjem, że to beł strach takji, jak go dzecë mają przed Gvjizdem i Gvjozdką.

Straszno jim, ale ceszą sę v ten czas na te snožë rzecze, jakji Gvjizd i Gvjozdka przënoszają: katarzinkji z Torunja, worzechë, pjiszczolki bestro malované, pjistolikji, co głosno strzelają. To vszestko zvjastovoł Remus, kjej jego foliszovi vamps na jarmarku kanał.

Ale na dlugosc reminja nje bełbem sę do njego przëbližëł. Povjadelë bo, że won mô njedobrze v głovje i że zadovô pitanjô wo zaklëti krolevjonce i wo zapadłim zomku. A kjej jimu dobrze nje wodrzecze, tej won sę może straszno rozgorzëc.

Ale jednigo razu tak sę stało, žem na chvjilë zaboczëł strachu przed Remusem.

Zakarovoł won svój tovor do sasada na woborë. Tam beł srodze zli pjes, chternigo Freszą voelë. Fresza i jô: ma žëła v dobri zgodze, ale Remusa wona srodze nje lubjiła i rvała sę na lińcuchu jak szolonô, kjej go dostała na woczë. Jak won tero na woborë ze svoją karą zaszedł, tej Fresza tak szarpała za svój lińcuch, że ku reszce go wurvała i dopadła do Remusovich nóg. Ale Remus sę razu nje wobe zdrzoł, tak jakbe mucha abo gzel vkoł njego lotalë.

— Szczescë, że Remus mô svoje botë na nogach — tak jô mesłoł sobje. — Ale tero Fresza mu je vëszekuje, że durovati vamps i nogavjice nje będą darvalë sę vstidzëc.

Ale Fresza, jak sę doznała, że Remus sę nje bronji, dała mu poku i nje robjiła żodni przespravě. Wobec-
knęła le jego nogji, mruczała z njedobrim pomeszle-
njim, ale pozwoleła jimu z woborě vińsc. Kkej ju Re-
musa nje beło, tej Fresza zaczęła revidovac jego karę.
Vjidzoł jô, jak wona łeb vetchła pod przēkrivę i całi
szturk tam gospodarzela, jaż sę ku reszce cofnęła z du-
żą tutką v pesku. Tej sę położyła, vzięła tutkę v pazur-
rē i ję rozervała z vjehrzu. Terom vjidzoł, że v nji
belē skvarkji. Gvesno Remus je sobje zachovoł na
wokroszenjé wobjadu. Jô źiczeł Freszē lepji njize Re-
musovji; dlotegom njick nje rzekł, le sę przēzeroł, jak
Fresza ne skvarkji zjodała.

Jak psesko ju vszeskji mjało v zoce, naszedł Re-
mus. Fresza, choc dlo psa sodmē przikozanjé njespo-
sob przeprovadzęc, jednak mjała złē sumjenjé i le bok-
kjem na Remusa blēszczała. Ale krom tego zabjerała
sę, żebe tutkę przewrocęc na rębē. Remus vjidzącē, co
sę dzeje, przēstapjił i ji tutkę vērvoł z peska. Ale jak
sę doznał, że ju po skvarkach, cesnął Freszē tutkę,
zaczał sę smjac i rzekł:

— Zjadłas skvarkji, zjedzże i tutkę!

I tej sę zнову smjoł. A gubē i brozdē na jego licach
tak trojnje vēstapjiłē, jak szor vjatra na gładze jezora.

Na to jô so wuvozoł, że Remus nji może bęc takji
złi, źeli psa nje wukaroł za swoje krzivadę. Dlotego /mje
przēszo do głovē zapitac go wo nę krolevjonkę i nen
zakłēti zomk. Tak jô przēstapjił i sę pitoł:

— Remus! Povjedzce mje: Chdzeż to stoi nen zakłēti
zomk i chdze sę taci na zaczarovanō krolevjonka?

Remus na takji słowa wobe zdrzoł sę na mje. Tej
wusodł na svoji karze i nje rzekł słowa, le dużimi wo-

czoma na mje patrzel. Jô ju chcoł wucekac, ale won mje pitoł:

– A chcoł të, knopku, przenjesc krolevjonkę przez głęboką wodę?

– Chce! – rzeke.

– A chcoł të vëbavjic zapadli zomk?

– Chce!

Tak won vëcignął rękę i wuchveceł mje za remję i jał chiże gadac. Ale jô njevjele rozumjoł jego skażoni godkji. Ku reszce scesnął mje remję, jaż zabolalo i povtorzoł po kjilenosce razi tak, że tego njigde nje zaboczę:

– Ormuzd dobivô!.. Ormuzd dobivô!

Woczë jego sę stałë dużë a dzevé tak, zem sę srodze wurzasł. Ale won mje trzimoł dzirżko. Tak jô le jesz rozumjoł takji słowa:

– Wognje z grobów bjią!.. Sovë Arimana sę polą!.. Sovë Smętka sę polą!

Tero jô ju zaczął jimu sę vërivac z całi moce. Won czujacë to, pusceł mje i zvjeseł głowę. Tej jô ju nje czuł, co won vjęcij godoł, bom vzał, jak to movją, nogji za pas i wucekoł na dravoka...

V dzecinnich latach ludze i rzecze svjata nje tak chiże mjijają vedle woczju, jak v statecznim vjeku. Postoją, pochłosćą do sebje i rzeczą:

– Stanji, dzecko, i przëzdrzë sę nama!

Jak wurosnjesz, tej mjijają na votmjanë, jak deszcz i chmurë i słuńca parminje i karna dzekjigo ptastva. Podzevjisz sę jim tile, co serce roz zabjije, a woczë wobrocisz na kuńc dalekjigo drożeszczca, chdzes sobje wustanovjił cel i zdobecz.

Tak i mje, kjile razi na woczë kanał modri vamps

foliszovi i kara na jednim kole Remusova i znovu go nje belo.

Roz jem go wuzdrzoł jak wukozkę jaką na Długjim Mosce v Gduńsku. Stojoł przë svoji karze vesokji i dzivni v svojim wobleczeniu kaszubskjim, jak jakji stołp sztołtów ludzkjich, co to je na renkach svojich mjest Njemcë dovnji stovjelë, chdze vëtěpjilë naszich przodkóv.

Tak Remus stojoł i zdrzoł na vodë Mutlavë, na wokrëćë z cuzich krajóv, na nasze skutë helskji i na tego vjelggigo Bocona murovanigo, chternigo to Gdańszczanje na przekorë Krzizokom za bormistrza Letzkaua czasi postavjilë.

Kole njego zaczęła się zbjerac gromada ludztva, co sę dzevoala jego wobleczeniu i wurodze. Ale won zodni na njich nje doł wuvogji – jak wonegde na psa Freszë – i ku reszce sę vzał i karovoł dalij.

Tej jem go vjidzoł na kalvarijach ve Vejherovje v karnje nobožnich ludzi, jak won z njimi pjelgrzimovoł po tich przidkkich gorach wod staceji do staceji, na vjększé wumortvjenjé karę z całim towarem pchajaci. Z daleka go poznac belo, bo głová, przëkretą baranková czopką, vesoko nad ludem bjezoł.

Roz jem go wuzdrzoł v Svorzevje na wodpusce Matkji Boskji Rebackji. Tu won svoją vizavą tak nje podoł na woczë, bo norod wokrëtnijkóv to chłopë duzi jak masztë. Modri jego vamps vestrzod tich modrich ruchen rebackijch gjinał, jak duna morskô v dunje. Njicht na njego woczü nje vëtrzeszczoł, znadz Remus tu nje pjerszi roz bivoł.

Kjej jem szedł na vesokji szkołë v svjat, tej mje Remus vjedno przëbivoł na woczë, kjej mje tęcznota bra-

ła za dalekjimi Kaszubami, za naszimi lasami, jezorama i morzem. Tej ten bjedni, wobdzarti Remus, takji żorotni i njevjidzali, zdovoł mje sę bęc provdzevim vizerunkjem naju zaboczoni zemji kaszubskji i ludu, chturen wona źevji. Przėboczelo mje sę teź na szkołach no pitanjė Remusovė wo krolevjonce i zomku i jego dzevė woczė, jak won vołoł:

— Ojmuzd dobivô! Sovė Ajimana sę polą! — Sovė Smętka sę polą!

Vjedzoł jem, że Remus nji mogł vėmovjic literė «r». Zamjast «r» movjił won «j». Chcoł bjedok gvesno rzec: — Ormuzd dobivô! Arimana sovė, Smętka sovė sę polą!

Ale zkąd ten bjedni, njewuczali człovjek mogł vjedzec wo bjołim Ormuzdze i czornim Arimanje, bogach-anjołach z vjarė starodovnich Persóv? Czeź v tich lechich ruchnach i streszim cele taceła sę dusza głėbokô i dzivnô, jak sę taci chdzeroz v czornim jezerze głėbokjigo lasu tajemnjica, wo chterni njicht nje vje?

Dokuczalo mje, źem wod woni rozmovė z dzecinich lôt njigde ju do Remusa sę nje przėbliźek. Bo to stojało wu mje pevno: Remus nje beł takjim, jak go ludze sądzelė!

Kkej jem ku reszce ze szkół na vjedno sę vroceł do kochanich Kaszub, pjerszė moje pitanjė beło: — Cuź z Remusem?

— Remus nje źije! — wodrzeklė mje.

Czeźkjim kaminjem padło mje na duszė, źem pjer-vji nje doł boczenjô na tę dzivną duszė, chterna tero ju vėprovadzeła sę na tamten svjat. Tec wona ju na zemji chodzeła njeznanô, jak przėchodnô vestrzod cuzich. A gvesno mjała co do povjedzenjô, kkej Pon Bog jė na svjat zesłoł.

Jednigo dnia — tak ju bęc mjalo — zaszedł jem do starigo szkolnigo v Lipnje, tego samigo, wu chternigo Remus za žęcô svoje pogrzebovi talarë wukłodoł. Szkolni jimu pjisowoł listë do njemjeckjich kupców po towarë a v szkole doł mu jizdebkę pod wustrzechą, chdze won vrocoł sę ze swojigo vanoženjô, jak jozc do svoji jomë. Beł won jesz z tego szlachu szkolnich, co nje tile abecadła wuczilë dzecë, ale całi vsë dovelë przikłod i nowukę. Sama przëszła godka na Remusa njeboszczika, a stari szkolni mje zaprowadzel do bjedni jizdebkji pod dachem i rzekł:

— Nje beł Remus jak jinszi ludze. Chto go le znoł tim bjednim hańdlarzem ksążk i pjesnjików, wobdzartim i njemową, ten sę na njim nje poznoł. Vjidzoł, czego ludze nje vjidzelë, meslił, czego ludze nje mesliłë.

Krej ju smjerc mu zazdrzała v woczë, tej swoje wuskłodani talarë kozoł podzelëc na dwa dzele:

— Jeden dzel dejce koscołovji na pogrzeb i za duszę moję grzeszną, drugji dzel dejce tak, żebe jeden abo drugji Kaszuba bjedni mogł jisc na vesokji szkołë, bo nowuka to mjecz i vjid! — A to napjisané dejce, komu noleži.

Vjəcij won njick nje rzekł. Rozdzeleł jem po jego smjercë pjenjędze, ale z timi papjorami nje vjem co robjic. Czetoł jem, co Remus v njich napjisoł, a dusza moja sę redowała i płakała przë czetanju. Ale doznac sę nji mogę, chto jesta ten, komu wone sę noleżą. Cze-tejce vë, panje, bo może duch jego vas tu sprowadzel, żebesce sę tego doznelë.

Dreżącimi rëkama vzał jem papjorë, svjodków ducha, co ju na tamtim beł sveje. Szkolni mje przësunął stołk do stołu przë jednim woknje. Njiskô to be-

ła jizdebka, ale przed woknem kvjtlě v wogrodze szkolnigo dzevaně, jak svjece, tulipaně, skoczěpaně, leluje i astrě: bestro i bogato v krose. Naprocem pod gorę szedł duzi sod a nad sadem stojoł duzi pańskji dvor. Słunce luszczalo v jeho woknach dużich. Jedno wokno beło wodemklě. V njim stareszka v bjołich włosach pozerala na vjes, wurodě i vezdrzenjō tak mjiligo, zem na chvjilę zaboczel wo papjorach v moji ręce.

Za chvjilę wokno sę zamkło i pjěknō stareszka zgjinęła v pałacu. Zaszemarzelě papjorě, jakbe chcał sę mje przěboczęc. Sodł jem do stołu a szkolni movjil:

– Tu njeboszczik, kjej ju vroceł sę z vandrōv i kjej mu chorosc ju nje pozvoleła vanożęc, lubjil sadivac calimi dnjami i przez wokno vęzerac, jaż mu ten zegar tam vëbjil wostatną godzenę.

Vezdrzoł jem. Na scanje vjisoł zegar z bestro malovanim blatem. Długji bjegas zibotoł sę dotąd i nazod, jakbe dreżoł wod staroscě, a co zamaņvszē v njim sę njico zadzerało, jak v gordzeli starigo człovjeka, chorigo na dichavjicę.

– Ten zegar – rzekł szkolni – Remus mjoł v vjelgjim wuvożanju. Vjem, że go roz przëvjozł na karze. Muszoł jimu bęc serdeczną pamjatką. Ale nje zleceł go na njikogo i tak won tu jesz svojim sposobem czas rechuje.

Tej szkolni wostavjil mje samigo z papjorami i starim zegarem. Rozvinał jem pjismo, a beło go sporo. I co dzivno, pjisané beło czesto po kaszubsku, a nje, jak to naszi ludze zvezajnje pjiszą, poł z polska, poł z kaszubska – co je smjehovjiskjem, jak koždō njedovarzonō rzecz. Pjisovnjō szła za naszym Cejnovą, chturen za granjicami Kaszub spji v zaboczonym przez svojich braci grobje.

II

Początek pisanjô Remusovigo. Jak won posoł dobetk i jak sę dovjedzoł wo Straszku, chturen mjeszkoł na pustkovju.

V Jimję Wojca i Sena i Ducha Svjetigo bjerzę to pjo-ro do rękji njezgrabni. Kosą bo i pługiem za młodu nawuczela sę ręka moja robjic im nje nolezoł do tich, co pjorem worzą i pjoskjem seją. Wuczeł jem sę cig-nąc skjibę prostą a kosą nje wostac slode, ale przę-dzenjô pjisani godkji njigdem sę nje wuczeł. Choba duch tego, co z progu drugjigo svjata vėsłoł mje mje-dze ludzi – doznosz sę tego pozdnji – wuprosi mje łaskę wu Boga, żebe to, co cě chcę wostavjic na pjis-mje, mjało svój szek wod początku do kuńca.

Dlo cebje bo to pjiszę, knopku, cos wodrzekł na moje pitanjé:

– Chcesz vėbavjic zapadli zomk?

– Chcesz przenjesc krolevjonkę przez głęboką vo-dę?

Pjerszi beł jes i jedini, co wodrzekł: – Chcę!

Bog z tobą!

Jaką cě Pon Bog mô drogę namjenjona, boczě, że duch mój po smjercě, jak cenjô za tobą chadzac będzie a v ti chvjilě, kjej czetosz, patrzeł będzie przez plece

tvoje na to pjismo. Chcolbem cě napjisac jakas provde, chterną czuję, ale nje potrafję ji słowami vėrzec. Chcolbem cě wukazac jakas droge, ale nje potrafję ji vėsvjecęc. Vjidu mje bo nje delę, a mjecz jem vėdoł som v ręcę njevjastę. Jedno le vjem, czego mje nawuczel njezvekli człovjek: Ormuzd dobędze!

Tęs mje sę vėrzasz przed lati, a nje dzivno mje, bo wurodą mje Pon Bog przėwoblekl żadną – vje Won gvesno dlo czego – a ruchna moje nje są pjėknę na vezdrzenję i nje przėchłoscąją. Nje je mje jich vstid, bo bjedné są, jak jō som a bjedam sobje vėbroł i vanoženję po svjece. Tec Pon Jezus tež i Jego Apostołowje bjedno i boso chodzilę po zemji a roznosilę nowukę ludzom i zbavjenję vjeczne. A moglię, kjejbe le bęłę chcelę, mjeszkac v bjołich pałacach i jezdzęc v złotich karetach, abe nje czapac nóg kurzem zemji grzeszni. Bo bęłę panami svjata. Chtuż jō procem njich, bjedni jich nasladovca i grzesznjik?

Kjej cě to pjismo dō do rękji dobri człovjek, tej ju jinszimi woczoma będziesz patrzel na svjat njiż wonge, kjej jes wode mje wucekoł. Vimova moja na pjismje je jinszō, a jō i godka moja pudzemę na cę v bjołim vjidze polnjō. V nen czas – za dzecka – słowa mojigo dejadej bełbes nje rozumjoł a v zavjitrzni komudze sztołtem bełbem dlo cebje. A tero słuchej mojich przigōd i mesli:

* * *

Kjej jem beł wodrosli wod zemji tak, jizem mogli signac konjovji do wogona, nalozł jem sę na służbje uu gbura Zabłockjigo na Lipskjich Pustkach. Tam mje kozelę pasac dobetk. A jō posoł go z pomocą psa Gnjotę, chturen procem posanjō mjoł vjęcij rozumu,

njiže jô. Nasz pon beł srodze wostri a parobcë go sę bojelë. Le Marcijanna, checzovô, nje bojała sę njikogo na pustkovju, bo wod długich lôt tam słužela. Panji sama ji słučala. Bělë teź dvaji parobcë: Mjichoł i Morcin. Morcin jesz nje beł vëroslim chłopem, ale procem mje sę za takjigo wudovoł, bo mje mogł poradzëc. Mjichałovji bjalka przed lati wumarła i wostavjła mu dzevczë, Martë, njevjele młodszą njiže jô. Beł to ju stari chłop, ale mje nje pomogoł, kjej Morcin mje vzał i nabjł.

A do ti smarovkji jô przëszedł vjedno tak:

Kozoł mje Morcin movjic: — Kukla pod potklepjem!

A jak jô to povjedzoł, tej Morcin jał kulac sę po zemji wod smjechu. Navetk Mjichoł przëstanał sę i smjoł. Bo mje wod wurodenjô Pon Bog doł jëzek skažoni, tak że jô godkji moji do szeku zvezajnje nji mogł vëprovadzëc.

Ale jak wonji sę ze mje vëszczernelë, tej jô sobje povjedzoł:

— Vjëcij të, Remus, jim do voli njick nje rzeczesz!

Tak Morcin vzał mje za łeb, przecignał mje przez kolano i zaczął mje tłuc. A Mjichoł sę le przëzeroł, bo mjedze ludzami takji pravo, że mocniejszy słabszigo tłucze.

Ale naszła roz na to Marcijanna i zaczęła vadzëc:

— Poždejtale, żebe Pon Bog vom za tego serotę nje pokrëceł nje tile jëzeka, ale i vaju łbów szadich!

To dobrë przemovjenjé mjało skutk, bo ju vjëcij mje nje kozelë gadac: — Kukla pod potklepjem! — Bo bojelë sę Boga a kąsk i Marcijannë.

Dobrë to beło kobjecesko, choc lubjilo vadzëc i njejeden roz mje v skorë nasoleło. Ale litovało sę nade mną,

choc mje njjak zle nje belo, takjima slovami:

— A jakuz tě se, knopje, z bjeđą wuporajisz i z lechimi ludzami, kjede cę navetk mově nje wużiczel Pon Bog litoscevi!

Spac mje delě v stanji wu konji. Gnjadi i Liza belě jich mjona. Tam mje belo dobrze, jak Jadamovji v raju. Łozko moje stajało kole scaně, głowami przě kumje. Nade mną v scanje małe wokno ze szterema zelonimi szibami przepuszczalo vjid. A kjej jem legł, tom vjedno muszoł vzerac na długi i grubi parmin vjidu mjesądzovigo, chturen szedł przez wokno na szkłaci chrzebtě Lize i Gnjadigo.

V tim parminju mjesądzovigo vjidu jô vjdivoł dzivni sztołtě i spravě, wo chternich povjodelě so na pustkovju po roboce: Vjidzoł jem smoka straszlevigo, chturen sedzoł na vesokji vjeżě. Z vjeże vēzerała krolevjonka a łzě mjała v woczach i ręce załomivała. Ale njicht na nję nje patrzeł, choci vjele ludztva vedle bromě przechodzelo. Bo wona se słovem nje wodezvała, le cecho płakała, ręce skłodajacě. A jô to vszetko vjidzaci na javje, dzevjił se im nje vētrzi moł, ale rzekł:

— A czimuż tě, krolevjonko, nje rzeczesz słowa, be cę ratovelě?

— Vejle, co tam panóv i ricerzi i prostigo ludztva! Krziknijile, a wonji se vezną do žadnigo smoka i go zabjiją, żebes mjała volą.

Ale krolevjonka le paluszk położeła na wustka, jak vjisznje czervjoné, i smutno głovą krąceła. A tero jô vjidzoł, jak v ji vłosach, krose žetka dozdrzenjałigo, liszczało se złotem, a nad ji woczami, pesznimi jak svjoze, szkleła se małó, zatopjonó ve vłosach, koruna złotó.

Kjej jem sę tak dzevovoł ji pjęknoścë i njeszczescu, straszlevi smok pesk rozdzevjil i zavrzeszczoł:

— Jakuż wona mô gadac do ludzi, kjej mô move zaklętą? Kjejbe zakrzikła, wuczulëbe krokanjé varnë i be powucekalë wod nji, jak wod jakji wukozkji.

A jô na to wuvožoł sobje:

— A žebes tã tak, Remusu, zakrziknął na tich ricerzi, be smoka zabjilë i delë krolevjonce svobodę! —

Alem so v ti jistni chvjilë przëboczeł, żebe mje i tak nje rozumjelë, bo i jô mom jëzek skażoni, a ludze mje nje rozumjeją.

Tej mje sę tak źoł zrobjilo, žem plakac muszoł jak bober. Jaż dobrô Liza leb svój przëtchła do mojigo i z nozder na mje chuchac zaczęła. Bo bidlëcu źoł belo.

Jak przëszła njedzela, tak naszi szlë do Lipna do koscoła. Le Marcijanna wostała doma. A pustkji gbura Zabłockjigo mjałë dokoła las głëbokji, le ku vëchodovji słuńca stojało jezoro, ale za njim znovu czernjil sę las duži.

Marcijannje gvesno straszno belo sedzec sami, bo przëszła do stanji i rzekła:

— Poj do chałupë, knopje, jô cë co dom!

I dała mje v czeladni gleń chleba, posmarowała masłem. Tej vzëła korunkę i wusadła przë pjecku na łavje. Ale jô jodł, a kjej jem ju polce wobliznął, tej jem muszoł vzerac na duži zegar, co vjisoł na scanje. Mjôł won bjegas długi na poł cigła, a vožkji, jak staporë wopoczne vjisałë na grebich sznurach. A pokąd bjegas szedł roz ztądka i nazod, vjedno v njim njico sę zdzarło, jakbe co cvjardigo połknął. A jô sę pitol:

— Marcijanno! Cuż ten zegar tak polikô?

– Won połikô czas! – wodrzekła Marcijanna i zmo-
vjała dalij swoję korunkę.

Tak jô jesz z vjekszą wuvogą mu sę przëzeroł. A tak
mje sę zdało, jakbe zegar na mje patrzeł skarnją, jak
człovjek. Mjoł won na nji dużé liczbë czorné a na
brodze krosevi kvjotkji. A jô so tak wuvożoł:

– Kjejbe won tak mogł gadac movą ludzką. Cuż be
won nje nawopovjedzol!

A Marcijanna rzekła:

– To nje je zegar jak jinszi zegarë. Won vje, co sę
stanje v przëchodnim času – won vjidzi Smjerc!

– Jakuż won może Smjerc vjidzec?

– Won stanje, bo won ję vjidzi na przededvjerzu,
abo zacznje bjic njedobłą godzenę.

Tej Marcijanna, rzekłszë to, kask zbladła, ale po
chvjlilë dodała te słowa:

– Ale ti njedobri godzenë, chterni jô sę boję, ti won
jesz nje vëbjił.

Jô na to sedzol cecho, bom so jesz njiczego nje bo-
czek. Ale stari zegar scignął na sę kjilka parminji słuń-
ca, co przez wokno svjecelë na podłogę, i zdrzol na
dzevkę, jak mądri stari człovjek, co sę wusmjechô, bo
vje vszestko. Ale wona tego nje vjidzała, bo patrzeła
na podłogę sztivno, jak gapa v gnot – jak to movją.
Tej ji lżë przëszlë do woczju i jęła do mje gadac, jak-
bem beł dorosli człovjek, a nje małi Remus:

– Boczë, knopku, to je tak: Mocnô je ta chata nasza,
v srąb vëbudovanô z camróv, jakjich ju dzisodnja nje
natrafjisz v czornim borze. I potcevi v nji mjeszkają lu-
dze. A słuńce zdrzi przez wokna ve vszestkji nortë tak,
że choc mjeszkomë v lese, vjidno wu nas i cepło. Ludzkji
woko v každi może zazdrzec nort, bo dobrô v njim rządzi

gospodinji. Ale vjerzë mje, knopku, koždô chata mô jeden takji nort, chdze sluńcu zastavjã wokno i sasada nje zaprovadzã. Samo le woko Boskji tam vezdrzi.

—A cuz v tim norce jesta? — pitoł jem sę.

—Straszki! — wodrzekła Marcijanna. — A boczë, że i naju chata mô takji cemni nort i takjigo Straszka.

Jô rod beł vjedzec njico vjęcij wo tim Straszku. Ale Marcijanna przeżegnała sę i rzekła:

—V Jimję Wojca i Sena... Cuz jô cë za bojkji wopovjodaję, małimu knopu! — Poj, dom cë jesz kavał chleba, a jak zjesz, tej zmovjima litanijã do Matkji Boskji za tego, co po svjece vanozi. Bo tak sę nolezi v tę svjëtã njedzełę, a nje wopovjadac bojkji. — Ale jô vjedzoł, że ta bojka beła provdã. Lem njick nje rzekł.

A przë pocerzu vjednom muszoł vzerac na zegar, bo mje sę zdało, że won też vjedzoł wo tim Straszku. Ale po ten czas anji dzevka anji wonji mje njick nje rzekłë wo njim, jażem sę som doznoł v dzeń bjoli.

Rovnak mje dzivno beło, że ludze na pustkovju chodzili i svoje robotę robjili, choc vej v stanji v mjesadzovim vjidze wuzdrzec można beło krolevjonkę i smoka, a v chace mjeszkoł Straszki.

Chcoł jem tego Straszka szukac po chace, alem sę bojoł, żebe mje nje nabjilë. Ko vjele rovnak muszoł jem przemislzac wo njim, kjej jem posoł dobetk pod lasem. Ale tam — pod lasem — też sę stało, zem na całi szturk zaboczeł wo Straszku, co mjeszkoł v chace Zabłockjigo.

III

Wo trzech dzivnich chojnach, wukorunovani ja-
rżębjinje, zapadłim zomku, zaklęti kroleyjonce
i trzech strasznych wukozkach

C. d. 15. 27

Wod ti stroně pola trzě chojně stojalě v gromadze: Jedna krzevô, jakbe chcała wucekac a nji mogła, a dvje prostě. Ta krzevô mjała czubk jak mjotła. Jedna z tich prostich vězdrzała jak kopjica sana na krotkjm dra-
gu. Ta trzecô mjała jakbe szadą czuprinę gorą a po-
spode kozą brodę. Chtobe szedł ve vjeczor, mogłbe
mjec pomeszlenjě, że to wukozkji jakji ve dva vjidě
sejmują. Ale to bełě dobre drzewjęta.

Wu naju na pustkovju povjadelě, że gbur razu jed-
nigo z Lipna jidąci zgubjił drogę do dom, bo zemovô
krzikva zasepała vszeskji stegně jedną bjołą płachtą
smjegu. Njico Złego zaczęło go manjic i woprowadzac
kołem. Ju go bodej do wucha namavjało, żebe legł
spac pod mjedzą, kjej jego Anjoł Stroż mu pokozoł
polcem wone trzě chojně. Do njich won sę woganja-
jáci womonje dovkłł a ztądka wuzdrzoł nad smje-
gjem gorą komjin svoji chatě. Takô mu tero moc vsta-
pjiła do serca, że zaszedł do dom letką nogą. Bo tak
be tam v smjegu žęcě wostavjił i zmorzł.

Mol, na chternim wone trzě chojně gromadovalě,

przezevelë naszi «studnją». Choc tam vej žodni studnji nje beło. Ale Mjichoł mje povjodoł, że tam za Boga Wojca zdrój plenął. Z njego bodejże wodę nosilë ludze ze zomku. Ale ten zomk beł przeklëti przed długimi stami lôt i zapadli trzë trëple v zemję. Jesz po njim stoją za rzeką gora przidkô, na chterni njick nje rosło. Ale njicht tam rod nje szedł, bo v polnjé i v nocë njico szło ludzom na woczë, czego sę bojelë.

Kjej jem tam pod trzema chojnami dowoł boczenje na moje bedło, njico mje vjedno kuseło:

— Jidzë, Remusu, do rzekji i sę doznej, co to je z tim zomkovjiskjem!

Ale tej mje rzekł mój Anjoł Strož:

— A kjejbe krovë v szkodę vlazłë! —

Na to jô słuchoł i stoł przë dobetku. Alem tego sobje nje wuvożoł za grzech, żebe podpëdzëc pod las krotko. Može, żebe co przez drzeva vjidzec beło abo možebe co z lasa vëstapjilo i do mje godało!

Chdzeroz bivało, žem przesunał przez rov, co grodzeł pole wod lasa, i zrobjił kjile krokóv v las i vołoł z rëkami przë gëbję:

— Poj tu! —

Tej z lasa wodezvało:

— Tu! —

I tej znowu zapadła ceszô, tesknô i pełnô tajemnjice.

Długi dnje i tidzenje wob latko jô tam posoł pod lasem. — Jednigo dnja mje v woko vpadła jarzëbjina po ti stronje rovu granjicznigo wod lasa.

Dzivnigo wona beła sztołtu, bo pospode czebka szadigo mjała wuzimk gładkji a navkoł wuzimka koscerzelë sę vjetvje cenkji. Pod słuńce to vëzdrzało, jakbe drzevję mjało korunę na szeji. Ta jarzëbjina stoją

v pole jakji dzesęc krokóv i dzivno mje belo, že ji nje scelě, bo przě woranju muszelě jě vēmjjac.

Pitoł jem sę doma Mjichała, a ten mje rzekł:

— Jakbe tę jarzėbjinę scał, tobe krev lecala.

Tak jô so na dregji dzeń vzał dloto z szaruznji pod vamps, žebe sę tego doznac. Ale njico mje rękę zatrzymało, kjej jem wostrzé na korę vsadził i doł jem poku. Alem za to vjele pod ną wukorunovaną jarzėbjiną przebivoł. Vjedzoł jô, že leno krolovje noszą korunně, i wuvožoł jem sobje, že wona może bęc krolovą, co ją las naprocem sobje postavjil.

Tej jem sę ceszel, zem ji skorě nje ranjil.

Wjednego dnja zbjerało sę na njebje na grzmot. Grubě i czorné łavě chmur pobjegalě ze za lasu tak njisko, napjité deszczem, jakbe na zemję spadnac chcalě. Na jezerze liszczalě yjidka, a nad jezorem stojalě chmurě zołtę, jak sarka. Na podnėbjju vjodro grało.

Mój towarzesz, pjes Gnjota, sę bojoł, bo mjoł rozum ludzkji. Legł przě mje i zeyoł. A jô czuł taką słabosc v gnotach, zem legł na vznak i zamknął wóczě. A to belo prayje pod ną korunovaną jarzėbjiną.

Tej mje tak przěszło na wóczě, jak na jayje, že sobje jesz dzis vszetko ydarzě, jakbe to belo vczora:

Przede mną bjezela rzeka zelono-modri krose. Po procemnim brzegu szedł v gorę bjołi zomk. Scaně jego sę szklecě kaminjem bjołim, jak smjeg. Dach sę vspjeroł na słupach vesokjich, toczonich, v zlotě podstoykji i v zlotě gloyjice. Brama ze zelono-modrigo, przezernigo, jak voda, kaminja duzim lėkjem naksztoł łóz wobjimala vjerzeje zlotě. Do bromě provadzelě sto-

penje szerokji, pańskji, krosnimi divanami vęsceloni. Przed bromą, jak yartarze mocni, cechi a ydali, stoją dużę drzeva, wobleczonę jigleną zelono-czorną, jakjich jô y žęcu njigde nje vjidzoł. Przed drzeyami bjoli pjosk sceleł drogę do rzekji, a y rzecem wuzdrzoł głową y doł drugji zomk i drugji drzeva jak v zvjer-cadle.

Kjej jem sę dzeyovoł timu zjavyjsku, zaszorzeło na rzece i podplinełę, jak zogodkji z cuzigo syjata, dya vjelgji kolpje. Stanoyjilę sę wone naprocem mje i dziynimi woczoma zdrzałę. A v jich woczach stojąło pitanjé i vjédzô, jak skarbë, zatopjoni v głębokjim stavje czornigo lasu.

Woczë v woczë z njimi wuczuł jem z boku zev, chturen plęnął mje do wucha mjilsi njiżę muzeka skrzepjic i flët. A głos ten moyjil:

— Vez mje na remjona i przenjes przez tę rzekę do mojigo zomku!

I wuzdrzoł jem kol sebje panją vesokji wurodë v suknych ze złota i jedwabju. A beło mje jednak, jakbem ję ju znoł z vjidzenjô. A kjej jô na nję podnjost woczë, tej jem zavoloł:

— Moc Boskô! Krolevjonka, co ją smok strzeże!

Ko jô ję vjidzoł y zelonim vjidze mjesądzovim, kjej jem y stanji na mojim bjednim łozku plakoł nad nją i nad moją skażoną godką.

A wona zchileła do mje głowę, y ji vłosach, krose dozdrzenjaligo žetka, szkleła sę koruna złotô, i rzekła:

— Znajesz mje! A jô wo tobje vjem yszeszko. Nje bój sę, pastuszku! Vez mje y remjona i przenjes przez tę yodę!

Tak jô zmjerzeł wokjem rzekę, plęnącą przede mną

i y nji, jak y zyjercadle, wuzdrzoł jem sebje. Mali jô vëzdrzoł procem ti postayni panji.

Nogji moje belë bosé a nogavjice njizij kolon wobtroczkoyané. Vamps mój, wodemkli na pjersach, doł vjidzec koszulę z yarpu, a ta koszula nje bela całô. Mój klobuk na gloyje mjoł durë a przez nje ylose vëložalë, jak słoma z gnjozda yarbloyigo. I vjidzoł jem sebje takjim małim, bjednim i żorotnim przë ti peszni i ydali kroleyjonce, zem woczë spuscel na syoje bosé nogji, bom sę ystidzeł.

Ale wona mje položela bjołą rękę na gloyje i rzekła głosem spjejnim:

— Przenjesë mje, chłopku, przez tę vodę. Zdrzë na ten zomk vjelgji i peszni naprocem: Co jeden vjek ludzkji won vëchodzi na javę głëboko ze zemji i zdaje na svojigo vëbovcę. Chto mje przenjese przez tę vodę do zomku wojcöv mojich, tego tam jak krola przëyjitajä. Vez mje tede i zanjes przez tę vodę. Bo jutro bëdze zapozdze. Jutro sę zapadną bjołi murë i spanjali slupë i vesokji dach i zlotó brama a jeden dlugji vjek czlovjeka minje na svjece, njim przemovjic bëdë mogła.

Ale jô vjedno vjidzoł moje żorotną wurodę y zyjercadle rzekji im sę ystidzeł.

Ale kroleyjonka mje dodovala wodyogji:

— Nje wuvozej na syoje małosc i żorotnosc. Vëstrzelë wokjem ku svoji gvjozdze a wudzirzë serce do vjelgji spravë. Zdrzë, jak peszni ten zomk!

Kjej zloti mój bot postayjë na jego stopjenje, znjknä borë vkoł a vërosną chatë szczestlevich ludzi, co zdajä zbavjenjô, jak jich krolovô.

Vstanje njevjadomi svjatu lud, wo chternim dzeje

doyno pjasac ~~u~~oprzestale i znoyu plugami ~~u~~orac bude zemje i zoglami jezdec bude po vodach. Tej przeboczi sobje svjat, ze lud takji zel v czasach doyno minjonich i dzeyjic se bude, ze znoyu zije.

A kjej jem cecho sluchol, kroleyjonka moyjila dalij:

— Znaję cebje! — Vjidzol jes mje pod starzą smoka, jak plakałam nad mojim ludem i sobą. Bełam nje-mova, ale dziso mom volą moyjenjô. Wudzirzë ducha i vjerzë v svoje moc.

Tej jô ~~u~~oczë podnosł na lica kroleyjonkji i zaboczë, ze jem malim Remusem. A duch takji ystapjil ve mje, zem znoyu jał mjerzëc ~~u~~oczoma drogę przez rzekę. Ale tej jem yjidzol, jak z vode ku mje dyjigalë se trzë ~~u~~ukozkji, ~~u~~opoczne i straszne.

Ale kroleyjonka ~~u~~uchyvela mje za rękę i poceszala:

— Nje bój się pastuszku! Nen stolim nagji, co po som pas v vodze se czaji, bude ce chcol scignac na grunt rzekji, jimje jego Trud. A nen drugji, co na grubim camrze plinje po vodze, a pesk mô, jak dzenia, a ~~u~~oczë, z chternich bjiją zeloni parminje: jimje jego Strach. Zdrzë, jak skora jego gladkô se mjenji ve yszetkjach krosach tegoyich. Czo, jak jego skrzydla szetopjertzove bjiją ~~u~~o sebje, jak klekotkji ve Vjelgji Pjatk. — Nje bój se, pastuszku, straszedla tego, bo dobedzesz, beles yjerzel v svoje gvjozde... A vjidzisz tam te bjalke na kraju? — V bestrich ruchnach sedzi, nogji pod sebje, jak krovč. Na glavje mô muckę ze stoma zvoneczkami. Vjedno smjeją se ji ~~u~~oczë i gęba. Skorno zatrzesë glavą, sto zvoneczkóv zabręczi. Vjidzisz, jak machiyô pravyą ręką, ceskajacë skarupë na vode. A kozdi roz, jak skarupę cesnje, zatrzesë glavą, zazvonji zvonecz-

kami, zasmjeje sę i voló: Njevorto! — Smjeszné bu-
kozki przed tvoje woczë czarzëc będze, be cę do
smjechu dostac. Ale smjoc sę nje będziesz, bo syjëtą
sprawę mosz przed sobą. Zdrzë: podniosła v gorę prët.
Na prëce sedzi głöva małpë. I ju sę vali voz drabji-
novi, vjelgji, a na njim ladunk sana vesokji jak gora.
Nje cigną go konje. Cigło z gałązkji leszczenë roczni
a zoprząg — szterë meszkji malé. A jednak voz jadze!
Przed tim płoszedłem mjij sę na bocznoscë! — Nogor-
szë wono.

A jimję jęgo: — Njevorto!

A jô to vszetko yjidzácë nabroł ducha i rzekł jem do
swoji dusze: Tero veznę i przenjesę kroleyjonkę przez
yodę, a njech sę stanje co chce!

I wukłakł jem i vzał wobjema rękoma krolovą i pod-
niosł ję, jaż dziyno mje beło, że ve mje tile mocë. Tej
jem nogę pierszą postavyił y yodę. I znowu wuzdrzoł
jem v nji sebye, jak v zyjercadle, takjim małim i njiye-
ką, zem zyątpjił i czëzor mje przemogł. Chizem puscel
panją moją na zemję i yestchnął:

— Kroleyjonko! Tyój sługa je za bjedni i za małi
na taką robotę!

V tim z trzoskjem yjelgjim zomk zapodł sę y zemję.
Z krzikjem zyątpjenjô kroleyjonka zniknęła mje z wo-
czu, a jô lezoł jak wurzaski pod korunoyaną jarzëbjną.
Cemno beło na svjece wod chmur na pobjeglim nje-
bje. A Mjichoł przëpodł do mje, za włose mje szarpoł
i vrzeszczoł:

— A będziesz të społ, pestko przegrzeszonô, zamjast
nekac bedło do dom!

A kjej jem sę chizë zervoł, pjęscą mje doł v kark,
zem kozła vëvrocel i vadzeł:

— Marsz! Pochadej z dobetkjem do dom a nje źdej,
jaź sę rozgorzę! —

Tak tej jô gvizdnął na Gnjotę i nekoł. Ale to bjićé
mje nje bolało, bom spravjedlivje vskuroł. Le źol mje
beło krolevjonkji i serce mje bolało, źem beł takji
mali i ji njick nji mogł pomoc.

IV

Jak Marcijanna vëvadzeła małego Remusa i jak
won ji nokazu nje słuchoł.

Beło to tede v njedzele, jak Marcijanna mje vzeła do
czeladni i povjedzała:

– Boczë, knopku, żebes nje narosł zgnjiligo gnota!
Za bożoka, za talara na Godë, koszulę, vamps i botë
na Svjetą Katarzenę najął cebje pon do pasenjô. Grzech
mosz, żeli będziesz społ, zamjast pjilovac dobetku.

To beła spravjedlivô provda.

– Jô vjem, że cë Mjichoł vsepoł. Ale ten roz won
dobrze zrobjil.

Jô na to njick nje rzekł, bo wona mjała znovu provdę.

– Za to żodni jankorkji na Mjichała nje będziesz mjoł,
bo bem jô cë jesz lepji vsepała.

Tero jô vjidzoł, że wona mje chcała vadzëc. Tak
jem wuvożoł sobje:

– Vadzkejle vadz, jô strzimję! Ale chleba z masłem
jô dziso pevno wod cebje nje dostanę.

Tej wona zaczęła mje vadzëc. Jô sedzoł ceszij ko-
ta i słuchoł. Vszetkjigo jô sobje nje vdarzę, ale ku resz-
ce wona rzekła:

– A të, czimu njick nje movjisz?

— Ko Marcijanna moji godkji nje rozumjeje!

— Vejta go!... Nje rozumjeje!... Człovjek rozumje na-
vetk njemé zvjeržatko, co tepą ruchô i wuszami strzi-
že, a nje rozumjołbe człovjeka, co mô gębę do godan-
jô. Gadejle na svój sposób a jô będe vjedzała.

Cuž jô mjoł godac?

Tak wona pitała:

— Cuž tež v cebje, pestko, vlazło, žes sobje zarobjił
na skore? Czež tē społ?

— Jô nje społ — rzekł jem — alem vjidzoł.

— A cuž tē vjidzoł?

— Jô vjidzoł krolevjonkę i zapadli zomk. Ale jô nji
mogł ji przenjesc przez rzekę, bom za mali i za słabi.

Jak jô to rzekł, tak wona sę do mje wobrocela od
kominka, bo bela pravje przē klósk gotovanju na vje-
czerzą. Tej wona kozala mje jesz roz rzec, bo wod ra-
zu z moji skazoni godkji nji mogła sę dobrac.

Tak jô nji woczim nje meslącē, rzekł do nji:

— Jô vjidzoł krolevjonkę i zapadli zomk. Ale jô nji
mogł ji przenjesc przez głęboką vode, bom za mali
i za słabi.

Tak wona sę stała noprzod bladô a tej czervjonô
na licach. Tej zamjrzela sę na mje varžachevką
i vrzeszczała;

— A vëporajisz tē sę, pokuso njeskvarnô!

Vjəcij jô njick nje czuł, bom so wuvozoł:

— Vez, Remusku, nogji za pas, bo wona cē tē varžā-
chevkę na głovje skjidnje!

I tak jô nožka pon.

Tak zli jô Marcijannē nje vjidzoł jesz njigde, bo to
beło dobré i cnotlevé kobjecesko. Za lôt vjele mjoł
jem sę doznac prziczinē ji gorzu.

Kjej mě sedlě do vjeczerzi, tej jô v svojim norciku sę bojoł, żebe wona mje jesc nje dała. A bełë kloskji i kawałk chleba. Ale wona mje fojt takji duzi wukrajała, że sę parobcë dzevovalë i jëlë z nji podkorbjac:

– Marcijanna krajô Remusovji, jakbe kavalerozvji! rzekł Morcin.

– Żebe ji prędzij wuroś! – przëvtorzeł Mjichoł.

Ale wona na njich nje słuchała, jaż Morcin rzekł:

– Mogłabes nom, Marcijanna, wukrajac jecz po jednim kawałku chleba, bo pudzema nocą na rebë!

Ale jô bełbem rod z njimi szedł. Tak jô mrugnał na Mjichała, choc won mje dzis vëszamotoł i jem rzekł:

– Vezta mje ze sobą!

Ale Morcin wodrzekł:

– Żebes wob dzeń społ i dobetk v szkodę pusceł!

A Mjichoł przësvjodczel:

– Jecz be cę vjilk połkł i bełobe po Jemusu! –

Movjilë mje «Jemus», bom literë «r» nji mogł vëmovjic.

Ale Morcin sę chvjilkę namiszłoł, tej rzekł:

– Veznjema cę, Remus, jak pudzema łovjic pod zomkovjisko.

Jô wuszoma strzigł czujacë, że wo zomkovjisku mova.

– A v chterni stronje to je, to zomkovjisko?

Smjelë sę z moji movë, a Morcin na wodlev sę pitoł:

– A zaszedł të bes tam v nocë? –

– Jo!

– Bo vjedzë, że tam stroszô!

–Njech stroszô! –

– Kjej mosz taką wodvogę, knopje – rzekł Mjichoł – to jidz pod las jaż do jarzëbjinë, co mô korunę na szej. Ztąd prosto nosa v las, jaż duńdziesz do rzekji.

Tam poł leži, poł stoji krzevô chojna nad voda, jak-be chcała przeskoczëc, ale wob drogę sę wodmesłała. Naprocem stoji gora. Do gorë pravadzi brod przez wodę. Tam stoji vesok no staré zomkovjiszczë. Kjej chcesz, żebe ce wod wurzasu włose powstałë do njeba, tej le tam jidz!

Na to naszła Marcijanna i zaczęła vadzëc:

— Cuz va będzeta malimu knopu głupą godką głowę maćela. Bjejtta lepjji spac. Bo co va wułowjita, to też kot na wogonje wunjese.

Tak wonji szlë, a jô z njimi. A wob drogę jô czuł, jak Mjichoł movjił do Morcena:

— Chocebe mje mjoł złoti vęgorz v kłomkę vlezć, nje dostolbes mje v nocë na zomkovjisko.

Ta sprava mje wodtąd nje dała bezpjeku. Vjednom muszoł meslec wo tim zomkovjisku i wukładac so v głovje, jakbe sę tam dostac. Mogłbem beł wucec v njedzele, jak naszi bëlë v koscele, ale Marcijanna vjedno tak wurechtowała, zem sę nji mogł ruszëc z domu. Roz wona mje v roboci dzeń zvędzela, jak jô pravje choł gnac pod jarzëbjinę!

— Dokądka tã pędzisz? — pitó.

— Pod jarzëbjinę!

Tak wona przëtrzimała mje za vamps i zaczęła gadac:

— Nje ponekosz tam, ale pod studnjë. A słucej te-ro czimu! — Tam pod jarzëbjiną njedobré mesle głowę nachodzã. Naszłë wone i człowjekovji, chturen beł dobri i stateczni, bom znała go. A tak go wosamëtałë, że wubetku nje nalożł doma i po svjece vanoži dzis, v bjedze może i nędzë. Wostavjił za sobã dom i mjejscé i szedł v sviat cuzi. Ale za njim wostoł trup...Cu-

žes tē chcoł bjedni knopje? Robjic tobje trzeba wod lōt dzecinnich, bo nji mosz włosni chatē anji roli. Na chleb svōj zarabjac będziesz v mokleznje skarnji, jak Pon Bog cē namjenjil, i služel będziesz. A moze, že dorobjisz sę włosnigo kawałka zemji, kjej Pon Bog cē pobłogosłavji. Jō cē tego žicze.

— Ale vębij sobje z głovē zomkji i krolevjonkji, bo to nje je njick dlo parobka, jak cebje. Bo kjej jich so nje vębjijesz z głovē, chadzac będziesz po drogach svjata, po chternich vanoženjē bez dachu nad głovą i bez wognja do wuvarzenjō stravē tvojim kavlem będze. A moze jesz co gorszigo, jak nimu...

Sluchoł jem, jak na kozanju i nekoł, jak mje dobre kobjecesko nakozalo, pod ne trzē chojnē. Tamem legł na słuńcu i zdrzoł ponad jezorem i lasem v dalekji svjat. Chtuž to mogł bęc, wo chternim Marcijanna movjiła, že vanoži po svjece, mjejscē wostavivszē i dom? Hej, i jō vanožec będe! Njehle wurosnę! Tam za jezorem i lasem wodmikō sę svjat! Jakji tam ludze, jakji chatē, jaką movją godką? Do njich jō pude, njehle wurosnę! A Marcijanna njech sedzi doma, bo to le mizernō bjałka i sę boji.

Tak jō sobje tam mesłoł i tež pozdnji zrobjil.

Ale krom tego dzeń kole dnja mje pokusa brała.

— Jidzze sę doznac wo nim zomkovjisku!

Tak jō nje strzimoł.

Jednigo zavjitrza vzał jem sę i nekoł ku studnji, pokąd mje Marcijanna wod pustkovjō dostrzec mogła.

Ale jak jem so zmjerkovoł, že mje ju nji mogą brac na woczē, navroceł jem dobetk v stronę jarzėbjinē.

Tam jō Gnjoť wostavjil przē bedle i mu przėkozoł tak:

— Gnjoto! Jô jidę! Tě wostanji, jaž sę vrocę i dovej boczenjé! Ta noskvarnô Bezroga, co lonji v sklep sę zarwała, mô le jeden rog, bo drugji so skjidła przě ti worędzě. Ale wona krom tego vjedno bodlivô, nje boczącě, że jak sobje drugji rog skjidnje, to na jarmarku chtuž ję kupji? Tě le ji zaru zęboma do pjęt, jakbe drugjich bodła. A tej tež wuvozej, żebe debetk sę nje rozbjegł anji nje szedł v szkodę. —

Tak Gnjota wostok, ale za mną bleszczel vjernimi woczami.

Kjej jem tero przesunął rov i szedł pod dużimi drzewami, belo mje, jakbe v lese svjęcela sę njedzela. Takô tam statecznosc i ceszô panowała strzod vesokjich, jak vježe, wuzimków. Dalij v las drzeva podrastałë brzidem. Ale jô vnetk vëblądzel na stegnę, co ję sobje sarně vëdeptałë.

Tej jô przërechleł kroku. Z dębovi gałazě zaczęło wrzeszczec dvoje bestrich sójk. Ale jô se wuvożoł:

— Wrzeszcztale, wrzeszczta! Va mje chcała womanipic, żebem tu szukoł vajigo gnjozda. Ale jô vjem, że wono daleko v jinszim molu, a tam be va sedzała cecho i sę nje dzarła! —

Tede jô szedł dalij. Krze sę skuńczelë, jakbe wucał, a za njimi stojała łąka, pełna paprocë. Chto mô serce wodvožné, jidze tam v noc Svjętigo Jana wudobęc kvjatu paprocë i węgla wod ji korzenja. Chto wudobędze, ten nje szukô szczescô, ale szczescé szukô jego. Ale to sprawa zdradnô. Povjadelë na pustkovju wo takjich, chternim przë szukanju węgla i kvjatu njico Straszniog głowę v teł licami na plece vëkręcël.

Szedł jem przeką nich paproci, boczącě, be sobje wo nje bosich nóg nje zadrzec, bom vjedzoł, że ranja.

Po dregji stronje ląkji zнову rosłë drzeva i krze, a przeką njich szła sarnjenô stegna. Z vjetvji jał vołac na mje lupk:

– Chtuż jidze? Chtuż jidze?

Ale jô so wuvozoł: Pocuż won mô sę drzec nadarmo? – Tak jem vołoł:

– Będzë cecho, lupku! Tu nji ma njižodnigo kleszcza, bo jidze le mali Remus.

Tej won woprzestoł na mali szturk. Ale ledvjem zaszedł zнову mjedze drzeva, won dalij sę bojoł i vrzeszczoł. Tej jô go ju vjęcij nje wuspokojoł. Vdzek tobje! Czimużes nje woddol, kjej jes vëřczel sobje! –

Mjedze drzewami szła stegna kąsk pod gorę. A kjej jem po drugji stronje zchodzeł na doł, tej przede mną wodemkło sę zibkji trzęsavjisko, pełné czornich dur, wo chternich povjadelë, że to durë do pjekła. Na grądach ti zibji rosłë brzoze. Mjedze njimi vesoko stoperczeła wolszka, chterni sę vstec listë trząsą wod wurzasu. Jakuż teź sę nji mają trząsc, kjej na nji Judosz sę povjeseł!

Tam jô zgubił stegnę i muszoł wobińsc bokjem. Ale tero jô ju czuł z njedaleka granjé vodë. To gvesno rzeka lasem bježa. Czim dalij, tim zemnji sę robjiło. Vnetk mje i vonjô vodë zalecała. Za kjilkanosce krokóv vjid z modrigo njeba svjecel przez korunë drzév, a dołem kiszczalë sę bjeżacé vodë rzekji.

Doszedłszë do brzegu, wuczul jem cvjardi grunt pod nogama. Pod vodą bjeloł so pjosk. Gorą njego voda szła prądem. Wod brzegu do brzegu zdovalo sę mje tile rumu, žebe voz zaprzęgli v konje przeką žlobu rzekji stojoł vigodno. Po procemni stronje wunoszała sę gora. Tak jô sę pitoł sebje:

— Jes tě na zomkovjisku, Remusu, cze nje? —

Jažem wuzdrzoł nę dzivną chojnę, wo chterni Mji-choł spomjinał: Na brzegu, kask v stron, mało gorka cvjardi zemji, jak chrzebt bidlęca, przęległa do rzekji. Z ji boku vęraštała grebō starō chojna, jakbe sę mostem chcała przeložęc do procemnigo brzegu. Ale jak wodrosła na dva kraczaje nad vodą, tej volała skraćęc v gorę, jak jinszé drzevjęta, i rosc prosto jak svjeca. Njigdem jesz takjigo sztołtu chojně nje vjidzoł.

Kuńc wuzimku ti chojně, chturen sę trzimoł brzegu, przęboczoł mje chrzebt dvuletnigo zgrzebjęca, tak że jō na njen skoczeł, jak na konja, i noguma jał priskac nad vodą.

V gorę i v doł rzeka szła jakbe duktem vęcętim, a grabjině, wolszkji, vjerzbjině i vijagji wustavjilě sę nad zlobem rzekji, jak ludze v procesji. Kjej jem z mojigo konja patrzeł rzeką v gorę, zdovało mje sę, że sedzę v koscele dužim, tak dužim, że do vołtorza dozdrzec nji ma. A wod stroně tego njevjidzalnigo vołtorza, wudboł jem sobje, że muszi co do mje sę zjavjic.

I zjavjiło sę.

Noprzod vjidzoł jem pod vodę dalek dva bjołi pla-chce, chterne plinęłě vodą ku mje. Z njich vęraštałě, czim bležij, dvje szeje, zagjětě na sztoł łodęg maku, ale peszně i dužě. A kjej przęplinałě krotko, tej jem vjidzoł, że to kołpje bjołi, te same, chternem vjidzoł pod korunovaną jarzëbjiną.

To bełě podług moji wudbě kołpje krolevjonkji zaklętigo zomku.

Przęplinęłě wone krotko do brzegu. Tej zaczęłě mje sę dzevocac. Woczě mjałě, jak ludze, a stronkę v koł, jakbe czorně wokulorě na woczach mądrich ludzi.

A zdrzałë na mje, jakbe cos povjedzec chcałë. A jô stojoł cecho i źdoł.

Alem sę nje doźdoł. Raptem bo zeszlë ze mje woczami, nadëlë skrzydła i szlë v gorę rzekji, nje wobrocivszë sę razu. Ku reszce znjiknëlë, zkąd ich przënjesło.

Na brzegu zaczął wujadac mój Gnjota. Tej zaczął wobskakivac vkoł drzeva, na chternim jô sedzoł jak na konju, chcącë vësunąc do mje.

Ale jak mu sę to nje wudało, vbjegł v rzekę i jał wodę szleptac, jakbe wod tidzenja njick nje pjł.

Zebe nje Gnjota, krolevskji kołpje bełëbe co povjedzałë. A mje won też przervoł moję przigodę, bo przëboczeł mje dobetk mój za lasem. Vzał jem tede nogji za pas i zrivoł nazod drogą, chternąm przëszedł. Gnjota priskoł wokoma mje. Chdzeroz trąceł mje zemnim cnjikjem v gołë jikro, jakbe mje choł przërechłëc, a tej vëbjegł na przodk.

Tak źesma wobaji dobjeglë kuńca lasu. Ku moji spokojnoscë jô tero vjidzoł, że krovë sę pasłë, jak nolezi, a wovjeczkji trzymałë sę v gromadze njedalek. Z tego beł jem rod i rzekł jem do Gnjotë:

— Gnjoto! Ten roz to nama wuszło suchim pëkjem. Ale kjej të jesz roz wodbjegnjesz wod bedła, tej woboczisz!

Ale Gnjota le zdrzoł na mje, dichającë z vëvarłim jëzekjem, bo so mesłoł, że jô, Remus, jem procem njego jak krovka: jak wodbjegnje, tej ję muszi navrocëc. Tak won i mje navroceł wod zomkovjiska.

Kjej jem pod vjeczor nekoł do dom, rzekł jem do svoji dusze:

— Jutro pudzesz zos!

V

Jak Remus naložil na zomkovjisku czorni gronk
i złoti mjecz i jak won za to skorą zapłaceł.

Zavjitrzni svjat tego dnja smjol sę ze szczescô. Słunice z vesokjigo njeba tak rozsvjeteło całé pole, że navetk nomjizernjejszi bączk v rovje mogli se plece rozegrzoc. Bezroga, nekajacě roz na levo roz na pravo z karna, sladkovała, co gvesno wodezdrzała wod Lize abo Gnjadigo, na pažec vëpuszczonich. Gnjota ję navrocoł, ale bez gorzu, jakbe sę ceszeł, że mô worądz do suvanjô i szczekanjô redosnigo. Jô wod njich zarvoł ti vjesołosć, zem gvjizdoł i skokoł, jak skorc jakji po polu. Vjesołą gromadą, jak na bjesadę, nekałasma pod korunovaną jarzëbjinę. Tam jô vzał i Gnjoce vbjil v głovę, żebe sę nje vozeł jisc za mną slode, le žebe wostol i dovoł boczenjé. Tej jem sunął do lasa.

Rosa jesz stojała na trovje i na paprocach, bo chmura zelonich lestóv jiglenë i gorą drzëv zabjegałë słuńcu, że jich vëpjic nji mogło. Nogji moje sę slizalë na mechu, ale jô bjegoł dravo, bom ju vjedzoł drogę. Anjim nje słuchoł na łupka, chturen znovu vrzeszczoł v dužim strachu, cze kleszcz nje jidze. Łakę z paprocą jô wobszedł, be sę nje skaleczëc v lecenju, a na wol-

szka trzęsącô sę wod wurzasu, wostała v stron. Przë rzece vlozł jem wobuma nogama na woną krzewą chojnę i zdrzoł rzeką v doł i rzeką v gorę.

Bom źdoł na vczoraszi dva kołpje, co tak mądrimi woczami patrzeli. Alem sę jich doźdac nji mogł. Tak mje przëszła do głovë bojka wo krolevjonce i kołpjach, chterne belë ji bracoma, i spjevoł jem takji słowa:

— Przëplińtaż tu do mje, kołpje, długą vodną drogą!
Chdzesta va podzała naszą krolevjonkę młodą?
Hej, va kołpje, bjołi ptochë głębok v czornim lese!
Chturen z vas wo krolevjonce novjinę przënjesę?
Cze nad dużą vodą swoje bjołë ruchna pjerze,
Cze ji smok na bjołim zomku zamknął zloté dvjerze?
Ale dzivni kołpje jak nje chcałë, tak nje przëplineli.
Vjidzec teź jem nji mogł po rzece jak vczora, bo zemnjica szła gorą vodë. V nji jakjis wukozkji jeli koro-
vodzëc. Tak jem so wuvozoł: To nje będze tam njick
dobrigo. Lepji jisc na tę gorę naprocem, bo to będze
no zomkovjisko. Brodu będze trzeba szukac tam, chdze
sę v żłobje rzekji pjosk bjeli. Tak jô tam veszedł
v vodę.

Z początku szła mje voda do kolon, tak rzeka beła
snodkô, ale dalij v żłobje rzekji voda mje sigala pod
pazechę. Alem nje wuvozoł sobje tego za njic, bom so
rzekł:

— Vësuszisz sę, Remus, na słuńcu.

Gora po procemni stronje szła przidko vesokjim spi-
chem. Nje vjidzoł jem na nji anji drzëv anji brzidu.
Le dzevannë stojiłë molami po zberku, jak svjece na
vołtorzu v Svjęto Jaster. Jô bjegł v gorę na szterokach
jak kot, jażem zavadzel głovą wo drzevję, jaż mje

mocko zabolalo. Zdrzę – a stoi jarzębjina. A kjej ji sę przēzdrzę z wuvogą, vjidzę, że mō wokręgli czebki a pospode koło szeji korunę.

– Moc Boskô! – rzekł jem sobje. – Tec to jistnô sostra ni jarzębjinē z przed lasa, chdzem vjidzoł bjołi zomk i krolevjonkę i ne straszlevé wukozkji. Przē tim mje cepło zaczęło v woczē cec, a kjej jem przecarł ręką, vjidzoł jem, że to krev. Ale jō przēcesnał to bolące i v kjile skokach beł na gorze.

Ztąd jō vjidzoł daleko v svjat povezij czebki v drzewjēcich. Alem nje vjidzoł le bor i njick vjēcij, a nad borem njebo modré. Leno daleko na podnjbju svjeceł zloti krziž. Tej jem wuvožoł, że to bēdze krziž na zvonnjice v Lipnje, chdze naszi do koscoła chadzelē.

Na gorze mjirno beło i cepło. Tak jō vzał ję wobchodzēc navkoł. Vszēde wona przidko spichała v doł, le v teł wod rzekji chrzebt ji zchodzeł v pole. Ale blezij jem sę jednak doznoł, że tam głēbokji rov, zarosli leszczeną i grabjiną, dzeleł gorę wod pola i lasu. Wod brodu szedł także vadoł vedle gorē, ale v njim stajało kjile jałovcōv i vjelgjich kamjenji po bokach, jakbe strožovalē nade drogą v las. Pomesłoł jem sobje:

– A moze to jistnje starō droga, chterną dovni ludze przez brod jezdziłē. Ale dzisodnja njicht nje jezdzi, bo ludzom strach.

Dzivno teź mje beło, że czubk gorē beł na rēbje vesokji a ve vestrzodku vekumani, jak jakō dužo mjiska. Le v jednim molu rąb ji beł przervani, pevno wod deszczovi fale. Bjeleł sę v ti vērvjiznje pjosk zōłti i gładkji kaminje, a kjej jem zdrzoł dłužij, tej tam stajał napoł zakapani v pjosku gronk czorni.

— Cuž na svjece! — rzeł jem do se. — Chtuž tu gronk wostavjił?

Ale nje beł to gronk, jak nasze gronkji. Szklił won sę czorno a na brzuchu mjoł bjołé kreskji. Przékreti beł vjekjem. Tak jô vjeko wodkreł i zazdrzoł: Wuzdrzoł jem tero bjołi pjosk, a kjej jem go vëdobeł, tej na spodku bjelełë kavalkji kosci i popjoł.

Nje vjedzoł jem, co to znaczy. Długom tede rozmi-szłoł, jažem so rzeł:

— Ten gronk je deszczem vëszlamovani. Gvesno won noleži krolevjonce, bo jô tu stoję na ji zaklëtim zomkovjisku. Vez, knopje, i go zakop, jak beło.

Tak jô vzał rëkoma grzebac, žebe vëkopac kulkę. Ale polce moje zavadzełë wo njico długigo. Chvece i cignę — a to mjecz!

Długi beł na sizeń, spiczasti wod kuńca a ve ve-strzodku szerokji, njibe vjerzbjinovi list. Dzevujaćë sę, że won nje je zaredevjałi, le czorni, zaczął jem go trzec rëkovem. Ko wod tego won jesz barzij sę czer-njił. Tak jô go vzał kamiszkjem drapac. Tej sę pod tą czorną skorą zaszkleło jak złoto.

— Złoti tës nalozł mjecz, Remusku. Cuž të z njim zrobjisz?

I przemiszłoł jem mocko, jaž mje tak przëszło do głovë:

— Gvesno ten mjecz też słuchô krolevjonce, jak nen gronk. Vez i zakop go v gromadze z gronkjem, a zakop pod korunovaną jarzëbjiną, chterna na ti gorze stoi. A njikomu njick nje povjedz. — I tak też jem zrobjił.

Mjeczem jô vëkopoł kulę pod jarzëbjiną a rëkoma przësepoł pjoskjem tak, žebe njicht tego molu nje nana-lozł, le jô som.

Przē ti roboce jō sę zmokł, bo belo mje spjeszno. Wod tego mje znowu krev jęła cec, alem so povjedzoł, że sę wobmiję v rzece.

Kjej jem ju zchodzeł z gorē, tej mje njico zemnigo v jikro tchnęło.

Patrzę – a to Gnjota.

Tero mje sę ju co njedobrigo mekceło. Rzekł jem tede do Gnjotē:

– Czimu tē, głupi, mje znowu navrocosz? Jō be beł i tak przēszedł. Ale tero dravuj! Bo mje do wucha chtos godô, że dobetk będze v szkodze.

Tak ma dravowała na mjijovkę.

Jak ma vēlecała z lasa, tej jō sę doznał, że belo zle. Som pon z palecą, vesok podnjesoną nad głową, bjegoł przez žeto za bedłem. A to priskało na vszeternoskji stronē, le tak za njim dudnjało. Nje bełbem mesłoł, że-be gbur, chłop jak wopoka, beł jaž takji chvatkji.

Ale jak won bedło vēnekoł ze szkodē, tej won mi-nał Gnjotę i mje i szedł v las, njick nje rzekłszē. Tej Gnjota vcignął wogon i na mje zdrzoł, a jō vjedzoł, że won chcoł rzec:

– Co gbur knuje, to nje je njick dobrigo!

Za małą chvjilkę pon vēszedł z lasa. Trzimoł won v gorscē szligę leszczenovą na polc grebą i nją smigoł z gorē na doł, jakbe probovoł ji gjibkoscē.

Tej won zavołoł:

– Gnjota, pojle sę!

Tak Gnjota zrobjił sę takji małi, jakbe z njego le połova wostała, ale szedł, wobrocającē sę co zamana-vszē, z brzuchem przē zemji i blēszczącē na mje. Ale jō mu njick pomoc nji mogł.

Tak go pon chveceł za serschel v karku i zaczął go

na szligą wokłodac, jaž pesko, začęło vęc žaloblivje. Jak won z njim skuńczel, tej won przęstąpił do mje i sę pitól:

– A chdžeżes tē bivól?

– Na zomkovjisku!

– A jak tē vęzdrzisz, ponarvo?

Jakžež jô mjoł vęzdrzec jinaczij, kjej jô sę zaboczel womęc v rzece? Krev mje sę zgęscęła na skarnji, jaž scigąło. Napevno jô vęzdrzoł jak larva, co ją Gvjizdę noszą na strach dziecom ve Vjiliją Bożigo Narodzenjô. Tak jem rzekł:

– To jô głowę sobje skazel wo drzevo!

Won na to wodrzekł:

– To cę ju Pon Bog jeden roz skoroł. Za to tē wode mje wodbjerzesz le połowę tego, com cę mjoł przęsądzoné!

Tej won mje czapnął, jak przode Gnjętę, i zaczął mje karac na szligą leszczenovą. Jô scesnoł zębě, bivszē vjarē, žem spravjedlivje skuroł. Koroł won mje docę długo, tile času, jažbe zmovjił «Wojcze nasz» i «Zdrovas Marija», a pevnje i na «Vjerzę v Boga» bełobe zbjęgło. Ale do «Przikozanji koscelnich» won sę nje doprocovoł, bom tež i mjoł pełną mjarę. Jak won mje puscel, tej jô podł na zemję i vjidzoł Gnjętę, caligo przęczipłigo do zemji i drežącigo, jak lestē wolszkji, na chterni Judosz sę povjesel.

Ale gbur cesnął szligę i szedł precz. A jô sę pocęszoł tak:

– A jednak jô mom złoti mjecz, wo chternim njicht nje vje.

Ale przed woczoma mje stojałē lica gbur, jak won do mje ze szligą przęstąpił, bo gorz zmjenjił straszno

jego vezdrzenjé. Beło mje, jakbem takji złé woczé ju beł vjidzoł przé jinszi worędzë, lem so nje vdarzel chdze. Kjej jô tak medetovoł, wuczuł jem zemni cnjik Gnjotë na kolanje, chturen sę do mje przëczajil. Zevnał won porę razi glosno, jak człowjek i pokozoł svój długi i czervjoni jëzek. A skorno sę doznoł, że na njego zdrę, vstoł i strząsł sę, jaž kurzeło. Chcoł won rzec:

– Strzësë sę, knopje, jak jô, a będze cë lepji.

Ale jô sę zodań mjarą nji mogł strząsc, tak mje vseski gnotë bolałë. Navetk vstac ze zemji mje nje dało.

Wob ten czas cenjô sę cofała v las a słunuszko szło vestrzodkjem njeba i grzało. Mje sę zachcało jesc, alem sę bojoł:

– Može wonji cë za karę nje przëslą wobjadu na pole?

Ale tego wonji jednak nje zrobilë, bom vjidzoł Martę, corkę małą Mjichałową z dvojkami wod trzech chojen jidaćą. Z nią jô na pustkovju mogł sę nolepji rozmovjic, bo wona jedinô moję godkę dobrze rozumjała. Szła wona z dvojkami v ręce i vołała z daleka:

– Jemus! Jemus!

Na to jô:

– Pojle tu, Marta!

Tej wona naszła, postavjila dvojkji i poleżela kol mje leżkę. Ale jô przé jedzenju nji mogł nijak wuleżec. Tej jem so z bjedą pomogł na nogji i jodł na stojącce. Marta na mje zdrzała i sę dzevovala:

– Czimu të jész na stojącce?

A jô wodrzekł:

– Jô nji mogę anji wustojec anji wuleżec.

– Czimu to nji możesz anji wustojec anji wuleżec?

– Bo pon naju Gnjotę i mje wukoroł szligą lesz-

czenovą, co tam leži. Gnjota se strząśł, ale jô tego nji mogę i dlotego mje tak boli.

– To jô naszimu panu jiglenē v łożko nasepje.

– Nje czenji tego – wodrzekł jem – bom sobje spravedlevje zasłużeł.

Tej wona pitała:

– A boli cebje?

– Boli jak szvernot! Ale to minje.

Tej wona na mje vezdrzała i rzekła:

– Vejle, to won cę jesz guz na głovje zrobjil i cę wokrevavjil?

– Nje, Marto, to jô se som wo drzevję wuderzel i skaleczel.

– Jakji tē mosz mokré ruchna!

– Na to jô njick nje rzekł, bo mje vstid beło povjedzec, zem beł wuszli tak daleko wod bedła. Ale wona nje popuscela, le godała:

– Przez te mokré ruchna to jesz barzij przecignęło, to bjicé!

Ale jô na to nje słuchoł, le vësepoł Gnjoce reszte bulev i rzekł do Martē:

– Podejle mje ten pręt leszczeni, co se podeprze i kask gnotē rozruchom!

Tej wona przënjesła nen pręt a jô, popjerajacē se, probovoł jisc. Ale to szło tak zimko, zem voloł legnac. Tak jô pomesłoł sobje:

– Połowę pocerza pon cę na ten guz wodrechovoł, a jednak docigło do «Vjerzę v Boga». Gvesno bes nje beł strzimoł do «Dzevjęc Błogosłavjeństw», a navetk nje do «Setmē Grzechóv Głovnich».

Jak Marta wodeszła z proźnimi dvojokami, tej jô se zaczął kulac. To mje wulżeło. Kjej słonuszko se zcho-

wało za lasem i cenjô z lasu wëchodzeła na pole, tej jô ju gnał, choc kask chromo, moje bedło do dom. Na woborze stojoł gbur i wobzeroł kose, bo źnjivo źdało za dvjierzami. V ti chwjlë jô sę dobroł, chdzem te lica vjidzoł jego, jak won mje chcoł karac. To bełë skarnje wukozkji, chternam vjidzoł v rzece przed bjołim zomkjem. A jimję ji Trud.

VI

Jak Remus szukoł Straszka na pustkovju a v gro-
madze z Martą zaczął chodzëc na nowukę.

Vjele vodë wubjeżało gorą brodu przë zomkovjisku pod korunovaną jarzëbjną, a jô wob ten czas posoł do-
betk i rosł.

— Bez bjicô człovjek nje wurosnje! — Tak movjilë na najim puskovju. Dlotego jô rosł chiże vzviż, bo mje ti zochëtë dodovelë dosc tile. A Marcijanna, kjej na mje vezdrzała, dzevovała sę każdą razą.

— Moc Boskô! Rosce knop, jak chojeczka v borze, ale to le skora a gnot...

Beło to na Matkę Boską Gromnjiczną. Naszi bëlë wu-
szli do koscoła. Doma wostelë le Marcijanna, Mjichoł i jô. Bełbe i Mjichoł szedł, ale wob zemę vlazło jimu njico v jego kulavą nogę, że przë palecë leno sę mogł kurdusac. Nje bełbe zaszedł jaż do Lipna. A Marcijan-
na kosała mje przinisc na podvjeczork, bo mje njibe mô njico do povjedzenjô.

Tej jô szedł. V czeladni jizbje stari zegar polikoł czas, jak vjedno. Njigde mu nje mjerzało. A jô zaczął meslec wo nim Straszku, co v ti chce sedzi...

Bo kjej ludzi i dobetk zema spëdzala do stanji i chat, tej jem so rzekł:

— Tero vnetk smjeg przëkrije mój złoti mjecz i czorni gronk za rzeką v gorze pod korunovaną jarzëbjną. Njeh przëkrije! Bëdë jô szukoł Straszka v Zabłockji-go chace.

Vëmjerkovoł jem, że pod wustrzechą beła jizba. Njicht tam njigde nje chodzel i njicht wo nji nje movjił. Wokno jedno wona mjała pod vjetrznjokami, chterno zdrzało na sod. A jô sobje mesłoł:

— Tam to bëdze, chdze nen Straszka mjeszkô!

Tej jem jedni njedzele vëpatrzël sę vesoką slivkę, chterna vjetvjami ve vjetrze klepała v to wokno i na nję jem vlozł, jak kot. Naprocem wokna vëtrzeszczël jem woczë i zdrzoł. Noprzod jem njick nje vjidzoł. Ale pomału zaczęło mje sę vjidnjec, zem rozeznol na bjołi scanje strzelbę zavjeszoną, potim łożko, potim stoł, a nad łożkjem dva rzëdë ksążk na policach. Ale Straszka jô nje vjidzoł.

— Ko won jednak bëc tu muszi, kjej Marcijanna sama povjedzała, że koždô chata mô takji nort, v chternim Straszka sedzi! — rzekł jem sobje. Ażebe sę tego doznac poprovdze, zaczął jem sę zibotac na moji vjetvji, żebe duńc bliżij wokna. Tam przez wokamer-njenjé mje sę zdovalo, że vjidzë bladé skarnje i zeloné woczë dużë i dzevé. Ale njimem sę rozeznol, jistnje, vjetev zatrzeszczala i puscela, a jô trzasnął na doł jak dozdrzenjałô slivka.

Żebe tam nje bełë leżałë kaminje, chternimi naszi durę do sklepu zatchlë, bełbem wucekl i njick nje povjedzoł. Ale na nich kaminjach jô sę stłukł mocko, że mje sę v głovje zakręceło i wostoł jem leżaci jak bez ducha.

Kjej jem przëszedł do sebjë, tej Marta stojała nade

mną i pomogła mje vstac. A kjej mje zaprovadzela do chatě, dała mje flizankę mleka, a jak jem vëpjil, tej krącela głovą i rzekła:

— Remus, wonji movją, że tē mosz njedobrze v głovje. Vjera i tak będze, bo chtuż ze zdrovim rozumem szukołbe slivk na drzevje po Godach?

Na to jō mjilczoł, bo wona nje vjedzała, że jō tam szukoł Straszka.

To beło dobrē dzevczeczsko, ta Marta, le roz wona zle zrobjiła. Bo za to, że pon Gnjotę i mje no tak srodze wukoroł, wona jimu jednak vsepała jiglen jałowcovich pod płachtę. A to mjało skutk takji: Kjej jem przėszedł na wobjod, Marcijanna mje czapnęła za włose i vëvleklą na woborę. V ręce wona trzymała varżachevkę. Ale jō sobje njick złęgo nje vdarżacē rzekł:

— Bōj sę Boga, Marcijanno, za co tē mje tak szamocesz?

Ale wona njick nje rzekłszē, jeła mje wobkladac na varżachevką. Szkoda ji beło, bo sę jesz bjeleła novō a Mjichoł je przez kjile vjeczoróv vërzinoł z klocka grabovigo.

Jak wona z varżachevkji le rączkę v ręce wotzymała, tej wona mje vepchnała do jizbē, chdze drudze ju jedlē. Bo nji mjała czim bjic, a rękji ji pevno beło za szkoda.

Tak Mjichoł sę pitoł:

— A za cuż tē go bjila, Marcijanno?

— To won vje som nolepji!

Moglēbe mje belē zabjic, kjejbem beł vjedzoł, za co wona mje sprala.

Ale zegar stari tak glosno jał polikac godzenē, zem muszoł vezdrzec na njego. A won godoł:

— Jô vjem! — Jô vjem! —

Kjedem charnę dovoľ krovom v chlevje, tej přež mje, jak łaseca, kaŋęła Marta, vetchła mje jabłko v kjesziń i pitała:

— A bolalo cę to bjić Marcijannę?

Tak jô sę smjoc muszoł:

— Takô metłô babskô robota! Jô jem, Marto, přežvekli do solonich porceji.

— Bo vejle, Remus, to jô panu jiglen v lozko vsepała!

Tero jo sę dobroł prziczinę Marcijannenigo gorzu. Ale nobarzij zoł mje beło varzachevkji. . .

Takji mesle jô posoł po głoŋje, pokąd jô tam sedzoł v czeladni v Matkę Boską Gromnjiczną. Zegar mje tovarzeł polikajacę godzenę, juź doszedł do molu. Zavrejało mu sę v gordzelę, jakbe chcoł kaszlac, tej nabroł dechu i jał vębjijac godzenę czvjortą. Po takji fatedze szturk jesz v njim brzęczało, tej długi bjezas jał sę zibotac ztąd i na wodlev na nową godzenę.

Naszedł Mjichoł, popjerajacę sę palecą, i sodł za stołem. Po njim przeszła Marcijanna z bochenkjem chleba i gronkjem mleka. A tej ma zaczęła jesc. Kjej jesma zjadła i vępjila, Mjichoł sę przežegnoł i rzekł:

— Szlaga jidze, bo mje grzeszk v nodze tropji. Navetk mrovczy szperetus tą razą njick nje pomogô.

— To są i lata! — rzekła Marcijanna.

— Przez to też. Ma stari v doł a młodi v gorę!

— Czas, żebe z tich dzeci ju katolikóv zrobjic — rzekła Marcijanna. — Rosce to jak bedelko a wo Bogu nje vje. . . Vezdrzële, Mjichale, na tego Remusa. Wutropjenjé z tim knopem! Zje za dvuch a po njim njick nje vjidzec. Dzižanga z njego, ale woschli jak pesternjok.

Tak Mjichoł mjé kozoł przĩnc do se, womakłoł mjé kark, kolana i łopatki, tej mjé zazdrzoł v zębě i rzekł:

— Nje grzeszě, Marcijanno, bo to je dobri szlach do robotě. Żerni to je i mô stol v gnotach. Žělě mô, jak postronkji. Bědze z njego parobk, jak sę noleži.

Taką godkę Mjichałovą jô czuł rod, bom vjedzoł, że won sę na tim znaje i że gbur żodni sztukji dobetku bez njego nje kupoł.

— Ale v głovje mô njedobrze! — jisceła sę Marcijanna. — Tam jimu szemarzą zomkji i krolevjonkji i jinszi cuda. Straszka szukô po chałupje. A chce go zabjĩł, nje popusci. Tak robjĩł i nen. I vej, co sę stało! —

Na to Mjichoł boczlivje vezdrzoł Marcijannje v woczě, ale njick vjęcij nje rzekł, choc jô beł srodze czekavi wuczuc njico wo njim. A zegar polikoł czas, jakbe nje beło njizodni tajemnjice.

Tej Mjichoł medetovoł całi szturk a ku reszce povjedzoł tak:

— Volô Boskô! Komu namjenjoné, tego nje mjinje! Na mój głupi rozum, jô jem wudbě takji: — Jednimu doł Pon Bog krovę a dregjimu le povroz. Chtuž sę sadnje pod mjedzą i z porvoza mleka wudoji? A to knapsko, co wono mô? Mo wono krovę? — Nji mô! Mó wono porvoz? — Nji mô! Tej nje tile krově, ale anji porvoza nji mô! Njehže mu tede po głovje szemarzi, co chce. Gonjic won za tim nje będze, bo żot go zmuszi do robotě. Gruńt, żebe mjoł sełę v gnotach. Noprzod le tero njech go ksądz jegomosc nawuczci provdě chrzescijańskji a poznji, želi dożije, bjalka potcevô vĕnekô mu te głupi vergle z głově.

— Spravjedlevą mosz provdę, Mjichale — rzekła na to Marcijanna.

Njehc tede wod Jaster na nowukę chodzą!
— Przez to też! — przēsvjodczel Mjichoł. — A moje Martę jô posłę z njim, choc wona mō rok jeden mnji. Njehc dzecë chodzą v gromadze.

Z tim wonji kawałk mojigo zëcō przëpjeczëtovalë...

Njehc timu ksëdzovji, chturen mje Vjarë nawuczel, Pon Bog dô njebo vjeczne! A mjoł won z nami dzecomã bjedę, mjoł. Bo noprzod nas muszoł wuczëc szlabizovac a tej stavjac literë na tablicë. Pjisanjô i czetanjô jô sę chiže nawuczel, ale z vëmavjanjim mjoł jem vjele wutropjenjô.

Vszeskji knopë i dzewczëta (a belo naszigo karna moze setmëdzesãt sztek) smjelë sę, jaž koscoł drezoł, z moji vimovë. Ku reszce navetk mje sę zdało, że vszescë Svjeti na vołtorzu ze mje sę smjeją.

Tej ksãdz proboszcz litoscevje vzał mje do plebanjiji i wuczel mje som. Drugji dzecë wuczel ksãdz vjikari v gromadze. Na pojedinkę jô chiže pojimoł a ksãdz bel ze mje spokojni.

Nobarzij jô Ignãł do historeji Starigo Zokonu. Bela to moja pjerszô ksãzka z wobrozkami, chdze na pjerszi stronje sedzoł Bog Wojc na tędze, a na zemji Jadom i Jeva vestrzod vszeternoskjich zvjerzãt. Ko to bel czas, kjej nen całi stvor vëszedł z rëkji Boskji, jak novë szklãcë norzëdzë z rëku mestra, jaž woczë sę smjałë. Legł lev kole sornjëca, a vjilk wokoma wovjeczki, a jedno dreggigo nje zjodało i le svjëtã trzimało zgodę. A Pon Bog na to zdrzoł vjeczniemi woczoma i vszetko belo dobrze. Njehc mje Pon Bog vëboczi, że mje ževi gorz broł na Jadoma, choc won vej rovnak je najim pjerszim rodzicem. Pocuž won zgrizł jabłko, chterno jimu Jeva podała? Przez to jich woboje z raju vënekelë

Anjeli ze žolącimi mjeczami, a na svjece gorę vzělě złosc i wutropjenjé... Moc Boskô! Dziso jô sę nje dzevuję Jadomovji, bom sę doznał, że bjałka, bele chcała, z chłopem vszeskjigo dokože.

Muszał jem sę nich svjetich historiji wuczęc na pamjęc i je povtorzęc moją skażoną godką. Ale jegomosc sę ze mje nje smjoł, bo mje rozumjoł. A razu jednigo won do mje rzekł:

— Boczē, knopku, Mojżesz mjoł tež skożoną godkę a jednak vėprovadzeł lud svój jizraelskji ze zemji egip-skji, domu njevole, i v pusti z kaminja klasnjęcim palece vėdobeł vodę i zavjodł žedóv do zemji wobjecani. A som Pon Bog z njim godoł na gorze Sinaji!

To povjedzenjé ksędza jô so przeboczoł, kjej sę z moji godkji vėszczerzelě.

Novjęcij z vszetkjich wojcóv Zokonu przėlgnął mje do serca David, bo won, małi pastuszk jak jô, lvu vėrvoł jagnję z gordzelě a kaminjem z puszcovkji zabjił wopocznigo Golijata, co ragoł Bogu. Povjedzoł jem sobje:

— Taką puszcovkę tē so, Remus, zrobjisz tež i z nji Golijata wubjijesz.

Mjichałova Marta chodzela ze mną v gromadze na nowukę. Droga na Lipno szła vedle naszigo jezora a tej przez las i mostem przez rzekę, tē samę, co plinęła pod zomkovjiskjem. Ale no zomkovjisko stojało sztek vezij pod prąd rzekji.

Tak jô namovjił Martę, żebe ze mną szła brodem przė zomkovjisku. Ji wojc mjoł ji rzezconě, że tądka szła dovnji, bodejže za Boga Wojca, starodovno droga, ale że ludze dziseszi volełē nją nje jisc. Marta noprzod nje chcała, ale potim žadała, žebem ji przėrzekł, że ji

pod zomkovjiskjem nje wuceknę i ji sami nje wostavję. Na to jô ji doł rękę i Dalibog. Tej wona ze mną szła.

Nen łupk sę tam jesz vjedno dzarł v lese ze strachu przed kleszczem, a na wolszka sę trzęsła, ale moje kolpje nje przëplivalë, choc jem zdrzoł za njimi rzeką v doł i rzeką v gorę.

Marce jô vszetko povjedzoł: Jak jô vjidzoł zomk i krolevjonkę pod korunovaną jarzębjną, i zem v nen czas beł za małi, żebe ję przenjesc przez głęboką wodę. I wo trzech straszedłach jô ji rzekł, chternim mjona Trud i Strach i Njevorto, a na chternich dobędzie pasturk bjedni i krolem będzie przë krolevjonce.

Ale wona v lese była cechô, bo sę bojała. Przez brod jô ję muszoł przenjesc. Ale jak jô ję na brzegu pusceł na zemję, tej wona mje nje pusceła za rękov, bo na lewą rękę wunoszało sę v gorę zomkovjisko jak wopoka. Tak jô zjął z głovë kłobuk i kjivoł njim v gorę do korunovani jarzębjinë, co tam strożovała nad mojim gronkjem czornim i złotim mjeczem. Bo wo gronku i wo mjeczu złotim jô Marce njick nje vspomjoł. Njicht ze smjertelnich ludzi nji mjoł wo njim vjedzec.

Za brodem vedle zomku szedł jakbe szerokji dukt, le kędevęde koscerzelë są małi krze, tak zem so wuvozoł: Tu be i szerokjim vozem przejachoł. Nim duktem jidzacë, naszłasma na dużą drogę. Tej jô vjidzoł, że pokuńc ti drogji daleko przed nami, zastavjonô dużimi lipami, stojała szarô, przëkretô czorną blachą, a wukorunovanô złotim krzizem, zvonnjica koscoła v Lipnje.

Tero Marta pusceła mój rękov i rzekła:

— Na drugji roz jô z tobą brodem nje pudę, bo mje straszno.

Wodnąd jô muszoł z nią vjedno jisc vedle jezora. Vrocivszě sę z nowukji na wobjod, do podvjeczorku muszoł jem przě dobetku pomagac, potim do vjeczerze delě mje volą, żebem są wuczeł z Martą katejzemu i Historiji Svjęti. Tej jô razu jednigo rzekł do Martě:

– Vjesz tě, Marto, mje sę zdaje, że naju pustkovjé, to je tą zemją wobjecaną, wo chterni v ksążce stoi.

Na taką godkę wona sę zdzevjiła i rzecze:

– Jakuż be to mogło bęc?

Tej jô ji vēložel:

– Boczě: Naju rzeka v lese, to Jordan, a naju jezoro, to Genezaret, chdze Svjęti Pjoter beł rebokjem. Mol pod korunovaną jarzëbjną, to Betel, chdze Patrijarcha Jakub wuzdrzoł drabjinę vesoką jaż do njeba. Studnjô przě trzech chojnach: tam bracō Jozva przedelě do Egiptu. Pjekarnjik v sadze, to pjec, v chturen kozoł vrzucęc na spolenjé trzech chłopoków krol Nabuchodonozor. A vjilczy vądoł do jezora, chdze za pamjęcę tvojigo tatka vjilk jagnję skrodł, to kula lvów, v chterną Danjela proroka vrzucilě poganje...

Marta sę dzevowała:

– Jak tě to vjesz wukładac!

Ale jô wodrzekł:

– To nje je njiżodno wukłodanjé, le provda. Bo vej: Naju pon to Abraham, a jego żona, nasza panji to Zara.

– To nje je možno! – spjerała sę Marta. – Abraham mjoł wosmëdzesąt löt i długą brodę, bo tak je v ksążce vēmalovani.

– Cuż to szkodzi? – Njechle nasz pon będze mjoł löt wosmëdzesąt, tej mu broda wurosnje jaż do pasa. A maja wonji dzecë? – Nji maja! – Vjidzisz! Ale kjej

nasza panji będze mjała wosmędzesąt löt, woboczisz, że wona sina dostanje.

Na to Marta njick wodrzec nji mogła, ale sę pitała:

– A nasz tat, kjim won je?

– Tvój tat? – Poźdejle! – Tvój tat, to je prorok Jermijosz, bo won vjeczorami pjesnje spjevô!

– A jô?

– Të, Marto, jezdes Rebeą, bo z bęboruszkjem przë studnji stojisz!

– A Morcin?

– Morcin, to je Absalon, bo mô szadą głovę. Jesz na chujeczce wutchnje.

– A Marcijanna?

– Marcijanna to je gvesno Putifarzenô, bo Putifar też beł kucharzem.

– A të, Jemus?

– Jô, Marto, jezdem pasturk David. A jô sobje zrobję puszczovkę, jak won, i zabjiję Golijata!

Tę godkę całą Marta wopovjodała swojemu tatkovji, a ten mje vzał vadzęc, żebem ze svjětich rzeczy nje vëmiszłô i kozôł mje sę z tego spovjadac. Ale na tim nje beło dosc.

Przasni chleb, co go Marcijanna wupjekła v pjecu Nabuchodonorovim, vëszedł njevëpjekłi, jak no ni trzeji chłopocë. A mje czëżko padło na sumjenjë.

– Może to je kara Boskô za tvoje vëmiszlanjë?

Jak wona go na vjeczera krajała, tej Morcin mrucoł i nje jodł. Ale Mjichoł sę vësmjevoł i podkorbjoł:

– Zebe Putifarzenô dlo krola beła takji chleb wupjekła, tobe won je beł gvesno vënekoł z pjeca na łeb.

Ale Marcijanna mjała żôł, że ten chleb ji sę nje zdarzył, tede krziknęła:

– Chtuž tu je Putifarzena?

No të, Marcijanno! – rzeķł Mjichoł i sę vëszczersoł.

Tej wona:

– Chtuž to smje davac mje takji nje katolickji przewjisko?

V tim jô mrugnał na Mjichała, żebe nje vëdoł. Ale wona to zmjerkowała...

Przë kominku vjisoł trampk do bulev trampanjô, spori jak kłonjica, grubi z kuńca, jak pjesc dorosłego chłopa. Ale strzonk beł cenkji, jak grablisko i toczoni. Ten vjisoł tam na chmjelovim sznurku, a jô vjedno vdzacznim sercem do njego sę wusmjechoł, bo won sę natrampoł procovjito dlo naju bulev do maslonkji przez kjile lôt. A jô to jodło lubjił bardzo. Ten kochani trampk porwała njeszczestlevô Marcijanna i z njim do mje skoczëła. Vjedzoł jô, że v svojim gorzu wona mje długji pocerz vërachuje, dlotegom so wuvožoł:

– Trampk nje je varzachevką. Vez, Remus, i sę zastavji reminjem, bo v głovë, Bog vje, cze strzimosz.

I tak jem zrobjił.

Bjedni trampk! Nje beło mu znadz namjenjoné, żebe długo vjekovoł. Jak wona na mje z njim, tak strzonkjem trzasła v moje remję, strzonk pëķł, a głovjica trampka kulála sę po podłodze, jaž dudnjało.

Ale Mjichoł sę dzevovoł i rzeķł:

– Jô vjedno movjił, że to będze chłop stolannigo gnota!

Marcijanna, kjej le połovę trampka v ręce wotrzimała, zaczęła go wobzerac, jakbe go jesz v žëcu njigde nje vjidzała. A jak go dosc wobezdrzała, tej cesnęła go na zemję i vëburkła z jizbë. Ale przez dvjerze czuc beło, jak wona głośno płacze.

Tej Mjichoł do mje rzekł :

— Remus, vezle nogji za pas i bjej, bo bjałce, kjej ję gorz porvje, nji ma njigde do vjarë. Jesz gotova sę zabrac do dzerzłti.

Jô beł ti sami vjarë, to tež jem nje źdoł, jaž mje poprawji.

VII

Jak Straszka na pustkovjé vëpuscilë i jak Remus
valczel z Golijatem i na njim dobel.

Absalon nje chcoł mje pokozac, jak sę puszczovkę ro-
bji, a Jeremijosz sę rozgorzel i rzekł:

— Jesz komu woczë vëbjijesz!

Tak jô po drodze do Jerozolimë wuzdrzoł knopa za
lasem, jak won z rozczepjonigo kjija kamiszki strzelol.
Timu jô doł dva guze wod mojigo vampsu i kavaluszk
porvozka. Za to won mje doł swoje strzelbë i mje z nji
strzelac nawuczel. Tej jô sobje doma zrobil poszczov-
kę Davidovą podług moji wudbë.

Potim jô sę wuczel trafjac.

Noprzod moje kamiszki szlë kuka lolu. Tej jô so
vzał za cel pjec Nabuchodonorovi, potim chojnë
przë Jozvovi studnji. Ale jak jô ju zvekł trafjic mój ka-
pelusz, na kjiju vsadzeni, tej jô sę czuł i vjedzoł, że
dobędę. Żdoł jem tede na svojigo Golijata.

Ale njimem z njim przëszedł do rozpravë, njico dziv-
nigo sę stało na pustkovju. Ticzelo to nigo Straszka,
co ze zelonimi woczami v norciku jizbë pod vjetrnjo-
kami sedzoł.

Jednigo dnja przede źnjivi Jeremijosz za stodołą ko-

sę klepoł, jaż sę rozlegało. Jô pravje v czeladni so tchoł chleb do torbĕ, be jisc po Martę i ję zabrac na nowukę. Zegar, polikajacĕ godzenĕ, pełne mjoł skarnje słuńca, smjoł sę do mje i godoł:

— Bjej, ju czas! — Bjej, ju czas! —

— Jô zaru jidę! — wodrzekł jem.

V tim sę komudno zrobjilo v jizbje, a Marcijanna krziknęła i sę przeżegnała:

— V Jimję Wojca i Sina i Ducha svjĕtigo!

Ale jô njick nje vjidzoł i nji mogł sę doznac przicznĕ ji wurzasu. Vnetk jednak mjoł jem sę dobrac. — Wodemklĕ sę dvjerze i vlazło njico dużigo jak wopoka. Nje przeżegnało sę svjĕconą vodą anji nje pochvalęlo Pana Boga, choc vĕzdrzało jak człovjek. Vszetko na njim szkळेło: i skorznje vesokji i guze na vampsu i czopk na głovje. A kjej jem sę timu przĕzdrzoł wuvożnje, tej jem vjidzoł, że mō głovę jak bĕboruszk, pas koło brzucha i duzi mjecz przĕ pasu.

Tero jô sę dobroł i rzekł jem do svoji dusze:

— To je Golijat, jak won je wopjisani v Pjismach. A Pon Bog cĕ go zesełō, źebes z njim sę bjił.

Kjej jem so tak wukłodoł v głovje, jak sę do njego zabrac, naszlĕ pon i panji. Panji mjala chusteczkę do woczju przĕcesnjoną i cecho płakała. Marcijanna ręce nad głovą załomivala i sę glosno jiscela. Przĕlecala i Marta, ale krziknęła i wucekla precz. Ledvje vĕszła, kanał jesz jeden przĕchodni. Młodi won beł i smjoł sę, jakbe źodnigo njeszczescō nje beło. Vĕszczersoł bjoli zĕbĕ, liskoł czornimi, jak pjik, woczami i rzekł:

— Nąże, remję krola, zaklepnjile do jizbĕ Straszko-vi, czĕ jego tam nji ma.

Tej vĕszedł so na woborę. Ale gbur zabroł nigo nje-

cnotlivigo Golijata i wobaji jělě pomalu jisc stopnjami do gorě. A jô czuł jich krokji v stronę jizbě, v chterni nen Straszku mjeszkoł.

— Choba nje przěszedł njeprzijoceł, żebe go wěpusceć! — tak jem sobje mesłoł.

Ledvom to v głovje mjoł, jak z gorě njico zaszumjało i zlecało naksztoł vjelgigo szętopjerza. Szaré to beło i duzé skrzydła szętopjerzové vlokło za sobą. A kjej jem mu vezdrzoł v woczě, tej jem sę bezmała nje verzasał.

Tec to beł nen Straszku z gorě, com go przez wokno v norciku vjidzoł!

Kobjetě krzikenłě na zjavjenjé sę tego płoszedła, a jô vjidzoł, jak won burknał przez jizbę, vszetkji nortě skrzydłami wobrzedlevimi vēmjotł i větirzeł na woborę. V wokamergnjenju sę ceszô zrobjiła, jakbe zasol maku, a Marcijanna mje wuchveceła za remję i chiže szepiała:

— Popchnji bjegas zegara, bo Smjerc po pustkovju chodzi!

— Co to sę dzis nje dzeje! — pomesłoł jem sobje i vezdrzoł na zegar. Im sę mocko dzevovac muszoł. Bo słunuszko mu ze skarni zeszło i won nje godol vjęcij: Bjej ju czas! — Bjej ju czas! — Ale lica mjoł jakbe womglałé, njibe konajaci człowjek, nje polikoł času vjęcij, a duži bjegas le sę tak bez mocě zibotoł, bo mu dech wustoł.

Tak jô go chiže popchnął polcem i vėbjęł za Straszku na przededvjerzě. A i na woborze sę cecho zrobjiło, jak v koscele. Jeremijosz svoji kose vjęcij nje klepoł za stodołą, le z Absalonem stojoł przě stanji. Wobaji cecho rozmovjelě. V chlevje reczała Bezroga,

bo to njemé bidlę mjalo rozum ludzkji i vjedzało, że sę co na pustkovju svjęci.

Ale Straszka vszędze beło pełno na całim posodłovju. Nekoł won po woborze, zazcroł v chlevě, do sadu, do pjekarnjika. Pobjegł do stodołě, krziczacě jak njevjinne dzecko. Ku reszce včchnął svój žadni ľeb z lukji spikrzovi i sę zaczął rzechotac. V wokamergnjenju beł znovu v domu, przelecoł vszeskji nortě, le vjater bjił, jaž pojachoł stopjenje do gorě v svoję krijovkę.

Tak jô so wuvožoł.

— Chtuž to vszetko wutropjenje spravjił, vëpuszczi vszě Straszka?

— Njicht jinszi le Golijat! Poždejže, njekaro, jak jô cę wuskromję!

Vzał jem sę tede i pobjegł do stanji, chdze moje łozko stajało pod zelonim woknem. Tam pod lobzakjem leżała zchovanô moja puszczołka. Jô ję vëdobeł i szedł do jezora. Na brzegu leżało vjele kamiszkóv wokręglic i gładkjich. Tak jô vëbroł z njich pjęc, koždi tak duzi bezmała jak kurzě jajo. Te jô vzał do torbě i szedł kavałk drogji do Lipna, bom so wuvožoł:

— Tą drogą, kęde won przënekoł, tą won sę i vroci!

Długo chvjila minęła, njim wod pustkovjô dravo jachoł voz przëkreti szarą budą. Nekoł won vedle mje, jak wukozka jakô, Golijata v njim nje beło. Ale verazno zaszkleł sę bjoli zębě i woczě nigo cuzigo vëszczergě, co to kozoł Golijatovji do jizbě Straszkovi klepac.

Ždoł jem dalij, bom vjidzoł konja Golijatovigo na woborze. — To won gvesno vjehrzem konja najadze! — povjedzoł jem sobje.

Nade mną dzekô jabłonka na mjedze zibotała sę, jak-
be, trzęsącë głową, sę dzevołała.

— Cuż to? — Të małi Remusu, chcesz bjic sę z Go-
lijatem? —

Njebo pobjęło chmurami, jak karnami wovjeczk,
jaż pobjęło całë. Nadarmo słonuszko pomjedze skalë
v chmurach tłoczëło swoje parminje.

Chmurë je skleszczelë na wążkji blevjązkji, jaż ku
reszce je wukleszczelë. Tej słonuszko sobje znowu no-
vé durë vjerceło. Wob czas takji pobjitvë słuńca z chmu-
rami dołem jezoro szło wałami ku brzegovji, szaré, jak
poworanô rolô, pjenjizną plującë na pjosk a szumjącë
jak na vojnę.

Ale za mjedzą vtorzoł las jezoru vjelgim granjim.
A mje beło, jakbe vojska szlë gorą z chorągvmi i trą-
bjenjim. Tej jô taką moc czuł v sobje, jakbem mjol
vërivac dëbë.

Jaż jô vej wod pustkovjô wuczul trampanjé kopet
końskjich na drodze.

— Jadze Golijat na konju! — pomesłoł jem sobje.
— Njehle jadze! —

Jak won dojachoł tak krotko, žem mogł rozeznac
spjonkji na wuzdze jego konja, tej jô zesunał z mje-
dze, przežegnoł sę i mu zastąpjil drogę. Tej koń — a
beł to jistni vjelbląd vesokji — zaczął porczec i nje
chcoł postąpjic. A Golijat go scignął i woczë na mje
vëtrzeszczol.

Ale jô, trzimającë moję puszczojkę v pravi ręce,
podnjosł jem głos i tak do njego zavołoł:

— Golijace! Njekaro! Najachoł jes dom potcevmch lu-
dzi, nje pochvalivszë Pana Boga anji nje przežegnavszë
sę svjęconą vodą. Panji nasza przez cebje lzë chustecz-

ką wobcerała, Marcijanna załomowała ręce, a Marta nje potemu verzasła sę cebje, jak Lucepera z pjekła. Straszkas domocigo z jego krijovkji vëpusceł na ludzi, a posodlovjé całé napelnjił jes wurzasem i wutropjenjim. Za takji przemjerzali wuczinkji jô z tobą bjic sę będe v Jimję Boskji, be cę wukarac. Zlez z konja i vëcignji tvój mjecz, a Bog njech mjedze nami rozsądzi! –

Ale won na mje nje słuchoł, le zębë vëszczyrzel, zarzechotoł sę i zavrzeszczoł:

– Pestko! Bosoku! Zińdziesz të mje zaru z drogji? A nekej chiże do dom, bo tatł cë chce pasem narżnac a cebje njima.

Tej bodnął szkapę wostrogą i chcoł przeze mje przejachac. Ale jô vzał moją puszczołką vëvjijac nad głową, jaż jego koń sę spjął i nje chcoł postapjic.

Tak won sę zapoleł na licach gorzem vjelgjim i zaczął kląc.

– A żebe cę szvernot! Të sreło, të smarkolu! Żebe mje nje beło zgnjiło fategovac sę i zlezc z konja dlo takji mizerni żabë, tobem jô cë tu zaru kruszkji vëtrząsł. Bjez z drogji, pestko, i nje źdej, jaż sę rozgorżę!

Tej znovu bodnął konja. Ale ten sę spjął, bo jô nje woprzestoł vëvjijac puszczołką przed jego łbem.

Won na to zaklął straszlevje i ju jednę nogę vëcignął ze stëpjidla, żebe zlezc, ale njico muszało mu strzelęc do głovë, że sę wodmesleł. Vlepjił leno ve mje slepje swoje, jak v jaką njebivalą zjavę, i grozel mje tak:

– Të skvarko! Të stręku bobu! Żebes të nje beło takji głupé, to bes të nekało za dzesątą gorę. Nakoguż të swoją rękę podnoszoz? Żdrzë na worzła, co go na szłomje noszę! Jô jezdem pravą ręką Krola Jegomoscë!

Ale jô wodrzekł:

— Jô jezdem, jak David, ricerzem Boga. A tã jezdes le mjechem pełnim łoju i norzędzem krzividë. Poj le sa! Bo choc tã do mje na konju i z mjeczem, to jô cę rozcignę na zemji, jak setigo vjeprza!

Nje vjem, cze won moję godkę dobrze rozumjoł, cze nje. Alem to vjidzoł, ze won vëjał pomału ze za pasa szklącą strzelbę, pogrozeł mje nią i rzekł:

— Żeli tã jes jakô poczvara abo wukozka lasovô abo też i przegrzecha, co żołnierzovji jidze na woczë v polu i v lese, be jimu wodvožné serce zmjękczëc, to bjej do pjekła, chdze cë tvoje dodom! Ale želi tã jezdes le knopem wobdzartim i bosim, jak jô cę vjidzë, to vej wustap sę, bo strzelę v cebje, jak v psa szolonigo.

I vąse, jak vjehce dłužji, jimu sę naježelë, a z pod njich zabjeleł kłë, jak wu psa, chturen kąsac chce. Ale jô sobje wuvožoł — tero je czas!

Tak jem chiže vëjał z torbë jeden kamiszk gładkji, tak duži bezmała, jak kurzé jajo i vkleszczel jem go v moję puszczočkę. Ale won vjidzacë, że to nje przelevkji, nje ždoł, le przëtrził i vëpoleł prosto ve mje roz i drugji.

Dim jak chmura zaloł Golijata i jego konja. Srogji grzem nekoł z drogji v las, rëczacë:

— Zaczëła sę pobjitva Remusa z Golijatem! Pobjitva! Pobjitva!

Ale las mje znoł. Znałë mje vszetkji drzeva, pod chternimi jô jagodë zbjezoł i grzebë. Tede wodezvalë sę też jesz z vjëkszym i strasznejszym vołanjim.

— Bjiž go, Remusku! Bjiž go!

Jak won vëstrzeleł tej mje cos mocko szarpnęło v głowę i pchnęło v teł. Ale jô i dobrą volą chcoł sę cof-

nać, be dostac rumu. Vjedzoł jô, chdze go klasnę: Na szołmje jego szkłeł sę sztołt worzła. Tak jô doł moji puszczołce novjêkszego kręcka, jak jem mogł, a kjej sę dim do tile roztałpił, žem mogł nigo worzła rozeznac, tej jem vëpusceł kam prosto v ten mol.

Trzasło, jak v serovi drevno. Ale Golijatovji bjelô smjercë pokreła skarnje, woczë mu wuceklë vteł, var-gji zmodrzałë i sę poruszałë bez głosu, a strzelba vë-padła na zemję. Tej won zchileł sę bokjem jak dąb, co go drvole podcëlë i spodł na svjëtą zemję, jaž jëknęło. Szabla z želaznim trzoskjem wuderzela wo grunť. Koń jego spłoszoni bokjem mje nekoł drogą v las.

Tak jô podnjosoł mój kapelusz. Ale jak jô go vsodzoł, tej jô mjerkoł, że mje scagô na głovje i krev za kołnjerz leci. Nje boczącë na to, jô sę przežegnoł i dzëkovoł Bogu za dobëcë. Tej jem przëstapjił do leżącigo na zemji Golijata.

Tak jô vëdobeł jego długji mjecz z pochvë, sparł sę na njim, postavjił svoje nogę na głovę Golijata na znak dobëcô i przemiszlôł.

Ale nje delë mje przemiszlac do kuńca. Bo wod pustkovjô bjegoł Morcin na dravoka, za njim kurdusoł sę kulavi Mjichoł, a za njim spjeszela sę Marcijanna. Vsze-scë wonji trzeji vrzeszczelë do mje z cali mocë.

Tak jô na njich ždoł.

Pjerszi dobjegł mje Morcin. A jak won sę rozezdrzoł i doznoł, co sę stało, zblodł i zavrzeszczoł:

– Njeszczesnjkiku, tës człowjeka zabjił!

Małą chvjilkę a kanał Mjichoł. Jak vezdrzoł na leżącigo Golijata, jał sobje vlôse z głovë rvac i vrzeszczec.

– Cuž të zrobjił, głupi knopje!

Tak jô wodrzekł:

— Njickem złego nje zrobił. Golijat, co tu leži, napel-
nił naju pustkovej wutropjenjim i płaczem, Straszka
domocigo na ludzi vëpusceł a Pana Boga nje pochvaleł.
Za to jô mu drogę zastąpił i go vezvoł na pojedink. Ale
won le sę vëszczerzoł i dva raze vëstrzeleł i v głowę
mje zranził i kłobuk mje przedzuravił. Ale jô go moja
puszczovką z konja strąceł i wuskromił.

Mjichoł le słuchoł i na mje zdrzoł, jakbe mje jesz v
żëcu nje vjidzoł. Tej wukłakł przë Golijace i zaczął jego
ruchna rozpjinać.

Ale tero nadbjęła i Marcijanna. Wona, ledvje Mjichoł
ji rzekł dva słowa, znjesła ręce nad głową i zaczęła sę
jiscëc v njebogłose.

— Czeguż jô sę doczekałam z tim knopem! — Vjedno
movjiłam, że mō njedobrze v głovje. Za cuz mje Pon
Bog z njim skaroł? A za cuz kozoł mje sę tą njivekę wo-
pjekovac, choc jô mu nje jezdem anji matką anji cotką?
— Nje korałamże go vedług nolepszzi wudbë? — Matko
Boskô! Skjidłam na njim tramk, skjidłam na njim varzą-
chevkę! Czeż belo jesz trzeba łopatë abo dertztle abo
skrzenovka abo i grulkji wod pjecka żelazni?

I plakała i ręce załomivała potcevô Marta. A bełabe
sę jisceła bez kuńca, kjejbe Mjichoł nje beł rzekł:

— Vez knopa i go skrij v sklepje pod gorą. A timu
tu njick nje będze, bo won je wogłuszoni...

Chata Zoblockjigo wod nortovich vjatróv zataconô
beła za gorą. V wurzmje ti gorë vëkopani beł cali rząd
sklepóv. Ale vstron tich sklepóv rosł kjerz dzekji roże,
a njicht be nj mjoł pomeszlenjô, że pod tim krzem wot-
vjerô sę dura do vjelgjigo i suchigo sklepu. Tam mje
zavlekła Marcijanna i vepchnęła v doł. Za chvjilę spodł

na mje pěk słomě jeden i drugji i wuczuł jem zev Marcijanně, jak mje przëkozivala.

— Tero tu posedzisz cecho, jaž jô przinďe abo Martę przëslę. A nje wožě sę wińsc, bo będze tvoja smjerc!

Tak jô tam sedzoł v ti słomje, jak no Danjel v kuli lvóv. A jesc mje sę chcało jak vjilkovji. Ale njicht do mje nje przëszedł. Tak jô wusnął ku reszce, zagrzebani, jak pjes v słomje. Noc ju naszła i przez lukę vjidzoł jem gvjozdě szklacé na njebje, jak Marcijanna mje na sznurku spusceła dvojkji z ceplą stravą.

Pokjim jodł, to wona mje napominala.

— Knopje! Wo tim, cos tě zrobjił, nje będe tero movjiła. Ale to cě rzeke: — Sedzě ceszij kota, jak mesz v durze. Anji nje zevej, anji nje kaszlij, anji nje gvizdej! Navetk tvoje mesle njech chodzą kocimi nožkoma. Bo vej! Golijat tvój wožel i v gromadze z jinszimi Golijatami szukô cebje po całim pustkovju. A skorno cę zchveca, to ževijo cebje z rąk svojich nje vëpuszczą.

Tej mje poł bochenka chleba na słomę cesněła i szła.

Trzě dnji wonji mje tam v ti sodze trzimelě. Ku reszce mje ju vszeskji kosce bolałě, bom wod tego sedzenjô v durze zesztivnoł, jak drevno.

Jak gvjozdě po roz trzeci do mje zazerałě, chtos vsunął z gorě cecevjé do mje v doł, a jô wuczuł zev Martě, chterna do mje movjiła.

— Tero vez sę i vëlez, Remus, bo jich ju nji ma!

Tak jô, rod z całi dusze, vëložł z njigo dołu na svjat Boskji.

Krom nocě mje belo vjidno, bom v tim cemnim sklepe dostoł woczě jak kot. Ale mockom sę zdzevjil, kjej jem zamjast Martě wuzdrzoł knopa, mjejszigo njize jô, chturen mjoł moje staré ruchna wobleklé.

Tak jô rzekł:

— Zev jô czuł Martě, ale wurodę jô vjidzę knopa. Zkãdes tã sę vzął na tim pustkovju ?

Tej nen njibe knop sę rozesmjoł smjechem Martě i rzekł:

— Źebe ze mje nje bëlě knopa zrobjilě, to bes tã dzis pjiszczoł v szczepcach Golijatovich.

Tero jô sę doznał, że naszi z Martě zrobjilě małigo Remusa na pokozkę. Ale za pustkovjě naszi mje sę dłu-
go ruszēc nje delě, a na nowukę jô poczał chodzēc po svjětım Mjichale.

VIII

Jak ratovelë žeda Gabę wod mrozovi smjercë i jak Remus sobje kupjil pjerszą ksążkę a czer-vjoną blevjązkę dlo Martë.

Jak no Marta mje z trzëdzenni prize vëbavjila, tej vzëła mje do jich chałupë. Tam Mjichoł mje akuratno wobezdrzoł głovę v molu, v chternim mje Golijat wog-njem z małi strzelbë ranjil. Scigalo mje mocko, a gło-va bolała. Włose zlepjilë sę v kołton wod zeschlï krevji. Tak wonji vzelë to rozpuszczac ceplą voda, jaž doszlë do skorë. Potim Marta muszała sparzëc klonovich le-stóv, a ji wojc nakłodł mje jich na ranę, wobrzeszël głovę płotnem i rzekł:

— Łobską brozdę Golijat cë vëworol, ale ževigo sę nje doworoł. Kjej sę nje przërzuci pjekjelni wogjiń, tej na ten roz Smjercë botë kupjisz.

Tej Marta dała mje gronk mleka do vëpjicó a Mji-choł pozoroł na mje i kjile razi gëbę wotmikoł, jak-be sę choł wo co pitac. Ale ku reszce voloł to rov-nak przë se wotrzymac. Machnął ręką.

— Volô Boskô! Komu namjenjoné, tego nje minje. Vjedzoł jô: Jak nen Czernjik sę zjavji, tej bez njesz-czescô sę nje wobjińdze. Kjej jużes na svój głupi ro-zum dzecinni choł pomscëc krzivadę jaką, to belbes

lepji zrobnjł, ržnawszž kaminjem v leb nigo vřstavjinoę z czorną brodą i bjołima zęboma. Bo za njim, jak psř za džadem, jidą slode gorz, zvada, prava, pomsta i lzř. A Golijat, choc sę liszczi, jak pon vjelgji, nje je le słuęa, chturen robjic muszi to co mu kożą. Ale vjedno bocżř, žebes sę z tego spovjodoł, jak przestapjisz do svjęti spovjedżř.

Tej so Mjichoł postavjł svjeczkę na stole, vřdobel grebą kseęę, z chterni won vjeczorama spjevivoł svoje pjesnje i zaczął spjovac:

Z raju pjęknego mjasta,
Vignana jest njevjasta,
Dla jabłka zjedzonego,
Wod węża skuszonego . . .

Pokąd Mjichoł spjevoł, z głowř mje nje vřchodzel nen, chternigo won nazvoł Czernjikjem. Mjoł won bęc gorszim wod Golijata? Pozdnji, vjele łot to belo, jak jem so przřboczel te słova Mjichała i przřznac muszoł, że won movjł provdę. Bo v nen czas jō tego jesz nje rozumjoł.

Naszi mje vjęcij njick nje rzeklř. Ale Mjichoł mje wodtąd dzeń kole dnja głowę wobzeroł, bo sę znoł, jak doktor, na vszelakjich choroscach dobetku i ludzi. Le Marcijanna sę na mje vjedno jiscela, bo ji gvesno žol belo trampka i varżachevkji. Ale wodtąd już sę teź žodnim statkjem na mje nje porivała. Navetk Morcin, chturen co zamaņszř mje sę do skorř dobjeroł, dovoł mje tero poku.

Moji puszczołkji jō njihak nalezc nji mogł. Ale wona vjisala v Straszкови jizbje. Tegom sę doznoł pozdnji.

Po Svjětım Mjichale znovum zaczął chodzëc na nowukę do ksędza.

A kjej won ze mną przebjeroł pjątë Przikozanjé, tej won rzekł:

— Boczë, knopku, i zapjiszë so to głëboko v pamjęcë: Żëcé vszelakjimu stvorzenju doł Pon Bog som i to žëcé je Jego. Dlotego Won vědoł na gorze Sinaji przikozanjé: Nje zabjijej! Nad njemim stvorzenjem Pon Bog doł człowjekovji włodzę, ale nje nad drugim człowjekjem. Le za vjarę i za wojczezne svobodę mosz wuchvecëc bronję i bjic i nje mdzesz mjoł grzechu. A zokonricerskji kože i v tim razu bjic, kjejbe njepotcevi człowjek nastovoł na cnotę bjalkji, na žëcé bliznigo abo na žëcé tvoje. I v tim razu nje będziesz mjoł grzechu. —

Tak jô so wuvozoł:

— Won vje wo ti rozpravje z Golijatem. Ale to beło za wojczezne! — Beł jem timi czasi jesz głupi, bom beł vjarë, że pustkovjé nasze je wojczezna i jem nje vjedzoł, że wojczezna mô granjice, jaž przë morzu, a sprava ji vszędze, chdze mjeszkają ludze moji movë i wobeczaju.

Jak ma beła przëjëti, tej ksądz naju poczestovoł v svojim wogrodze: vszeskjich v gromadze. Mjichoł mu za to wod gbura przëvjozł skopa setigo. Tej go jegomosc tež zaprosel. A kjej ju nas dzeci choł puscëc do dom, vzał Mjichała na stron i rzekł:

— Knapsko to, choc mô skażoną godkę, mjëtką mô głovë i së dobrze wuczi. Kjejbe je gbur puscel ze służbë, na nowukę pjenjadze be së nalazlë.

Mjichoł kask pomedetovoł, tej rzekł:

— Volô Boskô! Komu namjenjoné — Jegomosc — tego nje mjinje! Na mój głupi rozum jô so wuvozom tak:

Nacuž parobkovji nowuka? Ten tu i tak ju v gŕovje nji mŕ prŕerodzonigo szeku. Vjidzec to po jego wuczinkach. A naŕbe mjoł nowukę i volą, njeszczescŕ be po svjece narobjił, jak juńc z lińcucha spuszczeni. Ale co do gnota, to won mŕ svŕj szek. Na tim jŕ sę znaję. Njehŕze tede tim gnotem słuŕi zemji, co naju ŕevji, a ma go z lińcucha nje spuszcizima.

Na to ksądz kjivoł gŕovą, doł mje rękę i rzekł:

– Njehŕze cę Pon Bog provadzi! Dac tobje vjid i mjecz, a chto vje, czebes tak nje zrobjił, jak ten potcevi Mjichoł movji!

V ti chvjlę jŕ so prŕeboczeł, ŕe mom jednak mjecz złoti tam pod korunovaną jarŕębjną. Ale vjid? – Jakji to vjid i zkąd go brac? –

*

Na pustkovju wodtąd njic sę nje zdarzeło. Straszek sedzeł zamkli v svoji jizbje, a na dole v czeladni zegar połikoł czas. Godzenę sę skłodalę jedna do drugji: jedne na dzień, drugji na noc. Z dnji i noci vŕazale sę tidzenje, z tidzenji mjesądze, z mjesędzi lata. Szło to vszetko svojim porządkjem, jak Pon Bog prŕekozoł: Zosevę i ŕnjiva, zemovi pjeck i latovŕ robota na wotmjanę.

Stari Mjichoł jesz vjedno spjevoł svoje pjesnje. A v Advanęce, kjej słomjanni dach jego chałupę z małim woknem vęzeroł ze smjegu, jak zaboczoni grzib, tej jŕ do njego zachodzeł, bo won mje tich pjesnji ze svoji duŕi kseŕgi wuczeł. Tej i Marta svoje chovę wopatrzivszę pomagala nom spjevac svojim mjilim glosem.

Bivalo teŕ, kjej pękani mroze scełę jezoro, ŕe wono nocą strzelalo jak grzemot. Kjej tede vesokji smjotę prŕęgnjetłę zemje abo krzikva srogŕ szolala na svjece,

tede Mjichoł, nim legoł do spjiku, vëdobivoł kozłovi
rog, na chternim won trąbjic wumjoł i chodzoł na
jezero. Tam won z rogu trąbjił vjelgjim govorem.
Wotrąbjivsžë jednę stronę svjata, trąbjił na drega.
I tak na vszetkji stroně vjatra. A govor jeho trąbë sę
rozlegoł i vołoł tak:

Co spjevô rog ?

Boczenjé, vandrze, z dalekjich dróg!
Bo czupła Smjerc gorą na drogjivskaže,
Vkoło nji kręck pjętami stegně maže,
Žebes zmanjoni przez bjołi smjeg
Pod ji kosą legł.

Co vołô rog?

Pomocě naszi bes doždac mogł!
Czo! Przeką krzikvë, nocë i strachu
Serdecznô róczba z pod ludzkjigo dachu
Na łavę prosi pod svój komink,
Na mjr i spoczink.

Co płacze rog?

Njeh sę zlituje vszechmocni Bog,
Kjej ju pode rżmą mroz tvoje žělë studzi
I rogu zev v drogę cę nje wobudzi, —
Njeh z duszą spravji, kjej wuńdze ztąd
Litoscevi sąd!

Tak trąbjił Mjichoł na vszeskji szterë nortë svjata.
A bor, chturen naju na tim postkovju navkoł wod-
grodzoł, zgurdžali, przëgnjetłi smjegjem, vtorzeł jimu
vjelgjim granjim, bo litovoł sę tež nad zbłądzonimi.

Jô v takjich razach chodzeł z njim, bo ten jego rog spjevoł mje długi pjesnje, a jô slovo v slovo go rozumjoł. Marta sę vjedno dzevovala, kjej jô ji pjesnją rogu povtorzoł, bo wona jego godkji nje rozumjała.

Roz beło to przed Godi. Mroz cał jak rozgami, a Mjichoł nad swojå ksegå spjevoł pjesnjå Advantovå:

Po wupadku człowjeka grzesznego
Wuzalił sę Pan stworzenja svego,
Zesłał na svjat Archanjoła cnego ...

Kjej skuńczeł pjesnjå, rzekł do Martë:

— Marto, podejle mje rog ze scanë. Mje dziso nje daje bezpjeku, jaż pudę na jezoro i wotrąbję na zblądzonigo.

Tej jô vstoł i rzekł:

— Jô pudę z vami, Mjichale!

Jak ma vësza na przededvjerzë, tej na svjece beła kurzatva, że wocz u wodemknąc nje beło możno.

Przez woborę ma sę pchała przekå smjot, ale za woborå, chdze budinkji naju nje zastovjałë, tak nom dech zapjerało, jakbe nas nje chcało puscëc. Ale ma sę procem vjichru vëdobela jaż na jezoro. Tam Mjichoł zaczął trąbjic:

— Co spjevô rog? —

Jak jego granjé, wopuscivszë rog, wucekło przez kurzatvę po bjołi rovjiznje v las i tam wusadło cehé, tej ma wobaji nasłuchivala. A tero jô czuł ju vrazno dalekji vołanjé. Mjichałowji sę też tak zdovalo.

Rzekł jem:

— To sę czuje v stronę rzekji. Pojma!

Tej ma szła vedle brzegu i vołała. Ale nom njick nje wodpovjedzało. Mjichoł sę ku reszce stanovjik i povjedzoł:

– Volô Boskô! Komu namjenjoné, tego nje mjinje! Voľanjé szło wod rzekji, chdze wona do jezora bjezi. Želi to je człovjek, to njech go Anjoľ Strož rękoma strzimje, žebe nje naszedł, bo tam je wotvartô voda i zotor. A želi to je Pokusa, tej njech wustapji v Jimje Wojca i Sena i Ducha Svjetigo!

Tej sę przežegnoł a jô z njim. Potim ma szła dalij, co zamaņyszē nadsluchujacē.

Wodeszłasma tim sposobem kavałk wod brzegu, chdze przez wolszkji i vjerzbjinē takji szum jachoł gorą, że vlosnigo slova sę nje czuło. Szłasma caľi szturk vjedno dalij wod brzegu na lod, na chternim kręck tańcovoł ze smjotami. Krzikva jednak pomału jakbe popuszczala a zeza chmur chvjilami szkleł mjesadz v peľnji. Kjej roz mocniji zasvjecel, Mjichoł vęcignął prava rękę navprost i pokozoł na mol, chdze rzeka szła v jezoro. Las bo tam dochodzel bokjem jaž do jezora, a za rzeką wustapjił pola. Przez to jak na dlonji vjidzec beło wolszkę, chterna sę pochileła do jezora, jakbe mjala vpadnac, a rebokom vjedno beła mjerkjem. Tam dosc daleko na jezoro stojała wotvartô voda. Mjichoł jak be choł njico rzec, ale sę strzimoł i pitoł:

– Nje czuł tē njick?

Ale jô czuł dobrze voľanjé dalekji.

– Hej! Hej! –

Jak ma zнову wuszła kavałk drogji, tej Mjichoł podnjosł rękę nad woczē i zavołoł:

– Jô vjidzē!

Tej jô vezdrzoł tež i vjidzoł: Njico czornigo szło jezorem. I vjidzec beło, že to jidze prosto v stronę woni wolszkji nad zotorem. Mjichoł beł ti sami vjarē i rzekł:

– Želi to człovjek, to won jidze z dalszych stron, bo

nje szedłbe na wonę wolszkę, vjidzacě, że tam pevnô smjerc.

– A może ji wod ni stroně nje vjidzi?

– Vjidzi, bo jô tam z czołna ję też vjedno vjidzoł.

– To vôlejma!

Tak ma vołała. Ale vjater nasze vołanjé nekoł vstron. Vjidzałasma leno, że to tam przed nama przërechleło kraczajóv ku ni wolszce. Jak Mjichoł vjidzoł, że vołanjé njick nje pomogô, vzał rog do gębě i jał dać.

Ale skutk beł takji, że to przed nami nje navroceło z drogi, le nekało na dravoka ku wolszce. Na to Mjichoł sę stanovjił i rzekł:

– Nji ma jinszi radě. Tě, Remus, mosz młodszé nogji. Bjegej na dravoka i go navrocě, bo jinaczi vpadnje, jak Bog živ, v przerębel. Jô bjezac nji mogę, bo mje mój grzeszk v pravi nodze wokulavjił.

Tak jô nje źdoł, le vzał jem dravovac. Molami gołi lođ szkłeł z pod smjegu. Tam jô sę slizoł chiże dalij z woczoma vlepjonimi v to, co sę tam przede mną szętoleło. Jak jem ku reszce mogł rozeznac postaceją ludzką, tej jem vołoł:

– Stój! – Stój! –

Tej to mje rovnak wuczulo i sę stanovjiło a potim jęło jisc ku mje. Czim bliżij, tim veraznji jô sę doznovoł, że to njizodna wukozka, le człovjek. Kąsk dzivno won vęzdrzoł, bo zdovoł mje sę małi, jak mjetelok, a długą brodę szamotoł mu vjater, jak słomę v dachu przez gapę rozczepanim. Na plecach jakbe mjoł gorb. Ale kjej ma ju naszła na sę, tej jô sę doznoł, że to beł małi žid z długą brodą i tłomokjem na plecach. Tak jô rzekł:

– Njeszczestlevi człovjeku! Kjejbess beł szedł dalij

jak dotąd, bełbes wutonął, jak czopka, v przerębli.

Ale won le na mje zdrzoł i nje wodrzekł njick. Tak jô go vzał za remję i provadzeł nazod, tam chdze źdoł Mjichoł na lodze. Nen, skorno go wuzdrzoł, zawołoł:

– A to tã jes, Gabo! Njeszczestlevi, jakžes mogł na ne wolszkę zavrocęc? Wutonąłbes bez retunku.

Tej žid Gaba wodrzekł:

– Njech Bog vama woboma zapłaci długim žecim. Jô czuł vaju trąbjenjé, ale mje beło, jakbe to szło tam z nortu lasa.

– Vjater to tam zanjosł gvesno, že cã sę tak zdovało.

– Ale chdze jô sę tu nalozł – pitoł žid.

– Tã jes pod Zobłockjigo pustkami, a ma tu jidze-ma po jezorze.

– Bogu njech będze chwała! Jô mesłoł, že jem na polu pod Lipnem.

– Tos tã zablądzeł v lese?

– Gvesno! – wodrzekł žid i zaczął nama sciskac ręce i dziekovac i žiczęc długjigo žęcô. Ku reszce vezdrzoł na mje i sę pitoł:

– A ten dobri chłopok, chtuž to je? Bo jô jego godkji njijak nje rozumjeję.

– To je nasz parobk Remus, ale won mô kask skazoni jęzek, že go przęchodni nje rozumjeją.

– Njech mu Pon Bog dô sto lôt žęcô i rozvjáže mu jęzek, cobe godoł vszetkjimi godkami svjata. Žebe nje won, mokrô voda bełabe mje połkła v tę straszną noc. Aj vaj! Pomeslec, co za njeszczescé bełobe sę stało, kjejbe nje won. Sto lôt njech žije! Co movję? Tesąc lôt, milion lôt!

I zaczął mje znovu ręce sciskac, jak mjedvjedz na postronku wu cegana.

Ale ma ti jego komediji zrobija kuńc, zabrała go mjedze sebje i szła do pustkovjô.

Na woborze rzekł Mjichoł:

– Gbur be sę gorzeł, kjejbema tego zmarzligo žeda nje zaprovadzela do njego. Ko won je tu panem i jego je goscena.

Tak ma vzeła i go zaprovadzela do czeladni. Jak ma veszła, won rzekł:

– Njech bądze Pon Bog pochvaloni!

– Na vjekji vjekóv. Amen! – wodpovjedzała Marcijanna.

Pana Jezusa žid vej pochvalęc nje choł, ale ma tego jimu nje rechowała, bo won provdzevi vjarë nje znoł.

Žedzesko belo malé, chłop takji – jak to movją – jak strék bobu. Jô, chturen mjoł jem lôt wosmënosce, zdrzoł jem gorą jego głovë, jak chojeczka szczitem dachu. A przezebli muszoł bęc srodze, bo długji cnjik jego pobjegli beł modro. Zaczął sę tede chvjadac i klepac, žebe mu sę krev rozruchała. Tej wotvorzeł svój tłomok (a kjej jem sprobovoł, tej dzivno mje belo, że takji lebjoda go wunjesc może) i vëjął z tłomoka gronuszk. Z jinszigo won jesc nje choł, bo mu jego vjara tego bronjila.

Naszi na pustkovju go ju znelë z jarmarkóv, chdze won przedovoł guze, njitki, blevjazkji i co ludze jinszigo na vsë potrzebovelë. Na naju pustkovjé won mało zazeroł, bo tam ludze so bezmała vszetko sami zrobjic potrafjilë.

Marcijanna mu v jego gronuszku mleka zagrzała, tej mu v komorze wuszekowała do spanjô.

Na dregji dzeń na wobjod jescze žid beł. Sodł won

z nami do wobjadu, ale jodł le ze svigo gronuszka. Ale po wobjedze proseł vszetkjich, żebe sobje jego tovarě wobezdrzelě. Rzekł:

— Zdzevjita va se, potcevi ludze, co jô to vszetko mom v moji torbje. Pon mjeszka dobedze, a panji kupji guzikji, njitkji: vszetko po poł detkji. Mjichol kupji stążkę dlo svoji Martě. Snozě dzevczë! Róзовô stążka ve varkocze, a vszescë chłopocë sobje pjëtë za nją wulotają. Morcin kupji grzebjszk, bo kjej grzeva je szadô, to nobelnjeszi koń njizaczim nje vëdzri. Dlo Remusa, mojigo vëbavce z mokri vodë, dom vszetko napoľ zadarmo. Co chce mjec z tego mojigo całigo majątku vjelgjigo, co go na mojich plecach noszë. vszetko mjec może. Są zvjercadła, grzebjszkji, lińcuszkji do zegarkóv i szelkji. A na spodku mom ksążkji, takji ładné, że chto czetô, płakac muszi, chocbe mjoľ vątrobę jak voľ a serce jak kam. A cuz jô mom dlo pannë Marcijannë? Vjem! Mom! Tuzin leżk ze srebra. A choc nje są ze srebra, to se tak svjecą jak srebro, A to je grunť. A jeden przëdom, malinkji, dlo knopa, co go będze mjała, jak se wożeni jesz przed Zopusti.

Marcijanna krziknęła i se zaczervjenila jak cvjikła, a ma se smjelë.

Žid, jak naju roz do smjechu pobudzeł, jesz baržij jał vëmiszlac:

— Jak se panna Marcijanna wożeni... Bo jô czetol v ji planece, že na Trzë Krole vdovc po një przinđze. Nje za stari, nje za mlodi, szekovni, stateczni, nobożni — ju je v drodze. A sposob mō tež, cobe jim bjeda nje dokurczela. Pëkną ze zozdroscë vszetkji dzevkji v całi parafiji. Panna Marcijanna kupji planetę, chdze to vszetko napjisané stoi. Zaru vëszukom.

Na to Marcijanna zaczęła go wadzęc, że won z nji podkorbjô. Ale žid Gaba le małimi, czornimi woczoma bleszczôł na vszestkji stroně i trząsł głowã, tak że jego długô broda jak vjehc nadlotivała. Tej wobroceł sę do Martě i vęcignãł z mjecha pjěknã rożowã stãżkę, na dva polce szerokã, trzimjãcě ji pod woczě to cacko, napjeroł sę:

— Takô pesznô stãżka wu žeda v mjesce kosztuje talara, ale jô ję dom za pjęc wosmokóv. Njeh tatk ję kupji svoji snozi corce.

A kjej Mjichoł nje choł anji słuchac, tej sę žid wobroceł do Morcena:

— Grzeczni kavalier kupji ładni pannje takã stãżkę. Samigo mje kosztuje wona poł talara, ale jô ję dom wosmok tanji. Bo mje tu retovelě wod mokri vodě i jesc delě...

Ale jak won tak wofjarovoł stãżkę Morcenovji, Marta krziknęła:

— Jô žodni stãżkji wod Morcena nje chcę!—Ale woczě ji sę smjalě do stãżkji.

Wob takã godkě žid pomału vszetko vėdobeł ze svoji-go mjecha i powukłodoł na łavje przě pjecku. Ku reszce vėsza i ksãżka, wo chterni won movjił, žebe sę kam rozplakoł czetajãcě. Tak jô wuvožoł sobje:

— Tę ksãżkę tě so kupjisz.

Przěstapjił jem tede do pana i rzekł:

— Njeh mje pon dô wod mojigo mita talara, bo bem so choł nę ksãżkę kupjic.

Gbur, nje rzekłszě słowa, vėdobeł mjeszk i mje doł cvjardigo talara. Tak jô do žeda:

— A cuz ta ksãżka kosztuje?

— Ti ksãżkji v mjesce nje przedadzã le na vogę zło-

ta. Bo jich nji ma vjele. Drukarze nji mogą sę jich nadrukovac. Jesz cepłą ję ludze vėrivają sobje przę dvjeczach drukarnji. Som krol ję czetō na kratochvjilę svoji krolevskji bjalce vjeczorem, kjej ju berlo i korunę v komodze zchovoł. A krolovō koždą razą plakac muszi. A jak sę napłacze do negji, tej sę pitō:

— A wod koguž to moji domovnjicē nabelē tę cudovną ksążkę?

Tej sę vszescē vėpjerają, że tego njibe nje vjedzą. Bo jak be sę vėdało, że ta ksążka je wode mje, tobe źedzē dostelē za dužę prava. Tej jō, žid Gaba, przęszedłbem do krolevskjigo dvoru za minjistra abo pjer-szigo botōv czeszczicela i bem muszoł v pozłoconi karrece jezdec, zamjast czapac nogji czapem zemskjim... Ale jō tich ksążk mom jesz cali mańdel. A tobje, parobku — bos tē mje moje žęcē retovoł — wodstapję ję napoł zadarmo. Njech stracę! Poł talara, a ksążka je tvoja! — Jak jō chcoł źedovji placęc, Mjichoł mje wuchveceł za rękov i rzekł:

— Tec nje mdzesz placel bez targu. Njechže cę jesz co wopusci. — Takō zvezajnō ksążka!

A žid na to:

— Co Mjichoł movji! Zvezajnō ksążka? Aj vaj! Nji mō wona zloti wopravē, choche i na dijamańtovą zasługivała. Bo kjejbe taką mjała, tobe sę ludze zaru donelē, co wona je vorta i be mje wopedlē i wobrabovelē, jakbem skorb jakji mjoł v mjechu. Ale že to jimu, Remusovji, chturen mje navroceł wod mokri vodē, spuszcžę jesz trojoka: Njech pamjētō žeda Gabę!

Zdoł mje szestnosce detkōv z mojigo talara a jō vžął ksążkę. Tej jem vjidzoł, jak Marce sę polelē woczē do ni stažkji. Dodoł jem tej źedovji jesz resztę moję bez

detka im kupił nę stążkę dlo Martě.

Wode mje wona ję vdżeczno wodebrała, a jô rzekł:

— Vez, Marto, wode mje na znak podżekji za to, że sta va dvoje z tatkjem mje nę brodżę na głovje vëlekovała, chterną mje Golijat vëworol.

Na to Marta:

— Bog cě zapłac, Remus! Jakji tě jes wuvoźni!

Morcin, chternigom przed lati pozvoł Absalonem, poprovdze so kupił grzebjszk. A pozdnji won sę z Marcijanně vëszczersoł, że njibe żeda zatrzymała, jak ju vszescě poszlě, abe wod njego kupjic swoję planetę z nim vdovcem, chturen mjoł po nję przjũsc. Ale ta planeta bela gvesno podrobjonô, bo mjinął Popjelc i przednovk, a vdovc żoden nje przëszedł. Ale jô so wuvożoł, że le som Pon Bog vje, co sę stanje jutro i zanjevjitro, za rok i za dva. A kjej Won komu przëchodni czas wobjavji z łaskji, tej gvesno nje na to, że be to žid v mjechu noseł i za pjenjędze przedovoł.

Moja ksążka mje sę barzo vjidzała i nji mogł jem sę dożdac czetanjô. A pierszô to bela ksążka, chternąm wod czasów nowukji Vjarě svjeti mjoł v rëku. Na pierszi karce czetoł jem nadpjis: Genovefa. A žid mje vëložel, że to przezvjisko noboźni i snozi kseźnjiczki, chterną ji nażeni njedovjinnje vënekoł z pałacu przez wobmovę ludzką.

Tej jô so wudboł, że ję będę czetivoł po roboce vjezorami.

Žid, njim szedł swojå drogą, przëszedł do mje wodżekovac sę — jak won movjił. Jô sedzoł pravje v chlevje na mojim łozku. Wokoma Liza i Gnjadi żarłë svjój wobrok. A won stanął przede mną, jakno jakji krosnję z bojkji, muskoł swoję długą brodę i rzekł:

— Remus, ma jesz roz lepszi hańdel zrobjima, ma dwaji. Tobje nje je pjisané, żebes na pustkovju przē konjach i pługu dożdōł sē sevi głōvē. Tak movji tvoja planeta, v tvojich woczach napjisanō.

Jesz vjedno mje dzivno, zkd̄ timu bjednimu człōvjekovji takō godka przēsła do głōvē. Bo sprovdzelo sē na slovo, co won mje v nen czas v stanji przepovjedzoł.

Kjej sē robota skuńczela i v jizbach ludze vjid pozapolilē, tej jō zachodzeł do Mjichałōv. Mjichoł zapoloł svjeczkę na stole i rozkłodoł svjōj vjelgji pjesnjik. Marta i jō, ma mu pomagala spjevac. Po vēspjevanju Marta zatchła drzozgę smolną v kominku, a jō sodł blisko vjidu i ji czetoł wopovjesc wo Genovefje. Czetac tom wumjoł, le moja skażonō godka Mjichała pobudzała do smjechu. Tej Marta, choc ji kulavo szło przedzenjē vātku wopovjescē — njitka ji sē vstec wurivała — vzeła czetac, a jō ji, vodzivszē woczoma po literach, podpovjodoł.

Jakżeż to vszetko belo dzivné i pjėkné v ti ksążce!

Jakji tam bēlē ludze dobri i lechi! Vszetko, com tam z Martą przē kominku czetoł, stojało mje przed woczoma, jakbem na to patrzeł z blizka. A ceszelo mje, że na njim pustkovju rovnak takjich zlich ludzi nje belo, jak v wopovjescē. Żoden człōvjek z naszich nje bełbe bjedni Genovefje tile wutropjenjō i bjedē spravjik. Ten pjerszi roz czetałasma, jaż dregō i trzecō drzozga v kominku sē spoledē, a Mjichoł z głōvą, spartą na ręce, przē stole na svojim grebim spjevniku wusnął. A jak won ju mocko chrapjec zaczął, tej Marta zamkła ksążkę i rzekła:

— Tero ju czas spac!

Ale mje sę nijak nje chcało woprzestac v słuchanju. A jak jem pozdrzoł po scanach, tej vszetkji Svjęci ze scanë przësluchivalë sę przigodom i kuńcovimu do-bëcu cnotlevi Genovefë.

Podnjosł jem sę z łavë i rzekł do Martë:

— Żid, choc njevjerni, pevno łgac nje łgoł. A jô nje dzevuję sę krolovji, że vjeczor kole vjeczora czetac muszi z ti ksążkji. Bo jô be mogł z nji czetac przez całą noc.

Marta na to wodrzekła:

— Vjera žid jednak łgoł. Bo jô jem wudbë, że takô krolovô mô tile kratochvjile i zobavë ze strojami i tuńcami, że vjeczorami takjich ksążk nje czetô, jak ma bjedni ludze.

Ale jô wobstoł przë swoim. Bom so wuvozoł, że jak wona zchovje korunę i berło v szufladę, tej je le człovjekjem, jak ma drudzë. Ko jednę le duszę Pon Bog na początku svjata prawojcovji Jadamovji doł v raju. A vszeskjich stvorzeł na jedno modło... Takji vjarë jô beł v nen czas.

IX

Jak Remusovji sę svjat wodmjenjil i jak won doł
svój złoti mjecz vjelgji panji, chterna mu
lubjiczka zadała.

Wob Svjęta jaż do Trzech Kroli czetałasma ksążkę
wo Genovefje. Tej wona sę skuńceła. Potim jô je
czetoł som, a to vjeczorami v mojim łozku v stanji,
z jedni stroně Lizę i Gnjadigo, z dregji zeloně wokjen-
ko, przez chterne svjecel kseżec z njeba. Svjeczkęm
so wuproseł wod Marcijanně, a czetoł jem mojim ko-
njom glosno, bo wone sę z moji godkji nje smjałě.

Tak jem przeczetoł je roz i drugji i kjile razi, jażem
je wumjoł bezmała na pamjęc. Tej jô wuzdrzoł v kse-
żecovim vjidze, chturen parminjami zelonimi szedłgorą
mojigo łozka, jak na javje vszetko, co ksążka povjo-
dała: Genovefę cerplivą z małym Bolesławem i lanją.
A wona movjiła do mje:

— Vejlę, Remus! Dziso tē spjisz pod pjerzeną v ce-
plim norciku, a na dvorze vjater smjotē nekô i mroz
tnje jak rozgami. Ale boczē, przinǰde czas, że jak jô
v lestach lasu nocovoł będziesz, a njemi zvjerz dzekji
będze twojim towarzyszem. — Pjęknô beła ta svjětô ko-
bjeta, jakbe vėsza dopjero z wobrazu. A jô ji wodrzekł:

— Njeh sę tak stanje!

Na Matkę Boską Gromnjiczną skovronkji jele spjevac, a ma začęła worac v polu. Mjichoł prorokovoł, że zema będzie krotkō, bo lońskjigo roku vrzose kvjitiłē barzo gorą lodég. I mjoł provdę. Na Strumjanną ju słonuszko sę rozgrzało jak latem, le v Bonifacigo chvecele kask sevi mroze.

Jō ju tero woroł pługjem v polu, bom na gburskijm chlebje wuroś v kosce vesoko, a moc czuł jem v sobje, jak dorosli chłop. Do bedła gbur so najął novigo knopa. Ale lozka mojigo pod zelonim wokjenkjem jō mu nje wustąpił, bom nje choł. Tak mu delē spac v chlevje kole króv.

Mjinał post i nadeszle Jastrē. Minęle Jastrē a kanęle Zeloné Svjatkji.

V njedzele i svjēta, kkej Marcijanna wostała doma, tej i jō wostac muszoł, bo wona sę tero sama bojała. Ale Marta mje povjedzała, że wona vjedno sę jesz spodevała nigo vdovca, co ji go žid z planetē przepovjedzoł jesz przed Popjelcem, a bojała sę, žebe ji sami nje naszedł.

V pjerszą njedzele po Svjatkach to beło, jak to mje chveceło. Vdarzę sobje vszetko jak dzis, bo co bólem abo i szczescim mocko navjedzi dusę, to sobje człowjek przēboczō długo, a nje zaboczi czasami jaž do smjercē.

Do mje v ten dzień vjedno njico godało: Bjej na zomkovjisko!

Ale jō sę strzimoł, bom vjedzoł, że mój czorni gronk i zloti mjecz dobrze są zchovani pod korunovaną jarzębjiną. Przē wobjedze belasma doma le dvoje z Marcijanną. Słuńce svjeceło przez wokno na podłogę, na lavę przē kominku i na lica starigo zegara, chturen

vjedno jesz polikoł czas i nje wustovoł anji dnja anji godzenë. Ale dziso mje sę zdovalo, jakbe won przë koždim polknjëcu movjil:

— Bjej, ju czas! — Bjej, ju czas! —

Tak jô na njego zdzevjoni zdrzoł, a won mjoł wzor jinszi, njiz zvezajnje. Patrzel na mje woczoma takjimi, jak na mje zdrzałë przed lati krolevskji kołpje pod zomkovjiskjem v lese.

— Volô Boskô! — wuvozoł jem sobje. — Jak mô bëc, tak pudë!

Tak jô po wobjedze wudovoł, jakbe mje grzeszk tropjil, i zaszedł jem do stanji njibe spac. Ale jô tam le zazdrzoł do konji i vrzuceł jim wobroku, a tej vzał jem sę v drogë: Noprzod do studnji Jozvovi, ztąd na jarzëbjinę pod lasem, a tej v las ku zomkovjisku.

V lese też svjëceła sę njedzela. Słonuszko malovalo ceplë plachce na zemji. Ptoszkji cecho sedzałë v les-tach, a drzeva stojałë postavnje i statecznje, jakbe słu-chalë Mszë svjëti, chterną chdzes v głëbji lasu wod-provjoł dlo njich duch dobri. To też daleko czuc belo granjé rzekji, chterna jesz mjala dużą robotę, żebe zim-kové vodë splavjic jak norechlij do jezora. A jô po tim lese szedł nobožno jak v koscele, jażem stanął na brzegu rzekji. Tam jô scignął botë i przeszedł brodem. Tej zaczął jem pomału spjinac sę po przidkji wurzmje zomkovjiska do moji jarzëbjinë. Botëm wostavjil przë rzece.

Pod jarzëbjiną jô sodł i jał przemiszlac, zdrzącë z gorë na rzekę. Kjileż to ju lôt bjeżalo tą vodą v svjat, jak jô tu wuzdrzoł kołpje krolevjonkji i nalozł czorni gronk i złoti mjecz! Jak srodzem wodpokutovoł, a mój pjes Gnjota ze mną, za nę vipravę na zomkovjisko! Jak

jem vjidzoł pod korunovaną jarzębjną krolevjonkę i trzę wukozkji, chterne bronjiłë ji zomku: Strach i Trud i Njevorto! Przëboczol jem sobje jesz dobrze vszeskji słowa krolevjonkji i moją naprociem nji małosc i żorotnosc.

Hej! Żebe to beło dzis! Bom mocni tero i duzi. Dziso bem przenjosł krolevjonkę przez wodę i dobelbem na wonich straszedłach i bem posadzeł krolevjonkę na złotim tronje.

Ale ceszô włodała vkoł, le dołem grała przez las rzeka. A jô zdrzoł wodą v doł i wodą v gorę, ale njiżodne kołpje nje przëplinęłë, be patrzëc na mje dzivnimi woczoma i mje zvjastovac, chdze sę podzałë vjidzadła dzecinnich lôt.

Tej jaż mje sę czężko zrobjiło, jak na płacz. Ale jô sę nje poddoł i sobjem pomesłoł:

– Dživné to tu jednak mjejscé, chdze takji mesle głowę nachodzą, jak karno vędrovnich skorców woblecici samotną jarzębjinę v polu. Njedziv, że ludze tądka jisc sę boją.

Tak przemiszlajacë jô czuł, jak mje njico zemnigo cornęło po karku, jistnje jak Gnjota, mój dovní tovarzesz v posanju. Tero won ju v novim pasturku mjoł pana. Tak jô sę wobrocę i vjidzę vjelgjigo psa jak go strzelce na gonjivę zabjerają ze sobą. Pjes szturk zdrzoł na mje, tej vëvjijajacë tepą, wodlecoł. Wuvożom sobje: Zkądbe sę tu dalek wode vsë vzał takji belni pjes? Tak jem vstoł i podszedł na gorę.

Ale tam na mje cos źdało tak njespodzevanigo, że jesz dzis ceplim varem krev mje do serca nabjegô, i nje vjem, cze to mój Anjoł Stroż mje tam naprova-dzeł, cze też zło pokusa jakô, co ludzom zgrezotę nje-se i wutropjenjé.

Bo kjej jem stanął v gorze na zomkovjisku, tej stojała przede mną tak krotko, zem je dotchnąc mogł ręką, wona, moja krolevjonka z pod korunovani jarzębjině, pjěknô jak zavjitrznô njedzela, postavnô jak Svjetô ve vołtorzu. A wona zdrzała na mje woczoma, jakbe mje chcała dac zgadnąc zogada taką, że kjejbem je zgodł, to dostapjilbem szczescô, jakjigo bem strzamac nje potrafił.

Tak jô na nję zdrzoł całą chvjilę, nje vjedzącě co wuczenjic. Jazem ku reszce kląkl na kolana i głovą przed ji nogoma wuderzeł wo zemję, tej podnjosł woczě i rzekł:

— Krolevjonko moja, v dziecinnich latach na javje vjidzanô: Czimuże tvoje kolpje mje nje povjedzałě, że tu mom bjec, be tobje wofjarovac służbę moję. Vez, rozkazuj mje, njevolnjikovji tvojimu. Żądej mojigo žěcô, żądej wostatni krople krevji: Vszetkoc dom! Koz mje gasěc słuńce i gvjzodě na njebje! Koz, abem cě scignął z chmur bjicze pporunovi i doł v tvoję rączkę bjołą na zobovkę i żort. Na vszetko sę vožěc będę. Krev, žěcě moje tobje dom i zbavjenjě dusze.

Tak jô bluznił v vosamętanju serca. Ale Pon Bog spravjedlevi wukoroł mje tak czeżko, zem małovjele nje vėzbeł žěcô i zbavjenjô.

Jakjem skuńczel z movjenjim, tej krolevjonka rzekła:

— Vstanji! —

Tak jô vstoł i na nję patrzeł, jak na cud jakji. Takô wona pjěknô bela!

A mjenjila mje sę v woczach tak, że roz vėzdrzała na krolevjonkę z pod korunovani jarzębjině, to zнову na cnotlevą Genovefę, to na cudovną zjavę z cuzigo kraju. Krom tego szło z ji woczujico na mje jak cza-

rě, jak womona i wobvjijało mje njibe chmurą przez-
drzewą i wunoszało nad zemją.

Ale wona na mje zdrzącô wusmjechała sę i rzekła:

– Njic cebje nje rozumjem!

Na to mje v sercu zakłóło, bom przëboczeł sobje,
jaką mom skażoną godkę, chterną le ludze na najim
pustkovju rozumjeją. Ale przëszło mje do głowë:

– Tec wona je krolevjonką tego zomkovjiska. Wod-
dej ji czorni gronk i złoty mjecz!

Tak jô ji doł znak ręką, żebe zdała i pobjegł jem
pod korunovaną jarzëbjinę. Tam jô chiže vëgrzeboł z
pod korzenji i vëdobeł, co podług moji wudbë ji no-
leżało. Tej jem znovu do nji przëstąpił, wukłakł i
rzekł:

– Krolevjonko nad vszeskji pjëgnosce pjëknô, pa-
nji bjolich kolpji i zomkovjiska tego! Vez wod slugji
tvojigo, co tobje sę noleži!

Wona vezdrzała na mje i rzekła:

– Dej mjecz! A gronk pochovej nazod v zemji, bo
to je truma z prochami starszich naszich.

Tak jô ji woddoł złoty mjecz.

Peszni pjes kole nji kanał, a wona dała mje ręką
znak na woddzëkovanjë i pomału znjikła v chojnach.
Vjidzoł jem jesz przez chwjlę ji bjołą suknję przez
drzeva, jak wonge bjoli pjora kolpji, i stojoł jem ce-
cho, jak stołp soli, v chturen sę zamjenjiła żona Lota.
Tej jem podł, jak długji, na zemję i zaczął całovac tę
dzarnę, po chterni ji nożkji stapałë.

Nje vdarzę sobje, jak długom tam leżoł, nje vdarzę
sobje, jak jem przeszedł przez brod i bor. To le jesz
vjem, że vëszedłszë z boru na nasze znané pustkov-
skji pola, nje vjedzoł jem razu, cze jem doma, cze nje.

Bo svjat mje se wodmjenjil v woczach. Poznoł jem ku reszce jarzëbjinę po ti stronje lasu, poznoł jem trzë chojnë przë studnji. Szedł jem noprzod na ne chojnë, jak zblądzeni człowiek, co drogi do dom szukô. Tam jô sodł i patrzël na jezoro i na dim, co z komina gburaskji chatë szedł v gorę i na komin, co ze za gorë vēzeroł, jakbe se choł ze mną zabovjac v zchovanigo. Ale to vszetko jinaczij vēzdrzało, njiže jesz dzis przed połnjim. — Cze te drzewjęta njedzelne przëwobleklë ruchna? Cze ten dim szedł modrzejszi pod njebo? Cze jezoro se szkleło milionami dijamańtów? Cze njebo nową krosą pomalował Pon Bog vszechmocni i novę gnoł po njim chmurkji bjołë? Cze bor, vjększigo vząvszë dechu, nową groł spjevą? Nje vjem, jak to se stało, ale całë moje žëcé na pustkovju chizim krokiem jęło jisc korovodem vedle mje. Przëboczel mje se zomk bjoli i krolevjonka, com jich vjidzoł przed nachodzącą burzą, — studnjô pod trzema chojnami, chdze jô vjidzoł braci przedających Jozva do Egiptu, — pjec Nabuchodonozorovi, — Straszek, co v złim dnju po woborze gonjil, — Golijat, com na njim dobeł, zvalivsë go z konja puszcovką Davidovą, — i sklep tajemni za gorą, chdze mje skrelë przed njeprzijocelami. Ale to vszetko mje se tero vēdovalo takji małë a tak dalekji, jakbe sto lôt minęło wod tego času. Smutk mje sciskoł serce a v tim jistnim času wucechë i vjesołoscë ve mje beło tile, że spjevac mje se chcało i zrobcic co takjigo, czego jesz svjat nje vjidzoł.

Krej jem v takjim meszlenju zaszedł na woborę, Marcijanna szła pravje z bëboruszkjem wod studnji. Vēzdrzała wona mje takô małô i żorotnô, jakbe se zestarzała wo całi vjek ludzkji i jakbem ji dlugji czas

nje vjidzoł. A wona sę zatrzymała i rzekła, zdrząc na mje:

– A tã sę nje vstidzisz, Remus, v taką svjętą njedze-
lę boso chodzec?

Tak jô vjidzoł, że mom bosé nogji. Przëboczeł jem sobje tero, że moje skorznje wostałë na zomkovjisku przë rzece. V pjeń jem wo njich mjoł zabetë.

Nje wodrzekł jem njick, le nocą, kjej vszescë spelë, podnjosł jem sę z moji leże—bo i tak mje spac nje dało — i szedł jem po moje botë do zomkovjiska, chdzem je nalożł, jak jem wostavjil: na brzegu rzekji.

Wod ti njedzeli nji mjoł jem żodnigo wubetku, le vjedno mje szła mesłó do głovë:

– A kjede tã zнову wuzdrzisz swojå krolevjonkę?

Przë wobjedze i przë vjeczerzë Marcijanna sę dzę-
vovala.

– Choba, Remus, nje zachorujesz, bo jesz tak mało jak kot.

Na to rzekł Mjichoł:

– To będą takji mankolije. Dovni ludze v takjim razu zavołelë krevavnjika, chturen wodpusceł krevji za talerz. Ale może to i bez tego mjinje.

Cali tidzen jô sobje wobjecivoł:

– V njedzele prosto wod kozanjô pudzesz na zom-
kovjisko. Może wona tam będzie!

Jak przëszła njedzela, tej jô z Martą szedł do Lipna do koscoła. Pon i panji jachelë vasązkjem, Morcin po-
vozeł, a Marcijanna sedzała kol njego. Jakżesma za-
szła przed koscoł, tej nom chvjilkę źdac beło na smę-
torzu, bo pravje pjerszô Mszô svjëtô dobjęła i ludze
vëchodzilë z koscoła. V tim mje v serce pchnęło, jak-
be rozpolonim żelazem: Wona — moja krolevjonka —

vĕchodzĕła z koscoła. Pjĕknô beła jak Anjoł Bozi. Wokoma ji szedł peszni pon młodi. Z tim wona mjała rozmovę. Ale na mje wona anji nje vezdrzała. Jô jednak tak zblodł na tvarzĕ, że Marta sę pitała:

— Remus, je cĕ zle?

— Nje, Marto, zle mje nje je. Ale v tij chvjilĕ przĕchodzĕła tu moja krolevjonka z zaklĕtigo zomku. Jô ję vjidzoł.

— V Jimjĕ Wojca i Sena...! — Co tĕ godosz? — Marta sę przĕzĕgnała. — To beła gvesno pokusa.

— Żeli to pokusa, Marto, to jô przez njĕ stracę duszĕ i zbavjenjĕ!

Tej wona mje chiże vcignĕła do koscoła i kozała sę przĕzĕgnac svjĕconą vodą, cobe mje mjinĕło.

Ale na to i svjĕconô voda nje pomogła.

Jesz ksądz z kozalnjice nje rozpoczął zdrovask, ju jô drogą v las, wostavjivszĕ Martę samą, bjegoł do brodu v lese.

Tam jô sodł na naveźszym molu i zdrzoł na szterĕ stronĕ svjata, ponad czubĕ chojeczk i wolszk, cze krolevjonka moja nje jidze. Nastavjił jem wuszĕ, żebe czuc nocechsĕ stapanjĕ ji krokóv po lestach i mechu. Ale czuł jem le granjĕ rzekji v dole i notę vjatronu gorą. Po długjich godzenach źdanjô słuńce, jakbe to beł dzeń jak jinszi, zchodzĕło svojim porządkjem z njeba, a jô so mesłoł:

— Tero ju naszi bĕdą doma a cebje nji ma!

Ju rzeka i bor do mje z dołu sejałĕ zemnjicą, jaź mje gruźdźĕło, a vjedno szor groł gorą nad drzewjĕtami.

— Nji ma ji, nji ma!

Jak duźô kula wognjovô słuńce jĕło sę wukrivac

za lasem a v jeho vognju zaszkleł krziž na zvonnicě lipińskji. Cenjô sę skreła v las, a z dołu rzeka mje spjewała:

— Nji ma krolevjonkji, nji ma!

Ale jô źdoł, jaž szarò noc kanęła ku mje bližij a bližij. Ale jak ju zakreła vszetko svojim płoszczem czornim tak, że anji czebkóv anji vjetev drzevjat wo-ko moje nje rozeznovalo, tej mje zaczęła trząsc wogroszka, a jô nabroł vjarë:

-- Dzis wona ju nje przĩndze!

I tej szedł jem v doł.

Po rzece tańcovałë jakjis wukozkji, chternich sztoł- tẽ jô vjidzoł barzo verazno. Ale szłë cecho po vodze, jakbe rzeka beła pokretò lodem szklestim. V lese se- dzala ceszò, ale gorą szła vjedno ta sama nota.

— Nji ma ji, nji ma!

Zavadzeł jem v kjerz, jaž ptoszk v njim zataconi zaczął vadzëc. Rzekł jem:

— Tec jô cẽ njick nje zrobję. Będzë cecho i spji!

Jak jem szedł przez łakę, chdze stojałë małe plutë vodë, tej naszedł jem sarnę. Nje wucekała wona, le zdrzała na mje. A beła tak krotko, žem vjidzoł ji wo- czë, a z njich takji szło do mje pitanjé:

— Cuž wonji cẽ zrobjilë, bjedni chłopku?

Na to mje sę tak częžko na sercu zrobjilo, žem mes- loł wumrzec. Ale jô vszeskji selë vzał do gromadë i szedł wostrzij, bom vjedzoł, że kjejbem legł, tobe jakò z tich womon lasovich pevno mje wusmjerceła.

Za lasem mje pusceło, kjej jem wuzdrzoł trzë chojnë. Ale na vjeczerzą jô nje szedł, le prosto legł v ložku. Tam jô so pjerzenę vetchnoł v gębę, žebe nje krzikac glosno, cobe sę naszi nje zbjejlë. Ale trzësk mje vzał

i takji zib, že ložko ze mną degotalo, jak ne lestě na wolszce. Jaž Liza sę dzevovala i jęła mje chuchac na głowę. Bo to bidlę mjało rozum ludzkji i mu beło żol, że tak barzo cerpjcc muszę.

Porene beło mje lepij. Do wobjadu sekl jem vjike, a tak zapalczewjem sekl, że moklezna na mje vęstapjila. Ale krom tego na polnjé nji mogł jem njick do gębě vžac.

— Cud Boskji! — dzevovala sę Marcijanna. — Cuz v tego knopa vlazło? Rzeczě že, Remus, co cę je?

— Njic mje nje je, le jesc nji mogę!

Na to wuvožoł Mjichoł.

— To je barzo zle! Želi to do jutra nje popusci, to trzeba pošlac po krevavnjika.

Ale po wobjedze jô znovu szedł do robotě, bo przě procě mje to wosamętanjé kašk popuscivalo. Ale na vjeczerzã jô znovu jodł tile, co vroběl.

Ve strzodę poslelě do vsě do krevavnjika. Ten mje podvjazoł remję tak, že serdecznõ žela vęstapjila, jak modri povrozk. V tę won začal puszczadłem a czornõ krev zaczęła strzikac. Věpuscel mje krevji za spori talerz, tej zavjazoł i kozoł legnac.

Vžela mje słabota, žem sę zmokł i wusnął, jak kam. Kkej jem wodeckł, zeloni vjid wod mjesądza szedł przez wokno nad moję ležã, a ve vjidze mjenjila sę wuroda moji krolevjonkji. Tak jem sobje wudboł:

— V njedzełę pudzesz źdac na nję! — Po tim postanovjenju wusnoł jem i społ jaž do zavjitrza.

Kkej jem przě vjeczerzi ledvo ležkę womoczel v zupje, Marcijanna na svój sposob zaczęła sę jiscęc.

— Bože kochani! Co za wutropjenjé z tim knopem! Nje vęchovivalãmže go podług nolepszï vjarě? Varžã-

chevkę stukłam na njim, trampk skjidłam! Cze mje, Boże, korzesz, że nje wzięłam mjeteloka abo grulkji? — Remus, knapsko bjedne, rzeczēze, co bes rod jodł, a jô cě to przēnjesę i wugotuję, chocbem mjała jisc po to do Lęborga abo do Gduńska.

Ale mje na przēboczenjē trampka i varzachevkji smjeszno sę zrobjilo tim barzij, zem zdrzoł na povjeszoni przē komjinje trampk z pape vērznjēti przez Mjichała, chturen trzimoł mol po nim skjidłim na moji głovje. Tej takji słowa procem moji voli przēsłē mje na jęzek.

— Trampk nje pomogł anji varzachevka, to i mjeteloka z grulką Marcijanna vzevô darmo. Ale vezce mje sekjerą v łeb, to wod razu będze dobrze.

Na takji povjedzenjē Marcijanna zbladła i sę przeżegnała. Tej długo na mjē zdrzała, jaż ku reszce ji sę v woczach zaszkleło i rzekła cechim głosem:

— Bjedni! Tē jes poprovdze chori, bo bes tak czěžko nje bluznijł. Choba som Pon Bog cě pomoże, bo jô głupô dzevczina nje dom radē.

A jô anji nje jodł anji nje pjł, le nji mogł jem dozdac njedzeli.

Nadeszła wona njedzela komudnô i vjichrovatô. Chvjilami parzeł deszcz, chvjilami slunko vēlevalo na svjat struminje vjidu i cepła. Vjater nom zastąpjł drogę, kjej jesma z Martą szła ku Lipnu. Ale jô nje wuvozoł na njic, le gnoł vprost, jaż Marta mje proseła, bem zfolgovoł. Tak to mje cignęło!

Ledvje ksądz «amen» vērzekł, jô ju vēmknął sę jak chart i gnoł na dravoka na zomkovjisko. V lese vjater nji mjoł przistępu; to też le czubami drzewjąt gorzlivje szamotoł. Ale kjej jem sę vdzarł na zomkovjiska zberk, zervoł mje kłobuk z głovē i njim jachoł vezij drzēv.

Jô na to nje wuvozoł, le sodł na dzarnje i pozvoleł vjatrovji szamotac sę za włosy, czekającë, jaż przinǳe moja krolevjonka.

Jak jô tam sedzoł, przëszedł mje na woczë zegar nasz v czeladni, chturen tam, jak długom so vdarzëc mogł, polikoł godzenë. Vjidzoł jem lica jęgo, jakbe krotko przed sobą i jakbe mądrimi woczoma na mje zdrzącë, godoł vstec:

— Nje jidze! Nje jidze! Nje jidze!

Ale vjater zaveł gorą vjelgjim głosem:

— Nje przinǳe njigde!

Na to mje sę tak na sercu zebralo, zem zakreł woczë rękoma, zgjął sę v pałag i rozplakoł bez kuńca. Serce mje postąpjilo pod gardło na wutchnjęcë a vszestkji czlonkji ve mje sę zatrzesłë, jakbem sę mjoł rozlecec na kavalkji.

Długo to mje tak męczeło, jażem wuczul na głovje mjętką rękę po włosach mje gładzącą. Navetk njewobzerającë sę vjedzoł jô v ti chvjilë.

— To nje wona, to Marta!

Tak jem, vstidzącë sę zazdrzec ji v woczë, sę pitoł.

— Jakzes tã mje tu nalazła, Marto?

Ale wona na to pitanjé njick nje wodrzekła, le głoskała mje głowę i povjodała:

— Jô vjem, Remus, co cę boli!

Kjej vjesz, Marto, to zmjiluj sę i dej pomocë, bo jô som so nje dom radë.

V tim vjater tak mocko chveceł v drzeva, że trzosc sę zrobjił i z vesokji chojkji vjetev wodłomjonô zlecała przed nami v doł. A Marta wobjema rękoma mje chvecela za remję i przëlglą do mje wod wurzasu. Tej zaczęła mje, gębą przë mojim wuchu, szeptać:

— Poj ztąd precz! Poj do dom, bo tu njedobrze! Njedarmo ludze wunjikają tego zomkovjiszcza. Mje tu tak straszno! Poj do dom!

A kjej jô se nje ruszeł, tej wona znowu.

— Ach, z jakjim strachem jô bjeğła przez ten las! Vjedno mje se zdovalo, ze njico vęstapji i mje v teł głowę skrąci. Ale cos jinszigo mje gnało i godało do wucha: Tam won sedzi i czekô. Tam bjeğlam. Bjedni! Nadarmo zdajesz, bo wona nje przinǳe njigde!

— Jak mozesz vjedzec, Marto?

— Vjem vszetko, bom je poznała zaru pierszigo razu przed koscolem. Le se nje przęznałam. To nje je krolevjonka ze zaklętigo zomku, ale vjelgô panji, chterna na naju bjednich ludzi nje patrzy.

— A jednak vzeła złoti mjecz, z moji rękji.

— Kjej vzeła tvój złoti mjecz, tim gorzij. Vzeła cę duszę a wo tobje zaboczela.

— Jak tē mje męczisz, Marto!

— Bog z tobą, Remus! Krev bem serdeczną za cę dała. Tero vjesz! Nje jô cę męczę, le wona cę zadała woczoma lubjiczka, a to je nogorszé wosamętanjé. Na to bo dej nji ma lekóv, le v zmiłovanju Boskjim.

Tej wobjema rękoma wobłapjila moję szeję i zaczęła se trząsc wod płaczu.

A jak se vęplakała, tej movjila szeptem:

— Dovjedz se vszestkjigo, tē bjedni! Bo to ju na jedno. V czvortk wona będzie zdovanô v lipińskjim koscele z nim pesznim panem, co z nią stojoł przed koscolem v nę njedzele.

Ji słowa mje wuderzełē jakbe wobuchem v głowę. Vszetko: rzeka i drzeva i gora, zaczęło se ze mną wobracac vkoł, jaż wutonęło v cemni chmurze. Nje vjem,

jak długom leżoł njesvjadomi v ti chmurze, ale jak jem wodecknoł, Marta sciskała moje spjikji zemnimi, jak lod, rękoma i wołała moje jimję. Jak vjidzała, zem wodemknoł woczë, tej przez łzë wusmjecha sę do mje i wołała:

— Bogu chwała! Bogu chwała! — Vez selë do gromadë, Remusku, i poj do dom! Bo jinaczi tu jesz nama wobuma będze smjerc. Jidze noc!

Ale to jesz całi szturk bavjiło, njimem poczuł svoje członkji i przëboczel sobje, co belo. Ale czuł jem sę słabi bardzo.

— Vez, Marto i mje pomoż na nogji! — rzekł jem. — Bo jô som vjidzę, że tu co njedobrigo kusi ludzi. Njehle stanę na nogach, to jô so dom radę.

I pomogła mje Marta na nogji, jak przed lati, kjej mje gbur tak mocko zbjił za to, zem wodbjegł wod dobetku.

Z początku kolana mje sę gjęłë, kjej jem zchodzel z gorë do rzekji. Ale Marta mje mocko podparła. Nad rzeką jô ju przëszedł do sebje. Tej jô sodł, be zeblec botë i vjidzoł, że Marta to samo robjiła. Tak jô sę doznoł, że wona nje dovjerzała, abem ję mogł dziso przenjesc przez wodę i jem rzekł:

— Nje zeblekej, Marto, botóv, bo jô cę przez rzekę przenjese!

I ju mje całô moc sę vroceła. Tede jem vzał skorznje v levą rękę a pravą podjął jem dzevczę, choc wono sę bronjiło. Ale kjej vjidzało, że ju jidę v rzekę, tej sę mocko chveceło moji szejji i przëcesnęło do mje, zem jego bjijacé serce czuł przë pjersë. Ji skarnjô przëlgła do moji skarnji, jak pjora gołabka. I tak dziwno mje sę zrobjiło, zem so rzekł:

— Poprovdze to tu mol, chternigo ludzom wunjikac trzeba!

Na brzegu jô ję postavjił na nogji. Ale wona mojigo reminja nje puscela, bo sę mocko bojała, choc v lese njižodné cemice nje błądzele i daleko vjidzec beło v szarim połvjidze. Ale mje ten las dziso sę vėdovoł jak jizba, z chterni ludze wuszlė, strachem vėnekani, wokna i dvjerze wostavjivszė wodemklė. Vjater som jeden gospodarzi vestrzod statkóv i scan.

X

Jak Remusova krolevjonka beła zdovanô i jak svjat dlo njego vëzbeł vszelką vortosc.

Na mojim łozku pod zelonim wokjenkjem wusnąc mje nje dało, le vjedno mje kasała, naksztolt nopartigo gzela, meslô:

– V czvortk wona będze zdovanô!

To tede ju tak bęc mjało, że pon rzekł do Morcena:

– V czvortk pojedziesz do młina!

A mlin stojoł v Lipnje. Tak jô vzał Morcena za stolę i rzekł do njego:

– Morcenje! V czvortk tē mosz jachac do młina. Vëmovji sę i poslij mje. Jô cę sę wodslużę, czim będe mogł.

Morcin na to sę chvjilkę namiszł, tej rzekł:

– Jô cę wuczinję do voli, ale musiszz mje pjervij wodpovjedzec na dva słowa.

– Vejle! Mjichałova Marta to snożé dzevczę. A jô chcolbem sę z nją ženjic. Ale v njedzele va przēsła v gromadze z lasa. Rzeczē mje! Jesta va ze sobą zakantrani, cze nje?

Ale jô sę mocko dzevovoł na takji pomeszlenjé, bo

to mje njigde do głově nje przěszło. Ale won mje z taką wuwogą zdrzoł v woczě, że mje sę i kask smjeszno zrobjło. Tak jem wodezwoł:

— Marta je gvesno dobré dzevczę, a jô je kochom jak brat, bo beła mje jak sostra wod dzecka. Żeli wona cę chce, a tẽ mosz volą brac je za bjałkę po katolicku — Bog z vami! Jô nje vjidzę żodni przeszkodě.

Tak won mje doł rękę, że jô pojedę i ma szła nazod. Wob drogę won kask medetovoł i tak povjedzoł:

— Dzivno be tež beło, żebes tẽ, Remus — vëbocz, ale jô movję jak meszlę — mjoł sę ji vjęcij vjidzec, njiże jô. Njicht nje vjinjen, że go Pon Bog stworzeł takjim a nje jinszim. Ale procem mje szekovnigo chłopa, tẽ z twojim koscatim, chudim rusztovanjim vëzdrisz, jak nje przimjerzając...

Nje dokuńczeł Morcin, bo mje nje chcoł wobrazęc. Ale jô beł ti jistni wudbë, co won i jem rzekł:

— To sę vje, Morcenje. Tẽ chłop, jak pupa, a jô, jak ploszedło v kapusce. Tej nje bjerzë so do głově njick i ženji sę z Martą. Bo ze mną, to wona pevno le z litoscë wobchodzi sę tak dobrze.

Czwortk vëszedł ze zavjitrzną zorzą, jak njedzela. Pełno beło na woborze słuńca. Bedło sę kleszczelo z chlevóv na pażęc, a kurë sę wugonjałë za bączkami. Jezoro szkleło sę jak wobsepané ževimi skrami. Konje porskałë, kjej jem zakłodoł je do voza.

Marta szła z bëboruszkjem do jezora i przëstanęła kol mje. A jô nji mjoł wodvogji patrzëc ji v woczë, le wodvroconi plecoma zakłodoł jem postronkji za worczikji. Ale wona źdała, jażem sę wobroceł, zazdrzała mje smutno v woczë i rzekła:

— Remus! Komor leci za vjidem, jaż sę spoli!

– Znadz takò volò Boskò! – wodrzekł jem i vsunał na voz, be vząc drogę na Lipno.

Do łav na rzece jò jachoł stępją. Potim zagarnał mje las, jakbe svojim ciężorem nje chcoł mje puscęc dalij. Ale jò strzeleł z batoga i jał gnac. A kjej jem vëtirzeł z lasa, tej nje folgovoł jem, z czego sę pevno dzevovalë i Liza i Gnjadi, bo to nje je gburaskji sposob. Ale jò nekoł na złomanjé karku, bom sę bojoł nje zmużdęc zdovanjô. Ludze na polu stovelë wod robotë i zdrzelë za nami, movjącë do sebje:

– Chtuż to tak nekò po drodze v chmurze kurzu? Abo spjeszi do konajęcigo, abo go co wosamętało.

Pevno mje njico wosamętało. Bom nje folgovoł, jaż pod gorą, chdze przidkò droga przede vsą jidze v gorę. Tam Liza i Gnjadi woboje łbami trzęsłë ze zdzevovanjô, wuvożającë sobje:

– Cze naszigo Remusa brzmjel kaseł, cze mu gzeli wob wuszë bręczi, cze też sę wupjił, jak to chdzeroz parobcë robją?

Ale jò rzekł:

– Wukaseło mje njico do ževigo, bręczi mje wob wuszë, jem pijani, chocem v žëcu krople gorzolkji nje pjił. Dravujta, konjikji, dravujta!

Bo Remus vëzbeł wubetk i mjare.

Ale pod gorą, chcącë nje chcącë, jò muszoł konjom dac folge, bo voz zarzinoł v pjosku głëbokji kołovaża. Wob ten czas nade mną vesoko podlecoł skovronk, spjevajáci godzinkji. A jò so przëboczeł spjeve, chterną chdzeroz Marta spjevała:

– Hej, të ptoszku skovroneczku, vesoko lotosz.

Povjedzë mje novjineczkę, chdze sę wobrocosz?

A skovronk wodezvoł:

— Povjem jô cě novjineczkę, ale njesroga.

Bo ju z tvoją nomjilejszą do slubu jadą!

Vějachavsze na gore, wuzdrzoł jem vjes Lipno. Szari, słomjanni dachē i zrębové scanē zdrzałē ku mje przez korunē vjelgkich lip, wod chternich vjes brała mjono. A mje beło, jakbe do mje volałē:

— Bjej chiże, bo krolevjonkę tvoję zdovaja, a cebje nji ma!

Ve vsē zajachoł jem do karczmē, vęprzagł szkapē i doł jim wobrok, bom sobje wudboł mocko źdac, jaź będze po vszetkjimu. Tej szedł jem do koscoła. Ksądz pravje vėszedł wod vołtorza, a kjile kobjet i dvuch stareszków znojma parajilē sę do dom. Le jô som wostoł v koscele. Tak jô vlozł v norciku wostatni łavē pod chorem im sę vzał źdac. Całi szturk jô wostoł som, ale njižoden pocerz nje szedł mje z dusze. Le vstec zdrzoł jem na vołtorz vjelgji, v chternim Matka Boskō v złotim płszczu sę mjenjiła. Przed tim vołtorzem ksądz mje przęjął pierszi roz do Svjętych Sakramańtōv. Nje tak dovno temu. Chtuź be mje beł v nen czas povjedzoł, że będe tu dziso v norciku skrēti źdoł? A na co? Abe njeszczescē moje vępjic do negji, bo moja krolevjonka mō bęc zdovanō.

Zdrzoł jem ku licom Nosvjętszi Matkji ve vołtorzu, jak pjes v woczē pana, czebe ztąd mje nje przēsła pocecha. Ale czętoł jem v njich:

— Cerpji, bjedni Remusu, cerpji! Boczē, cuź je tvoje cerpjenjē procem mojigo!

Podnjoś jem woczē na posovę vesoką i beło mje, jakbe ztąd muszało prziińsc co njespodzevanigo. A żebe te murē tak sę zapadłē! A kjebe tak pporun strzeleł prosto ze słonecznigo njeba i klasnął przed ji nogji

v drodze do zdovanjô, cobe wzięła to za złą wjeszczbę i przed wołtorzem zawroceła do dom? — A kjejbe tak mój Anjoł Stroż zastąpił ji drogę i rzekł:

— Nje robji tego, bo bjednimu Remusovji serce pęk-nje!

Takji mesle mje wopodałë jak tonącigo, chternimu rozum movji, że nji ma retunku, a jednak won szukô woczoma nad zotorem chocbe szeszminja belice, chocbe słomë kunjoszka, żebe sę wuchvacęc i wëdobęc wod smjercë. Na posovje vesoko vjisoł vizerunk Pana Jezusa na krzizu. Strach mje beło vezdrzec na Zbavjicela, bo mje dusza moja rzekła, że v meslach mojich bluznję. Ale wod wokna szedł grubi parmiń vjidu ku Njimu, a po tim parminju szłë i woczë moje. I tak muszoł jem patrzęc na te skarnje bladé i krevavé pod drzonovą koruną. I znovu jô wuczul słowa:

— Cerpji, bjedni Remusu, cerpji! Të sobje radë nje vjesz z tvojim głupim sercem, sprawa, chterna njikogo krom cebje nje wobchodzi. Jô cerpjoł za milionë ludztva, wo svojim sercu zabivszë.

Ale moja dusza zakrziknęła:

— Jezus, Marija! Jak jô bjedni człowjek mom to bolenjé strzimak!

I załomoł jem ręce, że zatrzeszczalë v członkach. Ale wulgji mje nje dało, jaż kjile ludzi z zokresteji wëszedłszë, wzięłë kłasc divan kvjacasti przed głovnim wołtorzem i wustavjac wëbjité aksamjëtem krzasła.

A jô dzevjil sę srodze, że tak sę mają, jakbe mje nje beło i mojigo vjelgjigo bolenjô. Bez prziczinë gorz mje na njich vzał, że bełbem jich mogł wusmjercęc v ti chwjilë. Alem wopamjetoł sę i scesnął jem wobjema rękoma spjiki. Tej naszłë mje takji meslë:

— Cuž cę to zdovanjé mô wobchodzęc vjęcij, njize nich ludzi, co kładą divan dlo ji nóg i krzasła wustovjają dlo bjesadnich gosci? Cuž wona cę krzevô? Roz jedini do cebje przemovjila, roz jedini cę zaszklelē gvjozdě ji woczcu. Chtuž tē jes, Remusu, žebes žadoł, abe te gvjozdě cę vjedno svjecelē? — A jednak mje vstec povtorzała nodzeja — a moze sę co stanje?

Zaturkotalē voze przed koscolem, a za chvjilę jęlē vchodzec snožé panje i peszni panovje. Jô zdrzoł ku njim, jak zvjerz lesni szukającē ji woczcu pełnich cudu. Jaž raptem vszestka krev mje wuderzeła do serca...

Tam szła wona wokoma czorno wobleczonigo pana, całô bjolô jak anjoł.

Zeloni vjonk korunovołji złotą głovkę. Długji a letkji, jak błon chmurē, zavoje plinał ji z głovē jaž do zemji. Woczē mjala spuszczone i anji razu na mje nje vezdrzała. Jakžež tež vjedzec mjala, że tu bjedni Remus ze svoją skažoną godką, pasturk dovnji a dzis parobk na pustkovju Zobłockjigo, v norciku sedzi i radē so nje vje i Bogu bluznji i jego Matce, nje vjedzacē, za co na njego przēszo takji skoranjé.

A wona tam szła ku vołtorzovji, jakbe skrzidla je njeslē. A jô sę dobroł v ti chvjilē, jak mali i žorotni jô beł procem nji i jak to smjeszno, žem sę na tę wuroczestosc zchovoł v svój norcik. I przēboczela mje sę na zjava z pod korunovani jarzēbjinē pod lasem, chdzem sę vstidzeł svoji strodnoscē procem krolevjonki bjoligo zomku.

Zagrałē worganē, ale jô czuł jich granjé jak za chmurą. Alem woczcu nji mogł wodervac wod ni bjoli postaceji przed vołtorzem. Tam ksądz jich dvoje zdovoł. Ale jô so wudboł tak:

– Njim vińdą z tego koscoła, njech będze moja smjerc!

To mocné postanovjenjé mje kask poceszelo. Ksądz wob ten czas mjoł przemowę, z chternim njick nje rozumjoł, bo moje mesle po głovje gnał z granjim, jak duně v kurzatvje morskji za Gduńskjem.

Potim sę wuszekovalě vjeselnjicě i jělě vėchodzec do bramě.

– Tero tē ji vjėcij nje woboczisz! – krziknęło serce ve mje. I nje namiszlajacě sę vėstąpjił jem z łavě. A kjej wona sę zbliżała, jak cud z njeba na zemję zestąpioni, jō sę rżnął do ji nóg, jak długji, meszłacě sobje!

– Tero wumrzesz, a tvój trup będze ji progjem do novigo žęcō.

Ale ve virokach Boskjich godzena moja jesz nje belą namjenjonō.

Vszescě vjeselnjicě sę stanovjilě, ale wona przě mje klěkła, chvecela bjołimi rączkoma moję głovę i wunjosła, a jō wotvorzeł woczē i vezdrzoł na ji lica, drogszē mje, njiže zbavjenjé dusze. Chvjilkę małą to trvalo, ale jō czuł v sercu, że sobje przėboczela chłopoka, co ji na kolanach doł svój novjėkszi skorb na gorze zomkovi. Jak parmiń słuńca przez chmurě na mje podł ten blisk poznanjō z ji woczū i nagrodzeł mje za no straszne cerpjenjé v pustim koscele.

Kjile panów przėstąpjiło i mje podnjesło. Tim wona njico rzekła, a wonji mje posadzilě jak pjijanigo do povoznjika na peszną landarę i pojachelě. Bjoli dvor stojoł pokuńc vsě, a przed njim stanělě konje. Młodō panji szła po drodze kvjotkami vėsceloni, a mje kozoł povoznjik zlezc. Tej przėszła służba i mje vzeła do stodołě. Tam jō wuzdrzoł, jak przez doke, duzi stolě

zastavjoni a v norce vjelgą beczkę pjiva, z chterni parobcě toczilě v dužě szklonkji. Kjile z njich mje znało, bom z njimi v gromadze chodzeł wonge na nowukę. Ti mje zaru przērōczilě:

— Poj, Jemus! Dziso naju pon ženji jedną corkę. Wupjijema sę za trzě dzevkji.

Ale jō njick nje jodł anji njick nje pjil, bom beł i bez tego pijani. I jesz roz mje słuńce zaszjecelo i zajasnjała stodoła dlo mje bloskjem, jakji muszoł pasturkom v polu zavjitać v pierszė Božė Narodzenjė. Bo wona, moja krolevjonka, przėszła sama z jednim sługą do stodołė a sługa njosł liszczącą tocę, a na nji dva kjeliszkji i butelkę vjina. Tę wona kozoła przede mną postavjic, nalala sobje i mje i rzekła:

— Pjij!

Czervjonė jak krev beło to vjino v szkle, a mje sę zdovalo, zo to beła moja krev serdecznō. Ale jak kozoła, tom pjil. Tej wona pogłoskała mje po głovje, wusmjechnęła sę jak młodi dzień i wuszła.

Parobcě zaczęłė mje zozdroścęc i ze mje podkorbjac. Na to žem vzał sę i szedł, bom so wuvozoł:

— Tero dejadej je po vszeskjimu.

Nje vdarzė sobje, jak jem spravjil wu młinarza i vėjachoł ze vsė. Ale to vjem: Kjej znovu szło z gorė, tej strzimivoł jem voz a na rovnim cesnał jem bat i jachoł całą drogę stępją.

— Nacuz jō sę mom spjeszec? — rzekł jem sobje. — Tero jednak je po vszeskjimu.

Gnjadi i Liza znovu trzėsłė łbami, bo sę dzevovalė njemovė bidłėta. Ale mje ju vszetko beło jedno. A vstec mje tropjiło pitanjė, jak noparti gzec, co wob wuszė brzēczi:

— Cuz tē tero bēdziesz robjił na tim svjece? —

Njebo zaczęło pobjegac, a kjej jem vjachoł do lasa, trzęsk mje broł, jak v pękanim mrozu, choc to rovnak panovalo cepłé lato. Jô patrzącé na drzewjéta dzevovoł sę, bo sę zmjenjiłé, jak v nen czas, kjej jem woddoł moji krolevjonce mój mjecz złoti. Ale dziso nje nosełé ruchen njedzelnich, alem vjidzoł jich korę popękaną i wodłomjoné vjetvje, jak skažoni człónkji koscetrupóv. Mjijoł jem jabłonkę, svjodka moji pobjitvė z Golijatem. Stojala cechō i zgurdzałō, jakbe mje wod staroscė ledvje poznała i chcała rzec:

— Vszetko to głupi vergle: i to tvoje dobėcé na Golijace i ta zakłėtō krolevjonka! Jidz spac, Remusu, bo i tak wumrzec muszisz.

A tam dalij v lese, zdovalo mje sę, że njico brzedkjigo zataconé sedzi. A jô nje vjedzoł: Smjerc, cze wukozka, cze zvjercz njebivali, co dovnji źel v lese, a dziso le v bojce źije.

Przejachoł jem kole łav przez rzekę. Vnetk mjoł jem na woczach naju pustkovjé: vesokji drzeva lipové przed wobora, stodołę, za nją koszkji pszczól, chlevė, chatė ludzkji. Kole studnji stojala Marcijanna. Mjichoł wuprovjoł cos przė vasążku a Morcin njoł pėk sana dlo konji. Mje tede ta całō ich procō vėdovala sę njidoczego i po głovje szło noremné pitanjé:

— Poczū wonji tu jesz procują? Tec svjat tu nji mō źodni vortoscė!

Wod tego dnja jô vszetko robjił jak v spjiku. Jedzenjō jō sę źadzeł, alem jodł, bo mje kozelė. Marcijanna zajisceła sę wo mje i rzekła jednigo dnja do Mjichała, chturen znoł sę nolepji na vszelakjich choroscach dobetku:

— Mjichale, vezdrzële na Remusa, bo mje sę zdaje, że won żolti jak gromnjica.

— Jô to vjidzë ju całi szturk! — rzekł Mjichoł. — Jakuż może bęc jinaczi, kjej won njick nje jê? Moc Boskô, komu namjenjoné, tego nje mjinje. Ale mje sę zdaje, że kjej to sę nje wodmjenji, to może bęc zle.

— A nji ma na to lekóv? — pitała sę Marcijanna.

— Jednę radę jô jesz vjem. Jak to nje pomoże, tej będze z njim trzeba do doktora, bo dejadej wumrzec muszi.

— V Jimję Wojca i Sena...! — krzikuęła Marcijanna. — Takji zdrovi knop i żerni!

I zakreła fartuchem woczë i vëszła precz, bo ji, potcevimu dzevczesku, żol beło.

Marta mje sę na woczë nje pokazivała.

XI

Jak Zlé kuseło Remusa.

Njicht krom Martě nje vjedzoł, jakô chorosc mje żarła wod strzodka. Ale wona njikomu njic nje povjedzała.

A mje beło wode dnja do dnja mnji.

V svoji chałupje, chterna jak grzib stari ve vjisznjovim sadze przëczupnjetô sedzała, Mjichoł przëmeszlivoł wo lekach dlo mje. Ale doteczczas jesz sę nje dobroł.

Kfej jô legł na mojim łozku pod zelonim wokjenkjem, a na pustkovju vszetko pod wopjeką Boską zamkło woczë do spjiku, tej noc v noc njico wobłazelo vkoł mje. Nje vjedzoł jem, co to beło, alem czuł, jak pocornęło chdzeroz moje pjerzenë i strzęsło łozkjem, jaż wono letko skrzepjało. Tej znovu na chvjilkę sę statkovało tak, żem czuł le cechë glińgotanjë lińcuszków wod noszejnjików Gnjadigo i Lize. Na wotmjanë znovu zaczęło wobchodzëc i rëkoma maklac po moji pjerzenje, jaż Gnjadi zaczął porczec — i znovu sę wudało i żdało. Tak jô so jedni nocë wuvozoł:

— Mora to nje je, bo nje przëdze i nje morzi. Cuzbe to mogło bëc? Choba przëgrzecha jakô.

Przeżegnoł jem sę i rzekł:

— Kjej jes co dobrigo, to stój abo rzeczë, czegoc trzeba. A želi jes co lechigo, tu wustap v Jimję Boskji, bo dzeń je do robotë a noc do spanjô!

Tej to sę na chvjilkę wustatkovało. Ale jô jednak nji mogł wusnać. Bo to beło noremné i za chvjilkę jęło znowu vërabjac svoje kuczki. Tak jô povjedzoł:

— Kjej jes takji nopartë, to robji, co cë sę vjidzi, ale boczë, žebes sę nje dostało v moje ręce!

Z tim jô sę na bok przewroceł, žebe spac. Ale tej to vlazło jak kot na moję pjerzenę i zaczęło mje do wucha gadac:

— Remus, czuł të! Jô cë žiczę dobrze. Słuchej coc rzekę! Nje będziesz ju mjoł wubetku na svjece, bo wona, ta tvoja krolevjonka, zadała cë woczoma. Duszę tvoję cë vzięła a dałać duszę psa, chturen za panem jisc muszi, choce go bjił i kopoł nogoma. Tero dusza tvoja za nią bez przestonku tęsknjic będzie, a të ji nje dosz radë.

— Provdę movjisz! — pomesłoł jem sobje.

— A vjidzisz! Jô cë druchem i žicznim, a želi mje słuchac będziesz, vëbavję cë z tego wutropjenjô.

— A chtuž të jes takji?

— Jô jem wodvroconą stroną kšęžeca i vogą na zegarze svjata. Jô jezdem tamą przë vjelgjim vozu, co nocą vëchodzi na njebje. Jô jezdem vognjem žolących gvjôzd. Jô jezdem «Ale» i «Nje». Jô sedzę na sprężenje porządku svjata i dbaję, žebe szlë na wotmjanë: dzeń i noc, žëcé i smjerc.

— Nje rozumjem cebje! — wodrzekł jem.

— To nje pitej i słuchej moji radë.

— A cuž të mje radzisz?

Tej to chvjilkę beło cechë, le szorovało sę po moji pjerzenje. Potim rzekło:

– Podnjesě tvoję rękę povezij zelonigo wokjenka i pomaklej, co tam wuchvecisz.

Tak jô podnjosił rękę i wod razu jô trafił na łobskji gozdz, co tam beł v balkę vbjiti. Barzo mje belo dziwno, zem tego gozdz dotąd njigde nje vjidzoł, ale to mje nje dało rozmiszlac, le dalij gadało:

– Puszczě gozdz a chvec ręką do nóg tvojigo łózka!

Podnjosił jem sę i chveceł. Tam leżałē moje ruchna roboci, a na vjehrzu lezoł mój rzemjanni pas. A jô wuchvacivszě, trzimoł go v gorscě.

Tej to zнову zaszemarzeło vkoł mje, choc jô v cemnoscě njic vjidzec nji mogł, i zaczęło mje do wucha gadac:

– Vez ten pas i zrobji z njego sidło. Kuńcem wurzeszě go za nen gozdz, com cě go pokozoł. Założ sidło wo tvoję szeję i spuszczě sę na sedzączkę nad łózkjem tvojim. Wusnjesz i będze po vszetkjim wutropjenju. Bo i tak jezdes njidoczego i ju njigde njic z cebje nje będze!

Tero mje wod razu vjidno sę zrobjiło: – Tec to som szatan z pjekła mje kuseł!

Skrě goracě mje przeszlě wod pjęt do głově, jak jesz njigde v žěcu nje. Vłosě mje dębem stanělē na głovje. Przežegnoł jem sę chiže krzižem svjētim, vėskokł jem z łózka i krziknął:

– Karuj sę, duchu przekłēti, v Jimjē Wojca i Sena i Ducha Svjētigo!

Tej vėszukoł jem so krzosedło i zapoleł latarnją. Przē vjidze v stanji le cenje sę vjelgji suvalē po scanach, a v nortach jak wubjitō stojala cemnosc. Konje przē kumach strzigłē wuszami, a kjej jô sę jim przēzdrzoł dobrze, mokleznę wuzdrzoł jem na njich. Pev-

nje i njemě bidlěta poczułě njeprzijocela i zmokłě wod wurzasu.

A jô tero sodł przeką łožka i zaczął jem spjovac cechim głosem:

— Chto sę v wopjekę podda panu svemu,
A wosoblivje szczyrze wufa jemu,
Smjele rzec może:
Mam obrońcę Boga,
Nje przinǳe na mje żadna straszna trvoga...

Jak jem tak kjile dalszych vjerszi wodspjehoł, dusza ve mje sę wuspokojila i vzeła mje drzemjaczka. Zgaseł jem tede latarnją i legł znovu. Ale spjik mje wodchodzeł, jak spłoszoni złodziej, bom vjedno muszoł meslec wo nim gozdzu nad zelonim wokjenkjem. Nje belo radě, le znovu vstac i zapalęc latarnją. Zaszjecel jem tede do nigo gozdza a żodną mjarąm nji mogł sobje vdarzęc, cze jem go tam pjervji kjede vjidzoł. Probovoł jem go ręką vęcignąc, ale sedzoł mocko. Tak jô so rzekł:

— Pożdejże, njeprzijocelu!

Vzął jem sę i szedł na woborę. Tam za płotami na vjerzesku leżała sekjera. Tę jô zabroł do chleva, zavjesoł latarnją na balce, żebe vjidzec, przeżegnoł sę, napluł v ręce, zamjerzeł sę i wobuchem zaczął jem valęc v nen godz z całi mocě.

Scaně belě, jak vszeskji jinszi budinkji na pustkovju, v srąb wukłodané z dużich camróv drzenjovatic. A kjej jô zaczął bjic, tej robjił sę takji grzem, jakbe pjo-runě trzaskałě. Zeloné wokjenko zaczęło jęczec, a psě jełě wujadac, jaż jô mesłoł, że sę naszi vszescě na pustkovju pobudzą. Alem so wuvozoł:

— Kjej jes zaczął, Remusu, tej dokonej robotě, choc-

be Zlé trzoskovało jesz tile. Bo v tim gozdzu gvesno won sedzi, co cę kuseł. Njehże tej, v balce wugrądzoni, nje vëleze do kuńca svjata!

Takji mocné postanovjenjé dodało mje wochotě, zem procem trzosku vaeł, jażem go vbjił tak, że jego głova skreła sę v drženjovativim drevnje.

Tej jô zanjosł sekjerę na vjerzesko, legł i wusnął wod razu.

Porene, kjej jem drevka rąbjił na vjerzesku, przëstąpjił Mjichoł, przëzeroł sę chvjilkę, kjivoł głovą i rzekł:

— Chvat tě jesz mosz v gnotach, ale chto vje, jak długo cě go zbędze?

Tej vzał sę i sodł na przewroconim plugu, przemiszoł kask i rzekł:

— Bog z tobą, Remus! Psě dziso v nocě wujodałë i trzosk szedł wod chleva jak grzmot. Cuż to beło?

Na to jô woprzestoł rąbjenjô, sparł sę na toporzesku i vszetko mu dokładnje povjedzoł.

Won sluchoł i kjivoł głovą.

A kjej jem skuńczel godkę, nje rzekł njic, le przemiszoł. Po długji chvjilë povjedzoł tak:

— Moc Boskô! Komu namjenjoné, tego nje mjinje. Tě, Remusu bjedni, chorszi jes, njiże mje sę zdało.

— Pevno tak będze!

— Bo vejle! — movjił Mjichoł dalij. — Są chorosce takji, co le z vjehrzu psują, jak nje przimjerzając gapa psuje dach. Takjimi choroscami są parchë, ług, strzeleń, svijnok, wobjeg, pjekjelni wogjiń, rozô. Jak je wod razu nje vënekosz, mogą do zemji dostac człowjeka smjertelnigo. Krom tich są chorosce wod strzodka. Te są ju gorszë. Bo kjej mester chałupë nje vërichtovoł za vogą abo vsadzel zgnjitą balkę mjedze zdrovë drzevo, cha-

łupa zaczinô se vąbjerzëc, a nje vjesz, chdze sedzi skaza. Njejedem człowjek przëchodzi na svjat njezrichtovani i sprochnjaligo gnota. — Tej jesz są chorosce, co z dopuszczenjô Bożigo vlezą v człowjeka. Pon Bog litoscevi na początku svjata zasôł procem njim rozmajitë zela na pomoc i lekovanjë. A jô zebroł i doł posvjëcëc v Matkę Boską Zelną jich vjele. Mom jô tam v chałupje nokce, vjikę, makovjicę, belicę, rutę, pokrëtnjik, żołti knopkji, koscelnjicę, levëdę, koper, kolerander, zorna słonecznjika, wurazevë drzevo, spjikę, klosztorni kvjat, gozdzikji, bjolą konjeczenę, czerwjonë barankji, sloz, gorczecę, wosmożë, szalviję, bożë drzevko, panjenkji, krziżovë drzevo, gromovë zelë. Ale žodno z tich zel nje je lekjem na tvoję chorosc. Znaję cebje wod knopa. Tës jodoł jak se noleži, tës rosl, jak chojeczka v lese. Le v głovę cë vjerę chdzeros nachodzeło, ale gnota beł jes mocnigo i zdrowi mjazdrë. Nje będze jinaczi, le że cë je co zadanë, a wod tego dusza tvoja je wurzasłô i mjozga cë se wod strzodku psuje. — Rzecżë mje: Nje vdarzisz të so wosobë, chterna be cë mogła mjec to zrobjonë?

— Żeli to mje mô zadanë wosoba, to njech ji Pon Bog błogosłavji za žëcô a po smjercë dô njebo vjecznë.

Tak won znovu dlugo na mje zdrzoł, potim vstoł i rzekł:

— A vjesz të, że të vëzdrzisz żołti, jak gromnjica?

— Vjem!

Dlugo won znovu zdrzoł na mje, tej przëstąpił krotko i povjedzoł cechim głosem:

— Remus! Złë mô przistëp do cebje, bo dusza tvoja jëczipodgrzechem smjertelnim. Bjej do spovjedżë i vëlekuj duszë, tej wo lekovanju cała jesz będze czas pogadac.

Wodszedł Mjichoł, a ve mje sę sumjenjé wodezwało:
— Kjileż razi, tē grzesznjiku, nje bluznijł jes v nen
dzeń zdovanjô v przēbetku Pana Boga!

Na drugji dzeń mje gbur pusceł do Lipna, źebem sę
z grzechów woczeszczel.

Reno beło, bom sę vēbroł v drogę jesz przed słuń-
cem, jak jô przēszedł do koscoła v Lipnje. Beło v
njim jesz komudno. Vjeczno lampa sę żoleła i słabich
promiszków, kulko mogła, rzucała na sreberne ruchna
Nosvjętszi Panjenkji ve vołtorzu. Ji skarnji jô rozeznac
nji mogł. Ale czim dzeń sę robijł vjidnjeszi, tim barzij
jęłē vēchodzec na jav, jak lica dobri matkji. A jô, nji-
mem sę namesleł, sedzoł ju pod chorem v tim samym
norciku, co v nen czvortk. I znovu sę wodemkłē ranē
v sercu i krev z njego wubjegała, źem sę poczuł sła-
bim i chorim na smjerc.

Tej zaczęłē parminje słuńca nachodzec przez wokna,
coroz vjęcij i vjęcij. Zazvonił zvonk i ksądz vēszedł
ze Mszą Svjętą. Noboźnich, że to beł dzeń roboci, przē-
szło mało: sami starszi ludze. Kjej Wofjara sę skuń-
czela, tej jem kląkł przē spovjednjeć.

Moc Boskô! Dusza moja sę wuspokojila, jak ptoch
v klotce. Sedzała smutnô, ale cechô. A jô szedł do dom
znaną Lipińską drogą, bom mocną volą zamknął dvje-
rze, za chternimi na złotich botach chodzelo moje szcze-
scé. Vjedzoł jem tero: Droga człowjeka provadzi vedle
vjele dvjerzi, jaź przinǳe do takjich, chdze duch mu
povje: Wuchvacē lecirz i veǳz! Ale njeszczescé jego,
kjej nje swoją klamkę wuchvaci. Zazdrzi — ale dvjerze
przed njim zatrzasną, a za tim, co vjidzoł, tesknjic bę-
dze do smjercē. Ale svojich dvjerzi njigde nje naleze.

XII

Jakjimi dregjimi lekoma stari Mjichoł lekoło Remusa.

Zli Duch mje wodstąpjił, ale długo vjedno patrzeł jem wodemkłimi woczoma leżącë v łozku, v cemną noc, njim woczë mje zamknął spjik. Coroz brała mje wogrozka takõ, zem vstojoł z łozka i nocą vanozeł po woborze. Tej zavjtro mje wołov lezoł v gnotach.

Marcijanna, kjej na mje vezdrzała, vjedno sę wobrocęła plecoma. Tede jõ vjedzoł, że ji sę częzko robjiło. Kozala mje wona vjedno po wobjedze wostac i mjała dlo mje rozni przismaczki. Ale to sę na njic nje zdało, bom schnął, jaż ze mje le wostała cenjõ. Vszelko wochota mje wodstąpjila, a kjej jem wusodł v czeladni na zedlu, tom mogł godzenami przëzerac sę zegarovji, chturen tam połikoł czas, jak długom le so vdarzëc mogł. Tej jõ so chdzeroz pomesłoł:

— A kjede tã mje, stari zegarze, vëbjijesz moję godzenę?

Gbur mje robotë nje dovoł, le Morcin i Mjichoł za mje vstąpjilë, a jõ le jim pomogoł, bo kosce moje vëzbelë vszetką sełë. Tej mje belo vstid, że bez robotë jëm gburški chleb.

Jednigo vjeczora — a belo to ve Vjilijā svjētigo Jana — poszedł jem sobje do chałupě Mjichałovi. Tam Marta scaně strojiła lestami klonovimi, tak že wobrazie Svjētich vžerałě, jak ze zelonigo lasu. Mjichała nje belo, bo z Morcenem seczkę ržnelě, a knop jim nakłodoł.

Pochvaleł jem Pana Boga a wona vjidzacě, že to jô, nje przervała sobje robotě, le rzekła :

— Sadnji Remus! Tatk vnet przińdze.

Tak jô sodł, bo nogji mje dlugo njesc nje chcałě i pa-trzeł v wogjiń na kominku. Vjēcij ma do se nje movjiła. Njezadługo przėszedł Mjichoł, a jak mje wuzdrzoł, rzekł:

— Vjitom cę do naju, Remus! Mało kjede cę tero vjidzę v chace. Czeż tě sę stoł takji buszni?

Ale smjoł sę przě tim Mjichoł i mje klepoł po re-minju.

— Dziso nje będzema spjewała — movjił — le mądra godkę korbała. A vjesz tě tež, že ta noc, co jidze, je nocą cudów?

— Bodejże tak!

— Poprovdze! — rzekł Mjichoł. Dziso v nocě paproc mô ževi vęjel przě korzenju a peszni kvjat na vjehrzu. Chto ten kvjat naleze a vęjel vękopje, ten mô klucz do novjększigo szczescô na svjece. — A szedłbes tě dzis szukac vęgla i kvjatu paprocenigo?

— Poczů mje szczescé, kjej jô i tak wumrzec muszę!

— Tak tě nje gadej! Vszetko v mocě Boskji. Komu namjenjoně, tego nje mjinje. Na moję wudbę, tě jesz zaspjevosz na mojim pogrzebje.

— Bronji Boże! Žijce jak nodłużij!

— Nje będzema sę spjerać! Rzeczě mje jedno: Bel cě kjede chdze v žěcu strach?

A kjej jô szukoł v pamjēcē za strachem, won dopovjedzoł:

— Jô meszlę takji strach, że wurzasnjęcē jidze, jak zib, jaž do vnętrznosci.

Jô so tego tak nje wuwožoł, alem wodezvoł:

— Kąsk jô sę poprovdze wurzasł, kkej przed laty nen Straszku ze szczytovi jizbē vēburkl i jał gospodarzęc po woborze... (tu wonji z Martą na sę vezdrzelē, ale nje rzeklē njick). A tej jesz mje skrē szlę plecoma, kkej mje njeprziocel pokozoł nen gozdz v scanje i kozoł sę povjesęc. Ale strach to vjerę nje beł.

— Jô vjem, žes tē wodvožnigo ducha, Remus. Ale że tē nji mosz strachu, to szkoda. Bo vejle, kkejbe cē tak provdzevigo strachu mogł nagnac, to bes tē moze i vēzdrovjoł.

— Na moję chorosc lekóv nji ma!

— Tak tē meslisz v tvojim głupim rozumje! — wodrzekł Mjichoł. Tej pomedetovoł kąsk i tak povjodoł:

— Nje posłołbem cebje tam dziso, bo bem sę wo cę strachoł. Ale to cē rzekę, że tam na zomkovjisku dzis sę dzeją takji rzecze, žebes wod wurzasu mogł smjerc dostac.

Na to jô rzekł:

— Kkej chcece, to pudę!

— Nje pudzesz, chozbem cę mjoł wurzeszac postronkjem do płotu, bo nje chcę cebje mjec na sumjenju. Bělē takji wodvožni, co szlę po vęggjel i kvjat, ale za moji pamjēcē ju njicht sę na to nje doł. Moja njeboszczeca matka wopovjadała, że jednemu tam skraćelo głovę v tē na plece, a drugji straceł rozum i vjedno le povjodoł wo vjelgim dzenje z liszcząciami kłami, chturen wod jezora rzeką podplęnał pod zomkovjisko.

Jednemu bodej wudało sę wucec, ale to go gonjiło jaż na woborę. Tu won sę skreł chiże do stodolē i za sobą zatrzasł vjerzeje. To go ratovalo, bo vjerzeje sę na krziž zamikałē i bjelelē sę na njich trzē krziže, posvjeconą kredą pjisani. Ale won njigde povjedzec nje chcoł, co won tam vjidzoł pod zomkovjiskjem v Svjetojańską Noc. Na mój głupi rozum, jô so tak meszłē: Żeli Pon Bog na strožē tego molu postavjił Strach, to pevnje nje chce, żebe tam czekavosc ludzkô zazerala. A kjej vëbjije godzena, tej Won som nen Strach wodnekô. A jô bem cę tam żodną mjarą nje posłoł, bo mom nodzeję v Bogu, że mje jinszą meslą natchnje.

Marta wob ten czas sedzała przē kominku i vjęzła. Jô zdrzacē, jak wogjiń z kominka czervjenjił ji lica i złoceł włose, przëboczeł jem sobje, jak ma v gromadze czetivala Genovefę i jak jô ję wonge przenoszoł przez rzekę i czuł ji bjijacē serce przē moji skar-nji. I przëszło mje tak do głovë:

— Kjejbēs tē bela moją krolevjonką, jedno vezdrzenjē woczū vrocełobe mje moc i zdrovjē. A tak jô wumrzec muszē.

Jesz rosa leżała na łakach, a vëstudzoni kominē nje dicalē jesz dimem do njeba, kjej mje Mjichoł wobudzol i movjił:

— Wobleczē sę, zmovji pocerz i poj ze mną!

Mjoł na sobje duzi botē rebackji, tak że woblekajacē sę jô beł wudbē, że won mje chce vzac na rebē. Tak jô rzekł:

Njevjele będzece mjelē ze mje potechē, bo nje vjem, cze wucignę jadra.

— Nje mdziesz cignął jader, Remus, anji jinszi robjił robotē, le pudzesz ze mną!

— Njech tak będze! — rzekł jem.

Kjej jem sę woporządzeł, Mjichoł zabroł mje droga ku łavom do Lipna. Jak ma przėsza do rzekji i vėsza na łavě, tej won sę stanovjił i rzekł:

— Njim pudzema dalij, pochil sę na vodę, jaż wuzdrzisz, jakji tē jes żołti. To bodej mō pomagac.

Zrobjił jem mu do voli, choc vjarě ve mje nje beło. Voda bjeżała czestō jak szkło, a na ji dnje bjeleł sę pjosk. Vědovało sę snodko, a jednak jō vjedzoł, że v tim molu stojacimu voda sigō do pasa. A jō patrzeł, żebe rozeznać żołtą krosę mojich lic, ale jō vjidzoł le svoje cenjā na vodze.

Nje vdarzacě so njick vjęcij, wuczul jem wod razu klasnjęcě v plece, zem nje strzimoł i jak kam vjachoł v vodę. Srodzem sę wurzasł, bom przez całą chvjilę njick nje vjidzoł, le voda mje v wuszash grała, a zib przeszivoł jak szpilkami. Jak jem sę dostoł na nogji, vszetko ve mje dreżało wod zibu i wurzasu. Kjej jem vodę vęcarił z woczū, vjidzoł jem dva krokji wod sebje v vodze Mjichała, żebe mje ratovac. Podoł won mje rękę i rzekł:

— Tero poj!

Mocko mje beło dzivno, bo njicht jinszi, jak won, mje nje strąceł v rzekę.

Ale tak mje zębě wo zębě zvonjiłě, zem nji mogł slova vėpovjedzec.

Won njick vjęcij nje rzekł, le cignał mje do dom. Wob drogę pitol:

— A złał tē sę?

— Jakuz jō sę nji mjoł zlėknac, kjej zesce mje, Mjichale, stracilē z łav jak psa.

— Kjejles sę wurzasł, to i dobrze! — wodrzekł Mjichał —

i dŕugjimi krokoma cignaŕ v stronę pustkovju, jakbe beŕ kuŕtaŕt ze svoji psotę.

Ale jak ma zaszŕa na pustkovję, tej jô ju vszetko vjidzoŕ jak przez dokę. Mjichoŕ mje vjodŕ nje do stanji le do dvoru, a tam ju Marcijanna przede dvjerzi ŕdaŕa. Pevnje wonji bęŕę na mje wumovjoni.

Jizdebka bjoŕô tam beŕa bokjem czeladni. ŕdaŕo na mje ŕoŕko, vesoko vęšcelonę. Mjichoŕ mje pomogŕ mo-krę ruchna zeblekac i kozelę mje legnac. V ŕoŕku delę mje sę czegos goręcigo napjic i nakozelę, bem spoŕ.

Nje vdarzę sobje, czem beŕ ve spjiku, czem teŕ to vjidzoŕ na javje:

Ale vkoŕ mje jeŕę gospodarzęc norozmajitszę wukozkji. Vęszŕę vrota ze stodolę i maszerovaŕę ku mje. Duŕô kopjica sana jeŕa sę kulac przez woborę prosto na mje, jakbe mje chcaŕa wudusęc. Tej znovum beŕ v koscele, jak moja krolevjonka beŕa zdovanô. Sedzoŕ jem v mojim cemnim norciku i zdrzoŕ, jak wona bjoŕô, naksztoŕ goŕabuszka, a paŕnskô, jakbe mjaŕa korunę na gŕovje, szŕa do voŕtorza. A kjej sę ju vracala, tej jem chcoŕ vęškokzec jak wonge, ale porę rak mje strzimaŕo i zavoŕaŕo moje mjono.

Tej jô przęszedŕ do sebje i vezdrzoŕ: A to beŕa Marta, chterna mje strzimaŕa i patrzela na mje woczoma modrimi jak kaŕole. A jô sę czuŕ tak sŕabi, ŕem legŕ na vznak jak njeŕevi.

Jinszâ razâ jô vjidzoŕ bjoli zomk, ten som, com go jesz za knopa wuzdrzoŕ pod korunovanâ jarzëbjinâ. Przede mnâ bjeŕaŕa rzeka, a po rzece v czoŕnje, zaprzęgnjetim ve dva koŕpje pŕinęŕa krolevjonka. Wone trzë wukozkji, chternim mjona: Trud i Strach i Njevorto, rozstapjilę sę, be dac ji svobodnâ drogę. A jô stojôŕ

na kraju, jak boski Remus i żdoł, be mje poznała i co rzekła. Ale wona płinęła, jakbe mje nje beło, postavnô, pjeknô jak cud i vjelgô. Tak jô zavołoł:

– Krolevjonko zomku! Nje poznajesz tē svojigo służkē?

A wona vezdrzała na mje svojimi krolevskjimi woczoma i rzekła:

– A chdze tē podzoł mój złoty mjecz?

Tak jô krzikał z vjelgjigo wurzasu i podł na zemję, bom vjedzoł: Nji ma ju złotigo mjecza pod jarzębjną!

Tej jô znowu bjił sę z nimi trzema wukozkami i dobivoł jem na njich, a wone priskałē precz na vszetkji stronē. Kjej jem tej vēszedł na kraj, sedzało tam straszedeło Njevorto. V bestrich ruchnach sedzało, nogji pod sebje jak krovc. Na głovje mjało muckę ze sto zvoneczkami. Smjałē sę jego woczē i gęba. Zatrzēsło głovą a sto zvoneczkóv zabręczało. Machivało prava ręką, ceskajacē skarupē na vode. A koźdi roz jak skarupę cesneło, zatrzēsło głovą, zazvonjiło zvoneczkami, zasmjało sę i zavołalo: Njevorto! A jak jô przed tim straszedełem stanął, nje vjedzacē co robjic, rozesmjało sę wono do mje na vszetkji zębē i vrzeszczało: – Cuz tē chcoł? Tec jô tvoja bjalka! – Na tom sę tak wurzasł, zem przēszedł do sebje i czuł, że mjętkô rēka jak puch ptoszi lezi na moji głovje. Wotvorzeł jem woczē i poznoł Martę. Kjiłenosce razi mje kanēłē modré jak kākole woczē i znané jak dzenné slonuszko lica Martē poprzez womonē i wukozkji. Jazem jednigo dnja wodemknał woczē i wuzdrzoł nad sobą potcevé lica Marcijannē. Tej jem poczuł, że mje sę jesc chcało. Wona jakbe rozumjała, co mom na meslē, pitała sę:

– A chcołbe tē co zjesc?

A jô mrugnął woczoma, bom beł za słabi, żebe co rzec.

Na to wona sę wobroceła, podnesła zotk do woczcu i płakała.

— Bogu chwała!

Na swjętą Annę pozvolilë mje vstac, zaprovadzilë przede dvjerze na słuńce, chdze dva drzewka besu stojałë, cobe mje vjater wovjoł i słuńce wogrzało. A jô poznoł, że vszetko beło, jak dovnji. Przëszedł pon i panji z dobrimi woczoma do mje, jak wojc i matka. Pon mje pogłoskoł po czuprinje i rzekł:

— Długo tës sę bjił z mocniejszym Golijatem, njiż za knopjęcich lôt. Ale przë pomocë Boskji jes dobeł.

Przëszedł Morcin i knop do bedła i ze mną sę przëvjitelë, jakbem vroceł do dom z dalekjigo kraju. Ku reszce przëszedł i Mjichoł. Stanovjił sę przede mną i povjedzoł:

— Moc Boskô! Komu namjenjoné, tego nje minje. Szczescé wod Boga, zes vëblądzeł z kraju womon i smjercé do naju, bo bem nje beł mjoł wubetku do godzenë moji smjercë.

Tak won to movjił, bom sę pozdnji dovjedzoł, że won mje chcącem strąceł v vodę, be wurzasem moje chorosc vëlekovac. Dreggi to bełë lekji, ledvjem je strzimoł. Ale jak jem roz strzimoł, tej chorosc vëszła ze mje do negji, a pomaluszku przëbivało mje mocë v gnotach. Potim słuńce vëgrzało, vjater vëvjoł, deszcz wopadoł, a na Matkę Boską Sevną jô zнову chodzeł za plugjem. Le beło mje tak, jakbe ta chorosc vëpoleła ve mje voltorz z pesznim wobrazem, pelen vjidu i svjec, — le szari popjoł lezoł na dnje duszë.

XIII

Mjichoł wopovjodô wo dovnich dzejach a Straszku neko z pustkovjô precz.

V Svjēti Morcin zema naszła i znekała ludzi i dobetk do checzi i do woborē. Tej vzeła i zasepała smjegjem pola i lase, sčęła lodem jezoro i posepała dachē grebim kožuchem, žebe ceplij beło. Kanał Advańt a Mjichoł vjeczorami jał spjevac:

— Po wupadku człowjeka grzesznego,
wužalił sę Pan stvorzenja svego,
Zesłał na svjat Archanjoła cnego...

Jego chata, jak grzib stari, vēzerała ze sadu zgurdzalach vjiszon małym woknem. Vjid z wokna svjeceł, a przē vjidze spjevoł Mjichoł. Wob dzeń stękało klepjisko, bosma draszovała. Ale wob vjeczorē, kjej dobetk dzegvjil svój wobrok v stanji, tej ludze wodpoczivelē przē pjeckach, a zdrzacē v wogjiń na kominku, pravjilē wo dovnich dzejach. Mjichoł, kjej dobjegł do negji ze spjevanjim, rod godoł wo vojnje. Tej Marta zatchnęła svjeżą drzozgę v kominku i sadła na zedlu, strefle vjezacô. A vjid czervjoni z kominka jakbe złotem ji woblevoł vlös na głovje i długji varkocze. Ze mną wona jak njic nje gadała, ale nje z jakji zloscē.

Kjej jem se wo co pitoł, to wodpovjodała i dobrim na mje vzerala wokjem. Dobrzem so vdarzel, jak ji modré woczē v ni moji choroscē mje svjecelē przez gorączkę i womonē, jak kākole ve vjidnim polu. Ale kjej jem ji dzękovac chcoł, tej wodgornjala ręką i movjila:

— Nje rzeczē njick, Remus, bo mje be se częzko zrobjilo.

Jak wona tam przē kominku sedzala nad svojimi spjicami, chterne jak sreberni parminje mjenjilē se v ji palcach, przēszo mje do głovē, jak wona mje vēsuzkala na zomkovjisku v nē njedzele, peñną vjichru i žaloscē. Tej jednak spomnjenjē z popjolóv na chvjileczkę vėbuchlo goracim płominjem. Kask zabolalo i płomiñ zgasł. A krolevjonka moja chdzes daleko slode mje wostala, wutopjonô ve mgle modri tam, chdze zemja szarô podchodzi pod jasné njebo.

A Mjichoł zažel z rozka i rzekł:

— Stari rok jidze do kuńca a novi nadchodzi. Wuvožala va, dzecē, jak latosigo roku v Svjetigo Mjichala, mojigo patrona, słuñce vschodzeło?

Jô so to dobrze przėbocoł, bom v nen dzeñ z woborē vjidzoł, jak za stodołą calē njebo stojalo v płominjach. A kjej jem vėszedł za woborę woboczēc, co to znaczy, tej i jezoro szkleło krevavo, a mjedze njim a njebem czorni pas boru dzeleł wogjiñ njeba wod krevavi vodē. Naszi na pustkovju pozerelē cecho na tę zjavę, przezegnelē se i szlē do svoji robotē.

A Mjichoł jał povjadac:

— Stari ludze movjilē vjedno, že takji wogjiñ na njebje v Svjetigo Mjichala Pon Bog zeselô ludzom na wostrzege, že będzie vojna i njewubetk v kraju. Chto vje, co nom Pon Bog zesle v Novim Roku?

— Do naszich lasów vojna nje duńdze! — rzekła Marta.

— Żebe tvoje słowo, Marto, beło złotim mostem! — wodrzekł Mjichoł. — Ale co będze, tego nji ma vjedzec. Komu namjenjoné, tego nje minje. Naszi starszi vjele vjedzelé povjadac wo Szvedach, wo Ruskach i Francuzach, chterni z Bog vje jakjich nortóv dalekji-go svjata v nasze naszlé vse i pustkovjô. Małoże wonji naszym krzivdē nje vēržadzilē? A i z tego pustkovjô ludze sę tacilē po lasach, dobetk na laskę Boską wostavjivszē.

— Njech Bog nas bronji! — vestchnęła Marta.

Ale jô beł srodze czekavi nich dovnich dzejóv, tedem sę pitoł:

— A vdarzice vė sobje co z wonich czasóv, Mjichale?

— Jakże jô so mom co vdarzēc, kjej jem tej beł jesz dzeckjem przē pjersē moji njeboszczicē matkji? Wona mje zabrała do lasa — tak mje pozdnji povjodała — v chustkę dębovą wovinjetigo, a krovę z celęcem v chrostē zaprovadzel mój njeboszczik wojc, przeżegnoł i vroceł sę na pustkovjē, bo chłopē wostelē, żebe bronjic.

Chtobe szedł pod wustrzechę woboczęc v chace gburskji, nalozłbe tam roznigo żelastva: szable częzkji, rącznjice, co krzeminjem wognja dovaja. Dzis naszi ludze wod tego wodviklē. Ale mój njeboszczik tatk mje povjodoł, że te żelastva i strzelbē daleko v svjat njeslē naszi, kjej vojovelē z poganami, co chcelē naju svjētą vjarę vėtępjic. Timi strzelbami gbur, wojc naszigo pana, wuzbrojił chłopóv svojich, żebe bronjilē pustkovjô. Ale naszła jich takô hurma, że volelē pochovac bronjā i jich przējāc dobrā minā. Bělē to

Szvedzë cze tež Francuze. Delë wonji naszym poku, ale ze stanji vzělë konje, a navetk klacz wod zgrzebjęca i wuszlë v svjat.

Ale gburovji beło markotno wo zgrzebję, chterno zdechnąc muszało bez matkji. Zaszedł won tede krijamko nocą do jich wobozu, wobsodłoł klacz i przejachol przez vartë. Calé žëcë won potim chodzeł kula-vi, bo jeden z vartarzóv pchnął go bagneta v stopę. Ale jednak wucekl szcztlevje, nakrivszë płoszczem głovę szkapje, žebe ti, co go gonjilë, nje czulë rzenjô klacze, chterna sę tesknjila za svojim zgrzebjęcem.

Wod tego czasu bronjô redzevjeje pod wustrzechą. Dožełasma ju kjile vojen, ale žodna do naju nje doszła. Jô so vjedno meszlë, že dovnji naszi ludze bëlë vjększi i mocniejszy naprocem naju. Bo ta bronjô pod wustrzechą beła mje za cieżkô i njeręcznô.

Na to jô rzekł:

— A może naszi le wodveklë wod bronji. — Bo i sekjera i kosa przode zdovają sę cieżkji, a kjej czlovjek przëveknje, to robji njimi, jakbe bełë kavalkjem jego reminja. Tak muszi bęc i z bronją.

— Mosz pevnje i provdę, Remus. Ale rzeczë som: Nacuž nom dziso bronjô? Rządzą nami pruskji szandaržë, a chtuž z naszich wodvozi sę, be jim wodebrac vłodzą? Jô vjedno movję, že z koždım pokolenjim naszi ludze są mjejszi i lechszi. Ja, naszi przodkovje, to jesz bëlë ludze wodvožnigo ducha i mocni pjescë! Kjilež to vojen nje bivało v kaszubskjim kraju, jak to stari ludze vjedzelë wopovjadac! Vojovelë naszi z Krzižokami i Szvedami, a godka spjevô, jak v Gduńsku na renku tak sę rąbjilë toporami želaznimi, že Redunjô całô pobjegła krevjå. Ale dziseszi ludze za-

boczilë wo nich vjelgijich czenach. Stari Klinkosz, co dzadem sedzi na wodpustach pod koscolem, wumje spjevac wo nich dziejach, jaż krev sę burzi. Ale chtuż sę jimu tam przësluchô? Bo dziseszi, pokąd młodi, to z dzevczëtami szprechë, a kjej sę zestarzeją, to v karczmyje sedzec. Le do robotë, to jich jesz z bjedą przënekosz, a i przë tim są coroz zgnjilsi. Jô vjedno meszlë, że kuńc svjata sę zblizô, jak go Sibela przepovjedzała.

— Czimuż vë meslice, że jidze kuńc svjata? — pitom sę.

— To jô cë zaru vëložë: Sibela napjisała, że kjej dzirżkosc i cnota mjedze ludzami nje będze vjęcij popłocała, kjej chłopë zrobiają sę słabi a bjalkji vezną gorę, kjej gburka całë žnivo przedô za jeden peszni czepc na głovje, a sin rzeknje do wojca: tatku, jô mom bąble na rëku wod woranjô — tej kuńc svjata będze blisko. Tu na naszym pustkovju jesz vszetko jidze po starimu, ale za naju lasami i vodą ju bjalkji noszą žnjiva na głovach a senovje gburskji przedovają wojczeznę, be szukac po mjastach letkjigo chleba. To jidze ztąd, że chłopë są coroz słabszi i legavszi. Chdzeż sę podzelë naju przodkovje-stolimë, wo chternih povjodelë starzi? Vdarzisz so pevno nen wostrov na najim jezerrze, chturen zvjemë stolimką: Przerwoł sę fartuch stolimovi corce, kjej so chcała wusepac stęgnę przeką jezora, a z tego pjosku dzis takô vispa, žebes ji tesącem fór v porë mocnich konji nje zvjozl. Cuż to muszała bëc za wopoka z bjalkji! Tec vzëłabe jednigo z naju, jak kota, pod poche i cużbes zrobnil? — Ale jô jem ti wudbë, że va młodi moze jesz kuńca svjata nje dožijeta, bo noprzod muszi jesz Jańcekrest z rozpolonim pjecem po svece jezdżëc, v chturen będze

pakovał tich, co svoji svjěti vjarě nje popuszczą. Podług stari pjesnji będze won panem tego svjata połczvarta lata. Lepji dlo vaju, kjej tego wutropjenjô nje doczekota, ale długo źdac na to svjat nje będze. Bo kjej Pon Bog stworzeł ludzi na wobroz i podobnosc swojå, to gvesno nje mdze źdoł, jaź z dovnich stolimóv będa chłopě jak truse, bo z takå małosćå be jednak włodze nad njemim stworzenjim nje wutrzimelě. --

Takji mądré godkji Mjichoł provadzeł ve vjeczore Advantovi, a Godě nadchodzełě co dzeń blezij. Beło tam cepło v jeho chace i wubetno i jô rod tam zachodzeli. Bo z jego spjevu ceszilě sę Svjěti na scanach, a jego godka beła cnotlivô i krotofilnô. Nje vjedzołbem povjedzec, cze nen cepłi vjid v jeho chace bjił z kominka, cze ze spjevě i povjôstk Mjichała, cze teź wod skarnji Martě, vjęzåci przě kominku cecho jak kotka.

Minelě Godě i na cudovnô noc, v chterni voda sę przemjenjô ve vjino. A kjej nadszedł dzeń Navroce-njô Svjětigo Pjotra i Pavła, tej panji wobzerała swojå spizarnjå, a gbur z Mjichałem vanožilě po spikrzu i po stodole, be sę doznac, cze dosignå do zimku i cze jochem nje navjedzi pustkovjô. Ale nalezłě vszetkjigo daru Boźigo dosc tile, bo roku moji choroscě Pon Bog doł źnjivo valné.

Bělě tede vszescě spokojni, le knop nasz bojoł sę jesz vjedno Gvjizdźóv i kozlów, choc ju minelě Trzě Krole. Ale latos belě przěszli Gvjozdkji ze vsě, co sę chcelě Marce spsocęc, a jemu sę przě tim na skorę dostało, bo ze strachu zaboczeł pocerza. Morcin teź mjoł strach, ale nje gvjizdźóv źodnich, le prorokovanjô Mjichała wo vojnje. Bo go ju dva raze napjiselě v minjonich latach a tero beł vjarě, że z njim pojada. Mje z przěczině

moji skażoni godkji be nje vzelež, rzeł Mjichoł—cho-
ba, żebe ju vszetkjih potracilē i zeszlē do kalekóv.

V Gromnjiczną komudni vėszedł z njeba dzeń. Cze-
szilē sę z tego, bo wod wojcóv vjedzelē, że kkej v to
svjęto słuńce svjeci, to zaraza na dobetk spadnje.
Nje zabędę tego dnja, bo v njim mojigo vanoženjô po
svjece lezi początk i zdrzodło. Morcin z knopem sę
vėbjerełē do lasa, żebe zabjic źmiję i ji źągło dostac.
Knop choł je vkręcęc v bat, a Morcin vbjic v kum,
żebe bedło dobrze źarło.

Ale mje, kkej przėszyłasma z koscoła, vzeła chęc va-
noženjô po polu. Tak jô szedł przez woborę i dzivno
mje beło, źem nje vjidzoł vasąźka, na chternim pon
i panji jezdzilē do koscoła.

Znadz sę dziso zabavjilē dłuźij! — pomesłoł jem sobie.

Tej szedł jem prosto ku nim trzem chojnóm, mo-
lovji, chturen jô za knopjęcich lôt przezvoł studnją
Jozvovą. Beł to noweźsi plac na całim naszym pust-
kovju. Kkej jem zaszedł, skovronkji ju spałē na mje-
dzach, a słuńce legło, czerwjoni wostavjivszē wobłok na
njbje. Jezoro svjeceło modro od njeba, po chternim
vjezor szarą rozposceroł cenją. Le v brozdach i ro-
vach bjeleł sę smjeg strzod czorni roli. Cecho beło,
le daleko v lese wodecknął i zaczął szemarzęc vjater,
be nańsc na pustkovjé nocą i vėtrząc zemę z drze-
vjąt zgurďzałich. Sucho tam beło pod trzema choj-
nami, bo tu nopjervji smjeg zbjegoł i zemja wobsichała.
Tak jô sodł izdrzołna ten naju svjatpustkovjovi. A przed
mojimi woczoma ręka njevjidzalnô jeła szukac, jak z
kłábka, wobrozki mojigo źęcô z timi lasami, a vkoł
tich wobrozkóv woblotivalē pitanjô, istamantnje jak
rój pszczół, kkej jim matka vėspjevala godzene:

— Nacuž cę Pon Bog stvorzeł na tim svjece, Remusu? Cuz będziesz robił do smjercę? Cze wostanjesz tu, słującę vjernje panu, jaž cę vėvjezą na smętorz v Lipnje? Cze pudzesz v svjat, tam za jezorami i lasami, mjedze cuzich ludzi?

Przėboczeł jem sobje, jakzem za knopa so wobje-civoł vińsc na svjat, jak wurosnę. I tą drogą szłė moje mesle, jak vėpuszczoni z klotkji ptochė i lecalė gorą jezora i lasa v szerokji svjat.

Długo jō tam sedzoł, cecho jak kam wusadli na mje-dzė, a koło mje szłė v tuńc nodzeja ze sełą, chternąm czuł v młodich członkach. Jaž sę ju mocko zcemjało, zem ledvje ze za gorė vėzerajáci mogł poznać komin pustkovjō.

Tej jem sę vzał i vstoł.

— Gvesno ju naszi są po vjeczerzi! — rzekł jem do sebye. — Ale może Marcijanna cę co wostavjila. A želi nje, to pudež bez vjeczerzi spac! — Bo i tak jedzenjė mje nje szło v mjėso, lem wostoł takji woschli vjedno, jak przed moją choroscą, tak i po nji.

Nazod vzał jem drogę jinszą, tak zem wobszedł przė wonim sklepje, chdze mje no skrelė po dobėcu na Gollijace. Tam jō veszedł na spich gorkji, za chterną sę przėtaceło pustkovjė. A chdze gorka zchodzela, tam sę zaczął sod vjiszon i slivk.

Drzevjėta stojałė cecho, vėcigajacė vjetvje czornė, jakbe wusmolonė. Ale v njich ju sę varzeła mjozga, be je przėwoblec wob lato lestem, kvjatem i brzadem. Muszoł jem davac boczenjė, žebe wochronjic woczė wod gałazk, jidacė przez sod, bo vesoko vėcignėła mje chorosc, tak zem głową przerosł vszetkjich chłopów na pustkovju. Zaszedł jem ku reszce jaž do scanė chatė

gburskji. Tam stojała na gromada kaminji, na chterni jô sę przed lati tak mocko stłukł, a nad nją na slivka, z chterni jô beł spodł. Wurośła wona wob tile lôt, a skaze wod złomani vjetvji nji mogł jem poznać, zdrzącë v gorę.

— Tam naprocem v gorze je wokno! — pomesłoł jem sobje — a za njim sedzi v cemnocë domoci Straszku.

Vdarzeł jô sobje, zem za knopa ze za płotu chodzeł zazerac, cze won so czasem v nocë vjidu nje zrobji. Ale vjedno wokno wostało cemnë, jak woko wumarłigo człovjeka.

Tak jô wodstąpił porę krokóv i podezdrzoł v gorę, jak wonge. Ale jażem so zdzevjil:

— Tec tam v woknje svjecel vjid!

— Moc Boskô! — pomesłoł jem sobje. Cze jô może jem v spjiku, cze mje sę snjije? Jak długo jô na tim pustkovju pamjęcą signac moge, nje beło vjidu v tim woknje. A vjedno, kjej jem przechodząci vezdrzoł v to slepé woko chatë pod vjetrznjokami, przëboczivoł mje sę zamknęti Straszku, chternigom vjidzoł v zli dzień, vanożącigo po pustkovju.

Tak jô stojoł i patrzeł całi szturk, ale vjid jak svjecel, tak svjecel. Pjerszô dzevota mje ju wominęła i rod bem beł sę doznoł, co sę tam dzeje za woknem. Vezdrzoł jem na slivkę, cze bem po nji, jak wonge, nji mogł vlezc v gorę. Ale muszoł jem so povjedzec, żebe mje dziso ju żodna vjetva nje strzimała. V takjich meslach szedł jem na woborę.

Ale tu na mje zdało jesz vjększe zdzevjjenje: stojoł vasązk cuzi kole vrot. Na njim ze szklącą mucą na głovje wuzdrzoł jem Golijata. V komudnim vjidze njico ze szarimi skrzydlami, dzekji vedavającë govor i nje-

rozumjali, chvjadało sę kole voza. Cuzi parobk trzimoł bat i latarnją. A kjej vjid wobłoł nę szarą wukozkę, poznoł jem.

— Tec to beł domoci Straszki, zamkli dotechczas na gorze! Vszescë stojcë na woborze, ale z daleka wod ni wukozki i Golijata. Le pon beł blezij przëstapjoni i godoł z Golijatem.

Nji mjoł jem czasu, żebe mesle v gromadę zebrac, bo to sę tam szatoleło kole vasążka, krzikało, szkalo-vało. Tej vjid latarnji zniknął mje z woczcu, zaturkotałë koła, trzasło z bata i wujachało, jak złõ jakõ womona.

Tak jõ sę vzął i szedł do czeladni. Tam sedzała Marcijanna na łavje przë pjecku, a przë nji Mjichoł. Woprzestelë gadac, kjej jem veszedł. A jõ z njich pozdrzoł na naju stari zegar, chturen polikoł godzenë zaredze-vała gordzelą. Koždõ leczba na jego skarnji stojała jak dzivné zapitanjé. Ale co sę stało, tego stari zegar povjedec nji mogł.

Marcijanna, njic nje rzekszë, podała mje kawałk chleba i talerz zocerkji, a jõ zaczął jesc. Njick wonji woboje nje movjilë, jażem do njich sę wodezvoł:

— V gorze je vjid! A Straszki wujachoł z pustkovjõ! — Mjichoł na to sztot przemiszliwoł, tej vezdrzoł na mje i rzekł:

— Moc Boskõ! Chdze vjid zapołą, wucekõ Straszki! Marcijanna zakreła woczë szertuchem i rozplakała sę glosno.

XIV

Jak Smjerc klepała kosę za stodołą i jak Remus
se dovjedzoł ~~w~~ robotach Ormuzda i Smętka
v dzejach kaszubskjich

c. d., sk. 142

Wod ti njedzeli nje tile vjid svjecel z wokna pod vjetrznjokami, ale i wokno wotmikało se wob dzień. Naszi zaczinelë chodzec do Straszкови jizbë stopjenjami v gorę i v doł. Ale ze Straszkjem vszelako vjesolosc i wochota wuszle z pustkovjô, bo ludze chodzile, jakbe jim chtos kozol deptac po cechu a gadac na pol głosu. Ale jô tede jesz nje vjedzoł, że to Smjerc taceła se po pustkovju. Czuj jem je porę razi nje vjedzacë, że to wona. V nocë pëkło straszlivje v scanje kol mojigo łozka, v ti sami scanje, v chternam vbjil kusecela v gromadze z gozdzem. Vstoł jem i zrobil vjid, ale njick vjidzec nje belo, a gozdz sedzoł głëbok v drevnje, le głova wob ten czas bela mu zaredzevjalo.

— Sedzë, pokuso, kjej cë se chcalo! — rzekł jem. — I na vjëksze jego wutropjenje przezegnoł jem go krzizem svjetim. Potim jô legł do spjiku i mjoł bezpjek przez noc calą.

Porene, kjej jem se woblekoł, czul jô, że za stodołą chtos kosę klepje.

— Cuz na svjece? — wuvozoł jem v sobje. — Choba

porządk svjata na wopak sę vėvroce! Chtuż v gro-
mniczniku mô co do seczenjô?

Z czekavoscą jem vstoł i sę woblekł. Na dvorze
letkji vjater parzeł smjegiem. Jak jem zaszedł za sto-
dołę, zkąd to klepanjé szło, tej bem beł małovjele wu-
podł na zemję. Tec tam sedzała Smjerc na lavje i kle-
pała njevivałi długoscě kosę. Vezdrzała na mje głę-
bokjimi, czornimi durami v gnocannich licach. Tej kręc-
kvołtovni porvoł ję v chmurze smjegu i ju ji nje beło. Ale
jô sę ju dobroł, chto to kosę klepje za stodołą.

Vjeczorem po roboce rzekł do mje Mjichoł:

– Na naszim pustkovju Smjerc kosę klepje!

– Jô vjem! – rzekę.

– Moc Boskô! – vstchnał Mjichoł. – Komu na-
mjenjoné, tego nje minje. Ta kosa nje tnje dło naszi
zopolé, ale dło smętorza v Lipnje.

Vnjedzele, kjej naszi szekovelé se do koscoła, prze-
szła Marcijanna i do mje rzekła:

– Vostanji, Remus, prze mje, bo mje straszno!

Tak jô vostoł, a vona, kjej jem przėszedł do cze-
ladni, dała mje gleń chłeba z masłem, jak za nich lôt,
kjej jem beł jesz knopem a vona kjidała na mje
trampkji i yarzachejkji. Tej vostavjła mje samigo, a
jô czuł, że vona jidze stopjenjami v gore, chdze no
Straszki doynji mjeszkiyoł.

To mje beło vszetko tak dziyno, że jô zaczął yze-
rac na nasz stari zegar, jakbe von mje mógł co po-
vjedzec. Dzeń beł komudni i njevubetni vjatre. Las
groł a jezoro mu vtorzeło, że szor dochodzeł do jizbë,
jak vjelogô pjesnjô žalobnô smutnigo svjata.

Za kjile pocerzi Marcijanna zesła i do mje tak po-
vjedzała:

– Jidzē do gorē, Remus, bo wōn be rod chcoł z to-
bą pogodac.

Dziyno mje sę stało na takji słowa, alem se yzał
i szedł. Kjej jem skrzepjacē veszedł na stopjenje v gorę,
tej jem wuzdrzoł pod wustrzechą, na kozle zatchłą,
bronją rozmajitigo sztołtu, jak mje no Mjichoł spomi-
nał. Ale moja wuyoga beła wjęcij zajetō pitanjim:

– Cuż tē za timi dyjierzami wuzdrzisz, za chterni-
mi tile lōt zamkli sedzoł Straszek? – Chtuż je ten «wōn»,
wō chternim Marcijanna rzekła, że chce ze mną gadac?

Z takjimi mesłami v głovje veszedł jem i pochvo-
leł Pana Boga. Wodezwoł człowjek, leżaci na bjoli po-
sceli. Bladi yēzdrzoł jak scana a wēschi jak drzozga.
Ale na skarnjach kyjtlē mu czeryjonē roże. Woczē
swoje dużē wōn ve mje wlepjił, jakbe mje z njich społēc
chcoł i dłuho nje rzekł słowa. Ku reszce zaczął moyjic
głosem cechim i głębokjim, chturen jak ze za scanē na
mje szedł:

– Tē jezdes ten, co na Golijace dobeł?

– To beło za knopjēcich lōt! – wōdrzekł jem.

Tak wōn pokozoł na scanę ręką, a jō wuzdrzoł tam
poyjeszoną moję puszczojkę, za chternąm so beł ni-
mi czasi woczē wēpatrzeł. Po chyjilē wōn znovu sę
pitoł:

– Tē zes yjidzoł kroleyjonkę pod korunovaną ja-
rzębjiną?

– Jō ję yjidzoł!

– Tē zes yjidzoł trzē wukozkji, chterne bronją za-
kletigo zomku?

– Wjidzoł jem Trud i Strach i Njevorto – wōdrzekł
jem, a dziwno mje beło, żkąd wōn to yszetko mogł
wjedzec.

— Sadnji! — rzeł won do mje — i gadej ze mną, bos mje brat z ducha i mój czeńor v spodku vyzniesz!

Ale jô wódrzeł:

— Jakuz jô mom z yami gadac, panje, kjej jô wódr kolebkji mom jęzek skażoni i njicht mje nje rozumje, le naszi ludze na pustkoyju?

A won sę przēsłuchoł moji godce i rzeł:

— Daleko jem po syjece vanožel i nadstovjoł wu-cho rozmajiti ludzkji godce. Movji pomału, a jô cę rozumjec będe. Tec movjisz naszą wojcovestą godką kaszubską a nje cuzą.

Tej nje żdajacę, jaż co rzeke, jał movjic:

— A vjesz tē, chto jô takji? — Nje vjesz, chłopku, i próžno pitom.

I yęcignął do mje ręce, jak papjor bjolē, modrimi żelami przetchanē i rzeł:

— Zdrzē na te ręce i boczē, że wone vjele krevji ludzkji przeleyalē.

Vdrig mje strząsł, a won to vjidzacę wuspokojił mje.

— Nje bój sę! Krom tego nje są te ręce mordarza. Bo kjej jem przeleyoł krev, to za svobodę i szczescē braci v sprayjedlevich vojnach. Ko vjem, że i tē, ma-łim jesz knapskjem bivszē, doł jes sę na Golijata i na njim dobeł. Boczē, i jô sę bjił z takjim Golijatem, le ten tyój wózeł, a mój wostoł ju trupem na placu.

Wostri kaszel vzał go dusęc po tich słovach, jaż won so bjolą chusteczką zatchnął gębę. Kjej chustkę wódrjął, wuzdrzoł jem na nji krev. Zaro mje sę tero przēboczelo klepanjē kose za stodołą i jô sę dobroł, komu to znaczi.

Ale won sę sparł na poduszkach i chvjilē wódrdichoł, tej znovu zaczął movjic:

— Zdrzë na scanę za sebjel! — Cuż tã vjidzisz?

Jõ sę wobrocel i vjidzoł: Nad stołem stojalë dwa rzędë ksążk na policach z drzeva. Nad njimi vjisoł portret njeznanigo mje człoyjeka v vojarskim płoszczu. Pod wobrazem na krziż vjisałë szabla długò, zakrzeyjonò i strzelba. A won rzekł:

— Chto ten człoyjek na portrece, povjem cã przë wõrëdzë. Bël to mój podveższì na vojnje. Ale przë zdrzë sę szablë i strzelbje: Nę szablë moji przodkoyje tãpjilë na karkach Turków i pogan, a jò ję nje dlo paradë noseł przez całë žëcë. Bo tak sę słuchò nom ricerzom i szlachce. A tą strzelbą jò to wubijł, ledvjë vërosłi z knopjëcich botów, mojigo Golijata...

— Kanał, chłopku, takji rok, chdze jak zimkovi kyjat, budzëła sę volò wu ludzi. Ale ti, co panoyelë, nje chcelë jim svobodë dac. Tej ludze chvitelë za bronją, a jò chyeceł tež. Zebroł jem przijaceli i chłopóy ze vsów na gromadę i szekovanjë do bjitivë wõdbivelësmë v lasach. Ale lechi człoyjek zdradzel i nasadzel na mje takjigo Golijata jak tyój. Jakžesma na sebjë naszła, nje beło radë: Jeden z naju muszoł wostac trupem. Jò dobeł. Ale ku reszce jednak krol i jego ludze dostelë gorę, a jò burzonem wõbwołani, muszoł wucec przed jich pomstą z kochani wõjczeznë i tacëc sę po syjece. A tu mjeszkoł Straszek, pokąd jò nje vrocel i go nje vënekoł. Boczë: Co porę lõt zjeżdzelë tu skudzë kroleyskji i szukelë. cze mje nji ma, be mje postavyjc przed svoyjigo sędzigo i vëvrzec pomstë. I v njedzelë bëlë, ale ponjehelë mje, bo ju Pon Bog mje vzeyò przed svój sąd spravjedlevi, a jich sądë mje ju nje dosigną.

Znovu kaszel njim zaczął trząsc, a czeryjonò krey

yestapjiła mu na vargji. Tak won wõdpozczął kask i dalij pojydoł.

— V ni bjotce z pruskjim slugą nje wõszło mje suchim pękjem. Bo won mje trafijł tež i kula jego ybjiła mje sę przez żebra i do dzisodnja sedzi i truje mje płuca. Co porę lõt szła krey ze mje. Tej znowu sę stanoyjiła, zem beł calé lata mocni i zdrovi. Ale tero vjem, że sę vjęcij stanoyjiła nje będze. Dlotegom vrocęł do wõjczeznë, be tu wõumrzec.

Znowu mje sę przëboczëła smjerc, co reno klepała kosę za stodołã. A won, jakbe mje mesle zgodł, moyijł cechim głõsem:

— Nje zõł mje, że wõumrzec muszë. Dżëkujë Bogu, że zemja moja kaszubsco na wõdpozczink yjeczni przëjimje moje kosce. Ale rodbem jesz tile zik, żebe tobje y rëkë dac nitkë, po chterni tã bes dalij szedł ku kłãbkoyji. Bo cebje vëbrała krolevjonka pod korunoyanã jarzëbjinã, jak mje. Vjedz, że i jõ jë tam yjidzõł!

Ale jõ nje rozumjõł, dokãd won cignãł swojã godkë i mu to pojyjedzõł. A won wõdrzekł:

— Zrozumjesz pozdnji! Rzekë cë tile: Kjej jem jachoł wõokrëtem po yjelgkich morzach, yjidzõł jem dziynë z dna morskigo rosnãcë njibe drzewa. Ale to njizodnë drzewa, le budoyë morskjich stvorõv, chterne wõuczali ludze znajã. A zovjã te budoyë koralami. Kõždë jich pokolenjë zbuduje kayãuszcz tego drzewa i wõumjerõ, a nayetk jich grobë sã czãstkami jich budoyë, rosnãcë yjedno y gorë ku njebu i słuńcu. Po njeprzeliczonich pokolenjach drzewa koraloyë dosignã ku reszce yjerczu yodë. Tej na njich wõusadnje zemja, a rëka Bosko zaseje na nji zyjerzëta i roslenë. Boczë, chłõpku, że y ludzkjim svjece na ten przikłõd së dzeje. Nje wõod razu z gëbo-

15
kjigo dna svjata budoya ludzkô ~~urosnje~~ do vjidu, be Pon Bog na nji pjsioł swoje dzeje. Ale mnogij pokolenjô procoyac i ~~umjerac~~ muszą, be drzevo jich žiyota dosigło potrzebni vizavě. I ludzkji dzeje mogą jisc taką drogą: ~~V~~ěrosnje narod na ~~v~~jerzch i postajji zomk svoji chyalě. Ale duně i ~~v~~jatře morskji zaleją go i zrzucą ~~v~~ gļębją, ~~z~~kąd ~~v~~ěszedł. Zapadnje zomk i trzeba proce ~~v~~jele pokolenji, žebe go ~~v~~ědvjignac na ~~v~~jerzch. — Jô pudę do grobu, a tē pudiesz mjedze ludzi i procovoł będziesz nad ~~v~~ědvjignjenjim zapadłigo zomku.

Ale mje sę smutno zrobjiło na te słyva i jem ~~w~~odrzekł:

— Chtuż jô jem, bjedni pasturk i parobk, žebe, vaszę robotę, panje, vzac na sę! ~~V~~ě ~~w~~uczali i pon, a jô bjedni serota bez no~~v~~ukji i szeku. ~~P~~ług ~~w~~umjem pro~~v~~adzec po roli i sec zalożec na zotorze, ale ręka moja nje przėvikła anji do szable anji do pjora. Słovo moje cuzim ludzom, jak granjě ~~v~~jatru ~~v~~ suchich ~~v~~jetvjach. Kjej sę ~~w~~odezvje, tej sę smjoc będa, a kjej jich namayjac będe, rzeką, žem gļupi!

~~W~~on sę na to ~~w~~usmjechoł, zdrzoł na mje dľugo i rzekł:

— Na tvojim czole napjisané, a z tvojich ~~w~~oczju duch movji. Cuz cě rzekła kroleyjonka pod korunovaną jarzėbjną? — Przėboczě sobje! ~~A~~ jô sobje przėboczol ji słyva!

— Nje ~~w~~u~~v~~ozej na syoją małosc i žerotnosc. ~~V~~ęstrzelē ~~w~~okjem ku svoji Gyjozdze i ~~w~~udzirzē serce do ~~v~~jelgji sprayē. Zdrzē, jak peszni ten zomk! Kjej zloti mój bot postajjē na jego stopjenje, znjkną te bore ykoł, a ~~v~~ěrosną chatē szcěstlevich ludzi, co ždaja zbayjenjô, jak jich kroloyô. ~~V~~stanje njejjadi mi svjatu lud, ~~w~~o chter-

nim dzeje doyno pjsac ~~stop~~przestałë i znoyu ~~morac~~ będzie zemję i żogłami jezdzec będzie po wodach. Tej przëboczi sobje syjat, że lud takji żel y czasach doyno minjonich i dzejjic sę będzie, że znoyu zije.

A ~~pon~~ mje ~~rob~~ ten czas poleł syojimi ~~woczoma~~ i rzekł, kjej jem kuńczel:

– ~~W~~udzirzë serce, Remus, i boczë sobje, co rzekła krolejjonka. Nji mom selë, żebe z tobą gadac wjęcij, ale kożę cę zayolac, kjej będzie trzeba.

Tak jô szedł, a dziyné mesle mje po głowyje chodzełë. Ale vszetkjigo przemiszlanjô skutk beł ten, zem sobje powjedzoł:

– Njico jidze na cebje, Remusu, ze Straszkozy jizbë, a dłuگو ju tyoje nogji po pustkoyju chadzac nje będą!

V Mjichałoyi chace, co jak stari grzib stojała v sadze, Svjeti Pańskji zdrzelë ze scanë. Mjichoł sedzoł przë stole nad syoją ksęgą, a Marta gospodarzeła przë kominku. Vjidno tam beło i cepło. A jô sedzoł naprocem Mjichała i sę pitoł:

– A chtuż to je, ten pon, co v Straszkoyi lezi jizbje bez mjazdrë i czeryjoną kreyją kaszló?

Ale Mjichoł sę zameszleł i nje ~~wod~~rzekł njick. Tak jô po długi chyjilë znoyu sę pitoł:

– Bo vjidzice, Mjichale, że dziyni to je człoyjek. Z ~~wocz~~u patrzy jak pon, a mje rzekł bjednimu i nje ~~wucz~~alimu parobkoyji, żebem vzał jego robotę na sę i szedł dalij jego droga. Vjem jô, że ~~pon~~ ~~wum~~rzec muszi, bo Smjerc klepje kosę reno za stodołą na njego i scanë trzeszczą od żolu, jakbe beł jich panem.

– Bo ~~pon~~ poproydze je tu panem! – rzekł Mjichoł.

A kjej jem mu v ~~wocz~~ë zdrzoł zdzeyjoni, rzekł:

– Zesłol Pon Bog z njeba rok takji, że v całim kraju

ludze se ruszac zaczęłë, jak pszczolë na rój. Won, ten tam y Straszkoji jizbje, beł nen czas młodim, pesznim chłopokjem. Wojc jego njeboszczik, stari Zobłockji beł go vëšoł na szkołë, ale y nen rok njevubetku vrocël won ze szkól i chodzeł po pustkoyju i lasach ze strzelbą. — Moc Boskò! Njeroynich ludzi, jednich procem drugim, posadzeł Pon Bog na ti zemji. Choc won beł starszim a po zvezaju słuchało mu gburstvo, to vjidelësmë ludze na pustkoyju, że jimu nijak do gburzenjô. Wob dzień vanozeł chdzes po lasach a vjeczorama przëchodzeł do czeladni i nom wopovjodoł. Nje ydarze sobje vszetkjigo, ale beło to wo starich dziejach: Jak ma Kaszubji jesz mjelë svobode i vjelgich ksążąt i panów, a kraj nasz beł duzi yszerz i vzdłuż mjedze rzekami i morzem. Povjodoł, jakżesma to vszetko vëzbeła, jakżesma wodvekła wod bronji i panovanjô i delësmä vložec jarzmo na sebje, jak no njemë bidłatkôj jak strzode naszich jezór i lasów chodzima v njim do dzisodnja.

Mjichoł woprzestoł i jał przemiszlac. Marta cecho, jak kocatko, wusadła kole komina i vjezła. *Wozôł wognja* *H Zoro*
z komina malqvala ji skarnje tak czeryjono, jak lica Svjetich y wobrozkach na scanje.

A jô vjedzoł, że Mjichoł v pamjeczë szukô vätku nich minjonich lôt i cerplivje jem ždoł, jaž go naleze. Sztot won milczoł, tej zaczął z noya gadac.

— Komu namjenjonë, tego nje minje! Zburzeł pon Jozef krej nama młodim, žesma vëdobeła strzelbë i mjeczë w pod wustrzechë i szła z njim na łąkji y lese, chdze won naju wuczeł vojovanjô. Dovjedzełë se szandarze krola pruskjigo i zaczęłë za nami szlachovac. Przë jedni woredze naszle se wonji — pon Jozef i szan-

H snac

dara — i nje było radę, le sę dobrele do sebje na zęcé i smjerc. Dobeł nasz, ale som legł na długji tidzenie z kulą ve vątpjach. A jak vstoł z łozka, tej ju szandarzē vszędze mjelē gore, a won nocą muszoł wucekac v svjat. Nje było ~~znadz~~ namjenjoné, żebesma mjelē naju volą i panovanjé, ma Kaszubji. — Won tero vroceł po długjich latach do dom, ale na njego Smjerc kosę klepje.

Jesz njigde nje czuł jem takjich gódk jak tero wód pana Jozva i Mjichała. I nje vjedzoł jem do tego dnja, że nom vzelē cuzi i svobodę i panovanjé i zemję. Bom beł wudbě, że takji naju porządk wód początku syjata wód Boga beł namjenjoni i jinaczi bęc nji mogło.

A Mjichoł rzekł:

— Boczē, Remus — są ludze takji, co bez bożoka na Syjętą Katarzenę yezną dregjigo człoyjeka y służbę. Yezdrzą na cę, rzekną: poj ze mną! — i jidziesz; povjedzą: — zrobji tak! — i zrobjisz z chęcą. Takji człoyjek je ten tam na gorze y Straszkoji jizbje. Zavołó: i słuchac muszisz. Tē zes wurośł na parobka, mocni y gnoce i duzi. Nji mosz kroyē anji porvoza, ale procą zarobjisz svój chleb. Le y głovje mosz jinaczi njiž mē drudzē. Bo, jak nen tam na gorze, vjidzoł jes krolevjonkę i zapadli zomk. A ludzkji strach nji mó do cebje przistępu. Nasza Marcijanna lękała sę wó cebje. Bo jak nen knopem mołim biyszē povjodoł ji jako dziewczątku wó krolevjonce i zomku pod korunovaną jarzębjiną, tak i tē ji zaczął jes wopovjadac. Tede sę wóna srodze bojała wó cebje i trampkjem i yarzacheyką proboyala tyój mjetkji rozum zgęścęc. Bog vje, cze co skurała. Ale jô cē dom radę, bom stari i sę doznoł yszetkjigo: Zamknji wuszē na to, co won gadac będze i przēmknji woko

na jego yezdrzenjé. Bo kjej tego nje zrobjisz, yanožec po svjece będzes jak won, a wubetk cę wopusci i wukontańtowanjé do robotě, do chterni twój stan cę namjenjil.

Jô na to nje wodrzekł njick a Mjichoł zaczął spjeyac swojå nocnå pjesnjå:

— Vszestkji nasze dzenné spravě przejm litosnje
[Bože pravi,
A gdi będzem zasipjali, njech cę navet sen nasz
[chvali!—

Kjej jem vëchodzel z chałupě, Marta vëszła za mnå, wuchveceła mje za rękov i rzekła:

— Remus, nje chadej vjęcij do pana Jozya!

Ale jô wodrzekł:

— Jakuž jô mu nji mom do voli wuczenjic, kjej won chori i Smjerc na njego kosę klepje?

Na to Marta njick nje rzekła i tak ma sę rozestała na noc... V njedzelę pon Jozef mje znowu kozoł prziińsc. Ten roz won wobleczoni sedzoł na stołku przë stole. Beł pravje przë pjisaniu. Ale kjej jem vszedł, cesnał pjoro i rzekł:

— Na cuž to pisanjé sę zdô? Zapozdze dlo mje, bo smjerc za dyjertzami. Sadnji, chłopku, besma pogadała!

Tej zaczął mje wopovjadac tak:

— Wod nomłodszych lôt szukoł jem takji ksążkji, y chterni be zapjisani bełë dzeje naszigo ludu kaszubskjigo. Alem takji ksążkji nje nalozł v zodni kseğarnji. Kjej jem sę tego doznoł, tej wuyzał jem sę napjisac nasze dzeje som. Ale daleko wod wojczezně, nje wubetk i yanoženjé nje dałë mje ležnoscë k'temu, a tero, kjej jem yroceł, lampka mojigo žęcô gasnje. Co dziso pjisze, to bojka, chternå cë povjem.

Žol mje beło, ale nje ~~pod~~rzekł jem njick, bom vje-
dzoł, że smjerc mu przetnje koźdą robotę. A ~~won~~
zdrzacë długo na mje, rzekł ku reszce:

— Żebes tē tak mjoł vjid i mjecz!

V sercu mje zakłoło na te słowa, bom sobje przē-
boczek, co mje ksądz rzekł, jak mje przējał do vjarē:
Dac tobje vjid i mjecz, a chto vje, czebes nje zrobjił,
jak ten potcevi Mjichoł movji. A Mjichoł beł wudbē,
żebem njeszczescō po syjece narobjił. Przēbocziyszē
sobje wonę rozmovę, zaczął jem panu Jozvovji vszetko
wopovjadac. Pqvjedzoł jem tež wo gronku i mjeczu,
com je nalozł na zomkovi gorze. A ~~won~~ pitoł palāci-
mi woczoma:

— A chdzeżesz podzoł złoti mjecz?

A jō ~~pod~~rzekł smutno:

— Vezbeł jem mjecz! Na kolana wuklększē doł jem
go v dorunku nopjęknjeszi z dzeycząt na syjece, bom
mesłoł, że to krolevjonka zaklētigo zomku żyycem na
svjat przēsłō.

A ~~won~~ na to wōdyroceł wōczē i zapatrzeł sę v wo-
kno, za chternim ju kyjotkji vstāpiliē na drzeyjēta
v sadze i za całą chyjilē tak povjedzoł:

— Provda! Nacuz cē mjecz, kjej cē nje delē vjidu!

Tej znoyu sę smutno wusmjechoł do mje i rzekł:

— Vjem vszetko wo tobje. Smjerc i tobje beła blijkō. 10

A žol za nā pjekną panjā bežmała cē nje vzał dusze.
Kjej jes przez takā przeszedł goracā kuznjā, bēdziesz
tile cyjardi, žebe jisc v zēcu svojā drogā nje boczacē
na cerznje, drogji i kaminje z rāk ludzkjich.

Potim sztot sedzoł cecho, le-na skarnjach zakyitlē
mu czeryvnjē rože a v woczach zažoleło sę jak wōd
ževigo vęgla. Tej zaczął mje tak povjadac:

Žeće ludzi i narodów vjęcij je bojką njiže sę zdaje. Meszłą, że jidą swojā volā, a to rēka Boskō jich pro-
yadzi, jak gyjozdē po drogach le Bogu vjadomich. Tē
i jō i vszescē na tim pustkoyju majā swoje drogi prze-
pjisane: Trzē krokji przed sebje vjidzā, ale mola, dokąd
jisc muszā, nje vjidzā. — Povjem cē tę bojkę wō dzejach
kaszubskjich:

— Bjołi duch Ormuzd i czorni duch Ariman, a po
naszimu Smętk, zeszlē sę v zemji kaszubskji na gorze
Revkole, co na morzē patrzi i dzeli tich braci, co ku
Wodrze cigną, wōd tich co lgnā do Gduńska. I wō-
brocoł Ormuzd vjidnē jak słuńce woczē na njebo,
i morzē i ład i povjedzoł tak:

— Ten kraj, to kolebka i truma. Ten lud wōn wumarł
a žije. Na bjołi Arkonje stolemni kaminje, po chternich
vanoži sin dovnich Veletōv z vęstudzonā duszā, mo-
dlāci sę Bogu godkā svich vrogōv, som vrog kreyji
svoji i głuchi na skargji, co vęchodzā z mogił. Nad
rusciami Vjislē rebok i rataj, zgarbjaki ku zemji i tca-
ci ikonē przēvędrōv i gosci, a svoje rzucivszē do smje-
ci. Jō ale jim zbudzē pod kamjannich mogił ricerzi
i vodzōv i rozezglę płomiń wōd bjołigo Helu po Sto-
pjenni Kamiń, be wōzēlē znovu v mocē i chyale.

I wōdrzekł Smętk:

— Smjerc jich i zguba to dobēcē moje. Pod Grifovim
znakjem bjezēlē morzami: Pjorunē jich mjecze a żogle
jich skrzydła! A vjińcem gardōv wogrodzilē dubetk
ysōv svojich i kontin. Przistanje nad morzem to zdrzo-
dła jich złota. ~~NA~~ purpura złotō spjēalē jich chyalē
ze szczytōv jich kontin i bjołich remjon jich dzevczāt
i njevjast. — Ale jō do njich spłayjił z kamjannigo
nortu zbojnjikōv głōdnych na mizernich skutach. I

177-m

v granjice kraju jô ybjil jich jak klinem i podparł jich moca. Tam szedł przed jich vojskjem jak gradový chmura. A szpjegami poszlë i Zdrosc, i Zyada. Jô mocni rzëdë jich rodów i plemjon rozrzeszoł na snopë, a snopë postavjil naprocem sobje, bë zdobivca z nortu mogł żelaznim botem przeńsc po njich ku słuńcu. Duńskjigo żołnjerza rëkoma jô spoel Rujańską Stannjicë, a Svjetovita stolemni posag rznał jem na zemjë, a z jego rzezba pokretich człoków wutłukł jem vjorë v wogjiń pod gronkji żołnierskji stravë. — I ju jich nji ma, pesznich Veletów! Bo rzëdami leżã v kamjannich grobach pod Matkji Redë do pjosków Helu. Le szarõ chmara njesvjadomich gburów i reboków bjednich na smjerc së sposobi. Bo kaminji czvjoro mechami wobroslich i sicena dużõ, co ve vjetrze žëzi na pustim wogorze: to grob jich panów.

Ale nje rzeklszë słyã Ormuzd vëcignãł rëkë i zspod grobovigo kaminja vëdobeł gorsc prochu bohaterów i soł go jak sevcã seje zorno na przëchodni žnjiva ku vschodovji słuńca i zachodovji, ku nortu i pońju. A proch szedł ku zemji, jak rój gyjozd, jak żolacë skrë. A chdze spadła skra, tam vëtrisnał wogjiń ze svjeti zemji i łączel së z wognjem v płom.

A Smëtk së skrzeyjil i lisnał zlim wokjem i signãł v durë strupjałigo vjãza. Tam sedzoł sëp stari. A wõn go vzãł na dłoń, rozvjinał mu skrzidla i pjoro za pjorkjem vërivajacë puscel zlim vjatreem za skrami. A sëpovë pjora ku zemji spodałë, a z koždigo ległë së sovë i sëpë. I szarim skrzidlem padałë na wõgnje i gaselë płomiń.

Ale Ormuzd bjołi nje wõprzestoł soc svjetich prochów na kaszubskã zemjë a skrë padałë krom sóv i sëpów, jak rój gyjozd.

1a
Take bojke povjodoł pon Jozef. Skarnje jimu se wob ten czas zapoleŕe jak krey; a z woczju bjile skre jak te same z Ormuzdovi rękji.

— Rozumjoł te mje? — pitoł po długji chyjile.

A jô wodrzekł:

— Będe skra Ormuzdoya!

— Pudzesz tede — rzekł won — wedyjedzisz wostatne granjice, chdze movja naszą godką. A będziesz zadoyoł pitanje:

— Chcoł te vėbavjic zapadli zomk?

— Chcoł te przenjesc krolevjonkę przez głęboką vode?

A chto cę wodrzecze: Chce! — ten je jedną skra Ormuzdoya vjęcij. Przindze czas, że jich będe tile, jaż zbjią se v płomiń szerokji nad grobami bohaterów naszych i społę soyę i sępe. Tej vińdze z chwałę zapadli zomk a v njim sadnje na tronje zaklęto krolevjonka i zapanuje na zemji naszej svobodę, i wubetki, i szczestlivosc.

Po tich słowach legł na vznak jak njezevi, ale doł mje rękę znac, żebem szedł.

Tak jô szedł do svoji robotę, ale dusza moja wostala tam na gorze v Strazzkovi jizbje wu tego dziynigo czołyjeka i nje vjedzala, co ręce robja. Kjej jem szedł na vjeczerę, tej letkji vjater jał potrzęsac vjetvjami drzew pełnimi brzadovigo kvjatu, a calę chmurę jego parzelę ku zemji jak smjegiem. Ten tam na gorze spadnje lada chvjile, jak ten kvjat — pomesloł jem sobje — ale drzewo, na chternim wurost, brzod rodzęc będe.

Wob vjeczerę vszescę sedzelę cecho. A Marcijanna mjala woczę zapłakanę. Le Mjichoł jak połozeł leżkę, vestchnął i rzekł:

— Ręka Boskô! Komu namjenjoné tego nje minje. Komu godzena vëbjila, na tego czas!

Jakbe na wodpovjedz zagotowało sę v storim zegarze i zaczęło bjic. Bëła to pravje wosmô godzena z vjeczora, a jô liczel tak njechcaco do wosmë, ale zegar bjił ystec dalij i dalij. Jaž Mjichoł sedzaci do zegara plecoma wobrocel sę i pitoł zdzevjoni:

— Cuž ten zegar tak dłuho bjije?

— Bjił dvanostą godzenę! — rzekł jem.

— To je ta njeszczestlevô godzena! — krzikenęła Marcijanna i vëbjegła. A ma czuła ji nogji tupajacé stopjenjami v gorę do Straszskovi jizbë. Ale jô vjidzoł zdrzacé na zegar, jak skarnje mu sę mjenjiłë na sposob, jak za mojih knopjécich lôt, kjej to no Straszek vëlecol gospodarzëc po woborze. Długi jego bjegas słabo sę zibotoł tąd i na wodlev, jakbe chcoł stanac.

Njedlugo a zrobjiło sę ževo v całim domu. Czuc sę doł krzik Marcijannë: Nje žije! Zervoł jem sę, a Mjichoł, i Morcin, i knop ze mną i njeproszeni pobjegłasma do gorë. Tam ju pon stojił vëprostovani przë ložku i zdrzoł z mokrimi woczoma na vëgaszoné lica brata. Panji klëczala i moyjiła pocerz. Marcijanna glosno v szertuch chlichala. Ale na mje szło z ti kamjanni tvarzë wumarligo jakjis mocné przikozanjé i czežor sę na mje položek, pod chternim moja dusza cyjardnjala. Kjej ju vszescë wodeszłë zmovjivszë pocerz za duszë wumarligo, jô sę vrocel, wuchvecel rëkë wumarligo, zbjednjala, pocalovoł ją i przësağł:

— Vëpełnje tvoję žeczbe i bëtë skrå Ormuzdqya!

Cud Boskji! Kjej jem z ti jizbë vëszedł do czeladni, chdze vszescë domovnjicë sę do gromadë zebrelë, koždi z njich woczoma przëchodnigo na mje vzeroł,

jak mje sę zdovalo. A stari zegar jak ten trup v gorze na mje vzeroł, bo jego bjegas stanął. Chcoł jem go chiże popchnąc, ale Mjichoł zatrziemoł mje rękę i rzekł:

— Wumarł pon. Njech stoi czas!

— Věbjił won tę njeszczestlevą godzenę, chterni sę bojałam przez tile lôt! — płakała Marcijanna.

Na drugji dzień rzekł pon do Mjichała i do mje:

— Va dvaji, że nji mota strachu, jidzta spetrovac drogę starodovną vedle zomkovjiska, bo tēde njeboszczik choł bęc vjezoni na smętorz do Lipna. Vezta ze sobą sekjerë, be vęcąc, chdze be beło trzeba.

— Za moji pamjēcë njicht tādķę nje jezdzoł— rzekł Mjichoł i kręcęł głovą.

— Njeboszczik mje tak zleceł! — wodrzekł gbur. — Jutro będze Pustō Noc, a pojutrze, skorno słuńce zińdze, pojedzemë do Lipna z pogrzebem.

XV

Jak vjezlě na smętorz cało pana Jozva zaboczona drogą i jak Remus sę woddzěkował z pustkovjem.

Cagnełě tede Liza i Gnjadi svojigo pana na wostatni spoczink do smętorza v Lipnje. Jô z Mjichałem zrobjilasma vczora przez las rumu, żebe voz mogł przejachac. Przě ti worądzem sę doznoł, że tu poprovdze provadzel za dovnich czasóv trakt szerokji, bo navetk duzi kaminje co zamaņavsze znaczełě stronę drogji. Szła wona jinszim szlachem njiž tim, chternim jô za knopa wucekoł do zomkovjiska i Martę namovjił roz, žebe szła tede ze mną na nowukę. Przě vęcinaņju drogji Mjichoł sę przěznoł, że ten szlach beł mu vjadomi. Ale njigde njikomu wo njim njick nje rzekł, bo to njedobrze gadac wo takjich spravach.

— Bo vjidzisz, Remus, kjej ludze woprzestelě tim traktem chadzac, tej wonji pevno ktemu mjelě vozną jaką prziczenę. Mój njeboszczik tatk mje movjił, że na tim storim trakce vedle zomkovjiska le dvuch przigod sę spodzevac mozesz: Strachu albo i njeszczescô. I jô cě to movję, że dziso jak pudzema z pogrzebem nje będze bez tego, žebe nama sę co nje pokozalo.

Tak rzekłszě, Mjichoł dalij rąbjił chrostě na drodze.

Jak słuńce zaszło, wuszekoweł sę kondukt pogrzebovi. Z nad jezór i z pustkovji, zataconich v lese, naszlě bělě ludze na Pustą Noc, chternich do zavjitra pon nasz mjoł szczerze czestovani. Tero vjeczorem po roboce przěszlě wonji v njedzelnich ruchnach, be wodprovdzěc njeboszczika do koscoła. Mjedze njimi bělě takji, co jesz pamjetełě, jak won jich wuczeł vojovanjô i ti z Mjichałem cecho rozmovjelě wo nich dovnich svobodě chvjilach, wutopjonich ve krevji.

Ale ledvo Liza i Gnjadi zacągnęłě, Mjichoł kula-vjejącě na przodku zanoceł pjesnją, chterna jak co-dzenně viznanjě vjarě tovarzeszi ludovji kaszubskji-mu wod kolebkji do deskji grobovi:

Chto sę v wopjekę podda panu svemu,

A wosoblivje szczerze wufa Jemu,

Smjele rzec może: Mam wobrońcę Boga,

Nje przijdze na mje żadna straszna trvoga...

Spjev sę rozbjegoł na cechě pola, na chterne ju noc woblekała szarę komudę. Ale kjej jesma veszła na starodovną drogę v lese, tej ju cemnô tam sedzała noc. Tak parobcě zapolilě przěszekované smolné szczepě i trzimelě je v gorę jak pochodnje. V jich vjidze zdovalo mje sę, że slode naszigo konduktu zavrocą vszetkji drzeva i jidą za nami, vtorzácě naszi pjesnji. Wob chvjilę, kjej wucechnął spjev, czuł jem z daleka granjě rzekji. A kjej moje vezdrzenjě padło na starodovni kaminje wovjidnjoni krevavą rzozą wognja pochodnji, tej mje beło, jakbe nad tim traktem bělě povstani vartarze z vojska zaklęti krolevjonkji.

Tak ma zajachała do brodu. Konje sę lękałě i porczalě stulącě wuszě, kjej mjałě veńc v vodę, tak

že ma se vszescě zatrzymała. Pochodnje věvořivalě szetolacě se cenje v lese, a jô zdrzacě v gorę rzekji wuzdrzoł jem wone dva kołpje, chternem pasturkjem bivszě naszedł pod zomkovjiskjem.

– To krolevjonka nasłała svoje ptochě na kondukt ricerza zakłętigo zomku! – pomesłoł jem sobje.

Ale kołpje stojałě cecho na rzece jak zogodkji i nje naszłě blezij. Na lewą rękę stojała gora zomkovô cemnô i vesokô, – vežszô, njiže mje se zdovała za minjonich lôt. Ji spich woblevoł vjid najich pochodnji, ale głova tacela se v nocni doce. V tim vjidze mocno i veraznje vēchodzela na jav korunovanô jarzëbjina, svjodk mojih czëžkjih serdecznich przigôd na pustkovju. A jô do nji z povjitanjim vēcignał rękę i rzekł:

– Tam tē spoczivosz, gronku z prochami mojih przodkôv! Ale zlotigo mjecza mojigo ju nji ma.

Ku reszce z vjelgjim toglem dostelësma konje do vodě a roz v žlobje rzekji spjeszno cignęłě ku procemnimu brzegu. Ale spłoszëlě se v vjelgjim njewubetku. Jaž mje dzivno beło, ko jednak bełë przëvikli do nocě i dróg lasovich. Jak jô tak szukoł woczoma vkoł, cobe je straszelo, wuzdrzoł jem na sami głovje zomkovi gorę wosobę, stojącą jak kam cecho i zdrzocą v doł na nas. Tak jô traćel Mjichała v bok i skožoł jem polcem v gorę. Ale Mjichoł vezdrzoł chiže, wodvroćel woczë, przëžegnoł se i zanoćel:

Statecznosc Jego szczit i puklerz mocni,
Za ktorem stojąc na żaden strach nocni,
Na żadną trvogę anji dbaj na strzali,
Ktoremi seje przigoda v dzień bjałi...

I ma szła dalij.

Ale mje nje dało poku, lem se muszoł cofnac v tel,

žebe drudzě nje zmjerkovelě. Kjej kavalk wuszlě, tej jem sě chiže spinał po przidkji scanje zomkovjiska, jažem stojoł woko v woko timu, chternigom vjidzoł z rzekji. Pokąd tam dalij v lese grała pjesnjô nobožnô, jô sě vzeroł v skarnje wosobě przede mną. Vesokji postaceji beł to pon z długą brodą, worzłowim nosem i liszcząciami woczoma. Długo ma nje rzekłszě słowa na sě pozerala, jaž won rzekł:

– Cze to poprovdze pon Jozef, chturen wodbivô tą starodovną drogą zaboczoną svój wostatni marsz po zemji?

– Żeli jezdes duchem, to vjesz som! – wodrzekł jem.

– Jezdem duchem, jak tě mój brace, i sinem ti zemji. Alem sě nje spodzevoł, žebe jesz jakji Kaszuba natrafjil na tę dovną drogę – choc po smjercě.

– Żijaci ję na novo vërabjilë! – wodrzekł jem.

– Rozumjem cebje – wodrzekł – choc mosz godkę dzivnje skažoną. I dobrąs mje doł wodpovjedz. A tero bjej i towarzě timu v wostatni drodze, bo won vje, czimu tęde jadze!

– A což vë tu, panje, na ti samotni gorze v nocě?

– Jakže cě to rzec? – wodezvoł sě won i chvjilë przemiszoł. – Boczë: Jô chcę vëbavjic zapadli zomk! Jô chcę posadzëc na złotim tronje zaklętą krolevjonkę.

V głovje mje zaczął na tę godkę szumjec cali las, skrë pobjglë mje wod głovë do pjët, strach mje chveceł za włose i rżnął jem sě jak długji do nóg ti dzivni wosobë. Ale won mje podniosł, zdrzoł mje v woczë długą chvjilë i tej rzekł:

– Bjej! Bo zdrzë: Rzoze vajich pochodnji coroz głëbji toną v lese, a spjev nobožni vjedno słabji brzemjeje. Woddej poczestnosc timu, co go tam provadaž,

bo won tego ducha, co tronë i zomkji wskrzeszô. A jô go znajë!

— Jidë! wodrzekł jem. — Ale szukac vas będe, panje. A chdzeż vas należë?

— Naleziesz mje vszędze, chdze skrë Ormuzdové sę zolą, naleziesz mje vszędze, chdze duch Kaszub podnoszô vjeko trumë, — kjej będziesz choł.

Jak jô naszich nagonił, tego jô so ju nje vdarżë. Vjem le, zem noprzod naszedł Martë, chterna gvesno chcąco kąsk slode wostała, żebe na mje źdac. Ta sę pitała:

— Chdziż të, Remus, bivoł?

Ale mje sę nje chcało wodezvac. Tak wona vżëła jisc wokoma mje i zos mje pitała:

— Chdziż të bivoł, Remusku?

— Na zomkovi gorze! — wodrzekł jem.

— Jezus, Marija! — krziknęła Marta. — Tec tam stajała wosoba nje z tego svjata. Dobrze vjidzałam, choc mje beło straszno.

Jô na to njick nje wodrzekł, a wona mjała strach pitac vjęcij.

Kjej jem sę złączel z naszimi, tej Mjichoł sę przëbliżel ku mje, kjivoł głovą i rzekł mje do wucha:

— A nje rzekł jô cë przë vëcinanju drogji, że nje będze bez tego, żebe nama sę co nje pokozalo?

.....
Za kjile dnji sedzoł jem po vjeczerzi wu Mjichała. Marta vjęzła strefle a Mjichoł kartovoł svojë ksążkę z pjesnjami. Ju choł zacząc spjevac, jakżesma wuczula, że njichto jidze.

— Pevno Morcin jidze! — smjoł sę Mjichoł. A Marta skoczëła i panu postavjila stolk, szertuchem go przode wotarłszë. Bëlësma wudbë, że pon chce wo jakji

nogli roboce gadac, ale won mjoł co jinszigo v głovje. Rzekł tede tak:

– Njeboszczik mój brat – njech mu Pon Bog dô njebo vječné – povjedzoł za žęcô do mje: Po moji smjercě nje wutrzimosz Remusa na pustkovju, choce go dze-sęc konji cignęło!

Vjidzoł jem na tę godkę jak Mjichałem cos strzęsło a jak Marta sę zchileła głębok nad swoją robotą. Całą chwjlę belo cecho jak v koscele, jaż ku reszce Mji-choł wodemknął gębę i rzekł:

– Moc Boskô! Komu namjenjoné tego nje minje! Czimuż be Remus mjoł nekac z pustkovjô? Na gbur-skjim chlebje wurośł mocnigo gnota. Do robotě je do-bri. A te mankolije, co mu głowę nachodzą, te mu dobrô bjalka vënekô, choce le mjetelokjem, decht łagodnje. Tu më vszescě jego godkę rozumjemë, a jakuż won sę z cuzimi ludzami dogodô?

I patrzeł na mje wob tę godkę potcevi Mjichoł, ale jô nje wodrzekł njick. Tak gbur sę pitoł vprost:

– No cuz, Remus, wostanjesz z nami?

Jô wodrzekł:

– Jak zimkové robotě sę skuńczą, pude v svjat!

– Vjedzoł jô, że tak povjesz. Nje namovjom cebje, bom doł rękę njeboszczikovji. Żol mje jednak, że jidzesz. Żebes njigde nje żalovoł! Jak będze tvoja vo-lô, przyńdzě po tvoje mito.

Vstoł pon i szedł a jô vstoł za njim, pochvoleł Bo-ga i nekoł do moji leże. Nje vjem dloczego, ale nji mjoł jem wodvogji, żebe po ti rozmovje Mjichałowji i Marce v woczě vezdrzec.

Robotě zosevné dobjeglë kuńca. A jak po Filipje

bulvë mjelë zasadzonë, tej jô poszedł v svjat. Novi vamps, nogavjice i skorznje doł mje pon a dvadzesse talaróv pjenjędzi glińgotalë v moji kjeszinji. Wob-szedłszë całë pustkovjé, koźdimu jem doł rękę na wod-zękovanjé. Kjej jem zaszedł do Mjichałóv, Mjichoł po-vjedzoł:

– Bjej z Bogjem, Remus! Co komu namjenjoné, to go nje minje!

Marta mocko wobskocała wogjiń na kominku jaz woczë mjała czervjoné, ale wobrocela sę, dała mje rękę i rzekła:

– Bjej z Bogjem!

– Tak jô szedł.

Pod trzema chojnami jesz roz jô wusodł i zdrzoł na to krolestvo dzecinnich lôt. Przëboczelo mje sę vszetko: Pjec Nabuchodonorovi, kula lvóv, starô dzekô jabłónka na mjedzë, chdzem dobeł na Golijace, Straszku v jizbje pod vjetrznjokami, Smjerc klepajacô kosę za stodołą, Zli, co mje kuseł gozdzem v scanje, zeloné wokjenko nad moją leżą, pjes Gnjota i moje snë pod wukorunovaną jarzëbjiną. Długom zdrzoł na jezoro, na chternim liskalë vjidë i na budinkji pustkovjô, pełne spokojnich ludzi, wu chternich mje beło dobrze, i na las vkoł, chturen do ti chvjile mje wod-grodzoł wod svjata. Tej jem vstoł, przeżegnoł sę i szedł v Jimję Boskji. Drogam vzał tę samę, chternaśma vjezła njeboszczika pana Jozva do grobu, drogę, chterna v mojim młodim žëcu koźdi roz tak częż-ką mjała vogę. Szedł jem przez las pomału, a kjej jem ju czuł z blizka granjé rzekji, tej jem sę bezmała že nje vërzasł. Bo chtuż tam stojoł na brzegu rzekji?

– Marta!

Stojąła cecho jak kam kol brodu i żdała na mje. A kjej jem naszedł, węcągnęła do mje rękę a v ręce trzymała szkaplerz. Patrzeła mje smutno v woczë i rzekła:

— Jakô jô zabędlevô, Remus! Zabełam cë przëvjesëc szkaplerz na drogë. A chtuż jinszi be cë go zavjesel? Tec jezdes serotą bez matkji i wojca i nji mosz njikogo na svjece.

Tej dreżąciami palcoma rozpjęła mój vamps i mje zavjesela szkaplerz na koszuli. Ale mje na tę ji godkę czeżko sę zrobjiło, jakbem stojł nad grobem przijaceła. Alem sę strzimoł całą sełą. A wona, jak mje szkaplerz zavjesela, raptem wobje ręce zarzuceła na szeję, przëcesnęła sę do mje i vëbuchnęła takjim płaczem, że sę trzęsła jak list.

Mje sę tede przëboczelo vszetko, co to dobre dzecę zrobjiło mje dobrigo: Jak mje ze zomkovjiska sprovadzeło do dom v straszni vjeczor, jak mje wod zemstë Golijatovi wuchronjiło v ruchna moje sę wobleklszë, jak mje v czeżkji choroscë ratovalo dzeń i noc mje dozerajacë. Spominajacë to vszetko, jô ję przëcesnął do sebje i głoskoł ji złotą głovkę. Przë tim jô wuzdrzoł, że v dlugjim ji varkoczju czervjenjila sę stązka, chternąm przed tile lati kupił dlo nji wod žeda Gabë. Tak jô sę ju vjęcij strzamac nji mogł i płakoł z nją v gromadze. A zdovało mje sę, że las i jego mjeszkańce z nami płaczą i że vesokji zomkovjisko na naju patrzy, jak stari czarovnjik, chturen kože sę rozińsc dvoje krolevskjim dziecom.

Jak ma sę vëplakała dosc tile, tej wona wode mje wodstąpjiła i na mje zdrzała woczoma, jak słuńce zdrzi po deszczu przez chmurë. A jô vjidzoł v ti chvjilë

jakô wona jednak snožô dzevczina i njico mje szep-
tało do wucha:

– Navrocě sę, Remus, nazod na pustkovjé!

A wona rzekła:

– Poj, Remus, do dom! Chtuż tam na svjece cě do-
brze robjic będze? Chdze legnjesz do spjiku, chto cě
dô stravě? Chto cę wopjerze i wobszije? Minje lato
i smjegji wokriją zemję a mroze zgurdzą las. Chtuż cě
dô dach nad głową i zedel przē kominku? – Boczē,
bjedni seroto, że cuzi ludze tvoji movē rozumjec nje
będą i nje będą vjedzec, jakji tē jes dobri i procovjiti,
bo rozumjema tvoją godkę i znajema cę wod dzecka.

– Poj do dom!

– Vejle! Żebe nje stari tat, chturen beze mje be szedł
na ponjevjerkę i żebem sę Boga nje bojala, ludzkji vstid
be mje nje strzimoł i bem szła z tobą i za tobą v svjat,
jak dusza matkji, jak sostra, a kjejbes chcoł, jako bjałka
tvoja na dnje dobri i na bjedę. Tero vjesz! –

I zakreła woczē fartuszkjem, bo ji gvesno barzo vstid
beło.

Moja dusza pod timi słovami Martē topnjala jak lod
pod ceplim wokjem słuńca na Matkę Boską Strumjan-
ną. Vszelkô moc, jakom nabroł z ducha pana Jozva
v Straszkovu jizbje, wopuszczala mje. Jô to czuł dobrze.
Starô chata Mjichałowô, v chterni won swoje pjesnje
vieczorami spjevoł, vědovala mje sę jak raj, do chter-
nigo anjoł v wurodze Martē mje roczel. Strach mje
broł przed cuzimi ludzami, chternich jô tam napotkom
za naszimi jezorami i lasami. Wobroceł jem sę v tel
i vezdrzoł na trakt, chternim mē njedovno vjezlē tru-
mę z całem pana Jozva i vjidzoł jem starodovni ka-
minje stojąci stroną jak zbrojni ricerze, co mje trzi-

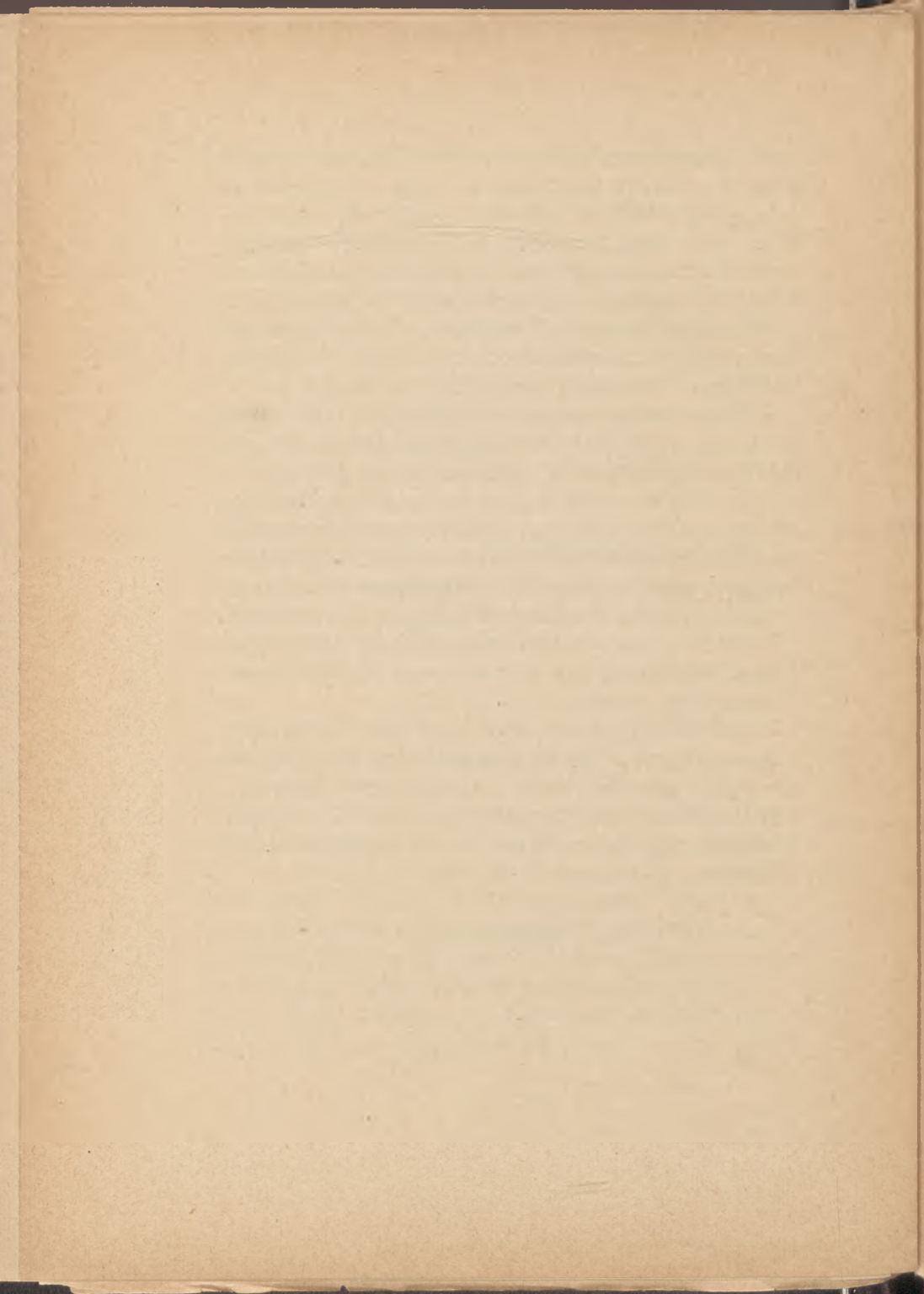
melë drogë wotvarłą vprzode i nazod, źdajáci na moje słowo. V ti chvjilë zaszorzelo na rzece a jô wuczul za sobą granjé skrzidel kolpjich. Z gorë rzekji wone plinęłë, bjołi, vjelgji, krolevskji, jaź sę stanovjilë i zaczęłë swojimi dzivnimi woczoma na naju patrzec. Na vezdrzenjé jich woczcu wodrazu słabosc ze mje spadła i letko mje sę zrobjiło jak vandrovji, chturen z cemnigo lasu vëblądzi na vjidné pola. Serce mje v pjersach scvjardnjało jak stol. Tedem rzekł:

— Marto! Jakuź wutrzimjesz dzeką gęs, kjej wopuszczô latové gnjozdo? Jak strzimosz źoravja, kjej vëbjije jego godzena? Jak przëmuszisz worzła, be z vesokjigo kaminja zeszedł mjeszkac v dolinë, chdze sę dobetk pase? Za vami na pustkovju, serdeczni tovarziszë lôt mlóidich, tesknjic będę a moze i plakac, ale wostac z vami nji mogę. Moc mje cagnje njevjadomô i volô mocnjejszô njiže moja. Pon Bog vje czimu i jak.

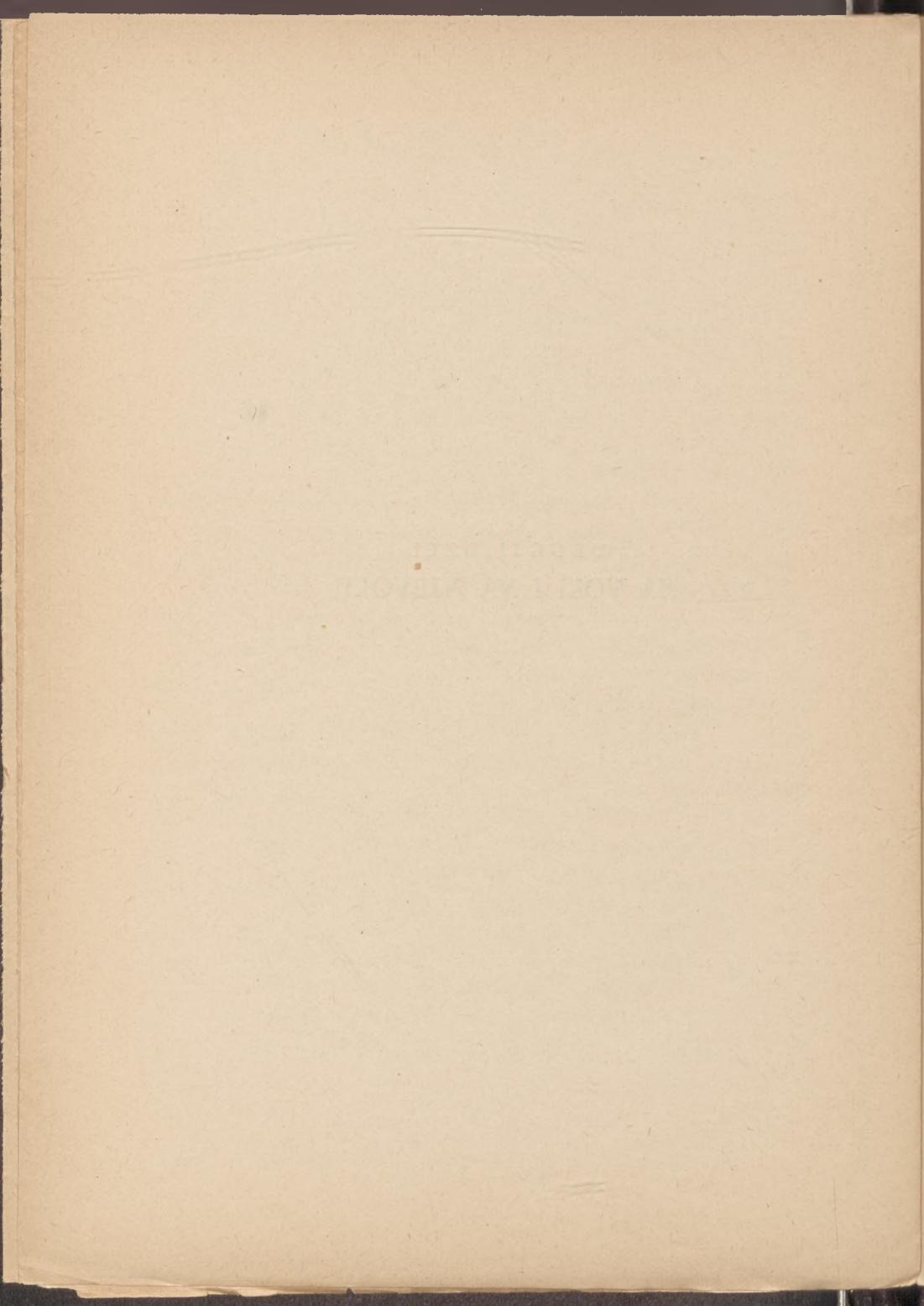
I vzał jem sę i szedł mocnimi krokami do brodu. Z gorë zdrzało na mje zomkovjisko jak czarovnjik, chturen svigo dokozoł.

Za rzeką wobe zdrzoł jem sę jesz roz. Tam przeką drzév i chrostu cofała sę pomału dobrô Marta. Sztolt ji vdžeczni to wukozivoł sę to gjinął mjedze drzevami, a kjej ju le beł cenją szemarzącą v zelenjiznje, tej jesz chvjilami jak krev serdecznô zaczervjenjiła stązka v ji varkoczcu — mój dorunk.

Kuńc pjerszigo dzelu.

DRUGJI DZEL
NA VOLI I NA NJEVOLI

XVI

Jak Remus sę vzał do hańdlarstva.

Przeszedłszë rzekę, zomkovjiskjem podszedł jem lasem v svjat, chturen tero przede mną sę wotmikoł. Strach i Nodzeja szlë wokoma mje i mje do wuszu szeptałë swojå przërodzonå godkå. Wuceklë noprzod, kjej jem z daleka wuzdrzoł mołigo człowjeka z długå brodå, zgjętigo pod mjeszkjem, chturen won na plecach njosł. Zaru mje przëszło do głovë:

— To będze žid Gaba!

Jak ma sobje naszła krocij, tej žid na svój sposob pochwałëł Boga, a potim stanåł i na mje zdrzoł. Jõ przestanał teź i rzekł:

— Jak sę mjevosz, Gabo?

Tero won mje poznoł po moji godce, zrzuceł z pleców mjeszk na zemję, wuchvaceł mje za wobje ręce, skokoł i sę szętoleł jak głupi. Jak sę wuspokojil kask, tej zaczął krzicac:

— A! To tē jes nen Remus, parobk z Lipińskjich Pustk, co mje retovoł wod mokri vodě! Aj vaj, jak jō sę ceszë, że cebje na woczë vjidžë! A jakji tē wuroś duži! Mogłbes mje na bomelku nosëc przë zegarku. Co za

frejda! Szmonces berjonces! Moja bjalka i moje dзецë vjedzą, źes tã jim tatka wuretowoł wod mokri wodã. Vszescã wonji: bube, mame i zejde delãbe sã zabjic za cebje. A jã cã tile lãt nje vjidzoł na woczã! Poj! Sadnjema na muravje i pogodoma, bo jakuź momã sã jinaczi sobje naceszãc?

Tak jã sodł z njim v gromadze, alem rzekł:

– Lecho bãdze sã nama dogadac, bo tã moji godkji nje rozumjesz.

Won vjãcij zgodł njize rozumjoł i wodrzekł:

– To jã cã bãdã povjodoł. Kjileź to zim przeszło nad svjatem, jakźes tã mje v gromadze ze storim Mjichalem zavroceł wod przerebla! Wuosł jes duzi i mocni. Jã zgodnã: Tã jidiesz do Lipna dac na zopovjedze z nã snożã dzevkã, chterni tã kupjil wode mje nã stãżkã czervjonã!

Ale jã na to krãceł głořã im rzekł:

– Jã nje jidã na zopovjedze davac, lem sã wodzãkovoł z pustkami i vszetkjimi ludzami na njim žijãcimi, bo jã jidã v svjat.

Won na to beł cecho, le'zdrzoł mje dłuřo v woczã, tej połoźel mje rãkã na reminju i rzekł:

– Remus, przãboczeł tã so, com cã v nen czas movjil v chlevje?

– Vjem! – wodrzekł jem. – Tã povjedzoł: Remus, ma jesz roz lepszi hańdel zrobjima, ma dvaji. Tobje nje je napjisanã, źebes na pustkovju przã konjach i plũgu doźdoł sã sevi glovã. Tak movji tvoja planeta v tvojih woczach napjisanã... I dzivno mje, źes tã to vjedzoł.

Gaba pokjivoł głořã i povjedzoł:

– Stari žid vjele vanoźel po svjece ze svojim pińdlem. Vjele ludzom zazeroł v woczã, wuszoma vjele

jich godkji słuchoł. Żid vjele mesłoł, ale nje movjił le to, czego ludze z chęcą słuchoją... Bo žid chce zrobjic geszeft. A jakbe mogł robjic geszeft, želi be ludze sę gorzilë na jego godkę? Jô zaru vjidzoł, że cë z woczju jinaczi patrzy, njiže nim robocim ludzom na pustkovju. Jô cë povjem: Ruchna tē mosz parobka, ale z woczju cë patrzy jak tim, co po ludzkich plecach na konja sodają. Nu, nje gorz sę, Remus, ale jô vjem vszetko. Wovcę cignje do wovce, psa do svojigo rovnigo a vjilka do vjilczece. Meslisz tē, że jakji parobk woczë be podnjosł na pańską corkę? Nje! Bo jakuż wona mô sę jimu vjidzec, kjej won voli svoję Karolinę – na ten przikłod – z mocnimi pjersami i czervjoną gębą. Ale tē Remus – jô vjem – bełbes bezmała žęcé straceł za nją. Jakji tē gjevalt zrobjił v koscele na ji zdovanju!

Mje v ti chvjilë mocko zagorzelo, że chaja zazerô v popjołë moji spoloni svjatinji serca. Tak jô vstoł bez słowa be jisc. Ale won jak žaba sę zavjeseł wo mje i proseł.

– Nu, nje movjił jô, žebes sę nje gorzel? Vjidzisz, że mom recht. Ju tvoja vjilczô notera sę burzi. Sadnji i vjerzë mje, że jô cë žiczni. Tec kjejbe tvój nje tile wojc ale džadulk žel, mjołbem tvoje lata. Jô nje chcę, bes sę na mje gorzel, bos mje bjednimu žedu žęcé retovoł. Sadnji, Remus, bo bes žalovoł pozdnji, žes dzis nje chcoł słuchoć storigo žeda.

Won beł takji przë tim smjeszni, że mje jankorka wominëła i jô sodł. Tej won vjidzającë, że jô sę wuspojil, stanął nade mną i chvjądającë sę, muskoł svoję długą brodę, jak jakji krosnję lesné. Ku reszce sę pitoł.

– Cuż tē tero będziesz robjił na svjece?

– Jô jidę v svjat!

– Nu, co znaczy «jide v svjat»? Svjat je vszędze ten som, co tu na tim molu v lese. Njicht cě zadarmo nje dô anji jesc anji pjic. Ko jednak muszisz mjec na noc dach nad głową i muszisz detka zarobjic. Cze tě chcoł v służbę vstąpjic do gbura?

– Nje!

– Mosz tě jakji sposob?

– Mom dwadziesce talarów.

Na te słowa žid pomedetovoł, położył polc na swoim długim nosu, vētrzeszczel na mje woczē, jakbe mje mjoł jaką vjelgą provdę povjedzec i rzekł:

– Słuchej tero mje! Bo jō znają svjat. A nje movji njick, le poj ze mną prosto do Lipna. Cuż jō cě rzekł na pustkovju przē ni worędzē? – Ma dvaji zrobjima jesz lepszi hańdel. Poj i zdej sę na mje a będze vszetko dobrze.

Przēpjil sę Gaba do mje jak pjijovka i provadzel mje ve vsē prosto do szkolnigo. Ten mjeszkoł v molim budinoszku, stojacim v wogrodze pełnim kvjotków. Naprocem po drugji stronje drogji liszczoł sę dvor, ten som dvor, v chternim przed kjile lati krolevjonka moja roczeła mje czervjonim jak krev vjinem. Jak ve snje jō szedł ze žedem stopjenje v gorę do moli jizdebkji. Mjała wona le jedno jediné wokno, a kjej jem vezdrzoł przez nje, ceplō krev mje do serca zalecała: Tam v wogrodze naprocem moja krolevjonka za rękę provadzela malé dzecko po stegnje. Žid sę wusmjechoł i pitoł:

– A chdze tě wostanjesz dzis wob noc?

– Jō nje vjem!

– Ale jō vjem. V ti jizdebce. V nji też będziesz mjeszkoł. – A cuż tě będziesz robjil jutro?

– Jō jesz nje vjem.

— Ale jô vjem, jô cě povjem. Tě veznjesz karę na jednim kole, vladujesz na nję tovarë i pojadzesz v svjat, wode vsë do vsë. I będziesz ludzom przedovol pjękne ksążkji wo Genovefje, a dlo bjałk guzikji i njitkji. A co tã zrobjisz dzis?

— Nje vjem.

— Ale jô vjem! — Tã kupjisz wod žeda Gabë jego tovarë, chterne won tu v pińdlu mō, i te, co won mō krom tego złożoni wu pana szkolnigo. Zapłacisz za nje tile, co pon szkolni povje, kjej je przedtim wotaksuje. Bo Gaba mō ju lata i muszi jisc na deputat, bo nogji go nje chcą njesc. Tile sę nachodzeł przez dłu-gji lata. Tej poprosisz pana szkolnigo, żebe cã jesz do tego zapjisoł tovarë, chternih žid przedavac nji moze: ksążkji do koscoła, rózańce, co lud kaszubskji potrzebuje. I co tã jesz zrobjisz dziso? — Zaarandujesz tę jizdebkę, bo koźdi hańdlorz muszi mjec swoje dodom, chdze jego firma mjeszkō...

Stało sę, jak žid movjił. Naszedł pon szkolni i povjedzoł, że rada Gabë je dobrō. Za tovor kozoł mje zapłacëc połovą mojich pjenjędzi z kjeszinji. Jô sę poddoł vszetkjemu, bom so wuvožoł, że vanoženjim po svejce za hańdlarza nolepji dotrzymom słowa danigo njeboszczikovji panu Jozvovji na smjertelnim łożu.

Na woddżekovanju rzekł do mje Gaba:

— Remus! Wu vaju Kaszubóv je zvezcoj stari vëpjic litkup, kjej zrobjisz jakji geszeft. Nu, jak mē momë vë-pjic litkup, kjej tã nje pijiesz, jô nje piję i pon szkolni nje pijie. Lepji będze, kjej sę wuroczema mądrim słovem. Jô cę nje woszukoł, tã mje rzitelno zapłaceł: vszetko je v porządku. I to cã rzeke: Tvój geszeft pudze dobrze, ale jô sę boję, że tvoja vjilczō notera na-

robji cě jinszich kłopotóv, jakjich moja žedovskô mje be nje narobjiła. Ale na to nji ma radě. Geš mô jinszé pravo, les mô jinszé a jastrzib jinszé.

Tej won mje jał wuczęc mojigo novigo rzemjesła. Doł mje kalandorz, v chternim beľě zapjisani vszetkji jarmarkji i wodpustě, na chterne jô mjoł vjezc mój tovor. A radzeł mje nje nosęc go na plecach, le vozęc na karze, bo to mje lepji słuchô.

Ve vjeczor, kkej jô pjerszi roz v žěcu kłodł sę pod cuzim dachem do spanjô, mjesądz svjecel do moji jizdebkji. Naprocem po ni stronje vjeskji drogji szkleľ sę wokna paľacu, v chternim mjeszkała moja dovnô krolevjonka. Czas minjoni spravjił, žem mogł wo nji meslec bez bolu serca. Nad dachem paľacu z nocnigo njeba mrugaľě ku mje gvjozdě, te same, co na pustkovju za lasem. A jô zdrzacě na nje, vjedzoł, že moje drogji v njich napjisané jisc muszě i že proce mje v njich namjenjoné zrobjic muszě, bo vszetko to volô Boskô.

XVII

Remus jidze v svjat v gromadze z muzikańtem Trąbą.

Vzał jem tede jednigo dnja swojej karę z towarem i karovoł v svjat. Jesz jem nje dokarovoł do lasa, a ju naszedł jem grocza Trąbę z Lipna. Na plecach liszczała jimu złotavô trąba, a pod pochą trzimoł ve varpjanni torbje łęczki i skrzepjice. Mali to beł chłop ale chvatkji jak zévé srebro. Može jimu tež beł jinszé poprovdze przezvisko, ale ludze go le Trąbą volele a jego bjalke zvelé Trąbjiną. Wobroceł won sę i na mje źdoł.

— Chdziż to Bog cę provadzi, Remus?

— V svjat!

— Mje tež! — rzekł Trąba. — To nom droga jedna. Możema jisc v gromadze i ze sobą karbac.

— Jakuż ma moma ze sobą karbac — wodrzekł jem — kkej tē moji godkji nje będziesz rozumjoł, bo jô mom jęzek skażoni wod wurodzenjô?

— Tak tē do mje nje gadej! — wodrzekł Trąba. — Boczē: Co moje skrzepkji spjevają i co moja trąba graje, to jô rozumjem vszetko. A nji mjołbem rozumjec tvoji godkji ludzkji?

— Kkej tak, to gadejma!

— Jô rozumjem — rzecze Trąba — co bor graje i co rzeka spjevô skoczácô gorą mlińskjigo koła, a nji mjoł-bem rozumjec godkji jezeka ludzkjigo, choebe tak skazonigo jak tvój?

I krąceł głovą muzikańt Trąba, bo i mjoł provdę, jak jô sę tego doznoł wob długji lata naszigo vanoženjô.

Tak ma tede szła przez las cali sztek wokoma sebje, jaż słonuszko vészło vesoko na połnjé. Tej stanovjila-sma sę v gęstich chojnach i sadlasma na mechu. Trąba zaro vėdobel z torbē butelkę ze szperetusem, pocignął sporo i mje podoł, movjącē:

— Na, Remus, i sę napji!

Ale jô wodezvoł:

— Napjile sę som i njech cē bėdze na zdrovjé, bo jô gorzołkji nje pijje!

Won sę nje rozgorzel, że mu wodmovjom, le pocignął jesz roz i rzekł:

— To njech bėdze za cebje, żebes nji mjoł krzivadē. Bog z tobą, Remus! Nje pijiesz gorzołkji. Ale to nje je dlo muzikańta takji zveczoi. Kjej graję na vjeselu, wobrazilēbe sę państvo młodé, kjej bem nje vėpjił na jich zdrovjé. Kjej mje kurzatva nańdze v polu, czim bem sę rozgrzoł? A kjej jidę na noczėzsi termin, to znaci do moji kochani bjalkji Trąbinē, ach, jak mje potrzeba pocechē, bem strzimoł! Sto krokóv wod checzē veznę jednigo, na przededvjerzu dregjigo, a z lecirzem v rėku trzecigo. Tej jô ju nabroł cerplivoscē tile, co skora wosła Mackovigo. A ti not barzo z moja bjalką! — Ko tē, Remus, nje jes ženjali?

— Nje! Jô sę teź ženjic nje bėdę!

— Ha, ha — rozesmjoł sę Trąba. — Na ten žort jô muszē jesz jednigo vėpjić!

A jak vĕpjił, tej rzekł ze smjechem:

— Nje bĕdziesz sĕ ženjił! Tak jŏ teŕ mesłoł. Bo vej!
Cuŕ mje po bjałce? Jezdem jak skovronk v polu i jak smjecoch na vjeskjich drogach. Nje wusedzĕ na molu.
A jednak jak na cĕ sidła zaloŕa, to cĕ wuwĕdŕa. Bo bjałka, bocŕĕ, choc to njibe slabĕ stvorzenjĕ, ale przemislność mŏ v jednim polcu tile co chłop v całi gło-
vje na ten sposob. Njech mje butelka v kjeszinji vĕ-
schnje wod razu, ŕeli vjem, jak jŏ sĕ dostoł v svjĕti
stan maŕŕeńskji, bo dobrą volą to nje belo.

Tej całą chvjilĕ pozeroł na mje z wuvogą i rzekł:

— Zełgołbe, chtobe movjił, ŕes tĕ pjĕkni wurodĕ.
A godka tvoja głupim sĕ bĕdŕe zdovala smjesznŏ. Mo-
ŕe to cĕ wuchronji, ale barzo vątpjĕ, bo bjałkji nje
mjerŕa chłopa anji korcem, anji mjarą. A noŕadnjeszi
czasem mŏ wu njich novjĕcij szczescŏ. Tede rzekĕ cĕ:
Bronji sĕ, Remus, rĕkoma i nogoma, bo nacuŕ nom z
bjałką sĕ zrzeszac przed svjĕtim voltorzem, takjim va-
nogom i smjecochom jak ma dvaji?

— Mosz provdĕ! — rzekł jem.

— Le nje mesl, ŕebem nje wuvoŕoł najigo stanu! Tak
nje! Sedŕa sobje tam gburŕĕ v Lipnje na svojich wo-
borach. Jŏ jim nje zodroszczĕ. Njech seŕa, njech worŕa!
A jŏ trzimom z Panem Jezusem, chturen jak to starŏ
pjesnjŏ movji:

— voloł po svjece vĕdrovac,
njize krolom krolovac.

Po takji godce mŏj tovarzesz porvoł sĕ do trąbĕ,
prŕĕsadŕel jĕ do gĕbĕ i jał tim drzemjácim chojnŏm
grac, jaŕ te wodecknĕłĕ i zavtorzełĕ mu vjesoło. Na
to z njeba vesokjigo rozesmjalo sĕ słonuszko do Tra-
bovjŏ granjŏ, do tich chojn i do naju wobu bjedokŏv.

Po tim wodpoczinku vzał jem svoje karę v ręce a Trąba svój tłomoczki na plece i poszłasma v drogę.

— Chdze tē meslisz wostac wob noc? — pitoł sę Trąba wob drogę.

— Nje vjem! — wodrzekł jem. — Pon Bog doł pogodę cepłą, to vęspję sę na polu.

Trąba pokrąceł głową.

— Jak nji ma jinszi radē, to rod vęspję sę v polu jak zajk. Ale człovjek jednak noprzod szukō dachu nad głową. Jō cē co povjem: Do vieczora zańdzema na folvark Zvadę, chdze wobaji zarobjima. Tē tam vęzbędziesz co z tvojich tovaróv a jō zagraję dzevczëtom i parobkom do tuńca, to będę mjoł też co vzątku. Na noclig pudzema do storigo młina njedaleko folvarku. Tam naju njicht budzęc nje będże, przēnomnji nje ludze žijáci, bo młin wod vjele lôt ju nje chodzi, a ludze movją, że tam stroszō. Cze tē jes bojáci, Remus?

— Nje! Jō sę nje boję.

— Bo vjidzisz. Ze mną to je tak jak z nim žedem. — Szedł žid nocą przez las a beło mu straszno. Tak vsadzeł czopkę na kij i rzekł: — Dvaji są dvaji! — Ve dvojkę jō sę też nje boję.

Zaszedłszē vieczorem na nen folvark, jō tam mjoł mój pjerszi zorbok. Mojigo tovarzesza vzełē parobcē do stodołē, chdze na klepjisku spravjilē so tuńce. Ju beł do vno czas spac, kjej szpektor zrobjil zabavje kuńc, że to njibe roboci dzeń.

Tak ma sę zabrała do tego młina; jō z dvuma pękami słomē na moji karze a Trąba z letką forą svojich dvoje jinstrumańtóv na plecach. Tę słomę delē nom ludze na leżą ve mlinje. Jeden z nich ludzi, stari

dżod, co pevnje ju na szarvark nje chodzeł, przęstą-
pjił do naju i rzekł:

— Jô vaju kask wodprovadzę, bo to pevnje ju wos-
tatni roz, że takjich jak va dvaji na folvark vpuszczają.

— Jakuz to? — pitoł Trąba.

— Pojtale, to vama vszetko wopovjem. Jô stari anji
do robotë, anji do tuńca, a jednak wusnac nji mogę.

Tak ma szła v gromadze ku mlinovji.

— Njedalekô droga! — zaczął gadac stari chłop. — Jô
stari strupjali grzib duńdę tam bez wodpoczivanjô.
Kjej mlin, jak to dovnji, wobrocoł svoje koło, to kle-
kot czuc beło ve dvorze. A jô sę ceszoł, że won tak
procuje vjerno dlo naszigo pana.

— Jô so nje vdarze — rzekł Trąba — żebem vjidzoł
mlin v roboce.

— Ale jô pamjętom dobrze. Vë tu le v długjich la-
tach czasem zazerelë, bo takji vjelgi państwo, jak na-
szi, sprovodzelë so muzikę z mjasta, kjej jim sę za-
chcało vjeselenjô. Zaczęło to sę, jak nasz pon sprova-
dzeł so bjałkę ze svjata, chterna klekotu mlina słuchac
nji mogła. Dzevkji z dvoru povjodałë, że jak mucha
szła po woknje, to panji beło jakbe tamrotovi voz tur-
kotoł po kaminjach. Dlotego mlin stanąc muszoł. Kjej
go po latach znovu zapuscęc chcelë, koło mlińskji
żodną mjara nje chcało sę wobracac.

— To kara Boskô! — rzekł Trąba.

— Ti wudbë më bëłë vszescë, më ludze szarvarkovi.
A to sę pokozalo jesz vjidnji, bo jak mliń stanął, tej
zemja woprzestala rodzęc. Sin i dvje corkji wurodzełë
sę naszimu panu, dvor rosł, ale stodołë stovałë sę wod
lata do lata za dużé, bo nje beło co v nje klasc. Le
dvor, jak jem rzekł, robjił sę vjększi. Dlo panji, co

nji mogła czuć marszu muchy po woknje, pon věbudovoł nové skrzidło, be mjała lepszi bezpjek. Ztađ vjeczor kole vjeczora belo czuć muzikę, bo zjezdzele sę gosce. Ale to nje bęle nasi. Wonji gadelę roznimi cuzimi godkoma, chternih ma prosti ludze nje rozumjała.

Bivało, że zaprosilę dzecę do spjevanjô przed goscami abo jaką storą bjałkę, be povjodała bojkji. Tej wonji vszescę wobstąpilę jich i sę dzevovelę, że jesz takô mova je na svjece jak nasza kaszubsko.

Ale som pon wudovoł, że ji nje rozumje. Jô v głowę zachodzeł, jak to mogło bęc. Tec znoł jem jego starka i wojca i samigo pana wod dzecka, a njigde z nami nje godalę jinaczi jak po naszimu. Bodejże wod początku svjata abo przęnomnji wod potopu – bo tej sę vszescę ludze vētopjilę – sedzała jich rozga na ti zemji. Vjare mają naszą. Ale przezviska jich jô nje vēmovję – njech ludze wo njim zaboczą – bo jutro pon nasz te mlinę, vodę i lase i całą zemję przedaje przęvandrom z njemjeckjich krajóv.

Ale mje na taką godkę storigo chłopa sę czeżko zrobjilo, bom so przęboczeł, co mje njeboszczik pon Jozef na smjertelnim lożu povjedzoł:

– Naszedł njeprzijocel wod zochodu i wurivoł nom kraj za krajem, vjedno jidacę na vschod słuńca. Tak przeszedł Wodre i morzeł sę nparce ku Vjisle i doparł svigo!

Rzekł jem tede do Trąbę.

– Dopitejże sę jego, czimu nje jidą do pana z prozbą?
Stari chłop wodezvoł:

– Poszlasma do njego, poszła: Mjotk i Novc i Labuda stari i drudzę. Ale won vēnekoł nas. Beł tam wu njego takji peszni pon z mjasta z czornimi woczoma i z czor-

na brodą. Jô nje vjem, ale won mje przëboczôł wob czas naju rozmovë Lucepra wobleczonigo v pańskji ruchna. Ten le vëszczërzoł zëbë i rzekł do naju godką naszą:

— Nje maceta, ludkovje, vaszimu panu v głovje! Vje won som co robji. Wuvoźtaż, zemja to je takji tovor jak na przikłôd tvoje celë. Kjej chcesz, możesz je przedac komu volô z głovą i wogonem, bele cë dobrze zapłaceł.

Tak jô së wosmjelëł i rzekł:

— Vëboczce, panje! Jô jem prosti człovjek i movjë svojim prostim rozumem. Na tim majątku pod lasem lezi smëtorz, na chternim leżą v zemji njeboszczicë przodkovje naszigo pana. Czeż to też je tovor?

— To së vje! — wodrzekł nen z czorną brodą. — Zemja płotem wobgrodzonô mô svoję vortosc, bo możesz na nji bulvë sadzëc. Ale ni truposze v zemji vortoscë nji mają, bo njicht be za njich fenjiga nje doł.

I smjoł së nen pjekjelnjik vszetkjimi zëboma. Ale nasz pon porvoł harap i zamjast na njego zamjerzël së na nas i vrzeszczôł:

— Pochadejta huncfotë, bo vaju spjerzë jak psóv, va mamutë!

Ale nen wobleczeni za pana Luceper go rëką zatrzi-moł i së rzechotoł:

— Jidzta tero, ludkovje, bo pon së gorzi. Mô won dosc kłopotóv a va psujeta mu dobri handel.

Na to zrobjiło mje së srodze markotno, tak jem vzął së i rzekł:

— Pojta ludze! Tu cnota je towarem i dobré jimje wu Boga i ludzi.

I ma szła. Ale nen czorni pjekjelnjik za nami vołôł:

— Kjej takji tovor mosz, probuj go przedac na ren-

ku. Woboczisz, że cě nje dadzą tile na povroz, żebes se mogli bezpječno povjesěc.

Skora na mje cerpla i straszno mjě se zrobjiło na takji bluznerstvo. Drugjim tak samo belo, tak zesma vėsza nje pochvalivszě razu Pana Boga. A jak ma ju stojała na przededvjerzu, wokno se v pałacu wodemkło i nen som njezbednjik vołoł:

– Hej, ludze! Przińdzta jutro na litkup po zochodze słuńca. Koźdi chłop dostanje talara a koźdô bjalka bestra chustkę. Na pamjatkę. A poczestunk będzie jak na vjeselu!

Ale ma so dała na to mocko rękę i dalibog, że na nen poczestunk nje pudzema, bo naju za barzo wobrazel. Bivało, że njeboszczik nasz stari pon naju vėszkalovoł wod złodzeji, wodrzemjehóv, pjekjelnjóv, pogan, ale nom njigde takjigo brzedkjigo przezvjiska nje doł jak: mamutě! Szkolni nom povjedzoł, co to znaczy: Kjedes, za Boga Wojca, żeł na svjece stvor dzesęc razi vjěkszi njize słoń. Kosce tego zvjerzeca naložają chdzeroz przě kopanju torfu głęboko v zemji. Ząb jego trzonovi beł bodej takji duzi jak stępa a serzchel na njim jak gęsti krze grabovjině. Z taką żadną wukozką njigde nje bełbe naju porovnoł stari njeboszczik pon. To tež ma straceła vszelką wochotę, bo choc to nasz pon a ma jego ludze, to njech vėszkaluje i vėbjije, ale wobrazęc nas tego njech nje robji.

Wumęczel se stari swoją godką, że jaż muszoł sadnać na mjedzě i se vėsapac. A jak se vėsapoł, podnjost rękę.

– Tam za tą drogą, co vdłuż rzekji provadzi, ve vądole stoją mlin i pjila. Kjejbe nje beło tak cemno, vjidzelėbesta dach, co zeza gorkji głovę vėtikô.

XVIII

Jak Remus ve mlinje na strachu dobeł.

Vađoł głębokji beł a v njim z mocnim granjim płi-
nęła rzeka. Muszała wona njesc vjele vodě, bo naszedł-
szě ma sę doznała, że za času svoji proce pędzeła
młin i pjiłę, jedno za drugim. Jak chceze stolimóv v
bojce, tak v komudze nocni stojałě szopě zataconé ve
vađole i przęczipłé do rzekji. Chdze tu so vészukac
leżą?

Tak Trąba rzecze:

— Vjesz co Remus? Jidzma na noc do pjiłě. Ve mlinje
bełobe mje straszno. Bo tam stoi tile rur i koł zębo-
vatich, a do tego je tile cemnich nortóv, v chternich
bjes jakji mogłbe bęc zataconi, że jō bem sę bojoł.

Tak ma vészła do pjiłě. Brama do nji stojała wodem-
kłó, ale kjej jesma vészła, cemnosc naju przęjeła jak
v grobje. I takōż ceszô. V jednym kuńcu po długjim
patrzenju dozdrzec sę dała vjelgō pjiła, zaredzevjali
zębě nadstavjającô długjemu camrovji drzeva, chturen
jak smok przedpotopovi cignął sę przez całą szopę.

Trąba mje v ti cemnoscě wuchveceł za łokjec i rzekł:

— Remus, czo brace! Cemno też v ti szopje, że łbě

sobje stręcema, a z wognjem to besma, Boże bronji, mogła zapolęc tą starą latarnją. Zladuj lepji nasze dva pěkji słomě tu na dzarnje, a ma poždejma, jaž sě kask rozvjidnjeje. Cepło je a momě czas. Vnetk kšezec vińdze nad vadołem, bo choc zvjierzovô gvjozda mrugô nad rzeką, nje roznekô wona ti cemnosć. Tec noc dlugô a vespjimě sě jesz do tile.

Vjidzoł jem, że Trąba sě kask boji i wuczenił jem mu do voli. Sadłasma tede koždi na jednim pėku słomě. Trąba vėdobeł swoje skrzepjice i jał nową stronę nacagac.

Pocuz tě to robjisz? – pitom sě.

– Koždě stvorzenjé – wodrzekł Trąba – bronji sě swoją przėrodzoną bronją. Voł rogoma, vjilk zęboma. Czimuž muzikant nji mjolbe sě bronjic muziką?

– Wod czego tě bes sě choł bronjic?

– Wod vjilka, wod wukozkji, wod czego not bėdze! – wodrzekł Trąba. – Boczė Remus: Muzika to je bronjô mocnjejszô njize kjij, strzelba abo kanona. Cuž zrobjisz, kjej cě kjij pėknje abo strzelba nje spusci? Cuž zrobjisz jak v granju strona pėknje? – Dlotego nacagom nową stronę, bo starô ju nje beła pevnô. Bo skrzepkji, boczė, to moja strzelba, a trąba to moja kanona.

Smjeszno mje sě zrobjiło, kjej jem so wuvozoł, cobe to beło za vojsko z takjimi strzelbami i kanonami. Trąba, choc to beło jesz cemno, wuzdrzoł smjeszka na moich licach i sě gorzeł.

– Vjidzec! – rzekł – zes tě, Remus, wurośł na pustkovicju za jezorami i lasem. Bo bes vjedzoł, że krol David žedóv, że to narod bojáci, wuzbrojił v trąbė i njiczim vjęcij le granjim grebi murė mjasta Jericho vėvrocel na rėbė. A jô cě rzekę jesz jedno: Jak jô tak graję ze

serca, to mje jakbe co wosamętało i jô takji smjecoch żorotni czuję v sobje taką moc, jakbem mógł dębë vërivac. A kjejbë słuchelë mojigo granjô tesące ludztva, to moglbem jich wosamętac i pędzëc, chdzëbem chcoł, jak vjater, kjej na jeseń porvje lestóv chmarę i jadze z njimi chdze chce.

Przë tich słovach vstoł Trąba i vëcignął rękę do gvjôzd na njebje. A mje won v ti chvjilë vëdovoł sę duzi i pełen sełë. Mjesądz pravje jak dużo czervjonô kula vëszedł nad spichem vadołu i wosvjecel mu bladé skarnje, z chternich szklełë woczë jego jak gvjôzdë. To nje beł Trąba, chturen sę bojoł jesz przed chvjilą vińsc do pjilë i v lese mje rozprovjoł wo svoji bjałce wokrutni i wo pocesze, chterną pjijoł z butelkji.

Ale czim sę rozvjidnjivało z mjesądzovich parminji, tim barzij won sę gurdzoł i stovoł znovu żorotnim i mokim Trąbą. Ku reszce rzekł:

—Poj, Remus! Dosc ju vjidno. Wuszëkujma so noclig.

V pjile przez malé wokno bez szib tile vjidu docho-dzelo, że mogłasma sę rozezdrzec. Dochodzeło go tež kask i przez skałë v scanach z deli zbjitich na vjazarku z grebich balk. Strzodkjem lezoł nen vjelgji camer szari i molami svjecąci strupjalim drevnem.

Trąba cos grzeboł v norce naprocem wod zaredze-vjali pjilë, co ku nama z daleka vëszczërzała jakbe sprochnjali zëbë, tej rzekł:

—Mom dlo naju norcik bezpjeczni. Pojle tu, Remus, z tvojim sposobem. Jeden pëk słomë dlo cebje a jeden dlo mje. Svoję karę mozesz wod boku wustavjic. Vjedno dobrze spac za szańcą. Tvoje szkaplerze, co je mosz na karze, tvoje rozańce i nobożné ksążkji bę-dą naju bronjic z ti szańcë, a moja strzelba i kanona

zeza szańcě. A tej jesz tvoje dužě pješce i wopjeka Boskô nad nami: movji, cze krol pruskji abo ruskji taką staržą maja, kjej legną v svojich verach? Czimu tě tež njick nje godosz?

— Jô sě wodněceł godanjô, bo mje njicht nje rozumje.

— Cuž tě tam znovu bredzisz? Moje skrzepjice movją godką drevna i wovczich flakóv, a moja trąba grającą blachą, a jô jich rozumjeję, a cebje bem ni mjoł rozumjec? — Provda, kasiczk cě Pon Bog tvój petel krzevo nastavjił, ale petlujle swoją godką a nje stój jak ta žoga tam v tele ze zaredzevjalimi zęboma, jaž straszno patrzěc.

Ale nje źdoł Trąba, jaž co rzeknę, bom wukłodoł pravje naju legovjisko, le som petlovoł dalij.

— Jak to dobrze, że ta broma mô tile skał, a to wokjenko zjachalo v rzekę i vędrovalo v svjat! Nje zaduszema sě, bo svježi vjater będze lotoł wod bromě do wokjenka i na wodlev.

Po ti godce przęstapjił do wokjenka, spjął sě na polce i vęzeroł dłuho. Potim wodstapjił, kręceł głołą, legł na słomje wokoma mje i tak povjedzoł:

— Co ten stari chłop tam godoł, że ten mlin dłuhoji lata nje chodzi, to vjera lež. Nasedzoł jem sě ve mlinje v Lipnje vjele razi gvoli tego, žem czuł v jeho roboce dzivně granjě i vjelgą pjesnją proce. Dłotego sě znaję na tim. I rzekę cě jedno: Le zostavě podnjesc a te mlině procovac będą. Przez nę lukę jem vjidzoł, że vszetko napravjoně. V storim korece, kęde voda bježi, svježi flekji drzeva sě bjelą. Tu chtos mlině napravjoł, tego będzě pevni.

— Chtužbe mjoł napravjac, kjej pon jutro vęzbivô zemjě i mlině cuzim?

—A może ti cuzi pravje to robja?—rzekł Trąba.

Mje sę nje zdovalo tak, bo nacuz be mjelë napravjac, pokad nji mjelë prava vlosnoscë? Alem pozdnji sę doznoł, że bëlë svojigo pevni. Nje rzekł jem tede njick, lem sę przezegnoł, be pocerz wodmovjic.

Trąba mje nje przerivoł pocerza, le sę zakopoł v słomę. A jak jô skuńczel i legł, zaczął mje gadac do wucha:

—Remus! A może z tim napravjenjim mje to sę le tak zdovalo. Może jakjis — V Jimję Wojca i Sena!... wukozkji tu gospodarzą i ludzom ževim womonę na woczë kładą. Bo to sobje povjodają stari ludze, że są na svjece mole takji, chdze v jistni godzenje vëchodzą na javje ze zemji abo i z vodë zomkji i krolevjonkji i proszą bjednich ludzi wo vëbavjenjé. A ko to je le womona i sztołt bez cała, co ludzom jidze na woczë.

Ale jô wodrzekł mu pomału i verazno, co be mje dobrze rozumjoł:

— Trąbo! Tvoja godka nji mô szekô. Boczë: Jô vjidzoł krolevjonkę zaklętą i vjidzoł zomk zapadki. To nje je žodna womona.

— Co tē movjisz? — dzevovoł sę Trąba.—Jô vjedno beł wudbë, że to bojka, chterną sobje stari ludze przë kominku wopovjodają.

— To njižodna bojka! — wodrzekł jem. — Ale jô le v nen czas beł za mali i za słabi, žebe przenjesc krolevjonkę przez vodę i dobëc na strasznych wukozkach, chternim mjona Trud i Strach i Njevorto. A tero jô do kuńca žëcô po svjece chodzec będę i szukac takjich, co sę wodvożą. Rzeczë, Trąbo, choł tē vëbavjic zapadki zomk? Choł tē przenjesc krolevjonkę przez głëboką vodę?

– Remus! – wodrzekł Trąba – të jes choba njespełna rozumu!

Cuż jô mjoł rzec? Markotno mje beło, zem timu bjednimu Trąbje stavjił pitanjé nakozané mje przez njeboszczika na pustkovju – pjerszi roz v moji vędrovce po svjece.

Ale won po chvjilë chvjądajacë sę po słomje tak przemovjił:

– Nje gorzkej sę na mje Remus. Ale to cë rzekę: Cuż mje po zomkach? Cuż mje po krolevjonce? Jak szczygjeł jezdem na zemovich wostach, jak smjecoch na vjeskjich drogach. Graję po karczmach i po vjesołach, a jak zańdę do dom z vędrovkji, to bjalka moja, Trąbjinô, przeszvankuje mje kjeszinje za jakjim njeprzejitim detkjem. Kjejbem zasodł sobje v zomku wokoma krolevjonki, zaru be mje bjalka moja vëpenetrovała, a choce bronjilë dva rejimańte mocnich chłopów, jednak be sę do mje dobrała z mjetelokjem. A chtuż be ji to zganjił, kjejbe mje njim sprala? Tec mjałabe pravo. Navetk ksądz jegomosc be ję pochvaleł, bo pocuż łażę do cuzich bjalk? Jesz gotova sę porvac na krolevjonkę abo ję vëszkalovac. A cuż tej? Zomk gotov po takji wobrazë Boskji zapadnac jesz trzë trample głëbji njize przedtim.

Tak plestoł Trąba. Ale jô le słuchoł poł wuchem, bo mje ju grzeszk woczë zamikoł...

Nje vjem jak długom drzemoł, jak jem wuczul, że mje Trąba pjęscą v bok szturô.

– Spjize drevnem gorącim! – mruknął jem im sę wobroceł na drugji bok.

Ale Trąba nje doł mje poku, jażem dobrze wodecknął.

– Cuž? – rzeķł jem.

– Remus, ta dužo žoga sę ruchô!

Smjeszno mje sę zrobjiło, bom so wuwozoł: A njech-
że sę ruchô, kjej sama może!

Ale Trąba mje szarpoł.

– Remus, zdrzële, ta dužo žoga sę ruchô!

Trąbo! – rzeķł jem, bo mje sę zrobjiło markotno
– tobje sę pevno co snjije. Njechlże sę žoga ruchô v
jimję Boskji. Tec wona cebje nje nažoguje.

Ale Trąba sę nji mogł wustatkovac.

– Remus! Wodecknjize, bo tu sę cos dzeje. Tam
v nim cemnım norce njico szemarzi, a žoga sę ruchô.

Jak mje ju nijjak poku nje doł, tak jem sę podnjosł
na sedzączkę i patrzeł. Mjoł provdę Trąba. Na dužo
žoga z zaredzewjałimi zęboma ruchała sę v lewą i v
prawa, v doł i v gore. To mje beło dzivno. V nim cem-
nim norce tež njico kuczkovalo. Ale cuž na to robjic?
Tedom legł nazod na słomje i rzeķł jem do Trąbë:

– Zrobji tak jak jô. Legnji na słomje i wodmovji
pocerz: Pod Tvoję wobronę! Bo cuž chcesz na to ro-
bjic?

Ale Trąba nje szedł za moją radą, le sę jisceł.

– Mądrze cë godac, ale mje – choc jem wodvožni-
go ducha – je straszno. Nje zamknę woka, choebe
mje anjeli z njeba zibelë. Czuleł tã ju v žëcu, žebe sę
žoga sama ruchała?

– Nje! Tego jô jesz nje czuleł.

– Przez to tež. To njico muszi przë nji mestrovac.

– Gvesno!

– Ale cuž be to mogło bęc?

Medetovoł i medetovoł Trąba nad tą sprawa, ale
vnetk to zaczęło z jinszigo kuńca. Szum vodë bo za

scaną robjił sę gvołtem mocnjejszi. Na to zervoł sę Trąba.

— Czo? Tam cos stavjidła spuszczo i vodę zatrzymuje!

I mje sę tak zdało. Żoga woprzestała sę ruchac a za scaną v vodze czuc beło plusk i szum vjelgji. Tak jô rzekł do Trąbē:

— Tec tē vjedzoł, że tu straszi!

— Jô mesłoł, że to le takō babskō godka. Ale mje je strach. Bo vejle, kjejbe voda jęła wobracac koła, to be sę ta cało starō latarnjô mogła zapolęc jak svjeca. A cuz be z nami beło? Tvoja karadajka z całim svjētim i svjatovim jivańtarzem społēabe sę jak czopka. Moja trąba i skrzepkji mjałēbe ju vėspjevanē wostatną notę. A tē i jô jak dva bochenkji chleba besma sę wupjekła. Razu be njicht nje rozeznoł, chturen je Remus a chturen Trąba. — Czo, jak voda za scaną graje!.. Żebes tē tak chcoł przez nę lukę vėzdrzec, to bes vjidzoł, co sę tam dzeje.

Ale mje sę nje chcało, žem beł srodze wumęczeni karovanjim moji karē, bom jesz do ti robotē nje przėvekł. Krom tego beł jem wudbē, że to złé, co tam za scaną sę szętoleło, nji mjało do naju mocē. Znac Trąba beł jinszi vjarē, ale strach mu dodoł wodvogji. Vstoł i vedle scanē domakłoł sę do ni lukji, co zdrzała na vodę i vėtchnął głovę.

Ale jesz rechlij, njiže ję vėtchnął, cofnął sę i reknął takjim głosem, że cało pjła sę zatrzęsła. Tero jô ju nje źdoł na to, co sę stanje, lem porvoł sę, kopnął storé vjerzeje nogą, że sę v szotorē rozlecałē i wobjegł jem szopę navkoł, be sę doznac, co sę na rzece dzeje i co tak mocno vėstraszeło mojigo tovarzesza.

Cuzem wuzdrzoł?

Kole zostavě na grubim camrze cos sedzało i zdrzało na mje. Przëboczło mje wono no straszedło, chterno mje pokozala krolevjonka pod wukorunovanã jarzëbjinã:

– Nen drugi, co na grubim camrze plinje po vodze a pesk mô jak dzenja, a woczë, z chternich bijã zeloni parminje: jimjë jego Strach! – Zdrzë, jak skora jego gładkô sę mjenji ve vszestkjich krosach tęgovich.

Porvoł mje gorz srogji im so povjedzoł:

– Pozdejze, pjekjelnjiku! Dziso jô ju nje jem nim mołim słabim knopem. Dom jô cë tu straszëc!

Ale żebe sę tež na pevno doznac, co to za stvor, podnjosł jem głos i tak zavrzeszczoł:

– Njekaro! Strachu! Żeli të jes człowjekjem chleb jedzącim i tćacim Boga na njebje, a njiżodnim zlim duchem v pjekle wurodzonim, anji żodnã wukozkã, anji womonã, to mje sę tu zaru przeżegnej krziżem svjëtım!

Ale to le na mje woczë vëtrzeszczelo i cos vrzeszczalo v pjekjelni jakjis movje. Tak jô zervoł vamps ze sebje i jak jem stojoł, sunãł v vodę i na njego. Voda mje sigala do pasa, ale jô bem beł v ti chwjlilë skoczëł choc na zotor, bo mje spomnjenjé wo krolevjonce z pod wukorunovani jarzëbjinë wodebrało vszelkji postanovjenjé. Tak jem go porvoł za slizkji celsko, vëvroceł i rznãł łbem v doł pod vodę. Ale won sę v ti chwjlilë zervoł, vëcarł slepje i tu na mje. Tak jô go vzał v pasu, zebroł vszetkji sełë, podnjosł go i rznãł na vjelgji koło poprzëz zostavę, co sę tam vodze nadstovjala. A won po njim zjachoł v doł, le takji szor czuc beło.

Tej jem wodsapnoł, przeżegnoł sę i vëszedł z vodë. Tero jô dopjeru czuł, że całô pjiła sę trzësła, bo v nji

mój tovarzesz na svoji trąbje dął, co płuce trzymałë, nobożną pjesnją wo wopjece Boskji. Dobri Trąba! Na swój sposob szedł mje v pomoc ze svoją kanoną.

Po tim vërzasu przez całą resztę nocë ma mjała bezpjek. Anji żoga sę nje ruchała, anji v vodze nje gospodarzeło. A ma wusnęła cvjardim spjikjem, zle-civszë sę na wopjekę Boską.

Kjedem sę wobudzeł, vjid ju beł pełni na svjece. Słuíce lało sę do naju lezi przez vszetkji skałë v sca-nach, przez lukę i przez rozvaloné vjerzeje. Roznekało wono womonë nocné, vësvjecelo vszetkji nortë i po-kozało zaredzevjałą żogę, jakbe rzec chcało:

– Czeguż va sę bojała v nocë?

Za scanami grała rzeka, a svjat sę robjił vjidni i bez-pjeczni, jak zopjeck wu matkji doma.

Le moje mokré ruchna przëboczałë mje, zem val-czeł v nocë ze Strachem.

Jakesma pocerz zmovjila, rzekł Trąba:

– Tero tu v ti latarnji njijak nje je straszno. Ale beła to noc! Nje vjem, czebem jesz jednę taką strzi-moł. Żebe le tero jakji dobri podfrisztec dostac, na-bralobe sę dobrogo ducha.

– Tec momë chleb a v rzece je vodë dosc! – rzekł jem.

– Bele beła wugotovanô i zapravjonô czims moc-niejszim! – wodezvoł Trąba, – jak na ten przikłod arakjem abo romem, abo choche le czestim słovem Bożim. Wod czasu, jak jem z moją bjalką Trąbjina stanał przë svjëtím voltorzu, wodnęceł jem sę wod ze-mni vodë pjicô. Të, Remus, mosz jesz żołądk kava-lerskji i wumjesz zemną vodę żłopac, jak njemë bid-łatko, ale poźdejle... Ale sluchej tero. Przemovję do

cebje bjalčenim rozumem. Dejle z tvoji karē trigjelk a jō nabjerzē vodē ze rzekji. Tego potēpjijca z nocē jō sē tero nje boję, bo kuronē ju doвно pjalē. Vczora jō jak dobrō gospodenji wod bjałk na folvarku nabroł kavē i cikoriji i wugotujē cē pjijotk, jak go som krol lepszigo nje pjije. Kavaluszk slonjinē jō tež jesz-cze mom pod duszą. Pokąd jō przed szopą będē wogjiń wobskocoł, tē rozvjeszisz swoje ruchna na słuńcu, żebe vēschlē. Ko nji możesz jisc v mojim towarzestvje, chdze mje tu vszescē znaja, jak topjelc jakji pravje z przerębla vēcignjēti.

Kjej jesma vēszła z pjilē, to jesz vjęcij słuńca z nje-ba sē lało a dzień sē smjoł, że jaž vszetkji ptoszkji v drzewach i chrostach sē rozspjevivalē. Sodł jem przē wognju Trąbvim, samim le mojim długjim vampsem wobleczeni, bo drugji ruchna sē suszełē na słuńcu. A Trąba na svój sposob zazerajacē chdzeroz do trigjelka tak godoł:

– Rzeczē mje, Remus, co to beło dzis v nocē?

– To beł Strach! – rzekł jem. – Pokozala mje go krolevjonka pod wukorunovaną jarzēbjną: Mjoł pesk a woczē jak dzenja, z chternich bjiłē zeloni parminje. Skora sē mjenjila v krosach tęgovich. Takji won beł!

Bom v nen czas beł jesz wudbē, zem poprovdze napotkoł Stracha ze zaklētigo zomku.

Trąba pozeroł na mje z wuvogą, krąceł głową i rzekł:

– Zelgołbem jak pjes, kjejbem chcoł movjic, zem sē nje bojoł. Ale nen tam v vodze, kjej go so tero za dnja przēboczom, zdołbe mje sē bęc łopskjim chłopem. Beł boso, na buksach bez vampsu, a koszulę mjoł v czervjoni pase przelnjētą do skorē, bo gvesno sē v vodze moczōł. Sedzoł na plęnacim camrze i cos mestrovoł przē

zostavach. Na mój głupi rozum był to jakji cuzi mester wod napravjenjô mlinóv.

Muszoł jem se smjoc, bom mesłoł, że vjem lepji, chto to był. Ale Trąba rzekł:

– Nje smjij se, Remus, bo jak jes go rznął gorą koła na doł, mogł jes go zabjic.

– Takji nje gjiną smjercą!

Trąba zнову vezdrzoł na mje, medetovał chvjile i movjil:

– Długji jezdes jak Wojcze Nasz i Vjerzę v Boga i mo-nigo gnota. Ale žebes mjoł aż taką sełę, tego bem njigde nje wuvjerzeł, njevjidzacě ti bjotkji na woczě. A może to jednak nje był człowjek żoden, le pjekjelnjik? Rzczě mje, kjej jes go se jał, cze tě czuł mjěso i gnotě?

– Czuł jô! A beło to mocně i bronjilo se dziržko,

– A nje vachoł tě jakjigo brzedkjigo svědu? Jak na przikłod: za smołą, za sarką, za kozłem, za dženją, za roztvorcem abo jaką jinszą pjekjelną vonją?

– To nje! Ale kjej jem go mocko scesnął i rznął przez nę zostaveę, věrvoł mu se pjord valni, ale to beło jak zvezčajnô ludzkô notera.

– No, tej jô nje vjem co na to rzec – rzekł Trąba.

– Bo mje be se zdovalo, że to był chłop.

– Czemužes tej se tak wurzasł i reczoł jak voł?

– Na wostrzegę tobje, Remus. A přěznac muszisz, zem cę nje wopuscel v bjitvje, jažes dobeł. Bo želi to był poprovdze jakji potěpjeńc, to bes z njim bratku bez moji pomocě nje był so doł radě. Bocžě: To vje-lgô a svjetô pjesnjô, chterną groł, muszała mu wodjac vszelką sełę pjekjelną. I to cě rzec mogeę, že vjększim dechem nji moglě v svoje trąbě dac žedovje, kjej za Boga Wojca vėvrocilě na rěbě murě mjasta Jericho.

XIX

Jak Remus spjevoł na pjekjelnim litkupje.

Vjeczorem tego dnja ma sę nalazła z Trąbą znowu na folvarku. A to sę stało tak: Stari chłop, chturen naju wodprowadzeł do młina, doł nom reno vjédzã, żebesma zaszła jesz roz do Zvadě, bobe ludze chcelě wode mje jesz pokupac rózne rzece. Kjej jesma z Trąbą zaszła, tej jego prosilě, be wostoł, bo po njim chce litkup vëpravjic z muzikã. Njerod barzo jđ wostoł z njimi, bđ sobje przëboczeł Smętkové dzeje v norodze naszim i źol mje serdeczni chvitol, že njeprzijocel ze zochodu znowu valni kavalk ti zemji naszı wurvjë. Ale krom tego jđ szedł, bo tak ju pevno ve virokach Boskjich beło pjisané.

Kjej słuńce zaczęło zapadac i cenje ludzkji stolemovi dlugoscě nabjerałë, zjeżdzełë sę na folvark jakjis cuzi panovje. Po zochodze słuńca przëjechała jesz jedna briczka. Z nji vësodł pon vesokji postavě z czornã brodkã i szklãcimi woczoma.

Jđ stojoł pravje z moją karã na woborze a vkoł mje kjile ludzi i nen stari chłop, co go pon wod mamutów vëszkalovał. Beł teź i Trąba. Tej nen stari rzekł:

— To je nen pon z bjołimi zëboma i czornã brodkã, chturen będze kuntrakt spjisivoł.

Ale mje jakbe chto varu do serca nalož. Z knopjećich lôt na pustkovju vstoł przed mojimi woczoma młodi vëszczerga z nigo straszno dnja, kjej Straszko lotoł v bjołi dzeń po pustkovju a na mje ždała valka z Golijatem. Nji mogł jem tero woczuz wod njego wodervac, a pamjeć moja mje przëprovadzeła do głovë slova Mjichała: — Kjej južes na svój głupi rozum dzecinni choł pomścëc krzivadę jaką, to bełbes lepji zrobjił, ržnajszë kaminjem v leb nigo vëstavjinogę z czorną brodką i bjołimi zëboma, bo za njim jak psë za džadem jidą slode gorz, zvada, prava, pomsta i lzë. — Tero jô go poznoł. Ale dusza moja ve mje së wodezwała, že slova same mje z gëbë vëszlë:

— To je duch Arimana, to je Smëtk!

— Co tã tam pleszczesz? — wodezvoł së Trąba. — To nje je žoden Ariman anji Smëtk, le pon Czernjik, znani szerok i dalek prawnjik, co ludzi przed sądami bronji, wugodë robji i prava provadzi.

Ale co tam ten bjedni Trąba vjedzoł! Jô czuł całą duszą, že to przëjachoł Smëtk, be njiszczëc Kaszubów, jak to robjił wod długich set lôt.

Won, chternigo Trąba przezvoł Czernjikjem, vëszedł z voza i podszedł do naju.

— Ha! — rzekł — koguž vjidę? Trąbę z trąbą i skrzejpicami, to będze dziso vjesoło! Słuńce szło sobje spac. Zapolima ve dvorze svjece i będzema pjilë litkup, bo pon dobjil targu i przedoł zemję za pełen mjeszk pjenędzi. Trąbo, tã poj ze mną, bo zrobjisz nom muzikę... A koguž tã tam mosz przë sobje, długigo jak drabjina pjekjelnô?

— To je Remus! — rzekł Trąba — mój tovarzesz vëdrovni, co z tovarami wobježdžô vse i mjasta.

— To njech przĩndze teŹ, bo tã będziesz groł a won będze spjevoł.

— Panje! — wodrzekł Trąba. — Jakjim sposobem won mō spjevac, kjej won mō skaŹoną godkę, Źe go ledvje rodzonō matka be rozumjała!

Na te słowa vezdrzoł pon Czernjik na mje a jō na nje-go. Długą chvjilę zdrzelēsma sobje v woczã. A choc jem gębē nje wotvorzeł, czetoł won v mojjich woczach:

— Tã jes Smętk kaszubskji! Jō cę znaję! Tã jezdes nasz zli duch!

Cze won v mojjich woczach teŹ dozdrzoł skre Ormuzdovą, tego nje vjem povjedzec, ale rozesmjōł sę, poklepoł mje po reminju i rzekł:

— Provdzevi Kaszuba! Długi, jak droga wod Szczecena do Gduńska, bjedni i ze skaŹoną godką. PojŹeŹ, brace, bo cę tam not!

Provadzeł naju pon Czernjik na przistovk duŹi, jak klepjisko, a ztąd na domovnjik, chdze sę ju polełē lampē dva na duŹich szkláčich słupach. Mjedze timi słupami szlē stopjenje v gorę jaŹ do vesokji scanē, vēmalo-vani, przed chterną znovu sę rozchodzełē stopjenje na levą i na pravą, wobložoni divanami. Komuda nocnō sedzała v tim domovnjiku mjimo vjidu dvoje lamp, ale vędzrzało vszetko po pańsku. To ju beł vjększi pon njiŹe Zobłockji na Lipińskjjich pustkach. Trąba trzimjącē se wokoma mje, wobzeroł sę na vszetkji stronē i rzekł:

— Remus! Źe teŹ ti panovje lubjå vszetko tak na vjelgą mjare. Tec tu be voz drabjinovi porå konji wobroceł, a to le je domovnjik, v chternim njicht nje mjeszkō. Vejle, te stopjenje szerokji na trzē voze i te słupē złoconi. Vjerzē mje, jō, jakbe mje chto mjechem v łeb chlasnął. Nomjilij bem wucekł.

Pon Czernjik, jakbe co mjerkovoł, wobroceł sę i kji-
vnał nom polcem.

– Pochadejta i nje bójta sę! Njicht vaju nje zje.

Ale jak won sę obroceł na boczni stopjenje, zatrzi-
mało mje raptem vjidzenjé straszné: Tam, chdze sę
stopjenje rozchodzełé na lewą i na prawą, pod scaną
sedzała wona, zdrzącô ku mje z czornich jom v gno-
cannich licach – Smjerc, jakom ję wuzdrzoł na pu-
stkovju, klepjącą kosę za stodołą. Sedzała i zdrzała
prosto przed sebje, a mje wod tego vjidzenjô serce bjic
woprzestało i nji mogł jem kroku postąpic. Trąba mje
zaczął szarpac:

– Cuż cě je Remus?

Tej to vszetko zbladło i vjidzoł jem sę zнову v tim
pańskjim domovnjiku. Trąba mje jesz szarpoł za rę-
kov. A vesoko z bocznich stopjenji pon Czernjik ve-
szczczoł bjołi zębě i vołoł:

– Cuż va tam stojita, jakbesta wuzdrzała Smjerc?
Pojta chiže i pokožta gębě vjesołe, bo jinaczi pon
vaju przez wokno vĕnekô. Dalij smjecochĕ! Vjesoło
bĕdže noc, a va ję popamjĕtota.

Dziso jesz nje vjem, czemum szedł na takji przĕro-
czenjĕ. Znac veřszô jakô moc mje vjodła. Veszłasma
tede za njim do duži jizbĕ, chdze za stołem sedzało
dvuch. Jeden vjekovi pon z licami statecznimi jak Bog
Wojc ve vołtorzu, pełen poczesnosĕ. Drugji vĕdovoł
sę młodszej i sedzoł z brodą żołą i szerokjimi pleco-
ma rozparłi na krzasle. Nad wokjem levim mjoł przĕ-
lepjoni flaster a levo rĕka v czorni chustce podvjaza-
ni wo szeję zvjeszała sę na pjersach. Pon Czernjik sę
z njimi przĕvjitoł, tej zaczęł korbac godką, chterni
jô nje rozumjoł. Trąba mje pozdnji povjedzoł, że to

beło po njemjecku. Służka v bestrich ruchnach, strzebnimi stronkami wozdobjonich, przėstawił Trąbje i mje stolik małi v norciku przė dvjierzach. Na stoliku postavił butelkę z gorzołką i dva kjeliszki.

Trąba so tež nje namiszlajacė naloł, ale jô nje pił le patrzeł, co ti panovje tam robja.

Pjisoł pon Czernjik jakjis cerografė na dużim papjorze. Sztot pjisoł, tej znowu szvargotelė, potim won zos pjisoł. Na wotmjanė to szło dłużij njiż godzenė to jich pjišanjė i szvargotanjė. Wob ten czas jô tež i zaczął pozerac po scanach. Na jedni scanje vpadła mje v woko tarcza dużo trzėkańczastô z vėwobraženjim Grifa, chturen zamjast telnich szper stojoł na rebim wogonje. Ponjizij vjisała szabla v pochvje ze skorė szerołki, wozdobjoni szklęcimi kamizkami. Rączka szablė mjenjila sė złotem i drogijimi kamizkami.

Pomesoł jem sobje:

— To je gvesno szabla, chterną bronjilė przodkovje dziseszigo pana svoji zemji wod njeprzijocela, chternich jim Smėtk naprovodzoł. Ale jich potomk jė dziso przedaje za mjeszk złota. — Vstid jimu!

Tero jô sė znowu z wuvogą przėzdrzoł tim trzema przė stole. Ten z vezdrzenjim pełnim poczesnocė beł pon. Jimu podoł pjoro pon Czernjik do podpisanjô. Podpjisoł dreżacą ręką wod njewubetku dusznigo. Ale mje sė zdovalo, że v ti chvjilė wuderzela szabla na scanje wo tarczė z rebogrifem. Po njim podpjisoł nen młodszi z żołtą brodą i flastrem nad wokjem. A jak wobaji podpjiselė, tej pon Czernjik vzał i pjoro rznął na stoł, klepnął v ręce, jaż sė rozległo i zavołoł:

— Kuntrakt podpjisani — tero muzikańce grej!

Trąba tež zaru zaczął skrzepjice strojic. Ale pon sė

nom tero nopjerv przēzdrzoł z wuvogą. Tej rzekł do Czernjika:

– Zkąd vē tich dvuch wodrzemjechōv vēdobelē, panje Czernjik?

– To nje są njižodni wodrzemjechē – wodrzekł pon Czernjik, – le dvaji Kaszubē, co wumjeją co vjećij njiže jinszi ludze. Ten tam njevjelgji to Trąba, muzikańt znani na całich Kaszubach. Na vjesoła i na pogrzebē, na lzē serdeczné i na rozvjeselenjē serca won grac wumje. A nen dregji dżizanga jakjich mało, to Remus, jego kamrot. Won mō takji woczē, że vjidzi czego zveczajnje ludzkji woczē nje vjidzą. Movję vom panje, że kjejbe vasza Smjerc sedzała za dvjierzami na stopjenjach, won be ję vjidzoł.

I kjivoł do mje głovą przētım, a jō sę dobroł v ti chvjilē:

– Won Czernjik ję vjidzoł tež!

Mrovkji mje przeszlē po plecach. Przēzegnoł jem sę krijamko pod vampsem i rzekł jem sobje:

– Pocuž tē, głupi Remus, vlozł v takji tovarzestvo?

Ale Czernjik smjoł sę:

– Ha ha! Cuz za głupstvo mje vēszło z gēbē! Gadac wo smjercē v taką noc! Przēprowadzeł jem dvuch dobrich Kaszubōv, panje dziedzecu, żebesce sę z njimi przed woddzēkovanjim jesz naczeszilē. Ko vē jesce rovnak rodem Kaszuba i to jesz ze storigo rodu.

Pon dzedzec machnoł ręką i zrobjił krzevą gēbę.

– Jakji jō tam Kaszuba? V moji herbovi tarczē vēwobrazenjē Grifa z rebjim wogonem, to jedinō pamjątka kaszubskō. Dzis panōv kaszubskjich ju nji ma, a wo ten lud prostich chłopōv i rebokōv jō nje stoję.

– Gvesno! – wodrzekł pon Czernjik, smjējacē sę. –

Jakuž vom, takjimu panu, přeznac se do prijacelstva z njimi? Kkej vě ztąd do Berlina pojedzece, to pon Miller – i pokozoł na tego ze žołtą brodą – vnetk wostatnich Kaszubów ztąd vēporaji abo jich przerobji na svoje modło.

– I dobrze zrobji! – rzekł pon dzedzec. – Bo wuwożce sobje! To norod co žęc nji može a wumrzec nje chce, jistamańtnje jak džod v szpetolu. Cuž wonji mje tu nje naprzikrzelě se, žebem kaszubskji zemji v cuzi ręce nje przedovoł. Ko wona, co se teczi Zvadě, moja jesta i mogę z nją robjic, co mje se vjidzi.

– Provda! – rzekł Czernjik. – Dłotego tež vaju sin mō rozum, že na litkup nje přějachoł. Jakžež won pji-słoł? – Wojcze kochani! Pocuž jō mom jachac na to nasze pustkovjě pełne much i przedpotopovich Kaszubów z jich smjeszną godką? Moje sostrě dziso są roczoné na bal. A jō pudę z njimi. Přeznajecce som, že ta sprava mō vjěkszą vogę njiže vēzběcě kavalka kaszubskji zemji, za chturną vom dobrze zapłaca. Přějadzcele czim rechlij z pełnim mjeszkjem!

Pon machnął ręką.

– Provdę mō! – Ale rovnak mój rod tu sedzoł przez długi szesc set lōt. A mogłěbe dzecě so jaką pamjatkę zabrac!

– To njech vezną tę dekoraceją! – rzekł pon Czernjik i pokozoł polcem na scanę, chdze vjisałě tarcza i szabla.

Pon vezdrzoł, zaczerwjenjil se i zavołoł:

– Vjina!

Přěbjegł služka stavjac butelkji a pon Czernjik zavołoł:

– Tero grej, Trąbo, a Remus njech spjevô!

Ale Trąba się rozesmiał:

— Tec jō ju vom povjedzoł, panje, że won nji może spjevac, bo mō skażoną godkę.

— To njech dō poku. Ale jō cē movje, że won jesz dzis spjevoł będze. Tero le grej!

I Trąba wziął skrzepkji i groł. Ale jō się sparł wo stoł i zdrzoł na tich troje za stołem, jak wonji pjilē i się vjeselilē. Ten kaszubskji pon, chturen nje chcoł bęc Kaszubą, smjoł się do tego ze żółtą brodą. Vjidzoł jem tę pjekną jego głowę im się dzevovoł, że v nji się mjesceło tile statecznoscē. Ale jak won gębę wotvorzeł i się smjoł, tej tę całą pjeknosc jakbe zli duch jakji zdmuchnął. Beła ta głova jak snozo malovani gronk, z chternigo vēlelē staré mocné vjino.

— Takji są dzeje nasze! — pomesłoł jem sobje, — jak mje je vēkłodōł pon Jozef na pustkovju. Stari rod tego pana vētrupjoł wod strzodka i tero go wobalō ten ze żółtą brodą i Smętk, co v postaceji Czernjika spjisioł cerograf pravni. Dzivno mje ten ze żółtą brodą przēboczōł kogus znanigo, alem nji mogł się dobrac kogo.

Trąba groł. Jō zaczął jem się przēsłuchivac jego noce. Takji bjedni i żorotni, jak won beł, a jednak mester nad mestrami. To co jō mesłoł, to povjodała jego nota v takji sposob, jakbe malorz sztuczni malovoł źevimi krosami v błōli dzeń szari wobrazie częźkjiго snu z nocē. Po chvjilē pon Czernjik się do naju wobroceł i zavołoł:

— Trąbo! Vez się tero do gromadē, bo jō cē tero co zaspjevom, czego tvoje skrzepjice jesz nje grałē. Boczē, żebe cē się nje rozlecałē:

Czornô noc! Złotô noc!
Jakož vjelgô tvoja moc!
Tvojim ploszczem z szklących gvjozd
wukrivosz vstid ludzkjich gnjozd.
A co bjołi nałgoł dzeń,
zdradno dzeląc vjid i ceń,
to v głębokjim tvojim dnje
jak sen częžkji wutonje.
Strącivsžē tē gvjozdę dnja,
nocnim duchom zavoła,
be za staržą tvojich brom
folgę delē vjelgjim snom,
chternich moc jich będze gna
za grańce Dobra i Zła...

V vątpjach zemji pomsta drži.
V vątpjach zemji stolim spji.
Porene won vjekóv dnja
krok postavjil v rzekji dva.
Nasze czorné vojsko v skrach,
vojevoda jego Strach,
przed nim Zdrada, Gorz i Buńt
zvalelē stolima v gruńt.
Naszich kopet końskjich grzmot
mocą jimu pjersą zgnjołł.
Jaž zabetô volô krvji
v płom krevavi buchła z nji.

Prožni wogjiń, prožni trud!
Žodna kłatva, žoden cud
nje vėbavji žodna moc,
kjej ju gorą jadze Noc.
Komu jutrnjô rožovô
v kręceszk Słuńca vjarę dó,
wumjerô ten v vjidě dva:
bjedni stvor Słuńca i Dnja.
Takji pravo, takji rząd
bjerze stvor i karno ztąd.

Ale kogo rodzi Noc,
timu z pjekjeł plinje moc,
rovno vozi Cnotę, Grzech
i sę smjeje Smętka smjch,
co nad mogiłami grzmji
jaż sę Słuńce wěpoli
i pod berło veznje svjat
Vjeczni Nocē majestat!

Tak spjevoł Czernjik. Jõ tero vjedzoł, że to popro-
vdze spjevõ Smętk. Njico jakbe ve mje wuderzeło
i mje porwało v gore, žem muszoł wodspjavec na jego
spjevę pjekjelną:

Czorni duchu! Proźni strach!
Grozisz vojskjem v smolnich skrach.
Wěprowadzą Boskji starže
Słuńce v vjeczně kołovaže.
A ten stolim z dvoje rzék,
co przęgnjeli v grobje legł,
jesz mu jutrnjõ rožovõ
zmortvichvstaně žęcě dõ,
be povstavsžē z mogił grzēpē
vojsko tvoje rozbjił v rzēpē.
Tej rozprisnje v smolnich skrach
žadni vojevoda Strach.
Proźni Czorta gorz i szur.
Poźdej! Jesz zapjeje kur!

– Ha, ha, ha! – smjoł sę Czernjik. – Nje vjedzoł jõ, że
Remus spjevoł będze?

– Ha, ha, ha! – smjoł sę dzedzec. – Znaję jõ roźnē go-
dkji ludzkji, ale takji jõ jesz nje czuł.

– To je godka ricerzi Słuńca! – smjoł sę Czernjik.
Wě ji jesz nje rozumjece, ale za chvjilę małą będze wo-
na vom vjadomõ.

Pon na to zavołoł:

— Dac mu szklonkę szampańskjigo vjina, — njech spjevô. Wostatni vjeczor v tich murach njech minje vjesolo.

I zaru mje postavjil słuźka długa, v doł spiczastą szklonkę z vjinem szumjácim. Ale mje njico wosame- tało, žem nje beł sobą. Porvoł jem i rznął szklonkę wo podłogę, chdze wona na perzeně sę rozprisa i pod- njosł jem rękę ku timu kaszubskjimu panu, chturen pod wopjeką zligo ducha tarczcznę swoją przedovoł:

Smętk cę spętoł, spętoł Zhi!
Mjoł jes zemję, nji mosz ji!
Mjoł jes tonje na jezorze,
nad polami woko Bożé,
błogosłavjác worni gon,
dovało cę chlebni plon.
Mjoł jes mlině v gardle vód,
a pod lasem stari rod,
tvojich przodków v lasu cenji,
z pokolenjô pokolenjé,
długjim rzędem v grobach leži,
jak wuspjoni rząd ricerzi.
Żebes za dnja vzał kjij v rękę,
po granjiczną Bożamękę
wobszedł i ten wuzdrzoł mol,
może be cę belo żol.

Mjast to gnjozda wojców strzec,
volisz, zdrajco, nocą zbjec.
Smętk cę spętoł, spętoł Zhi!
Mjoł jes zemję, nji mosz ji.
Mjoł jes honor, mjoł jes czesc,
Hańbę będziesz jesc,
bos tē voloł złota trzos.
Takô klątva na tvój włos.

Za dvjertzami stoi kat!
Duszęc porvje Czorta brat!
Zemja vĕplunje tvói scirz,
njim na grobje stanje krziž.
Złota vĕschnje mĕtni zdrój,
strechem bĕdže potomk tvój.
Kark mdze v cudze jarzmo gjęc
i mdze tvoje jimjĕ klnęc.
Žĕcĕ tvojich belnich cór
bĕdže jak kjej letkji vjor.
A jich cnotĕ, njicpote,
zjedzā psĕ, zjedzā psĕ!

Nje vjem, zkąd mje sĕ ta smjalō spjeva brała. A co nodzivnjejsze, vimova moja v ti chvjilĕ—czul jō to do-
brze—nje bĕła vimovā Remusovā, ale czestō i wostrō
i cvjardō, jak stol. Vjidzol jō, že i ten zaprzańc pon jĕ ro-
zumjoł. Bo krev mu buchła do głovĕ, a lica jego czorno
zalecałĕ. Ale jō nje boczeł na to, lem skoczeł i zervoł
ze scanĕ nĕ szablĕ, co tam vjisała pod grifemrebā. Do-
beł jem, chvecivszĕ za złotā rāczkĕ, klingĕ łiszczācā a
ta vĕlecała z pochvĕ z jĕklevim vestchnjenjim. Tĕ jō
vzāl złomoł na kolanje a ji kavałkji cesnāl jem dze-
dzecovji pod nogji. Na to skarnjō mu zbladła. Tej za-
lecała czervjono jak krev, a potim stała sĕ czornō. Za-
vrzeszczol njico, vstoł i wupodł czĕżko nazod na krza-
słō. Głova mu zvjisła na pjersĕ jak wumarlimu.

Zervelĕ sĕ vszescĕ. Przĕpodł do njego ten z żoltā
brodā i go szarpoł zdrovā rĕkā. Ale Czernjik rzekł:

—Won nje zije! Ale kuńtrakt podpjisani.—I klasnāl rĕ-
kā v stol.

A Trāba v vosamĕtanju jakjims vstec groł a groł.

Ale nen z żoltā brodā vezdrzol dzekjimi woczami na
mje. Gĕba mu sĕ vĕdłuzĕła jak wu dzenji a z woczū pri-

skale zeloni parminje. Terom se dobro! Tec to bel nen Strach z nocē ve mlinje.

Chco! se na mje porvac, ale nameslo! se i wode-mknal wokno. Tero czuc belo, jak ludze folvarkovi przē harmonjice pijjani spjevelē i se radovelē. Tak won se vechilel z wokna i do njich zavrzeszczol:

— Pon zabjiti! Bivejta ludze i chvitejta zbojce!

Zrobjilo se cecho na woborze. Ale Czernjik se vechilel z wokna i zavo!ol:

— Pjijta dalij ludze i ceszta se, bo pon vaju zije!

Z do!u wodpovjedzale mu vivate.

Tej Czernjik pozdrzol na mje, wusmjechnal se dzivnim smjechem i rzekl:

— Remus, ricerzu S!u!ca, ma se jesz bēdzema vjdzala.

Jak pijjani tak jō vēszedl na do!. Njicht mje nje zastapjil drogji. Vēdobel jem moję karę z tovarami z vozarcki i karovol, chdze mje woczē njoslē, v cemną noc. Po chvjilē jō wuczul krokji kol sebje. Bel to Traba. Cali szturk szlasma v gromadze jakas polną droga, nje rzeklšzē slova do sebje. Chdze se rozchodzelē drogji na levo i na pravo, tam ma stanēla. Chdze jisc? Traba, drapjacē se v g!ovje, rzekl:

— Zdrzē! Tim spichem na pravą rękę jidze se do mlina. Ale žodne dzesec konji mje tam dregji roz nje zacignā. Ale tu navprost calā noc nom trzeba przewandrovac, žebe za!nc do ludzkjich chat. Ale jō jem vjarē, žebe le ževo z!ad v jimjē Boskji.

Vzēlasma se tede i szla spjeszno tą droga. A belo mje dosc czēžko, bo szlo pod gorę. Zaczal tež dac vjater nom v woczē, czim vežij tim mocnji. Po pol godzenje drogji trzasl nami tak mocko, že stanēlasma na gorze,

be wodpocząc, bo dalij szło ju v doł. Wobroceł jem se za sebje. Trąba skozoł polcem na dalekji vjidě, co se v dalekjach woknach žolełē i rzekł:

— Tam ma dzisu beła. Cuž to beła za pjijateka, pjisanjē kuntraktu i spjevanjē? A ten pon, co se czorni zrobil wod tvoji kłatvě! Remus, co v cebje vjachało? Zrazu spjevoł jes godką Remusovą, ale pozdnji, jak ksądz v koscele. Koždě slovo belo rozumjec, jakbe chto jinszi przez cebje godoł. Rozum mje se mjeszō. Ten pon Czer-njik, beł won to jistnje cze tež v jeho postaceji jakji czort z pjekła? A nen ze žołątą brodą? Remus, nje beł to ten Strach ze młina? Mocko mje se zdaje. V jimjē Woj-ca i Sena...! Ta gorzołka mje se wodbjijō smołą! Beła-sma gvesno v towarzestvje jakjichs pjekjelnjikóv. Bogu czesc i chwała i Nosvjetszi Matce, žesma ztąd duszę zdrowo vėdobela!

Tak godoł Trąba, zdrząci na dalekji dvor. Ale jō vji-dzoł, jak bjoli sztołt vėszedł njedaleko wod nich vji-dóv dvorskjich. Vesoko nad njim na długjim dragu liszczała se kosa. Ale nje szedł za nami, le v stron na pola.

XX

Remus i Trąba na Glonku i tańczącô
kopjica sana.

Vjater rośl wob czas, jak žesma vandrovała dalij, jaź dał tak mocko, że nje doł nama postąpic. Szamotani przez dzekjigo kręcka, Trąba mje vrzeszczoł do wucha:

— Nji ma radě, Remus. Nje duńdzema. To Zli jadze z potępną duszą do pjekła i robji takji szor. Vjidzisz tě nen stog v polu? Tam pojma! Won naju wod tego pjekjelnigo vjatra zastavji.

Tak ma sę wobroceła v pole i v nim stogu nalazła bezpjeczni noclig.

Porene wobudzeł naju dzeń szari i komudni. Zemno beło, ale vjater popusceł. Trąba sę trzimoł wobjema rękoma za głowę i stękoł:

— Pjekjelni to tam vczora beł trunk. Mlińskji koło sę wobrocô v moji głovje. Vjidzę jak przez dokę. Nje stoi tam naprocem las? Stoji. Pojma i wugotujma so-bje co cepligo, bobes jinaczi muszoł mje vladovac na karę i vjezć jak celę na jarmark.

Pod lasem głębokji rov dzeleł pole wod lasa. V jednim molu z ti stroně pola stojoł vjelgji kopc granjiczni. Za tim kopcem v rovje beło cecho jak za zopjec-

kjem. Trąba tam zložł, be wogjiń wobskocac, jô vzał trigjelk, be szukac vodě. Kjej jem sę vroceł z vodą z mołigo błotka dobeta, Trąba ju sę grzoł przē vjesolim wognju ze suchich knepli v lese wuzbranich. Jô sodł z drugji stroně i beło nom ceplō jak v jizbje. Trąba chvjądņyszē sę jak pjes, kjej bjedę ze sebje strząsō, rzekł:

— Remus, żebe to ludze v casnich jizbach mjeszkajaci vjedzelē, jak to przyjemno grzoc sę pod lasem przē wognju, tobe zavelē svoje dachē i mjeszkivelē pod wurzmą. Njijak mje dodom anji do moji zdovani Trąbjině nje cignje. Mje sę zdaje, że jô mom noterę nich skorców, chternich tam karna vjidzisz na polu. — Bele mje mój kapuscani łeb tak mocko nje boloł!

— Vdzek tobje! — pomesłoł jem. — Pocużes pjł trunkji nich pjekjelnjików ti nocē?

Trąba moje mesle zgodł i tak povjedzoł:

— Remus! Jô vjem, co cē v głovje. Jakuż jô nji mjoł pjic, kjej mje przēroczelē a gorzołka vonjiła pjěkno jak setmē grzechów głovnich? Može też mje i ta moja gra do głově poszła, bo i ta beła pjekjelnō, jakbe mje trzimoł łęczk zli duch z pjekła.

— Tak też beło! — rzekł jem.

— Wobaji belasma wosamętani, bom cę takjigo jesz nje vjidzoł. Ale rozvoživszē so v rozumje akuratno vszetko, povjem cē: Z nami zle! Bo cuż? Pobjił jes Stracha ve mlinje, połomoł jes szablę panu, że go wod gorzu paraluż trzasnął. Żebe nje ten Czernjik, tobe ludze bēlē zaru nad nami sąd spravjilē, a Pon Bog vje, jakbesma beła z jich rąk vészła. Woboczisz, że wonji nasłā na naju szandarów i naju do sodze zamkną.

— Bog jich tam vje, co wonji zrobją! — rzekł jem do

Trąbë. — Tec jô so le spravjedlevje postąpił, a tã, Trąbo, njijak nji mosz vjinë.

— Zjédzma noprzod — rzekł na to Trąba. — Moze Pon Bog mje natchnje potim jaką meslą!

Zacząlasma jesc i pjic. Zemnjice sę rozbjegalë po mału wod cepligo chopanjô słuńca, a nom v rovje za wurzmą beló cepló i mjiło. Całé karna skorców po polach skokalë, vëcigajacë na gvolt robaczki z kurząci zemji. Stari jozc, bjedni i vëglodniali vëložł nje daleko wod naszi durë i sedzacë v rovje zdrzoł zaspanimi woczoma na naju. Trąba postrzegłszë go rzekł:

— Vejle, Remus! Nen stari jozc mô naju za svojich. Vje won, że mē jimu krzivadë nje zrobjimë. Chcołbem też bęc takjim jozcem, a nji ma v tim grzechu, bo choc to njemové stvorzenjé, to jednak trzimô przëkazanô naszi svjeti vjarë. Wob cali post won posceł i nobožnje lizoł pazurë i dlatego je tero takji bjedni. Bivszë njim, mjeszkołbem wob zemę v głëbokji jomje pod korzenjami storigo dëba i słuchałbem notë, co v korunje dëba vesoko nad zemją graje. Bele moja jozcenô na mje peska nje vëvjerała, bobem v takjim razu wucekł choc do vjilkóv.

Jakzesma sę najadła i napjiła v nim ceplim norciku pod golim njebem modrim, Trąba vestchnął i povjedzoł:

— Nji ma czego źdac! Jesma, jak ten jozc i ten zajk i te skorce na polu, zdani na wopjekę Boską jediná. Ludze za nami będą szukelë, a chto vje, cze i kjede naju przetrzimają? Pokąd tã, Remus, beł jes po vode, wułożel jem so v głovje tak: Jidą krzižovi dnje. Tej z całich Kaszub zbjerają sę ludze naszi v Koscerznje na kompaniją do Vejherova. V ponjedzołk reno wonji vëmaszerują. Dziso momë czvortk. Kjej ma sę v nje-

dzele dostanjema do Koscerzně, tej tam będze takō gromada ludztva, że chcolbem vjidzec tego szandarę, cobe naju vészukoł. Bo cuz tě mesło? Njech v karnje szarich vrobli chto naleze pravje jednigo, co zakozanigo bączka zjodł, kjej tu jeden vęzdrzi jak drugji. Tam ma zgjinjema jak zorna pjosku. Tvoję karę tě muszisz chdze v Koscerznje v pierszich chałupach mjasta wostavjic, bobe cę po nji poznelē. Bo że tě jezdes takji vesokji dzižanga, to znovu nje je tak zle. Będze tam chłopóv z nad Vdzidzkjigo jezora, z chternich tež czasem možno zrobjic dvuch. A krom tego z gochóv. Bo tam v parafijach borzestovskji, brzezińskji i konarskji rosnje doc tile dovnich vaspanóv, długjich jak dragji. Jesz dziso poznac, że jich przodkovje chodzilē v želaznich blachach i jezdzilē na vesokjich konjach. Z timi tě sę trzimej v gromadze, a žoden szandara nje poznaje, że tě ten Remus, chturen panu szablę złomoł i Stracha ržnał na mlińskji koło.

Beł jem vjarē, że rada Trąbē je dobrō. I przēboczeło mje sę v ti chvjilē, jak mje no potcevi Mjichoł i Marta na pustkovju zchovelē v sklepje wod bulev przed pomstą Golijatovą. Tak jem wodpovjedzoł Trąbje:

– Njech tak będze!

Trąba kjivoł z wukuńtańtovanjim.

– Bjedni Remusu! Cuzbes tě zrobjił beze mje na tim svjece, pełnim njedobrich ludzi, bjesóv, strachóv, czerńjikóv i szandaróv. Vjele vodē wuplinje, njim tě nabędziesz svjatovigo rozumu. Bo jak go nje nabędziesz, to přędzij abo pozdnji stracisz so kark i będze po tobje.

Tak jō sę pitoł:

– A jakjim sposobem tě, Trąbo, nabeł jes svjatovigo rozumu?

—V srodze wostri szkole. Za knopjećich lôt tak se do moji skorë dobjerele i tile mje v nji dur narobjile, ze vszeternostek dech, potrzebni mje do granjô na trąbje, dziso szedłbe mjimo, kjejbe mje Pon Bog litoscevi nje beł za darmo vëgojił, bo na krovca jô nji mjoł sposobu. Ale kjej jô dorosł, tej jô ju nje źdoł jaź mje durë porobją, le vzał i ze skrzepjicami szedł i z trąbą, chdze mje lubjile. A chdze mje nje chcele, tamem se nje morzel. I z tim mje je dobrze. Żebe nje ten svjeti stan małżeńskji, chturen mje trzimô v gromadze z moja bjałką Trąbjiną, to rzeczë cë, Remus, ze szczestlevszigo człowjeka nje belobe na Bożim svjece. Ale bodejze jedno vječne wutrapjenjé Pon Bog koźdimu człowjekovji wostavji, cobe po smjercë vjedzoł so njebo szatnac.

—Żebe le se dostac do njeba!

—Remus!—wodrzekł Trąba.—Chto mô cziszczec na zemji, czimu be se nji mjołpo smjercë do njeba dostac? Doznajesz të se tego jesz na tvoji vandrovce, kjej słuńce cę poskvarzi, a mroz cë dotnje. Mje mój duch movji, ze co mje teczi, to mje nalezeta roz njezevigo na polu, jak smjecocha bjednigo, leżącigo brzuchem do gorë i vëgasłimi slepkami patrzącigo v njebo.

Vzał Trąba i vrzuceł porę knepli v wogjiń, jaź zatrzeszczalo skrami i rozmiszłoł nad swoją dolą vanożącigo muzikańta. Tej zaczął dmuchac v wogjiń, jaź mu woczë łzami zaszłë a ku reszce vëcarł woczë, zchvjądnał se jak pjes, kjej bjedę strząsô, i povjedzoł:

—Roz vjilka wutłuką! Vrocma se do naszigo zamezlenjô. Do njedzeli muszema se chdze zatacëc. A jô vjem chdze. Do vjezora, želi będzema nogji dzirżko vëcigała, duńdzema do vjelgjich vód jezora Vdzidzkjigo. Tam wusadło kjile vjosk, pełnich rebackjigo

norodu, na jeho bjołich brzegach. Vjem na tich vodach jednę vispę, chterną zvją Glonkjem. Tam ma sę zatacema. Żevnotě jô ze vsě przēnjese: bulev, krep, a na sledza z karczmě tě mosz może porę detkóv przě sobje?

—Mom.

—Tej vszetko je v svojim porządku. Le wob drogę womijac będzema vse, bo kaduk nje spji. A może naju będą gonjic?

Vjeczorem tegoż dnja wominąvszě Vjele, zkąd daleko vjitalě cebulovatě vjeze koscoła, doszłasma do knjeji, pustkovjô, wukretigo nad wotnogą Vdzidzkjigo jezora, chdze nom delě jesc i pjic. Potim wobeszłasma lasem do Plęs. Ju naszła noc i cemno sę zrobjiło na svjece i cecho. Le z daleka czuc beło wujadanjé psów. Ma szła brzegjem, żebe nalezc jakji czołen i puscęc sę na njim po vodze ku wostrovju, na chternim Trąba nom noclig namjenjił. Nalazłasma go nareszce a v njim vjosło. Vělałasma tede z njego vodę, zapakovała mję karę i tovarě i puscelałasma sę na cemné vodě. Vjosłujacě rzekł Trąba do mje:

—Mom nodzeję v Bogu, że naju naprovadzi, chdze not. Le sedzě cecho, żebesma sę z tim czężorem na czołnje nje przekołębrovała, bo chocbesma sę retovała płivanjim, to tvój sposob całi zjadłobe jezoro. Zdrzě brace, przed šebje! Żeli rechlij njiže jô v ti cemnoscě wuzdrzisz jakji brzeg kraju, to rzeknji. Bo podług mjigo wobrachunku jadzema prosto na Vdzidzkji wostrov a ma chcema na Glonk. To tež jak nom przinǰze jakji brzeg na woczě, skraćema na pravo i vedle brzegu pobjezema, jaż won sę skuńczy. Tej le kavaluszk wotvarłigo jezora nom przinǰze przeplęnac, a Glonk jak vesokô wopoka vstanje przed nami.

Przeprawa nasza wodbeła sę jak Trąba sę spodzevoł. Po godzenje jazdë czołen nasz zaskrzepjoł na pjoskovatim brzegu. Vëskoczłasma i vëcignęła czołno na brzeg. Przed nama wodemkła sę łączka, wodgrodzonô wod brzegu pasmem zelonigo brzidu. Przeszedłszë łączkę naszłasma gruńt, chturen vesoko i przidkjim spichem szedł do gorë. A na gorze krom cemnocë vjidzec belo grebi wuzimkji vesokjich drzév lasu.

Kjej jesma doszła pokuńc łąkji, Trąba sę stanovjił i rzekł:

— Ha! Tu ma sedzema, jak ve fortecë. Chto do naju chce przinśc, muszi przez głęboką vodę. Choc cali rok v koło tu sedzec besma mogła i njicht be wo tim nje vjedzoł. Bivało, że naszich jeden, kjej mu pruskji prava dokurczelë, zatacel sę na jezorze, a kjej go z jednigo wostrovu vënekalë, na dregjim sę zchovoł. Bo żebe to nje belo tak cemno, tobos vjidzoł, że wod połnocë i wod połnjô tich wostrovóv je tu kjile.

Mje belo tero naborzij wo to, żebe położec tovarë na jakjim suchim molu i je wod vjilgocë z gorë wochronjic. Ale Trąba ju wo tim som mesłoł.

— Noprzod — rzekł — vëcignjema czołen dobrze na kraj, cobe go nom voda nje zabrała. Tvoje tovarë mogą tam v ti chvjilë jesz bezpječno lezec, jaż vëszukoma sobje leżą. Jô tu wod tile czasu nje bivoł, że po wocemku nji mogę sę wod razu rozeznac. Ale poždejma godzinkę, jaż mjesądz vińdze i sę kask rozvjidnjeje. A wob ten czas sadnjima nad kańtą lasu pod drzewami.

I szedł przede mną vesoką wurzmą przidko pod gorę.

— Le trzimej sę krotko slode mje! — rzekł — cobes nje wupodł mjedze korzinje i so jakjigo gnota nje vëdjidl.

Bo doktora tu bes na cali wokrag nje dostol. Tu ludze wod vlosnigo doktorovanjo i vlosnich lekov wumjeraja.

Za chvjilke ma se vedostala na rovine i wusadla na mechu pod vesokjimi chojnami. Letko doka plenela gorą i gladzela vode tak, ze jezoro lezalo cecho, jak stolim drzemjaci. Leno letkji plusk, jakbe chlichanje moligo dzecka, chvjilami wuderzol wo brzegji.

—Czul te, Remus — rzekl Traba — jak to z ti vode czasem na brzegu zaplacze? To sa dusze wutopjonich rebokov i prosza zijajacich wo «vjeczni wodpoczink».

Zmovjilasma «vjeczni wodpoczink» za rebackji dusze a Traba przezegnal se i godol:

—Zebe le ta doka se chcala rozinac! Bo z ludzi nom tu be njicht krzivadje nje zrobil, choce tu bel chdze zataconi. Tu po vsach mjeszkaja sami dobri ludze, gburze i rebocje, co muzike lubja barzo i mje dobrze znaja. Ale maja wonji tu vjele godk wo topjelcach i wo dzevim lovcu, chturen se taci po jezorze i po lasach vkol i v borach mjedze jezorem i Juszkami. A jo ce se przeznaję, Remus, tak jak lubje dobrich ludzi, tak bem nje choł naic na takjigo, co z njim njigde nje vjesz, jak przindziesz do szeku.

Wob ten czas pore razi voda wuderzela wo pjosk z takim letkjim szumem, jakji robji kosa, kjej je zalozi v gestim zece. Slabi vjater dmuchnal i zaszemarzel v czubkach drzew i rozerwol v kjile molach szara dokę. Tero jo ju rozeznoł na dole przed nami dosc rozlegla laczke, za laczka krze, za krzami szeroką vode, a za voda jakbe wopoke, vedvigla z jezora.

—To je Vdzidzki wostrov! — powuczel mje Traba. — Takji won dlugji i szerokji, ze dva valne gburstva na

njim stoją. Ale jak wonji chcą z krową na jarmark, tej wonji muszą ją przez wodę vjezc. Zdrzē, tam na pravą rozovi včchodzi pas nad vodą. V poł godzenje vińdze ksežec na njebye a ten vjaterk dokę rozgonji. Będzie vjidno.

I vjidnjało dosc chiže. Szerokô, czervjonô, jakbe złotô stegna kładła sę wod ksežeca na jezoro, a jak ju szerokji rąb jego včchiloł sę na podnjobju, tej jô ju rozeznol dobrze przed nami łączkę a na nji ku mojimu dzevovanju trzē kopjice sana. Trąba je wuzdrzol też, smjol sę i rzekł:

— Co to za gospodarze v tich vsach, że dadzą sanu na łące zgnjic! Muszą go mjec dosc tile, kjej wo nje nje dbadzą. Będzema so tero szukała jakjigo szalasu, jak wonji go tu lubją včstovjac, kjej wovcami potrov včposaja.

I chcoł vstac, ale sę zatrzymoł, pokozoł polcem na łączkę i rzekł:

— Cze mje le sę tak zdaje? Ale przisağlbem, Remus, że ta jedna kopjica sana sę ruchała?

Smjeszno mje sę zrobjilo, alem pitoł:

— A jakož to kopjica sę ruchała?

— Ta, z chterni nen cenkji szach v gorę jidze!

Patrzę. Ksežec rozsvjeceł ju noc, tak że vszetko vjidzec beło jak za dnja. Ale na kopjica z dražkjem stojała cecho, jak te drugji dvje.

— Vjidzisz, że sę nje ruchô — rzekł jem. Ale ledvjem to povjedzoł, tak i jô vjidzoł, że ta kopjica sę jeła zibotac razem z nim dražkjem v ną i v wovą stronę.

— Cuž na svjece! — mesloł jem sobje. Na pustkovju Zoblockkjigo czuł jem njeroz godkę wo tańcujacich przed vschodem słuńca kopjicach sana, alem na woczē takjigo cudu jesz nje vjidzoł.

Trąbje sę zrobjilo straszno. Wuchvaceł mje za rękov i movjil:

— Remus! Pojma ztąd precz, bo tu njedobrze. Jakjis Zlé nom kozalo vlezć akuratnje na Glonk, jakbe tu vjęcij wostrovóv nje belo. Poj! Tvoje tovarë jesz leżą na czołnje. Wodepchnjema sę na vodę i dalij. Poplinjema na wostrov Vdzidzkji, bleżij ludzi.

Ale jô beł czekavi doznac sę, co to za wukozka v ti kopjicë sana sedzi. Tak jem pocesoł Trąbę:

— Pocuż sę będziesz bojoł, kjej jes chrztem svjetim wochrzconi i Zlé do cebje przistąpu nji mô?

— A może mje dobrze nje wochrzciłë! — wãtpjil Trąba. — Bo to ju tak doвно, że jô so tego nje vdarzę. A chdze moji kmotrovje sedzą, tego jô nje vjem. Może też duch tego pana ze Zvadë, cos tã mu vczora szablę złomoł, v nocë zachodzi nom v drogę. Jô cã le jedno povjem: wucekejma pokji czas!

— A nacuż tã mosz swoje kanonę? — rzekł jem. — Vez i zagrej «Chto sę v wopjeke», a żeli to je Zlé, to wo no sę zaru wuspokoji.

Moje słowa trafjilë Trąbje do serca i dodałë mu ducha. Vëdobeł chiże z dreżącimi rękoma z mjeszka na plecach swoje szklącą trąbę i jał dąc. A głos jego trąbë wod razu povtorzelë drzeva i posłałë dalij na cehé vodë jezora, na wostrovë i na dalekji chatë ludzkji.

Patrzelasma tero woboje. Na kopjica z drażkjem stajała całą chvjilë cecho. Ale ledvje Trąba woprzestoł grac, verazno i pevno jeła sę kopjica po łączce czołgac ku nama, co jednak strasznje vëzdrzało.

— Nji mom tile dechu — rzekł Trąba — żebe grac dalij. Vezma, Remus, nogji za pas pokji pora.

— Sprobuj jesz roz! — rzekł jem.

Ale njim Trąba vědmuchnając zdołoł pjęrszą notę pjesnji nobožni, z kopjice doł sę czuc głos mocni:

— Tuńca!

I kopjica sę zaczęła zibotac i skakac jak v tuńcu, jaż mje mrovkji po plecach przelotivalē. Ale mój tovarzesz na głos «tuńca» rznął swoje trąbę na zemję, krzikał «Jezus Marija!» i szust! bokjem v krze, le za njim tak zaszorzelo.

Tero jô vstoł i źdoł, co sę stanje.

A kopjica czim krodzjij mje, tim veżij rosła v gorę. Ku reszce z nji sano wopadło i stojoł vesokji chłop z długą bjołą brodą, v skorznjach vesokjich, jak je reboce cē noszą i z barankovą mucą na głovje. V ręce won trzimoł długą strzelbę. Tę won przewjesel przez remję i vjelgjimi krokoma szedł ku mje. Jak naszedł na trzē krokji, stanął, vezdrzoł z wuvogą na mje i rzekł:

— Njech będze pochvaloni Jezus Christus!

— Na vjekji vjekóv. Amen — wodrzekł jem.

Ale won sę do mje nje przēbliżel. Mjoł mje gvesno za jaką wukozkę z lasa, bo moji godkji nje rozumjoł. Tak ma całą chvjilę na sebje patrzała, jaż sę njespodzevanjé doł czuc straszlevi rēk Trąbě:

— Ludze retujta, bo wutonę!

Beło to vołané z takjim strachem, że nen cuzi i jô bez nameszlenjô jęłasma sę przedzerac przez chrostē. I cuż ma wuzdrzała? Na zibji, co tam wod stronē jezora zelonimi kępoma pokretô stojała, Trąba sedzoł veżij pasa v torfje, jak tam vpodł wucekajacē i vrzeszczoł v njebogłose, jak sę doznoł, że sę nji może vēdostac. Zaru też ten z kopjice sana wodpjął pas svoji strzelbě z jednigo kuńca i mu kuńc cesnął, żebe sę wuchveceł.

— Trzimej tero, Trąbo, a ma cę vęcignjema! — wo-
łoł won do njego. Bjedni Trąba so nje doł tego dva
raze povjedzec, le trzimoł dzirżko, a ma wobaji go vęc-
cignęła na grąd. Woczapani beł bjedok torfovim bło-
tem jaż po szeję, ale jednak sę mocko ceszeł, że re-
tovoł žęcć. A ten z bjołą brodą rzekł:

— Stari Trąbo! Pocuż tē wucekosz, kjej jô cę proseł,
żebes mje zagroł do tuńca? Bo nje koźdi dzeń, choc
tē jes takji mester wod muzekji, przëdarzi cę sę wo-
rądz, żebe kopjica sana za tvoją notą tańcovała.

— Ha! To vę jesce, vaspanje! — rzekł Trąba. — To vę
bëlë ną kopjicą sana. Tero jô vjem, czimu moja kano-
na, choc jem z nji strzełoł boską notą, nji mjala do
vaju mocē!

— Cuż tē chcoł, Trąbo? Nje sedzoł jô jak mesz, po-
kąd tē groł swoję pjesnją? Ale nje vjesz tē, że zvezca-
jem kaszubskjim po pjesnji jidze skocznô nota? Po-
cużes tē wucekoł, kjej jes mjoł do tuńca grac kopjicę
sana?

— Jô le szedł woboczęc do czołna, cze go voda nje
zabrała.

— To cę vłosni strach lechą drogę doradzeł i bełbe
cę wutopjił. A przesnajesz, że kopjica sana anji cę
zjesc anji cę wutopjic be nji mogła. Ten tvój długi to-
varzesz je jinszigo ducha. Żdoł na mje jak mur, a jô
sę przëznac muszę, żem go mjoł za jaką wukozkę,
chterna mje zaszła v drogę na wukoranjé. Bo jak jem
pochvaleł Boga, to won mje jakąs cuzą godką wodpo-
vjedzoł.

— Won movji naszą godką — rzekł Trąba. — Le mō
jęzek skażoni, tak że ludze jego godkji nje rozumjeją.
Przezvjisko jego Remus, a tam na czołnje leżą jego to-

varë, chterne won ludzom przedaje: ksążkji, szkaplerze, guzikji, njitkji.

— Ha — rzekł waspon — to të jes hańdlarzem! Nje vēzdrzolbes mje na takjigo, bo cë dzirzkosc z woczū patrzy. Chłop z cebje jak stolim, a serce mosz wodvožně. Vololbem cę vjidzec żołnierzem, bo mosz vszetko, co do tego not a wurodą bes mogł vēstraszec v nocë człowjeka słabigo ducha.

I podol mje rękę moccko nją potrzásajacë. Tej rzekł:

— A të bes tež rod vjedzol, chto jô takji? Njech cë Trąba povje!

— To je waspon Mucha, pon Zoborskji, krol jezora! — rzekł Trąba. A waspon stojol woparli na svoji dlugji strzelbje vesokji, zdrzaci jastrzębjim wokjem na naju i vēzdrzol poprovdze jak krol. Rzekł:

— I vjtom vas v mojim krolestvje jako gosci! — Le të, Trąbo, jidz i vēczap sę v jezerze, bo nje przęstoji, žebes jak jakji mulni czort wobrozol moje woczë. Ruchna vēsuszisz przë wognju. A të, Remus, jidz i zapolë nę kopjicę sana na pravo. Sadnji wod nji dva łokce na zemji, a nje bój sę, że tam mokro. Vkol bo je porę łokci cvjardigo i suchigo grądu. Sedzë cecho i za mną sę nje wobzerej, kjej chcesz bęc mojim przeja-celem. Jô za chvjilę sę vroce!

Po tich słovach krol jezora dlugjimi krokoma szedł v las, a jô vzał sę i zapoleł nę kopjicę sana, jak won mje kozol i sodł jem na zemji. Noprzod bjołi dim jał strzikac ze sana, tej załiszczelë czervjoni płominje a za chvjilę duzi słup wognja buchnął pod gvjozdë i drugo krevavô stegna sę kładła na ksężecovą stegnę złotą.

Za chvjilę naszedł Trąba v koszulë, ruchna trzimjacë v rękę, a pod pochą pęk gałęzi leszczenovich.

Vjidzace to, jô scignął ze sebje vamps i mu go doł, be sę njim przëwoblekł.

— Bog cë zapłac! — rzekł Trąba. — Cepło tu kol wognja, ale na koszulë sedzec jednak be belo njobelno. Jô le chiże moje ruchna na porę gałazach do wognja przëstaję, cobe sę vësuszelë. — A chdziż sę podzoł vaspon Mucha?

— Szedł v las i nje kozoł patrzec chdze jidze!

— Tak won vjedno robji! — wodrzekł Trąba cechszim głosem i jał wustavjac leszczeniowi rusztunk przë wognju na swoje ruchna. — Ludze povjodaja, że won tu v tim wostrovje głëboko v zemji mô jistamantni pałac, pełen roźnigo bogactva. Ale njicht nje vje do njego trafjic, bo won jesz njikomu drogji nje povjedzoł. Tero won pevno tam szedł, ale jô bem njikomu nje radzeł jisc slode. Bo choc won naszym ludzom jesz njigde żodni krzividë nje zrobjił, to v ti spravje z njim ni ma żartóv.

I zchileł sę do mje Trąba, jakbe mje chcoł co do wucha povjedzec, ale sę wodmesleł, machnął ręką i rzekł:

— Njech koźdi som za svoje wuczinkji przed Panem Bogjem wodpovjodô! Ale to cë rzeke, że zle nom tu przë njim nje będze. Woboczisz, że won nom vëpravji kjezróv moltech.

Wob ten czas sano z vjierzchu sę vëpoleło, a z kopjice zaczęło mocko trzeszczec a płom mocni sę dobivac.

— Aha! — rzekł Trąba — to won tę kopjicę mô wod strzodka jałowcem zapravjoną. Woboczisz vnetk, jakji to dô wogjiń. Rebocë z nad jezora przë lovjenju zapolają jałowc i poł jezora njim mogą wobsvjecëc, kjej tego trzeba.

Po chvilě — jak Trąba povjedzoł — vėbuchnął v gore słup wognja a z njego szlě pod gvjozdě milioně skri, jakbe zemja chcała drugjich tile gvjozd zasoc na njebe.

Vtim sě dalě czuc krokji, a v krağ vjidu vėszedł nasz krol jezora z flintą v ręce i vorkjem na plecach.

— Na krolevskjim dvorze muszi bęc iluminacejô! — rzekł won, skazujaće ręką na słup vesokji wognja i troje skri, — Ale jak ten wogjiń wupadnje, tej nalezema pod węglami krolevską pjecziń, chterną sě będzema roczeła.

Tej wusodł kole nas na zemji i rzekł do Trąbë:

— Tero le mje zjim mój plecok z karku i vėpakuj na trovę. Naleziesz też v njim co dobrigo.

Trąba v mojim dlugjim vampsu sě zervoł zaru, ale noprzod sě vėvroceł, bo so nastąpił na trokji. Ko mój vamps beł mu vjele za dlugji.

Vstoł i sě smjoł.

— Njigde jô vjęcij nje vlezę v cuzi ruchna. Kjejbem tak, bronji Bože, beł zavoroł głovą v ten wogjiń i so moje snozé lica przėskvarzivszė woszkaradzeł — cuz za kłopot dlo moji bjalkji Trąbjině.

— Wo to njechbe cę nje bolala głova — wodezvoł krol jezora. — Vszescě vjedzą, że Trąbjinô wo cę tile dbô, co pjes wo pjątą nogę. I sę ji nje dzevuję, bo vanožec volisz po svjece njiž doma dzecě kolebac.

— Jakuz mje doma dzecě kolebac, kjej mje Pon Bog zodnich nje wuziczeł?

— Bo Pon Bog vje, žebes jich dejadej nje vėchovoł. Krom tego, provdę rzekłszė, tvojigo mesterstva v granju be po tobje też v spodku nje vzełě, bo jak ze svoją bjalką nje žijesz, to wona z jinszimi psě posô.

Vestchnął Trąba i rzekł:

– Vjedno jô movjił: jakji biczk takji biczk, bele celátko beło! Ale celátko jak nji ma tak nji ma!

Wob czas tego podkorbjanjô Trąba zjął vasponovji torbę z pleci, vëdobcł z nji chleba bochenk, masła gleń, trzë butelkji pjiva, kjile sztuk suszonich na roznach rib, a ku reszce krotką i pëkatą butelkę. Vszetko won powukłodoł na trovje, ale butelkę zatrziმოł v ręce, przezeroł przez nią pod wogjiń i povjedzoł:

– Provdzevô gduńszczonka z lososem i plivajácim złotem! Njech Bog dô dobri hańdel Gduńszczanom, pokąd takji dobri trunk fabrikują, a zdrovje timu, co naju njim czestuje!

Jak przepjilë do mje, tej jô podzëkovoł i wodmovjił. Vaspon na to povjedzoł:

– Kjej tak, to sę napji przënomnji pjiva koscerskjigo ze Żindovi brovarnji. Lepszigo v samim Gduńsku nje vëpjijesz. Godka njese, że jeden z Kaszubóv naszich zanjosł sądk tego pjiva przed krotko dvuma tësącami lôt Panu Jezuskovji do stanji, jak sę wurodzeł v Bettlejem. Svjëti Jozef ten trunk pochvaleł i poczestovoł njim Trzech Kroli... Do gorzolkji i pjiva przegrezema tich rib i chleba. A jak ten wogjiń wopadnje, tej z pod kaminji vëdobëdzema połc sorena. I to, żebesta nje godoła po svjece, że krol jezora vaju bjedno wugosceł.

Tak ma tede tam zajodała i zapjijała, jaż wogjiń począł gasnąc. Ale żevi vëgle dovalë tile cepła, że sę sedzało jak v wogrzani jizbje. Na wokrag dichalë vjelgji vodë a czuc beło vonją tego woddechu za secami, za rebami i jezorovą trovą.

Jak wogjiń vëgasł, bjesadovałasma przë kszëzecovim vjidze. Ale vëgle na wognjisku sę zolełë i grzałë. Va-

spon so zapoleł krotką fefkę, położył na kolana przed sobą strzelbę, chterną znadz njigde z rėku nje vėpuscel i zaczął movjic:

– Dobrze tu na tim wostrovje ve strzodku dużich vód, a nad głovą posova njeba z milionami gvjôzd i dużim vjidem mjesądzovim. Pon Bog buduje vjėkszi i spanjalszi pałace, njiže mestrovje v Gduńsku. Jô sę czuję v tim pałacu provdzevim krolem. – Dobrze dlo vaju, žesta mje naszła dziso. A vėbocza nę komedią z kopicą sana. Dzis to beł żort. Ale vjerzta mje: Ta sztuka jô so njeroz retovoł svobodę a moze i žęcé, kjej ne keši psė pruskji wobławę na mje robjilė... Tė na mje patrzisz, Remus, pitajacim wokjem. Muszoł tē rosc na barzo zapadłim pustkovju, kjej tē nje czuł jesz wo krolu jezora. Trąba mje lepji znaje. Wuvozej: Jô jezdem krolem jezora i mom vojnę z krolem pruskjim. Won mô ludzi i vojska dosc tile, a jô le jezdem som jeden z moją vjerną strzelbą. Ale won jesz na mje nje dobeł. Z mojigo gnjozda na Zoborach, tam chdze z vesokjigo brzegu moja chata zdrzi na vjelgji vodė, ztądka wonji mje vėnekalė. Tam deszcz leje i slonuszko Bożė svjeci z gorė przeką rozervanich dachóv, a pod dachem gospodarzi moja bjałka z corką i senem. Jich dobetk jedna krova i jedna szkapa na tich dużich gruntach. Bo kjejbe dachė napravjilė i dobetku sę dochovelė, tobe jim to zajał krol pruskji za te vszetkji sztrofė, jakji jego sądė na mje nałozelė.

Zemja moja rodzi wostė i wosocz, bo jô, ji pon, tace sę na vojnje i nji mogę sę pluga jąc... Dobrze i cepło dziso przė tim wognju, ale jidą długji tidzenje, chdze jô so go wobs kacęc nji mogę, bobe mje zdradzeł. Dzis i jutro vszetkji lesni sedzą v Chojnjicach

na jakjims swojskjm vjecu, chdze zнову jaką novą krzivadę ludzką wobmeslą. A z tich, co tu wostelě, szandaróv, njicht v pojedinkę sę na mje nje wodvoži, bo srodze mje sę boją. Dlotego momě dzis bezpjek i możemě wogjiń polěc.

Ale povjedztaž, co vaju dvuch sprovadzeło jaž tu na Vdzidzką Pustą? Cze va może tež co przeskurzela procem pruskjim zakonom?

— Cuž ma mjala przeskurzec? — wodrzekł Trąba. Ko mojim rzemjeslem je rozvjeseleńe serc ludzkjich, a Remus njedovno sę vėklul na pustkovju jak pilatko ze skarupě. Ale ma nocovala na Zvadze ve mlinje, a tam Remus nocnigo Stracha zviczežel i gorą koła mlińskjigo na doł v rzekę cesnał. Tej bełasma na litkupje v Zvadze, a tam won panu storą szablę złomoł, wo co ten sę tak zajisceł, że go paraluž ruszeł i chto vje cze žije.

Vaspon vezdrzoł z wuvogą na mje i rzekł:

— Zvadzkji pon nje žije! Złě novjině lecą pporunovą chizosćą. Ludze z Lipě wo jego smjercě dzivną godkę wopovjodalě. Movjilě, že Czernjik zaprosel do muzekji Trąbę v gromadze ze samim Luceprem v postaceji vjelgjigo jak vježo chłopa. A jak pon Zvadzkji podpjisol kuntrakt, tej przėskoczel Złi Duch, skrecol mu kark z tvarzą na plece, vėvlekl z njego jesz cepłą duszę i z nją kominem nekoł do pjekła. A zrobil lecacě nad zemją takji vjater, že rebocě nji moglě łovjic przeszli nocě.

Ale Trąba jał mu wopovjadac, jak to belo poprovdze. A jak skuńczel, tej sedzałasma cali szturk cecho. Ku reszce rzekł krol jezora:

— Njech mu tam Pon Bog na sądze svojim vėboczi!

Wod knopjećich lôt won gardzeł swojimi. Sena i corkji doł věchovivac v Berlinje. Tam wone wodveklě wod mově i wobeczajóv wojcóv svojich.

To ma Zoborskji na Zoborach są jinszigo ducha! Ma zachovala spusceznę po wojcach i z vrogami nje szła v konszachtě. A wod naszich prav nje wustąpiłasma anji kroku. Bo tež nasza – Zoborskjich – rozga wod stolimóv pochodzi. A chto ze stolimóv rodu, ten gvołtovji nje wustąpji, choba wuspji go sama smjerc...

Tej věcignął rękę ku polarni gvjozdze i povjodoł:

– Tam z dalekjich stron, chdze mjeszkô Noc, takô godka jidze v naszym rodze. – Przěszedł za dovnich czasóv stolim i zaczął mjeszkac na tim wostrovje. Jednigo rena z vesokjigo brzegu zoborskjigo szło dzevczę do jezora bjeliznę prac. Pjěkné beło jak jutrnjô, woczě zdrzałě jak gvjozdě a smjeg nje je takji bjołi jak ji jkarnje bełě. Stolimovji zapoleło sę serce i vzął i kriamko vēbudovoł głęboko ve vņętrznoscach tego wostrovu zomk peszni i v njim nagromadzeł vszelkjigo bogactva. Tej przejachoł czolnem i sę zatacel ve vjelgich jałovcach zoborskjigo brzegu. A jak naszło dzevczę, tej vzął je ze sobą i beło jego bjałką... Wod nigo stolima ma sę takjimi dużimi chłopami rodzilě, że pobrzeźnjicě jezora nom delě przewjisko Mucha. To przewjisko przeszo v nasze dokumańtě. Ale Muchovje sę njigde krzivdzęc nje pozvolilě. Za dovnich czasóv bronjilasma naszich prav przed mnjichami wolvskjimi, chterni nom zakozivelě rebjivę na Gołuńskjim jezerze, chterno stari ludze nazevelě Lelekovnjicą. Tej mjałasma przezpravě z Krzižokami, chterni Zoborě nasze na vesokjim brzegu przezevelě «varnim gnjozdem». Za polskjich czasóv nom folgovelě, że to

mě rícerzami i szlachtą. Ale jak naszlě Prusocě, tej ti naju scesnělě jak wobrěczą. Mądri to norod. Porachovelě chojki v lese, dzekjigo zvjerza, zajka v polu, porachovelě ribkji v jezerze i nąže nom bronjic i wudzelac i chojeczkji z lasa i sorena i zajka z pola i rebě z jezora. Mje sě poprovdze tak zdaje, że wonji tam, chdze smjertelni człowjek mō duszę, zchovelě v pjersach taką maszinę, co potrafji vszetko wobrachovac. Može wonji tą masziną navetk gvjoddě na njebye porachują. Ale jō jem ti wudbě, że ta maszina jich tež roz woszukō i tej wonji sě mocko przerachują. Do ti chwjile jō z njimi vojovac będę, a kjej mje smjerc zabjerze, vojovoł będze mój sin. A jō mom vjarę, że mě przetrzímomě, jak to naju mądrō godka movji, że «naszi bjedě mdze dlužij, njiže jich państva».

Słuchałasma z vjelgą wuvogą godkji krola jezora bo mądrze barzo p rzemovjil. Za całę chwjilę wodezvo sě mój tovarzesz Trąba:

— To sě vje! Nje tak rechło zaspjevają nom Kaszubom na Pusti Nocě. Nodzeja v Bogu, że za tę sprawę ve Zvadze jich wobłava naju z Remusem nje złapji. Povjem vom, vaspanje, że ma sě na tę jintanceją zabjeroma z kompanjiją do Vejherova.

— A jō pudę z vami — rzekł krol jezora.

Trąba pozdrzoł na njego i nje dovjerzoł.

— A jak vaspana wuchvecą?

— Jō pudę z vami v gromadze do tego svjětigo mjescō, bo mom vozną k'temu prziczinę! — wodrzekł krol jezora nje zvożajacě na słowa Trąbě.

— A do sobotě zatrzymom vas v goscenje. Legnjita v tim tu molu! Deszczu nje będze. A latko kanęło rechlij, njiž v jinszé lata.

I vĕcignął sę krol jezora przĕ naju na zemji.

Ale jô długo nje zamknął wocz, lem patrzĕł v njebo, kjej ju mjesadz zeszedł i gvjzodĕ mrugałĕ na drzemjącą zemjĕ i na dichającĕ długjim dechem vodĕ. Czujĕm na brzegu cechĕ chlichanjĕ rebockjich dusz, ale dalij z jezora szło ku mje letkji granjĕ vodĕ, jak zużanjĕ matkji nad dzecka kolebką. Chdzes z daleka sę chdzeroz wodęzwało szczekanjĕ psa na woborze. Tej mje przĕszło do głovĕ, jak barzo ten krol jezora mje przĕboczol njeboszczika pana Jozva na Lipińskjich Pustkach. Vaspon be gvesno szedł na vĕbavjenjĕ zaklĕtigo zomku. Ale jakuż jô do njego przemovjĕ z moją skazoną godką?

Ku reszce mje sę tak zdovało, jakbem leżol na dużim wokręce, bjeżaćim mjedze njebem i zemją bjejjem rovnim i cechim. Tej moja pamjĕc zgasła i jem wusnął.

XXI

Remus i Trąba v gromadze z krolem jezora wudbają sobje jisc z kompaniją do Vejherova. Wo muzikańtach i wobraznjikach koscerskjich.

Trąba smjoł sę na całé gardło, kjej v sobotę przed nami stanął, njibe to krol jezora ale v jakji postaceji! Skrzevjoné mjoł v pałak plece, zgjeté pravé kolano i grebo łatami wobvjazané, a pod pochą na podpore grubé i dużé szczudło. Na głovje mjoł mucę wobdzartą jakbe ją gapě belě mjalé v roboce, a szeję wobvjazaną grebą chustką, pod chterną sę wutopjiła, jakbe ji nje beło, długó bjołó broda. Przez plece zvjeszała mu sę torba jak ją džadě noszą po wodpustach.

— Cuż na svjece! — dzevovoł sę Trąba. — Żebem nje vjedzoł, że to vaspon, przesąglbem, że to dżod Klinkosz ze Zamjartigo, co po wodpustach spjevô. Żeli ne kęsi psě poznają krola jezora przez te džadovskji ruchna, to będą mądrzejszi, njize Mack Tuszkovskji, chturen sę slepi wurodzeł, ale jak przezdrzoł, tej vjidzoł przez dębovi del.

Sadłasma v czołno. Trąba i jô ma vjosłovała, a vaspon trzecim vjosłem trzimoł drogę. Długji szczudło won położył kole sebje, a jô vjidzoł, że wono wod kuńca je barzo grubé i czężkji. Jak jem sę pozdnji

doznoł, zchovanô v njim bela strzelba, z chterną won sę njigde nje rozchodzeł.

Po drodze przez duzi las Vdzidzkji i pjoskji kole Juszk i Rotębarku naszłasma, jidącë trzeji v gromadze, vszędze ludzi, co sę spjeszilë do Koscerznë. Ve dva vjidë doszłasma stegnami za lase, co wod ti stronë podchodzą jaż pod Koscerznë. Kjej jesma wuzdrzała vesoko nad mjastem vjezą koscoła, tej vaspon sę stanovjil i rzekł:

— Tero ma sę rozińdzema, a v mjesce nje będzema sę znała. Të Remus, wostavji svoje karę wob noc wu gbura Stankovskjigo pod lasem. Jak povjesz, że cę Much przëselô, to i na noc cebje wotrzymają. A të, Trąbo, svojim zvezajem pudzesz do muzikańtów, bo cebje jim not na kompaniją. Ale jô vjem, chdze jô wostanę...

...Jakuż jô cę wopjiszę moją wubogą godką, pjeł-grzimko do Vejherova? Muszołbem bęc malorzem, żebe vëmalovac to modré njebo i cepli vjid słonuszka na zelonich polach i bjołich drogach! I te krose cho-
ragvj, kjej vjitalë nas procesije v parafijach nad našą drogą do svjëtigo mjescô! Muszołbem wumjec vëmalovac v wobrazu te vesokji Bożë mękji, co rozkrzi-
żovalë remjona litoscevje na granjicach i rozestajnich drogach, a vkrąg njich gromodkji klëczącich ludzi i svjëtą mgłę pocerzi! I te bjołë figurë, pokretë vjonkami z bestrich malbronków i zelonigo borovjiczô! Muszołbem bęc na worganach mestrem nad mestrami, kjejbem choł vëgrac tę cągłą notę Boskji chvalë, chterna brzemeje z vojska tego ludu ve dnje do modrigo njeba a kolebje go na słomjanni leżë v nocë — i ten marsz kalvarijskji, jakjim brzemeje vjelgji Mjirachov-

skji las! Ale anji krose anji muzekji be nje stało, kjej-
bem choł dac vëwobraženjé tego, czegom doznał na
kalvarijskich gorach z jich kaplicami, chternich strze-
gą jak starže vesokji jak vježe bukji wod długich
set lôt. Vszescë wonji sę tam zeszlë z naszigo kraju
kaszubskjigo. I rebocë z mjedzemorzô helskjigo, z pod
Svorzeva i Pucka, i ti, co na Woksevskji Kępje na
pszenjicznych grun̄tach sedzą, i ti duzi chłopë z Wolivë,
chterni strzegą grobów ksążąt kaszubskjich, i ti, co na
Karvijskjich Błotach letkji svoje checze postavilë, i ti,
co na Żornovjiznje przëlglë do vjelgjigo jezora, i ti, co
na njemjeckji Pomorsce żyją strzod jinnovjerców, i ti,
co sę tacą po lasach Mjirachovskjich, i ti z Czestich
Pól, i ti z brzegów Redunji ku Gduńskovji, i ti z Kaszub-
skji Szvajcariji i Redunji zdrojów, i ti ze zemji koscer-
skji, zoborskji i z grun̄tów pjoskovatic szlacheckjich
Gochów. Vjele przëvandrov z cuzich stron ževji zemja
kaszubskô, a jak jem sę doznał, ževji jich lepji njiž
vłosnich svojich senów. Ale ti, co sę tam zchodzą
do Vejherova, to bëlë ti provdzevi Kaszubji, nasz no-
rod, krev nasza. Pod svojimi chorągvyjami, slode wo-
brazu Matkji Boskji, szlë wonji tam długo drogą na
Kalvarijske. Koždi z nich vlokl svój mjeszk pełen bjeđë
i kłopotu po nich przidkjich krzižovich drogach, jaž
go cesnał na zemję przed svjetim krzižem i szedł do
dom letkji i bez czëžoru. Alem jednigo znał, co svo-
jigo czëžoru tam nje wostavil, le go vlokl ze sobą na-
zod na Vdzidzką Pustą...

V njedzele po naboženstvje jô sę zatacel za mjastem.
Ale jak vjeczor kanał, tej jô szedł smjało na mjasto,
bom tež i rod bełbem sę potkoł z Trąbą, do chterni-

gom wob ten krotkji czas przëvekł barzo. Kjej jem stanął na renku, raptem, jak ze zemji vërosłi, kanał przede mną Czernjik, ten ze Zvadë.

— Dobri vjeczor, Remus! — rzekł won. — Ricerzu słuńca! Jô cę lubję, bo z cebje dzirzkji chłop. Dłotego cë dom dobrą radę: Za to, cos tã nabrojil ve mlinje i ve dvorze, chcą cę vsadzëc do sodze. Wuvozej, że dziso panem na Zvadze je Njemc, a ti mają po dzis dzeń gorę. Pokąd tã będziesz vanożel po svjece, gotovi cę vëchnąc do durë wod razu, zdajacë sobje worądz, że nji mosz — jak to movji pravo — staligo mjescó przëbivanjô. Dłotego nje leżë jim na woczë. A jak będziesz v Lipnje wu svojigo szkolnigo, tej wonji cë le termin przëslac mogą. Ten njech szkolni przëśle do mje, a jô cę wochronję... A tej rzeczę krolovji jezora, żebe lepij zchovoł svój worzłovi nos i tak nje liszczoł slepjami, bo to nje słuchô džadovji. Za to zastrzelenjé lesnigo jô mu virok letkji — pjęc lôt sodze — vëszczekoł. Ale kjej nje chce jich wodsedzec, tej njech sę chronji!

To rzekłszë, won znjiknął v cemni wulicdze, njim jô zdołoł gëbę zamknąc z podzevjenjô. Zkąd ten pjekjel-njik vjedzoł, że krol jezora je v mjesce? Szedł jem jesz-cze v meslach dalij, jak z vjelgjigo voza, wobladovani-go pudłami, z gorë czëżkji pudło zlecało, trzasło mje kańta v remjé, przedzarło vamps i wupadło mje na nogę.

Srodze mje zabolalo, jaż nji mogł jem chvjilë na nogę przëstapjic, ale dżëkovoł jem mojimu Anjołovji Strožovji, bom wuvožoł sobje:

— Ležołbes trupem, Remus, kjejbe cë to pudło beło na głovę spadło.

Tej szedł jem dalij, jaż mje zatrzymało vjesołe tovarzestvo.

Szedł Trąba, pod każdą pochę mjoł jednigo muzikańta. Slode jich szło jesz troje a rozprovjelë głośno jak na jarmarku. Jeden strzod njich sztoperczel v gorę nad drugjimi jak bob z marchvji i trzimoł przë gëbje klarnetë, na chterni won płaczlevje pjiszczoł. A Trąba spjevoł:

Spadło pudło z vesokoscë — narobjiło vjele złoscë. Wu mojigo drucha — wukjidło poł wucha. — Ha, Remus ceszë së, że łeb cali, bom vjidzoł jak ten grzemosz z gorë na cë lecoł. Bogu chwała, że le vamps skażoni. Z czego be kravce żëlë? — Vjidzisz, tu poł tuzena muzikańtów, chterni będą na chwałë Boską do Vejherova grac, a dziso së vjeselã, że takjigo honoru dostapjilë, a na przid do tego pjęc talarów. A ten długji, jak litanijô do vszetkjich Svjetich, to je naju kapelmester.

Kapelmester vëjął klarnetë z gëbë. Tej jô vjidzoł, że jimu z koždigo nortu gëbë szlë po jedni brozdze na doł, tak że to vëzdrzało, jakbe won vjedno płakoł. Vezdrzoł won łagodnimi woczoma na Trąbę i rzekł:

— Trąbo! Të rãgosz ze svjetich rzeczi. A jô cë mo-vje, że na nim vozu je tich pudeł vjęcij, a Anjoł Stroz nje podnjese rëkji, kjej cë Purk jedno na łeb strãci.

— Podnjese! — wodezvoł Trąba — bo chtuż be groł marsza v Mjirachovskjim lese? Kamrot Veber le wumje mruzcac na svojim kontrabasu a tvoja klarneta ledvje dosignje wuszu skoczків v rovje przëdrogovim. Ale jô vëcignë notë ponad novezszi chojeczkji do Tronu Njebjeskjigo, jaż Matka Boskô i vszescë Svjeti chvalëc będą i së ceszëc z bjednigo Trąbë.

— Płakac będą, że takji njezbednjik nolezi do potce-vigo kuńsztu muzikańtów.

Ale kamrot Veber jim przervoł zvadë. Jak szklãcô

zmija żółtô wobvjijała mu dużô trąba basovô kark, plece i szeję. A won przëtchnął munsztuk do brodati gębë i jał ɔac nogrebszim basem, tak że anji Trąba anji Klarneta svojigo ɔłosu czuc nji mogli. Tej dlugji-mi krokoma vēsadzeł sę na przodk vszetkjich i maszerovôł przez renk a drudze za njim. Mje tak wobstąpjiłë, że m nji mogli sę vēdostac i muszoł jisc z njimi v gromadze.

Przed szankovnją v norce renku stanovjilë sę. Kamrot Veber woprzestoł ɔac, a Trąba vēstąpjił i tak povjedzoł:

— Kamroce! Tu je pjerszô stacejô. Przeczetejta wuvożno nadpis i przewjisko Neumana a doznajeta sę, że to nochvalnjejszô karczma na całą zemję koscerską. Przë ti staceji będzemë rozvażac, cze napjic sę jin-gveru, cze gorzkjigo, cze też szuremeju?

Klarneta podnjosł woczë do njeba, a gębje svoji doł szołł podkvojkji i pjiszczoł:

— Trąbo! Të zos ragosz ze svjëtich rzeczi. Kjej tã na gorach kalvarijskjich karku nje strącisiz, tej tã dejadej po smjercë smażeł sę będziesz v smole.

— Żebem beł takji dlugji jak tã, kapelmestru nasz — rzekł Trąba — to bem sę pjekła nje bojoł. Bo choche slodk mje sę smerleł v pjekjelni smole, głovą bem wozberôł cuda njebjeskji.

Klarneta sę na to przeżegnoł z miną płaczlevą i pjerszi veszedł do szankovnji.

Beła tam dużô jizba. Z nji sę vēchodzelo do mjejszich jizdebk, v chternich przesodivelë bogatszi mjeszczanje. Ale v ti duzi jizbje beło vjeselnji. Tam v tã njedzełę sedzałë pod jedną scaną przëczupnjatë bja-kji starë i młodë, chterne chcałë do rena sę przedrze-

mac. Pod drugą scaną sedzele džadovje, a kjej jem vezdrzoł wovožno na njich, kogużem poznoł? — Krola jezora! Ale won le blesnął do mje woczoma i dalij wodmovjoł korunkę. Gvesno nje chcoł sę dac poznac. Muzikańce sedle przē stole, a mjedze njimi perorovoł Trąba. Ale nje długo a do njich zazdrzoł młodi człowjek po mjesku wobleczeni, ręce vēcignął na przēvjitanjé i vołoł:

— Całe trąbjicelstvo v gromadze! Wo, va dudarze, skrzepkarze, basovnjicē, klarncarze, flecarze! Ju jô vjidzē co będze! Vasze pjęc talaróv va dziso przēpjijeta wu Neumana, a na kompanjiji vama będą z głodu flakji grałē.

— Będze vjększô kapela, panje Stachu! — zavołoł Trąba. — Ale vasze wosmē talaróv gvesno ju szlē tą drogą, a chtuż będze dvjigoł wobroz Nosvjętszi Pannē v proceseji, kjej va będzeta womglaki leżała v rovje?

— Njick nama nje będze, bo Franck Magnus mô pełnē kobjołkę kjełbas na drogę.

— Chto chce co wod Francka? — wodezvoł sę nje-vjelgji ale przēsadli mjeskji chłopok i przēlecoł z mołi jizdebkji.

— Muzikańcē! — vołoł do njego Stach — przepjilē svoje talare, a tero chcą, żebes jich przeževjil ze svoji kobjołkji. Ale nje rob tego, bo som Klarneta je beczką beze dna!

Za Franckjem i Stachem tero vpadło jesz dvuch. Jeden czorno wobleczeni, jak duchovnô wosoba, a dre-gji v njobelnich ruchnach duzi i mocni z długim nose-m, pokuć chternigo vjisała szklącô stenka. Trąba sę przēsunał i povjodoł mje v wucho:

— Ten ze stenką pod nose-m, to Leon, brat Stacha.

Wuvožej: Le sinovje mjeszczańskji maja pravo njese-
njô wobrazu Matkji Boskji v proceseji. Ale po proce-
ceji woddaja wonji wobroz chłopom najetim, chterni
go na pasach noszą. Tich ni wobraznjicë muszą sami
wopłocac. Na to wonji dostaną wosmë talarów. Ale
Stach chcącë wopchnac detka vzał do njesenjô wob dro-
gę svojigo brata za darmo, le mu wobjecoł dac tile
jesc, jak le będze chcoł. Ale jô nje vjerzë, żebe won
słowa dotrzimoł, bo povjodaja, że Leon ze stenką mo-
že na jeden moltech caligo gąsora som zjesc. Tego
czorno wobleczonigo zovją Klerikjem, choc won njim
njigde nje beł, a tero przedovô botë v lodze svojigo
wojca, chturen je mestrem szevjeckjim i jednim z no-
bogatszich mjeszczanów. Z jego botami mogłbes przë-
woblëc nogji cali vsë Lipna i vszetkjich lipińskjich
pustkovji. Za svoje detkji chcoł won sena dac na kse-
dza, ale go przed wukuńczenjim szkołë z Pelplina vë-
nekalë. Ko won jednak vjęcij nowukji v głovje mō,
njiž ti drudzë.

Tak mje tich senów mjeszczańskjich wopjisivoł Trą-
ba. Ale wonji sę tero zasedlë z muzikańtami do stołu,
le Leon ze stenką som v norciku przë džadach wostoł
i sę przëzeroł z daleka, co chvjilë wocerajacë swoje
stenkę, choc to beło nadarmo, bo vjedno z nova wo-
na sę zaszkleła.

– Le nje rocztá Remusa! – rzekł Trąba, kjej na stole
kanëłë kjeliszki i butelka – bo won nje pijje.

– Tim vjęcij będze dlo naju – rzekł Stach. Ale Kle-
rik vezdrzoł na mje i rzekł:

– Abstinencia est mater sapientiae! Co znaczy: Żło-
pji wodę a będziesz mjoł wolej v głovje.

Ale som vzał i vëtrąbjil kjeliszek duzi.

Franck ale se gorzel, ze jeho kolega godol po lacerne jak ksadz. Tak z njego zacal ragac:

— Vejtale! Klerik juz se wupil, bo wudov, ze wumje po lacerne gadac.

— Zebe tu bel nasz worganjista, chturen se na lacerne znaje — rzekl Stach — to be won gebē nje wodemknal.

— Rudis indigestaque moles! — rzekl Klerik. — Co znaczi: Va kōnskji lbē! Zebesta va polovē ti fercovkji bela dostovala, co jō v Pelplinje wod ksędza Ziga, to besta przēnomnji vjedzala jakā vortosc mō nowuka!

— Won cē gvesno tā nowukā bjl v nen mol, wo chternim njobelno gadac — rzekl Stach. — Ale wuvozej som: ztadka jaz do glavē, to je dlugō droga.

— A wob drogę wona zabladzela v takji mol, chdze wo nji som Klerik nje vje!

— Odi profanum vulgus et arceo! Co znaczi: Z glupim na rekji a won zabē chvitō! — rzekl Klerik, zakrel so wuszē rēkoma, sparl lokce na stole i jal vzerac v svōj kjeliszak jak bocon. Ale krom tego nje wopuscel zodni woradzē do vepjicō, kjej na njego przēsła kolej. Tak wonji sobje tam podkorbjelē i vēmiszlelē, jaz butelka stojala proznō. Tej zažadelē novā. Ale kanal som karczmorz i rzekl:

— Panovje i muzikañcē! Jutro reno vama jisc na wod-pust. Zdrētale, jak tam pod scanā pocerz movjā. Vasze vjesolosce z jich noboznosca tak se zgodzaja, jak djobel ze svjēconā vodā. Jesz be naju ksadz proboszcz z kozalnjice vėvolol!

— To znaczi — rzekl Trāba — ze zdroj poceszenjō vēscl i ze suchimi gardlami spjevac nolezi gorzkji zole.

— Trābo, tē znovu ragosz ze svjetich rzeczi — zapji-

szczała Klarneta płaczlewą gębą. — Boję się karę Boskji, zem cebje najął do kapele.

— Żebes le nji mjoł vjększigo grzechu! — wodrzekł Trąba — to bes szedł jak svjeca do njeba.

Ale wonji krom tego wusłuchelë mądrich słów karczmarza i się porajilë. A jô, com dejadej nji mjoł v szankovnji njic do szukanjô, wobroceł jem się jesz roz do krola jezora, chturen v dżadovskjim wobleczeniu v nor ciku sedzoł. — Trąba na njego nje wuvozoł — i doł jem mu woczoma vjédzą, żebem chcoł jimu co rzec. Tak won żdoł, jaż ti drudzë vińdą, vstoł, vzał mje pod poche i vëprovadzeł przez jinsze dvjerze. Jak ma bëlë na wulicë, tej won się pitoł:

— Żeli mosz do mje jakji słowo, to pudę kavałk z tobą.

— Mom! — rzekł jem.

Tak won szedł ze mną, a jô mu povjodoł:

— Czernjik dziso na renku do mje movjił: Rzeczë krolovji jezora, żebe lepij zchovoł svój worzłovi nos i tak nje kiszcoł slepjami, bo to nje słuchô dżadovji.

Vaspon przez chvjilę szedł jak njemi wokoma mje, tej povjedzoł:

— Tës go napotkoł. Rzeczë mje, jakji njeszczescé cebje potim naszło?

Dzevovało mje takji pitanjé vaspána, chturen na moje wudbę bełbe lepij mesłoł wo svojim bezpjeku. Alem v ti chvjilë so przëboczeł no pudło z voza, chterno mje małovjele nje zabjiło.

— Jô vjidzę — rzekł vaspon — że i cebje co napotkało. Vjidzisz, co to za dzivni człovjek nen Czernjik. Meszłë czasem, że v njim jakjis Złé sedzi. Po spravjedlivoscë jô mu vjinjen podzëkę, bo jesz dziso nje rozumjem,

jakjim sposobem won takji letkji virok na mje vész-
czekoł. Ale jak go vjidzē, to jakbe Zli Duch mje na
woczē kanał. Mje, com sē le Pana Boga na njebje i nji-
czego vjęcij nje bojoł, straszno sē robji, kjej go vjidzē.
Koźdi roz, kjej jem go vjidzoł, njeszczescē na mje źdało.
Po drugji stronje jezora mój szvagjer, jesz za lepszych
czasów, robjił testamańt. Czernjik go pjisoł. Jô beł svjod-
kjem. V nazodni drodze bez vszelkji prziczinē wur-
vała sē deska v czołnje, tak zem le z bjedą sē retovoł.
Jinszą razą na Glonku... Ale povjem cē to może poz-
dnji... Dziso rzekę cē le tile: Tu v tich kamjenjicach
v renku i v dalszych chatach na skraju mjasta vjele
ludzi spji njespokojno, chternim częži i chterni chca
vėzbēc svój częžor pod krzižem na kalvariji. Kjile set
jich pevno. Drugjich tile zrzessi sē z nami wob drogę
a na samich kalvarijach bracô z przēmorskjich para-
fiji ve vjękshi jesz leczbje nadińdą. Ale meszlę, że źo-
den z njich vszeskjich takjigo częžoru nje vleczce jak
jô Mucha Zoborskji, zvani krolem jezora. A kjej meszlę
v ti chvjilē wo mojim njeszczescu, tej vjidzē czorné
woczē, czorną brodę i bjołi zębē Czernjika na woczē...
Bog cē zapłac za tvoję wostrzege. Czernjik som nje
zdradzi, bo won som, cze Zli Duch na jego służbje jin-
szimi jidą drogami.

Scesnał mje rękę, wobroceł sē i szedł.

XXII

Remus wuszedłszë wobjeżë szandarów, jidze z kompaniją przez Mjirachovskji las i vjidzi vojsko duchów.

Reno pełné słuńce vjidzało noboźni lud pod figurą Svjätigo Jana Njepomuka. Stoji wona tam pokańc mja-sta, chdze sę trzë drogji rozchodzą: Do Vjeprznjice i na vjelgji kamiń przë Wovsnjicach, do mjasta i do Skorzeva. Vestrozod zelonic lip stoji pomnjik nigo svjätigo ksędza, chturen voloł smjerc njiż zdradzëc tajemnjicę spovjedzë. Tam sę po roz wostatni wod-dzëkovują ludze wod ludzi, chorągvyje wod chorągvyi, wobraze wod wobrazów, njim sę puszczi mjedze zelone pola kompanijô. Wob tę wuroczestosc wobroz Matkji Boskji njeslë szterzeji wobraznjicë, ale anji Stacha, anji Francka, anji Klerika nje bełbem poznoł po vczoraszim vjidzenju v karczmje, kjejbem nje beł vjedzoł, że to wonji. Tak wonji vëzdrzelë potcevi i stateczni.

V stronë Skorzeva provadzi droga na Stëzece wobje, Boruceno, Mjehuceno, Vigodę i Strzecz. Roz leno do roku zaludnji wona sę przë worëdzë kompaniji jak sę zaludnjiła v nen dzeń. Za mjastem wobleklë wobroz Matkji Boskji v bjołą płachtę, a dvaji mocni chłopë vzelë go na pase i njeslë daleko przode. Jakbe szła Mat-

ka Boskô, błogosławjącô pola przed nobożnim ludem, tak to wudowało. Ale strzode samigo ludu podnjosił stari chłop z bjołą brodą vesoko krziż, a jak go podnjosił, zaspjevalo to zrzeszenjé ludzi. Noprzod tęgji głose męzkji, a jim wodpowjedzoł mjętkji spjev bjalk. Skovronkji z pola po wobu stronach drogji poszlé v gorę pod njebo i vtorzelé spjevem. Slode kompanjiji dalek cignęło kjile vozóv vesoko woladovanich kobjołkami i pudłami ze ževnotą. Po wobu stronach drogji chodzilé jako strožovje porządku dvaji mjeszczanje koscerskji, kożdi mjoł v ręku berło grubé jak kosesko ale z krziżem pokuńc. Ale porządk i bez njich sę trzimoł.

A ma mijala pola, zeloni lase, vse, vszędze vjitani i chize sę woddzękujacé. Vjedno dalij za Matką Boską, chterni wobroz v bjołim zgle daleko szedł przed nami. Jesz słonuszko połové svoji dzenni drogji nje wodbeło a ma ju przeszła mjedze Reduńskjimi jezorami i po vesokjich brzegach jego minęlasma Boruceno i zaszlasma do Vigodě.

Jô sę trzimoł kask slode kompanjiji, bom vozeł svoje karę i nje choł jem nją ludzom na pjęté najeżdżac. V procesiji mje sę tež njobelno vėdowało z karą jisc. Dlotegom sę przed Vigodą zatrzimoł przé figurze v polu. Bjołô wona tam stojała jak małó kapliczka a vjonkami z malbronkóv i borovjiczô beła wobvjeszonô. V nji za woknami stojała figura Matkji Boskji. Malé dzevczátko pasło przé nji piłátka jesz żolté i slabé na nogach. Njedalek jô wusodł na moji karze i słuchoł jak tam dalij zvoně grają i norod spjevô.

Tak naszła wobleczonô po mjesku młodô panna boso z vjelgim smutkjem na tvarze. Wuklękla wona

pod figurą. Ji malé bosé nogji nje belé gvesno zvi-
czajné chodzec boso, dlatego bela zawostanô slode.
Njedlugo, a wode vsě, zkad spjev dochodzel i glose
zvonóv, naszedł młodi chłopok i klęknął z drugji stro-
ně. Długo wonji tam klęczelě przed Matką Boską, nje
zvožajacě na mołą gąsorkę i na mje. Ale jak spjevanjé
i zvoně wucechlě, kozdę z njich sę samo podnjesło
i szło nje patrzacě jedno na drugji.

Tě małô gąsorko i va żółté pilátka pod bjołą figurą
v polu! Va timu vjinně, że mje sę ciężko zrobjiło na
sercu i mje porvoł płacz. Tak jô to njeroz vjidivoł
Martę mołą przē gąskach na naszym pustkovju za je-
zorami i za lasami.

Ale tich dvoje młodich ludzi: chłopoka i pannę,
co nje wumjała chodzec boso, tich jô jesz wuzdrzoł po
wodpuscě na Kalvarijach. Ale tej wonji szlě v gromadze
trzymjacě sę za ręce a szczescé szkło jim z wocz.

Wod Borzestova do Mjehucena ciężkô jidze droga.
Na prawą rękę szkli jezoro a na lewą wunoszają sę
viže. Rzekłě, że v Mjehucenje będze wobjod, dlote-
gom beł wudbě, że mogę kąsk wodpoczac, bo jich na-
gonjē. Zepchnął jem tede karę na krej jezora i wu-
sodł nad wodą. Słunce pravje wskazivalo poľnją a grzało
tak, że ludze v kompanjiji sobje nje vdarzilě takjich
ceplich dnji na początku maja.

Sedzacě nad jezorem jô przemiszlôł. Wod chvjile,
jak jem wuzdrzoł nę mołą gąsorkę z pilátkami pod
figurą, dziso reno tesknjaczka mje sę v duszē rozsa-
dła za naszym pustkovjem i za ludzami, chterni mje
tam kochełě. V takjich meslach jô nje czuł, jak sta-
nęła przede mną kobjeta v latach, zgarbjałô, na kjiju
sę podpjerajacô. Jak jem na nję vezdrzoł, mjała wo-

czê dužé na mje vleponé, a jak sê nasze vezdrzenjô potkalê, rzekła:

— Jô vjem, chto tê takji.

— A chtuž tê jezdes, kobjeto? — pitoł jem sê.

— Jô jem starô Julka. Ludze mje zovją proroczka i mje sê boją...

— Czimuž sê cebje boją?

— Bo jô jezdem vjidzacô. Jô vjidzę co beło, jô vjidzę co będze. — Dobrze žes tu wusodł dlo wodpoczinku i nje szedł v gromadze z kompaniją ve vjes. Bo tam ždaje dvuch v szkláčich szołmach i ze szablami przê boku, be cę zabrac.

Vezdrzoł jem zdzevjoni na tę njezveklą kobjetę, ale wona zdrzacô mje vjedno v woczê, rzekła tak:

— Posedžê tu, jaž přińdze tvój tovarzesz. Tej jidz z njim a rechlij nje!

I sadła kole mje.

— Želi mosz przê sobje co do jedzenjô, to jédz! — rzekła — bo do Strzeczca jesz długô droga.

Nje chcało mjê sê pravje jesc, ale žebe ji wuczinjic do voli, jô dobeł z karê chleba i jodł. A wona wob ten czas pozerála na jezoro i długo nje rzekła njic. Ku reszce zaczęła movjic:

— Rok kole roku, jak jidze kompanijô do Vejhero-va, jô tu stoję i patrzę na tich co jidą. I dziso patrzelam. Na przodku szła Matka Boskô v bjołim wobleczenju. Slode, jak karno wovjeczk za pasturzem, szedł nasz lud. Strzod njego stari człowjek z bjołą brodą vesoko njosł Mękę Pańską. A lud spjevoł. Tej Matkji Boskji postacejô i krziž nad głovami ludu i chorągvyje i bestré chustkji bjałk: vszetko wobrazem wodbjijało jezoro, a spjev szedł na cechê vodê jęgo i rozlegoł

sę jaż po te viže. Ale za timi žijącimi slode szło vjększe vojsko. Szlě cecho jak cenje a jednak vesoko sedzelě na pesznich konjach sami v sreberni blachě wobleczeni, a pjora vjelgji jak płominje vērastałě z jich żelaznich szołmów. Mjecze długji zvjeszałě sę z jich boków, a las długjich kopji płinał nad jich rzędami. Ale wod njich anji spjevu czuc nje beło, anji grzemoť jich czężkjich kopet końskjich nje dudnjił po drodze, anji jezoro jich wobrazu na svoje gładkji vodě nje przējało... Wuvożej: To bēłě ti dovni Kaszubovje, co pod Svjětopenkjem i Mestvjinem vjele set lōt czasu nazod jezdziłě wod zomka do zomka i strzegłě naszi svobodě. A tero wonji cignēłě tam, chdze reszta jich senów sę zebjerze — na kalvarije. A jō, chcącě jim dac sełę ževą, zavołałam vjelgjim zevem: Cenje przodkóv! Nabjerzta krevji! — Ale zev mój povtorzelě viže i przelecoł won nad jezorem v pola. Ale vojsko cenji pędzeło dalij. Boczē: Jō vjidzē, a nje vjem słowa, be jich przewoblęc całem!

Zakreła woczē rękoma i skreła głovę na kolanach. A jō sedzoł cecho, bo mje dzivni zib szedł przez kosce.

Tej na drzevje zakrziknęła varna, a starō Julka podnjesła głovę.

— Pjerszi njibe roz z tobą movję a jednak cę znają. Bo przed długjimi lati vjidzałam cebje v vojsku tich cenji, co tu dziso przelecałě. Ale v nen czas sreberne blachě pjers tvoję pokrivałě, a z tvojigo szołmu żelaznigo krosné pjora trzēsłě sę jak płominje chvałě. Dziso tē takji bjedni i żorotni, jak bjedni i żorotni są ti ževi, chternich wobroz wodduje jezoro procem nich pesznich cenji, chternich jezoro nje wodbjijō. — Jakji mosz przewvjisko wu dziseszich ludzi?

— Remus!

— Ale jô vjem, że tē jezdes Vjitosławem. A zapamiętej to sobje: Roz jeden i roz drugi nańdziesz mje na svoji drodze. I tede sę co stanje. Ale dnja i godzeně i molu naszigo potkanjô dziso vjedzec nji ma. Zěcě to jak norcik v czornim lasu, chdze za drzewami skreļě sę dzivni zogodkji. Chdzeroz sę jedna vėsunje ze za drzėv, vėstraszi cę i movji: Zgodnji! Ale smjertelni człowjek nje vje wodpovjedzēc... Zdrzē tam, strzod tich przidkjjich viž provadzi vadoł v gorę. Ludze zvją go Garecnjicą. Tęde jô chodzela wod młodich lôt i pitałam dusze, czimu jô vjidzē, czego ludze ze vsē nje vjidzą i czimu te zogodkji na mje vėvjerają swoje dzivné woczē. Ale wodpovjedzē nje wodebrałam. Ale tero, kjej ju mom lata i patrzē do grobu, vėsšlo ku mje z Garecnjice njevjadomé dzevczătko i podało v gorsc pełno worzechóv nje rzekłszē słowa. A jô movjē do njego:

— Jakuż jô mom zgrezc te worzechē, moje dzecko, kjej starosc mje zjadła vszeskji zębē?

Na to dzevczătko zakreło lica i zeszło mje z woczu. Ale ve vsē jô vszeskjim dzeckom zazerala pod lnjannē głovkji, a dzevczătka z garecnjice mjedze njimi nje beło. Rzeczē mje, Vjitosławje, co to znaczy?

Ale jô nje wumjoł zgadnac ti zogodkji, bo vjidu mje nje wuziczilē.

Vtim nade mną dało sę czuc spjevanjē Trąbē:

— Sedzi sobje zając pod mjedzą, ale łowce wo njim nje vjedzą...

— Pochadej Remus i nje szpalkuj z kobjetami pod mjedzą — vołoł Trąba. — Jutro mosz bęc do spovjedzē, a dziso grzeszisz?

Starô Julka na pjerszi słowa Trąbē vstała i poszła ku

vsě razu sě nje wobzerajacě. A Trąba przěstapjł i mo-
vjł.

— Remus, nji ma žartóv. Szandarzě na cebje pjilują. Ale nje wurzasnji sě! Ma jich tą razą woszukoma. Zabajerej chiže tvoje tovarě v mjech i na plece, a jô będě karovoł tvoję próžną kare. Bo takji lebjoda, jak jô, twojigo ładunku bem nje wukarovoł?!

Mje v ti chvjilě nobarzij wuderzeła meslô: Julka mje to przed chvjilą przepovjedzała!...

Ale Trąba mje nje doł času na długji meszlenjé, a jô nji mogł njic lepszigo robjic, jak jisc za jęgo radą. Wob drogę won mje vszetko wopovjodoł:

— Wustavjilě sě dwaji szandarovje i slepje větrzeszczelě jak kompanijô maszerowała ve vjes. Jak cę nje wuzdrzelě, tej rozpitivelě sě wu ludzi, cze nji ma strzode kompanijji «takjigo dužigo chłopa, co karuje karę z tovarami». Ale tě znajesz naszich ludzi: Za njížodni pjenjedze be tim kęsim psom provdě nje povjedzelě. Ko boją sě jednak grzechu. Tvoje szczescé, žes wostoł slode kole ni bjałkji — nje je to na proroczka Julka? — bo jinaczi bělēbe cę złapjilě. To gvesno za nego pana ze Zvadě, chternimu žes szablę złomoł, a može i wo nigo Stracha ve mlinje.

A tero sluchej, co jô zrobjil, be cę retovac: Beła egzortta pod figurą, a jô drezoł, žebes nje naszedł, bobes beł vlozł jak jadro. Ale ledvje ma muzekańcě wodegrele pjesnją po egzorce, vzał jô kamrota Vebera v stron i mu povjedzoł:

— Czo, kamroce! Naszigo Remusa, co to na Strachu ve mlinje dobeł i panu ve Zvadze szablę złomoł, szandarzě chćą njedovjinnje wuchvacěć i do prize vsadzěć. Po ti jęgo vižavje gnotóv i ti karze z tovarami wonji sě

go doznają. Na szczescé won wostoł slode. Tero wuvo-
zej: Tam stoi karczm a nade drogą, chterną kompanjijô
pudze dalij. Tam ksądz i kjile mjeszczanów jidą so wod-
poczác. A szandarovje jidą za njimi, bo so gvesno wu-
vożają, że tądka won jim přińsc muszi. Ale jô mu tero
pudę naprocem. Tě sę postavjisz naprocem karczmě,
jakbes chcoł jegomoscě co zagrac. Ale jak naju wuz-
drzisz z Remusem wod Borzestova jidącich, tej dovej
boczenjé. Żeli szandarovje sedzą v karczmje, tej będziesz
groł pjesną wo svjětim Jozvje. To będzie znak, że ma
możema bezpjeczno przelecec przez drogę do kom-
panjiji, chterni wonji ztąd nje vjidzą. Ale želi wonji
stoją przed karczmą abo i vanożą po drodze, tej za-
grosz pjesną wo svjětim Janje.

Kamrot Veber rozumjoł dobrze, wo co chodzi, a tero
wuvozejma, bo ju vjes krotko.

Njedługo ma naszła na bjitą drogę przez całą vjes.
Tam sę Trąba stanovjił i rzekł:

– Bocżě Remus! Tam na levą rękę, jakjich sto kro-
kóv, stoi na karczma ze szandarami. Naprocem nji
kąsk bleżij do naju vjidżę kamrota Vebera. Ju won naju
wuzdrzoł. Stój, njim sę puszcżema przeką drogji do
naszi kompanjiji, czujma, co won graje.

A kamrot Veber z liszcżącą vjelgą trąbą, założoną
koło szejji przez pjerse i pod pochą, jał grac głębokjim
basem:

– Szczęslivi chto sobje patrona Jozefa vzał za wo-
pjekuna! Njehaj sę njiczego nje boji...

– Czuł tě? – rzekł Trąba do mje. – Droga je svobo-
dno. Tero jazda!

Przě granju kamrota Vebera chiże przelecałasma
szerokji goscińc i doszłasma tam, chdze stojałě voze.

Tam se nalezle jak na szczescie wobraznjice Stach i Franck i Klerik. Wonji se wod Trabe dovjedzeli, ze na nje njeprzelevkji i z pomocu furmanov chize zjimele pakunkji z jednigo voza. Jak ju belo vjidzec spodne deskji voza, tej wonji na spodk vpakovelé moje kare i woblozile je pudlami i kobjočkami. Wob ten czas kamrot Veber vstec grol svoje note wo svjetim Jozvje. Ale ledvje belésma z robotu do kuńca, jak nota raptem se wurvala.

— Tero zevo! krziknal Traba. — Rznji svj mjech, Remus, na vjehrz i poj! Jo ce vetchne mjedze muzikantov i dom ce trabe v ruke. Tam ce szukac nje beda.

Ale jo jednak grac nje wumjem — wodrzekl jem.

— Njick nje szkodzi! Ze vse kompanijô spjevô sama. Ma muzikance zagrajema noprzod v Mjirachovskjim lese. Ale czo, co kamrot Veber graje:

— Vjitaj Janie z Boleslava. Masz sie stavjic przed Vavla. Bo krol tak rozkazuje, iz ciebye potrzebuje...

— Ha! — rzekl Traba — krol pruskji cebje tez do sode potrzebuje. Ale njechze se vemaluje zelona krosa. Zdrze! Ju Stach sprovadzel wobu mjeszczanov z berlami. Zaru jidzema.

Tak jo dostol v ruke duza trabe i se postavil mjedze muzikantami. Wobroz Matkji Boskji v bjoim wobleczenju podneslo dvuch chlopov Leon i jesz jeden. Za njimi szle muzikance — jo mjedze njimi — prz chternich kanal Klerik i zavolol:

— Formetur processio! Procedamus in pace! Co znaci: Nogji za pas i v droge!

Vecigajace krotkji nogji wokoma mje, rzekl Traba:

— Remus! Bocze, ma tam mjimo maszerovac muszi-

ma vedle ni karczmě, chdze ni szandarovje stoja. Gve-
sno wonji, jak to kamrot Veber doł vjėdza, vėlezlė na
przededvjerzė i bėdą swoje pogańskji woczė vėtrzesz-
czelė, źebe cė wupatrzėc. Ale proźno. Na chitrosc ka-
szubską wonji są za ęłupi. Czo! Zaspjevelė naszi:

– Vjitaj Pani, my poddani do nog padamy,
Lecz nie insze mamy czynsze, ktore składamy,
Tylko serca skruszone, lecz vszystkie uniźone
Z takiej dani, Sliczna Pani, racz być kontenta.

To nje beła pjesnjō, to beł marsz. Jakbe liskavjica
chlasła, tak nota porwała całą kompanjiją. Vėprostoa-
valė sė chrzebtė, podnjoslė ęłowė, zasvjecelė woczė.
A mje jakbe wuroslė skrzidła i njick mje nje woble-
cało, że tam dalij nade drogą bėdą pjilovelė sładze
krola pruskjigo, be mje wodebrac svobodę. A Trąba
rzekł:

– Przė ti pjesnji jō sė njijak wo cebje nje bojė, Re-
mus. Co to za marsz vojskovi! Mje be sė tak zdova-
ło, że za dovnich czasów, kjej jesz pruskjich szanda-
rów na naszi zemji nje beło, ricerze naszi maszerove-
lė na vesokjich konjach, v lisczczącė żelazo wobleczo-
ni, na pogan i Turków. – A lud spjevoł:

– Niechże radzi o czeladzi Tvoja opieka.
Vszak po szarży, tam gdzie parzy, poznasz czło-
vieka.

Niechaj z czysca vyrvani Tvoji bėdą poddani,
A co prėdzej po tej nėdzej na volnosc wyjdą...

Wob ten czas ma sė ju przėbliźelė do ni karczmě,
chdze ni szandarovje źdelė. Vjidzoł jem jich, jak wo-
nji stoja przede dvjerzi seti i grubi jak wopokji. I przė-
boczeł jem sobje, jak jem pod ną dzeką jabłonką na
drodze z pustkovjō do Lipna radę doł takjimu jak je-

den z njich, choc jem tej beł knopem mołim i słabim. Tero jô czuł v sobje moc, żebe jim wobuma pod ną karczmą dac radę i to vjem, że v woni chvilë nje bełbem dobrą volą jim sę poddoł, kjebbe mje bëłë chcele gvołtem brac. Ale Matka Boskô nje chcała, żebe na ti svjėti pjelgrzimce krev sę lała i jim na woczë zesłała womonę, że mje nje poznelë. Ma przeszła bezpjeczno na jich woczach, pokąd kompanijô spjewała:

– V liberyi od Maryi zadatek wieczny,

Że v volnoscı każdy gosci i jest bezpieczny.

Przed ognistym piorunem zasłoni cę tem runem,

Nie ma szkody z ognia, vody, kto tę tarcz nosi...

Przełaczel sę tero do naju kamrot Veber, wodemknął rękę i pokozoł cvjardigo talara:

– Tego mje doł ksądz za moje dvje pjesnje! – rzekł.

– Vjidzisz! – wodrzekł Trąba – jak dobri wuczink njespodzewano naleze nogrodę! Pomogł jes przeprowadzëc naszigo Remusa przez łowcze wobjeże, a pon Bog cę zaru za to vënagrodzëk.,.

Wob ten czas kompanijô ju minęła karczmę i sługów pruskjich, a jô czuł jakbe trijumpf v dusze rozległa sę mocno nota:

– Nie tak zbrojny podczas vojny żołnierz v szyzaku,

Jak v zbaviennym dvuramiennym Maryi znaku

Jeszcze kula nie była, by ten pancierz przeszyła

I granaty od tej szaty odpadac zwykły...

Pjesnjô dobjęła kuńca, a ma z goscińca na pravą rękę zavroceła na szeroką drogę polovą, chterna prowadzëła ku połnji nocë na blizkji Mjirachovskji las.

Duži kavałk zemji kaszubskji pokrivają lase, ale żoden nje je takji vjelgi i pełen tajemnjice, jak las Mjirachov-

skji. Wod Mojsza i Gburskji Kamjenjice na zochodze słuńca do Setni Gorē i Czarcich Błot, wod Mjehucena i Dzewczi Gorē na poľnju do vjelgjigo kaminja przē Novihuce i do Kłęczna: na taką szerzą i dłużą won sę rozsodł z vojskjem svojich stolemnich bukóv, dębóv, chojn i ptozich drzév. Dnjami calimi po njim błádzec możesz, nje naszedłszē ževi dusze. Leno vjelgji jezora wotmikają duktē dlo vjatróv i słuńca i leźnosc dają vesokjim wuzimkom i korunom drzewjąt do przezeranjô sę v zvjercadle svojich vód. Nańdziesz v dołach zataconich błotka i łakji, chdze sę pase jeleń i sarna. Zabładzec możesz na zibji straszni, kądka porene i po zochodze słuńca gorą letko vęduje Duch Lasu i cę provadzi na pevną smjerc, zli, że ludzkji woko zazerô do jego państva. Tede żoden tvój krzik cę nje retuje, bo tvojigo zevu nje poslą drzeva dalij do ludzkjich wuszu. Le vestchnjesz do Matkji Boskji v te slova: Jidę dalij, dalij v las, veznę Nosvjętszi Pannē Mariji Matkji pas! Tej zakrzikną sovē v strupjalich durach dębóv, womonē sę rozbjegną i Anjoł Stroż pokoże cē zelonē kępē, po chternich skoczacē vëbładzisz na cvjardi grądē. Jidacē stanjesz kole fudamańtów przidkji gorē. Kjej vińdziesz na ji vjechrz, vjidzisz, że wona wokregłô i vkoł wusepani na spichu wobronni valē ze zemji. V jedni stronje vjidzisz napoľ zasepaną lestami studnją, a pod jednim z krzóv grabovich, co tam rosną, leži pjes czorni. Leži nježevi. Pesk zchovoł v troę a muchē po njim chodzą. Ale nocą v godzene duchóv won woźtje, bjegô vkoł valóv i szczekô jak jinszi pjes na gburskji woborze. Chto tądke nocą z Bacza, Szop abo Boru jisc muszi, ten przerechli kroku czujacē szczekanjé psa na zomkovjisku i sę przeżegnô,

bo mu straszno. A lesni, chturen z nabjıtą rącznjicą pjiluje na sorena, podnjese sę i jidze dalij nje vēstrzelivszę v psa, bo vje, że na njego kula żodna nje wulanõ. V głębokjich dolinach priskają tam ze zemji zdroje i vązkjimi rovami pĕną ku połnji nocę: to są zdroje Łebę, chterna na zochod słuńca pĕnje i v nje-mjeckji Pomorsce przez Łebskji jezoro veplivõ v morze. Tam v nich dolinach wuzdrzisz mogilę stolimõv, chterni głęboko leżą pod gorami kaminji. Strzod vesokjich drzév na vizach nańdziesz duzi kaminje sztołtõv ludzkjich, postavjonich v kole jak do tuńca. Ludze wo njich povjodają, że to zakłęti vjeselnjicę. Tam sę rodzą povjostkji i bojkji, chterne stari ludze vjeczorami przę kominku povjodają, tam dzekji zvjerz i ptastvo lasové mają svõj raj, svoje państvo i volą.

V głębjji tego lasu kjile mołich vsi sedzi nad zdrojami Łebę: Bor, Bącz, Szopę. Ale na skraju wusadła dużõ vjes Svjonovo, chterno v svojim koscele chovje cudami chvalni wobroz Matkji Boskji Svjonovskji. Nje-dalek lezi Mjirachovo, chterno za czasõv krzizackjich vjęęło berło z rąk Chmjelna jako stolica zemji.

Przez ten las kompanjijõ puscela sę na Strzecz.

Ledvje naju woblecoł zemnjeszi dech lasu, wuzdrzoł jem jak mój tovarzesz Trąba zrobil sę stateczni na licach, vēprostovoł sę i jakbe wurosl. Jistnje, tak jak v chvjilę, kjej mje wopovjodoł wo mocę muzekji v pjile pod folvarkjem Zvadą. Wuszekovelę sę muzikańcę przed kompanjiją, tak że na przodk vēstapjil som długi kapelmester Klarneta. Slode njego Trąba, chturen mjõł po bokach kamrota Vebera i njich drugjich. Belę to popołnjovę godzenę, a słonuszko svjecelo celo na młodi pączkji dębõv, bukõv i na cemną jiglenę

chojn i dan. Przechodzeľ jeho parminje przeką drzév na mechovati grunť lasu. Zachvjadaľ se rade jim kvjotkji vjelkanocni i krze leszczeně zodroszczacě drzevom vižavě. Ptoszkji, czujacě, že jidze kompanijô sedzale cecho, bo vjedzale, že vnetk za porę chvjil zabrmjeje pjesnjô, chterna le jeden roz na rok graje v tim dužim lese. Ale na drogę szeroką, co lasem szła, słuńce grzało całą sełą, jaž vėsuszeło pjosk, a ten pod nogoma ludztva ruszeł se i szedł za kompaniją jak chmura bjołô naksztoł ti, co za Boga Wojca zaslonjała v pusti Izraelskji lud wod vojska Faraonovigo.

Cecho na chmura szła drogą, cecho kompanijô bjeżała, cecho źdoł las, jaž zabrmjała wod razu, jakbe vėvoľanô rozgą czornoksiźnjika vjelgô nota:

Marsz, marsz me serce na kalvarią,

Tam jest tvój kvater, tam grzeszni żyją...

Jakbe pjurun trzasł, tak ta pjesnjô wuderzeła v noboźni lud. Las jakbe zdrevnjoł na długą chvjilę. Pjervji njże las – zaczął lud tę notę spjevac, jak morzé, kjej nad njim vjater zagraje.

Marsz, marsz czempredzej! juź larum bjią!

Zchodzceź se zevsząd na kalvarią.

Z dołu do gori jisc nam potrzeba,

Tam nam pokażą drogę do nieba...

Ale z vjększą jesz mocą, strząsnąvszě szadi czubě svojich drzév, zaczął spjevac las. Tesące wuzimków vesokjich mocnigo drzeva jeľě grac i spjevac notę, chterną z drogji wuczulě, a dalszi tesące zavtorzeľ i podovaľ ją dalij. V cechi gęstvjinje głębokjich dołów noboźni jozc vėszedł i sľuchoł, a jeleń podnjosł rogati ľeb, ale nje zľekłě se, bo vjedzeľ, że nje jidze na njich gonjitva. Na dalekjim zomkovjisku v głębokjim lese

czorni pjes podnjosł wostrožno łeb, sluchoł, tej vstoł i woblecół z głosnim szczekaniem swoje zveklą droge i znowu legł njezevi. Zatrzęsł się kamjanni grobē stolimóv a v storich grabovjinach woblecół szor: Jidą naszi potomcē! Ale las ju spjevoł całi, jakbe koźdi wuzimk vesokji beł rurą vjelgkich worganóv, chterne vtorovalē pjesnji.

Przēszoł mje do głóvē — jakżeż na sercu bēdze krolvji jezora, że przē tím spanjałim granju kurdusac się muszi na szczudłach i wudavac kalekę. I wobe zdrzoł jem się za njim. Chdzes nad głóvami ludztva zdovalo mje się, że vjidzę jego vjehovati vłose i chuskę, v chterni zatopił brodę. Moje woczē szlē dalij: za ludem plinęła chmura, ale v ti chmurze rozeznoł jem ricerzi na vesokjich konjach z pjorami na szołmach i z lasem kopjij nad njimi. Tich samich znac, chternich woczē proroczkji Julkji vjidzalē vėchodzących z gardła Garecznjice. A za njimi, jak daleko moje woko dozdrzało, bjezalē bladi sztołtē ksążąt v krolevskjich ruchnach, biskupóv, mnjichóv i ricerzi v porozbjitich zbrojach, a ku reszce szarē ludztvo. Jedni szlē statecznje jak wobraze Svjetich, a jinni ręce załomivelē i podnoszelē do njeba jakbe jich wutrapjił jakji vjelgji smutk. A tak vjele nich cenji beło, że ten źevi lud procemko njich się vėdovoł jak gorsc ludzi procem vjelgjigo vojska.

— Boże Vjelgji! — rzekł jem do svoji dusze — tec to całi lud kaszubskji, ten do vni i ten dziseszi jidze z nami na kalvariją!

Skrē mje przeszlē i straszno mje się zrobjiło strzod tego vjelgjigo grajácigo lasu i tego vojska duchóv, jak rebokovji, chturen się naleze som jeden mjedze dzekjimi dunami morskjimi daleko wod ludzi i strądu.

Przeżegnał jem sę i wodvroceł woczë v przodk na krziż
njesoni tero vesoko przez nigo chłopoka z pod figurë
przë Vigodze, chturen go vzał z ręku wumęczonigo
starka. Strach mje wominał, kjej jem wuczul słowa
pjesnji:

Trębacze trąbją i v kotli bjiją
Pojdzeż czempředzej, chwalce Marja,
Bo przez tę Pannę mamy zbavjenje
Tylko oczyszczmy nasze sumjenje...

Mjirachovskji lese! Przevędrovoł jem cebje v latach
mojigo vanoženjô kjile i kjile razi. Pjił jem z tvojich
zdrojów, społ nocami przë stolimovich grobach, czul
jem szczekanjé psa na zomkovjisku v połnji nocë.
Tvoje jelenje i sarnë patrzełë na mje bez strachu, bo
mjałë mje pevno za jakjigo ducha lasu, svojigo przy-
jocela. Ale njigde przenjigde nje zaboczë moji pierszi
pjelgrzinkji na tvojich drogach przë granju marsza
kalvarijskjigo.

XXIII

Co sę dzejało v Strzeczcu pod figurą.

Słońce ju jak wognjovô kula stojało, chdze njebo sę sparło na zemji, a vjid jego krevavi wognje zapoloł v woknach chat, kjej v kurzu i wumęczenju stanęła kompanijô v Strzeczcu. Naprocem vészła nom procesijô ze spjevem. Vjitalē sę wobraze i chorągve, a słońce v jich złoconich pikach i srebernich blachach vëpolivalo svoje wostatni wognje. Vjara sę vjitala z vjarą, jakbe movjic chcala: Vjitomē z dalekji drogji! Wostanji wu nas i wodpocznji! Ale kjej wobroz Nosvjętszi Matkji beł wustavjoni z vjelgą poczesnoscą v Strzepsckim koscele, kompanijô sę rozeszła, be szukac nocligu. Chto nji mjoł przijacelstva anji znanigo mjedze gburami ve vsě, ten mjoł do vboru dvje karczmē dostatné i rumné naprocem sobje ve vsě stojacé. Karczmarze sobje v ten dzień gosci nje zodrosilē, bo i tak vszetkjich nji mogli przëjac. Wob czas proceseji voze zajachalē przed karczmē. Jak jem naszedł rozmiszlajacé, chdze sę wob noc podzeje, wuzdrzoł jem nę pannę z molimi nożkoma, chterna nje wumjała boso chodzec, v rozmovje z Leonem. Vëzdrzoł won barzo szczestlevi, a

stenkę, co mu svjecela pokuńc nosa, wobceroł so co chvjilę na wotmjanę: to levim to pravim rękovem. Choc bela to prožno robota. Tej vzął i vĕdobeł kuferk pannĕ z voza i go ji zanjosł do karczmĕ. Ze zodrosćą przĕzereleš sę jimu Stach i Klerik. Ti dvaji sę wob drogę vjedno trzimelĕ blisko pannĕ, choc wona na njich vcale nje wuvožala le dała sobje wuslužĕc Leonovji. Zanjoslszĕ kuferk pannĕ, Leon sę vroceł, a Klerik ze zlosćą tak na njego vpodł:

— Belo! Zamjast nadskakivac dzevczĕtom, lepji bes naju kobjołkji zanjosł do karczmĕ!

— Na to jesz czasu dosc—wodrzekł Leon.— A tĕ le jes zodrosni wo tĕ pannĕ.

— Mjołbem teŝ na kogo!—smjoł sę Klerik.— Ale kjej tĕ ji tak słuŝisz, to przenjesesz naju kobjołkji, a tej pudzesz do nji, njech cĕ dô jesc.

Na te słova Leon sę zlakł i povjedzoł pokornje, wocerajacĕ rękovem stenkę z nosa:

— Jidztale, jô vaju kobjołkji przenjesę!

Jak wonji ze Stachem wodeszlĕ, tej Leon vĕdobeł z voza dvje duŝĕ pĕkatĕ kobjołkji. Ale won njich nje vzął zaru i nje zanjosł, le wotvorzeł tĕ vĕkšzå i vĕjał z nji jakji poł mańdla jôj, kjile kavałkóv chleba i kjełbasę dłuŝå na poł reminja i zchovoł to v svoje kjeszinje. Tej z vjelgå starå wobvjazoł kobjołkę sznurem i vzął drugå i z njimi szedł do karczmĕ. Tak Leon sobje vĕdzeleł wosobno vjeczerzå.

Kjedem tak stojoł i na njego zdrzoł, przĕpodł do mje Tråba i scignał mje chiŝe z drogji na woborę.

— Remus!—rzekł.— Wutropjenjĕ z timi szandarami! Tero znovu takji jeden ze szklåćå mućå rozpitivoł sę v wobu karczmach za takjim duŝim chłopem ve foliszo-

vim vampsu, vjezącim karę. To won na cebje czotuje. Poj! Jô cę zaprowadzę ludzom z woczcu. Pogodoma co robjic. Bo jô tu vszetkji knjeje znaje.

I provadzeł mje woborami na kuńc vsě tam, chdze sę rozchodzeł trze drogji: jedna v pole, drugô ve vjes, a trzecô v stronę vsě Luzena. Tam kjile klonów rosło vkoł figurě z czervjoni ceglě murovani i wobstavjoni njevesokjim płotem. Vkrąg zelonô dzarna jak divan rozložela sę. Kjej ma naszła, tej z jedni stroně sedzało kjile bjałk, chterne wodmovjałë pocerze. Gorą, przeką vjetvji klonów wostatni czervjoni parminje słuńca cęplą łuną woblevałë blaszanni daszk figurě. Trąba mje zaprowadzeł na procemną wod bjałk stronę, wusodł i scignął mje teź na sedzączkę. Tej woparł plece wo płot i tak movjil:

— Tu je dosc cemno pod drzewami, żebe cę z daleka nje vjidzełë. Wostanji tu ceszij kota, jaź będzie cemnô noc. Ludze z kompaniji spją na sztreji v jizbach, chdze pod scanami karczmarze jim wuszekovelë leżą. Ale tē sę nje vožë tam jisc. Bo choc to naszi ludze ti karczmarze, to procem szandarów wonji vjedno są v strachu i gotovi cebje vëdac. Tvoję karę le wostavji spokojno na vozu. Dosz furmanovji markę a won cę ję zavjeze jaź do Vejherova. Tam znovu będzie tile ludzta z calich Kaszub, że te keši psë zvątpją wo nalezenju cebje. Mosz tē co do jedzenjô?

— Mom chleb. A żebes mje tak dokupjil sledza i przënjosł vodë, to bem mjoł dobrą vjeczerzą.

— To jô zrobje! — rzekł Trąba. — Le tē sedze jak mesz i prosz Boga, żebe timu ze szklacă mucą womonę na slepje zësłok. A nje vątpje, że cę litoscevjve vësłuchô. Ko jes katolikjem, a ni keši chto vje jaką vjarę mają?

Rzekłszë tak Trąba vstoł i szedł. A jô wostoł som i za jego dobrą radą zanjosł jem prosbę do Boga, zle-civszë sę Jego wopjece. Ianji chvjilëm sę nje bojoł, że mje złapją. Noc nachodzela cechimi nożkoma, a po ji skrzidlach moje mesle zalecałë chiže na Lipińskji pustkji, chdze nom godzenë i dnje bjeglë v procë i wodpoczinku na wotmjanë i chdze po zochodze słuńca koźdi vjedzoł, chdze szukac strave i leżą.

Kjedem tak sedzoł, naszedł cechimi krokoma Leon. Wusodł, vezdrzoł na mje i smjoł sę cecho wod wucha do wucha. Tej podoł mje porę jôj i rzekł cecho:

— Na, Remus, cobes mje nje vëdoł, bo to z Klerikovi kobjołkji!

Ale jô mu podzëkovoł i nje vzał, rzekłszë:

— Zjédzle som. Mje sę nje chce jesc.

— Bog z tobą, Remus! — rzekł na to Leon. Bo jô mom taką noterę, że mogę jesc wod rena do vjeczora a na noc znovu jem głodni. Mój brat Stach wopchnął na mje przënomji dva talarë i mje za to wobjecoł dobrze futrovac, a tero nje dbô i mje głodem morzi. — Zkąd jô mom vząc sełę, żebe ten czëżkji wobroz dvjigac? No, za to jô Klerikovę kobjołkę splądrovoł jak sę no-leži, a wonji będą v głowę zachodzile, chto to zrobjił.

Tak godoł sobje Leon i zajodoł Klerikovę ževnotę. V cemnosćë mu stenka szkleła jak gvjozda z njeba, spadłó pokuńc nosa. A jak zjodł poł mańdla jôj i spo-ri gleń chleba, tej wobcarł sobje gëbę i stenkę, vstoł i rzekł:

— Tero jô pude, njech mje Stach dô vjeczera! Bo chto vje, na jak długo będę sę muszoł najesc. Le tã mje nje vëdej!

Jô krąceł głową, że tego nje zrobjë, bo też zoł mje

belo tego bjednigo, lęjjigo chłopca, chternigo ti drudzě jednak krzividzilě.

Pozdnim vjeczorem naszedł ku reszce Trąba. Mjoł v ręku sledza i butelkę pjiva.

— Na, jédz Remus, cobes mjoł moc na strzymanjé tego, coc povjem. Barzo nen kęsi pjes sę wopitivol za tobą. Muszi chtos vjelgą pomstę mjec na cebje. Ale próznô jego robota. Tě pudzesz ze mną, jak vszescě wusną, na wustrzechę nad chlevami, chdze jô cę zaprowadzę. Będzemě spelě za trzě dzevkji.

Pokąd jô jodł moję vjeczera, Trąba wusodł vigodno i rozglądol sę.

— Njebo pobjegło — rzekł. — Ale noc nje będzie takō cemnô jakbe not. Tu pod tą figurą z daleka nas njicht nje vjidzi. Ale z blizka, jak nańdze, woboczi.

Tej wostro patrzeł ku vsě i vęcignął rękę:

— Reti Remus! Mje sę zdaje, że jô vęvołol vjilka z lasa. Vjidzisz tē nę szklacą mucę, co sę derdō drogą do naju? Żebe go szvernot! Kjej won zaru nje zavroci, to won jak Bog ževi naju nańdze. Matinko Nosvjętzō! Poslěze svjětigo Mjichała abo Jerzigo, abo jakjigo jin-szigo Svjětigo z mocnimi pjescoma, co be nimu dardanovji tē spjiczastą mucę vbjił z gorě v łeb, co be mu slepje na vjehrz vělazlě.

Ale szandarovji nje beła namjenjonō takō kara, bo won sę zbliżol pomału jaż do naju doszedł. Jak stanął naprocem figurě, vezdrzol na nas i sę pitol:

— Cuż va za jedni?

Trąba pokozol polcem na mje i rzekł:

— To je młodi Klińkosz z Jomna, sin njeboszczika storigo Klinkosza, znanigo po całich Kaszubach dzada. Na nowukę dżadovską won chodzeł do svojigo woj-

ca, ale sę nje dowuczeł, kjej wojc jego poszedł na drugji svjat. Tede won so wudboł jisc z kompaniją do Vejherova, be vstapjic na dowuczenjé do džada Hińce.

– To je tež takji rzemjesło dlo zgnijlich ludzi – rzekł szandara. – I zdrzącé na mje dodoł:

– Vstidzelbes sę, takji mocni chłop, wuczéc sę za džada.

– Ja – rzekł Trąba i kjivoł głową – na to nji ma radě. Kjej won sę boji robotě i mô talent le na džada, wurzędnjika abo vjelgjigo pana...

– Mje sę zdaje, że tě rałosz, tě mądrzelo! – rzekł szandara wostro. A chtuż tě jes takji?

– Jô – wodezvoł Trąba – jidę z Lipusza, a mom provdzevi przezvjisko Džonk. Ale ludze mje movją Prdžonk, bo furmanjé v porę konji. Pon Bog zesłoł na mje njeszczescé, bo mje padła szkapa. To i jinszim sę trafji. Ale wu mje, to jesz vjęcij njize njeszczescé, bo wuvozejce, panje szandaro, że mój parobk i moja pora konji mjelě v gromadze le jedno woko. Jedno mjała ta njeszczestlevô szkapa, co mje kopeta vęcignęła, a jedno mô parobk, bo na drugji je slepi. Tero jô jidę z kompaniją na jintaceją, žebem dostał do kupjenjô konja z jednim le wokjem. Bo jak szkape z dvuma woczami nabędę, parobk sę wobrazi i wuceknje ze służbě. Ko bełobe procem szeku, žebe njemové zvjerzě vjęcij mjało vjidu njiz kuczer.

Szandarze sę gęba wod wucha do wucha vęvarła wod smjechu. Ale won sę strzimoł, przěbroł srodze wostrą minę i sę pitoł:

– Je to tež vszetko provda, co vë mje povjodoce?

– Jo, panje szandaro. Toblecę svoje jô wostavjil doma na chrzebce slepigo konja. Ale možece sę v kom-

panjiji dopitac: cze nje znają Prdzonka z Lipusza a młodigo Klińkosza też.

Szandara mruknał i vëszczerzivszë jesz roz woczë na naju, zavoceł sę nazod do vsë. Jak won kawałk wodeszedł, trąceł mje Trąba łokcem.

– Remus! Tego jô vësztelovoł. Won muszoł mje vje-rzëc, ko jesz nji ma takjigo przepjisu, żebe koźdi to-blecë na plecach mjoł, jak to je na furmankji vjeszac muszą... Brace, co to za czase naszlë! Ma Kaszubji, lud Bożi, wod wojca i prawojca na naszi zemji sędzą-ci i Boga chwałaci, wopovjadac sę muszima takjim jańcekrestom... Wuvozoł të, jak won movjił dobrze po naszimu! To gvesno takji brat, chternigo ve vojsku na pruskji kopeto przerobjilë. Ti są nogorszi, jak koźdi zaprzańc... Ale czekavi jem, chdze sę też podzoł krol jezora, bom go wod Mjehucena na woczë nje vji-dzoł.

– Tu won lezi! – wodezvalo sę z drugjigo nortu pod figurą.

– Ala bjedze! – dzevovoł sę Trąba. – Wo vjilku mova a vjilk tu.

– Grizłbe ten vjilk – rzekł vaspon – żebe nje ten svjëti wodpust i moja wofjara, chternąm Bogu przë-wobjecoł. Jô go vjidzoł też, jak won tu przëstanał a rëka mje mocko svëdzela, alem sę strzimoł. Wuvozejta: Wonji i mje szukają. Muszelë sę doznac, że mje nji ma na Vdzidzkjich jezorach i so wumeslilë mje szukac v kompanjiji.

– Jesz i to – vestchnął Trąba. – Ale kjej to tak, tej nje będzece vaspon źdac na njich.

– To sę vje! – wodrzekł vaspon. – Wob noc pudë ze szczudłem na plecach drogą do Vejherova, a wob

dzeñ sę wěspję wu wjadomigo węglovnjika v lese. Przē Bromje Wolivskji ma sę zos woboczema!

I vstoł waspon, załozeł szczudło na remję i jak ricerz młodi długimi krokoma szedł v cemną noc.

Anjoł Strož nakreł slepje szandarom, że mje pusciłē z kompanjiją, choc i ti z Mjehucena reno sę nalezlē. Murovanô figura, pod chterną ma vczora do pozdni nocē z Trąbą sedzała, reno zgromadzeła na swoim blaszannim daszku rožovi vjidē słuńca, a v cenji vkoł nji na dzarnji klęczoł rój, chturen sę polecoł wopjece Boskji na dalszą drogę. I jô szedł podzěkovac Matce Boskji, że vczora Trąbovim vēmiszlanjim wodnekała zapalczevigo słuęę pruskjigo.

Strzepskô parafijô wodprovadzela nas ze spjevem i choragvjami v stronę Luzena, wostatni staceji przed samim Vejherovem. Njebo jesz pobjegłē mało słuńca przepuszczalo, kjej jesma wopuszczala Strzecz, ale njimēsma doszła do Luzena, svjecelo słuńce z modrigo njeba. Po drodze vjitalē nas Božemękji v kvjotkji redosno wumajonē. A nad sobą czuła ma wopjeke Boską jak vęcignjętą z njeba rękę dobrigo wojca. Daleko przed nami czornô podpjerała njebo scana lasu: to ju bełē wostatni lase przed kuńcem naszi pjelgrzimkji.

Ale Złemu pevno mjerzala ta chwała Bożô i chrzescijańskô zgoda v kompanjiji, to teź nje strzimoł i muszoł zrobjic psotę. Jak ma vëchodzela z Luzena, tej Trąba kanał kole mje i rzekł:

— Remus. Woboczisz, że mjedze wobraznjikami i Leonem ze stenką jesz sę co stanje. Głupi chłopocē! Wo to młodé dzevczę, co to nje przëvekło boso chodec, wonji sę poterbują. Zebe wonji vjedzelē, jakô sę z nomjilszigo dzevczęcą zrobji bjalka, to be delē poku.

Leon ze stenką co knuje, bo Klerik go wobrazel. Jô bivszê Klerikjem, tak bem spokojno nje sedzoł tam vesoko na pakach tego voza.

Sedzoł sobje Klerik na pakunkovim vozu vesoko zdrzoł, z nogoma zvjeszonimi, plecoma do konji, na kompaniją, chterna postępowała slode. Mjedze kompaniją szedł Leon wobcerającë chdzeroz swoję stenkę ale copoł sę vjedno vjęcij v teł, trzimjącë rękę v kjeszinji. Kavałk za vsą, kjej kompanijô ju mijala voze, vjidzoł jem jak v smjejącë sę lica Klerikové cos trzasło i rozprisło, poczim brzedkô vonjô sę rozeszła zgnjigitigo jaja. Wobezdrzoł jem sę chiže za Leonem. Ale won ju nje trzimoł ręce v kjeszinji, le v wobu rękach mjoł wotvarłą ksążkę do nabożeństwa i gorlivje v nji cze-toł.

— Won to jednak beł — rzekł Trąba. — Żebe go szvernot i Leona. Takô wobraza Boskô. Vjidzisz, Remus, że bjalka je przicziną vszelkjigo złego. Vjidzoł jô v Strzeczcu, jak wonji sę pokłocilë. Leon vënoszoł pravje kuferk ni pannë do voza a wona mu za to pjękno dzękovała. Ze stronë przëzerelë sę Stach i Klerik ze sercami pełnimi zodroscë. Tak jô wuzdrzoł, że Klerik dostoł wokrągłë woczë jak bulvë i szedł prosto na Leona. Wo reti! Z kjeszinji jimu vëzeroł grubi konjusz kjełbase. Jak mu ji Klerik nje vëcignje i mu z nią nje vëdzeli v głovë, tak sę wona ta kjełbasa rozlecała zaru na dvje połovë. Vadžec won na njego nje vadzeł, ale podnjosł te dvje połovë, pokozoł je panjence i rzekł:

— Vjidzice panjenko, jakjigo vë moce wopjekuna! Të kjełbase won wukrodl z moji kobjołkji.

Ale panjence žoł sę zrobjilo Leona. Przëstapjila, pogłoskała go po głovje i poceszała:

– Nje płacze Leonje. Ve Vejherovje jô cě kupjě kjeł-
base jesz roz tak dużą jak ta, chterną wonji vom vzełě.

– Won je wukrodl! – rzekł Klerik do panně.

Ale wona se wod njego plecoma wodvrocela i njick
nje rzekła. A Leon muszoł wod Strzepcza jisc z wo-
brazem, ale pomstę so zachovoł. Somem vjidzoł, jak
ze za vozóv grozeł Klerikovji: Poždejle, jô cě to spra-
vję! A tero won swoję pomstę vëkonol.

Dvuma mjeszczanom, chterni ze swojimi berłami
mjelë wo porządk dbac, srodze markotno se zrobjilo.
Zaczelë v kompanjiji se wopitivac i szukac zbrodnjo-
rza. Pitalë se Klerika, na kogo be mjoł pomeszlenjë.
Ale njim doszłë do spravë, stało se njeszczescë jinsze:
Bjalka jedna na vązkji drodze przez las vpadła do ro-
vu przë drodze. A to na pozimku stojała v njim vo-
da. Ale wonji nje zatrzymivelë kompanjiji, le vzełë jesz
trzę bjalkji i rozporządzilë:

– Wod ti mokrosćë babsko nabędze jakji choroscë.
Njeh sadnje na voz a trzę suchë bjalkji vkrag nji, žebe
ji dodac cepłoscë. Ve Vejherovje njeh sadnje przë wog-
njisku i se vësuszi. Że też slepji swojich wotvorzëc nji
może i zdrzec chdze jidze.

Sprava vpadli do rovu bjalkji retowała Leona. Bo wob
ten czas z vesokji drogji nad drzewami lasa vërosłë
przed nami vjeże mjasta Vejherova. Na levą rękę wode
drogji przez stolemni bukji bjelełë se kaplice na przid-
kjich gorach Kalvariji. Z celem naszi pjelgrzimkji przed
woczami głupô sprava mjedze Leonem ze stenką i Kle-
rikjem szła v zaboczenjë. Wurok svjëtich mjesci napeł-
nijł serca nabożeństwem a duszom przëpinoł skrzydła,
wunoszącë jich v gorę precz wod sprav marnich robo-
cigo dnja.

XXIV

Na Kalvarijach Vejherovskjich. Czimu krol
jezora nje povjesel szczudła na krzizu.

Wolivskô Brama! Przë szerokji drodze do Gduńska stoi wona v szarich murach, prostô, bez vszelkji wozdobë, jak ten lud, chturen vkoł nji së zbjerô v dzeń Nalezenjô Krziza Svjetigo. Ale choc wona takô njevjidzałô, jednak svjeci jak słup wognjisti, jak bliza morskô ku polnjovim i nortovim Kaszubom. Vjid ji i chwała jak rzoze wod polnji nocë svjecą jim v woczë i co rok jich zprovodzają do gromadë. Tu wuczujesz godkę kaszubską rozmajitą i podkorbjanjé z roźnich parafijnich zvezajóv, choc wonji jednak vszescë jednigo ducha i movë.

Wurosl i jezorami i lasami nje vjidzoł jô jesz tile naszich v gromadze. To tež nji mogł jem së napatrzyć jak wonji tam stojelë: morzé głóv pod vjejącimi chorągvjami. I meslô mje wuderzela do głóvë: — Chwała Bogu! Jesz tile vas jesta, be vëbavjic zapadli zomk i posadec krolevjonkę na złotim tronje!

Kjej jem së rozglądol v meslach, woczë moje zatrzymał së na wosobje vesokjigo pana z worzłovim vezdrzenjim i dlugą brodą, zdrzącigo tak jak jô na to morzé ludztva.

Chdzeż jô go ju roz vjidzoł?

Ku reszce mje se przëboczeł nen vjeczor: Lasem starodovną drogą provadzilësmë trumę z całëm njeboszczika pana Jozva na smëtorz do Lipna. Polelë se smolnjice a rzozô z njich bjila po czubë drzëv i po głovjicë Zomkovi Gorë. A na nji vesokô stojala wosoba cecho jak kam i zdrzala v doł na nas.

To beł ten jistni. Tero jô go poznoł I nje dało mje poku, le muszoł jem do njego se przecesnac i rzec:

—Panje! Jô ju roz vas vjidzoł na Zomkovi Gorze pod Lipnem!

Won przëzdrzoł mje se v boczlivje i rzekł:

—Godkę tvoję lecho rozumjec. Alem cebje ju vjidzoł. Nje beło to v ni nocë, jak žesta Jozva Zoblockjigo vjezlë do grobu zaboczona droga?

—Tam to beło.

—Tero jô so cebje przëboczom. Wodvožni jezdes i jeden z tich, co v žecu nje chca Bogu wostac vjinni. A takjich nom potrzeba. Wustanji przë mje i przëzdrë se ti srogji mocë naszich! Dlo njich wofjarovac szczescë svoje, kożdą meslą, koždë bjicë serca: jak wuvożosz? Vorto to cze nje vorto?

Tak jô vezdrzoł na ten las chorągvi i na to morzë ludu kaszubskjigo, chturen se tam tłoczeł na szerokjim goscińcu, provadzacim z Gduńska na Pomorską. Vesoko z gór szadich zdrzalë na njich kalvarijskji kaplice. Beł to lud prosti: Tëgji gburzë, vesokji rebocë, snożë mlodë bjalkji i starë babulińkji. Žebe tak za njimi stojelë ti, co z Garecznjice vëszlë za kompanjiją i ti, chternich jô vjidzoł v Mjirachovskjim lese v szołmach pjerzastich na vesokjich konjach v dimje drogji, tej bełbe to norod chvalni!

A pon z worzłowim vezdrzenjim rzekł:

—Nje wodzevosz sę na moje pitanjé. Može nje rozumiesz. Toc rzekę tak: Lud zgromadzoni vkrąg naju to wurodzoni dzedzece ti zemji. Ale wonji dzis na nji są le sługami. Z movą swoją i wobeczajem poskrelë sę po svojich pustkovjach i vsach. Worzą, seją, łovją, ale włódze na svojich vodach i na svoji zemji nji mają. Mova jich i wobeczoj są posmjevjiskjem dlo tich, co njimi rządzą. Wofjarovac žécé, be jim dac vjid i przë pasach zavjesëc jim mjecze, co be volą i sełą mjelë wuprzec sę wo swoje prava — rzeczë: Vorto to cze nje vorto?

Zkąd mje sę wod razu przëboczëło wono straszedło z pod korunovani jarzëbjinë? Wona bjalka v bestrich ruchnach? Rzekła mje v nen czas krolevjonka: Przed tim straszedłem mjij sę na bocznoscë. Nogorszë wono a jimjé jego Njevorto. Vezdrzoł jem na njevjadomigo pana i rzekł:

—Vorto dac žécé i szczescé za vëbavjenjé zaklëtigo zomku!

—Vjedzoł jô, że tak wodpovjesz. Bo i të jezdes z tich, co ze sebje robją wofjarę, choc wo tim nje vjesz som.

A jô povjedzoł po chvjilë:

—Panje! Vasza wosoba i vasze slova są dlo mje, co zdrovje dlo chorigo człowjeka. Moc ve mje vchodzi njeznano a vjid jakjis, jak rzozô po nocë, vschodzi v moji duszë. Chcołbem bëc przë vas i słów vaszich słuchac każdigo dnja i każddi godzenë!

A won wodrzekł:

—Robji to, co dusza tvoja cë kože. Tej nasze mesle i nasza procô pudą jedną drogą. Com cë rzekł v në noc na Zomkovi Gorze? Przëboczë sobje.

Ale jô dobrze pamjetoł te słowa : Naleziesz mje vszędze, chdze skrë Ormuzdové sę zola, naleziesz mje vszędze, chdze duch Kaszub podnoszô vjeko svoji trumě...

Ruch sę tero zrobił v morzu ludzkjim, chterno szeroką falą bjeżec zaczęło ku pjerszim kaplicom Kalvariji. Ta fala nas rozdzeleła.

Va kalvarijskji gorë! Kjileż razi jô tam wobnoszoł po vajich przidknych chrzebtach mój częzor ludzkji i kozoł duszë moji rozmiszlac wo wofjarze Zbavjicela svjata. A jednak tę moję pjerszą pjelgrzimkę zapjisała pamjéc v moji duszë novjeksziimi literami. Bo co na nowuce wopvjodoł dzecku dobri ksądz, to mje tu na woczach stanęło javno. Tak jak be wod nich dzejóv litoscivego Boga na zemji nje beło wuszło do vjeczności bezmała dva tesące lôt. Z gorë v doł a z dołu v gorę czężkô vjodła droga, ale jô nje czuł ti czężkoscë. Kurz jak doka płinał nad nobożnim ludem, ale mje beło jakbem chodzeł v porenni mgle porenku młodigo vjarë naszi. Jak kamjanni svjodkovje ze svjëti zemji, kaplice stojałë strzod starodovnich bukóv na vižach i wotmikalë svoje bramë i roczełë: Pojta, dzecë Vjarë! Vëłëklô v dolinach, zkad vasza jidze droga, dusza vasza wodpocznje i vesoko z gorë vezdrzi na vasz trud tam v dole.

Na vesokji gorze stoi kaplica Wukrzyżovanjô, vjelgô, spanjałô jak koscoł. Tam po wobu stronach wukrzyżovanigo Pana Jezusa stoja krziže vjelgji. Na njich vjiszą z rëkoma skrëpovanimi v teł wobaji lotrzë. Pod tim lotrem, chturen sę navroceł v godzenë smjercë i wod samigo Zbavjicela dostoł rozgrzeszenjë, wuzdrzoł jem krola jezora. Klëczoł won, szczudło pod pocha, z głową do zemji zgjęta, bjił sę v pjerse i załomivoł ręce nad szczudłem. Vëchodzilë ludze a jinszi przëchodzilë z pro-

sbami i dzękowanjim, a won jak klęczoł tak klęczoł. Ju komudno sę robjiło v kaplicē a nocnô doka pobjęgała gorē kalvarijskji, kjej won ku reszce vstoł. Ale jô źdoł na njego, bo mje njico trzymało, jakbem mu beł potrzebni. Wuzdrzoł mje przed kaplicą i rzekł:

— Dobrze, że cę vjidzę, Remus! Żevi dusze mje potrzeba, bo czuję sę wopuszczoni wod Boga i ludzi.

Tak żorotno krol jezora sę do mje jesz nje wodezwoł, dlotego jô vezdrzoł na njego z wuvogą i vjidzoł, że mô lica bladé a woczē jakbe zgasłé. Ale won vzał mje pod remję, szedł kjile krokóv, stanovjił sę i rzekł:

— Zdrzē jak sę tu cecho zrobjiło. Njedovno jesz sę rojiło ludzi jak mrovk po tich szadich gorach. Tero rozeszłē sę jak rozlotają sę ptochē vjeczorem do svojich gnjôzd.

Vjidzoł jem, jak wostatni zchodzilē v doł do mjasta, a nowostatnjeszē szło porę ludzi młodich: nen chłopok z pod kapliczkji pod Vigodą i no dzevczē, co boso v kompanjiji vędrovało. Szlē wokoma sebje trzimjācē sę za ręce. Gvesno dobri Bog jich tam na kalvariji pojednoł ze sobą.

A krol jezora rzekł:

— Poj! Sadnjema tu z boku gorē, bom zmęczeni barzo!

A kjej ma wusadła, vęcignął do mje svoje częžkji szczudło i movjił:

— Zvož to szczudło v ręce a doznajesz sę, że nji moglobe bęc takji częžkji, kjejbe v njim nje beło želaza.

Zvožeł jem v ręce a vędovalo mje sę barzo częžkji. A won je wodebroł i zacignąvszē z kuńca vęcignął do połovē liszcząć kolbę strzelbē.

— Vjidzisz! — rzekł — to džadovskji norzędze mô dusę ricerską. Chcoł jem szczudło i duszę jego povje-

sęc v kaplice na krzižu i poddac sę voli Boskji. Ale nji mogę. Trzē dnji drogji przez gorē i lase tu ztąd jisc trzeba do mojich jezór i do gnjozda wojców mojich, ale jô tu vjidzē te modré vodē i czuję vonją lasów, belem woczē przēkreł ręką. Vějim ribkę z vodē, a wutchnje sę. Zamknji mje v murach, a wumrzę v trzech dnjach. Ko chołbem žęc, jaž sin mój podrosnje i będze mocni dosc, be spōdk po wojcu vząc na sę.

Jô nje rozumjoł dobrze, dokąd won swoją godką provadzi i sedzoł cecho. A won chvjilę przemiszłoł, tej povjodoł dalij.

— Rzeczē mje, przejacelu, jak cebje wuczilē: Kjedež mô człovjek volą zabjic człovjeka?

Tak jô sobje przēboczeł, co mje wuczeł ksądz na nowuce po moji pobjityvje z Golijatem:

— Le za vjarę i za wojczeznē svobodę mosz wuchvecēc bronją i bjic i nje będziesz mjoł grzechu. A zokon rickerski kože i v tim razu bjic, kjebe njepotcevi człovjek nastovoł na cnotę bjałkji, na žęcē bliznigo, abo i na žęcē tvoje. I v tim razu nje będziesz mjoł grzechu.

I to jô povjedzoł krolovji jezora. Ale won zvjesel smutno głovę i movjił po długji chvjilē:

— Povjem cē: Jô zabjił człovjeka. Ale nje beło to anji za vjarę, anji za wojczeznę, anji z rickerskjigo przikozanjô. Le naszedł mje — lesni pruskji to beł — v moji krijovce na Glonku, do chterni žoden człovjek nje vje drogji. Navetk sin mój sę dovje, jak dorosnje, nje přędzij. Bełbe mje lesni vędoł i ju bem nje beł mjoł sposobu zatacēc sę przed njimi, co mje przesladovelē jak dzekjigo zvjerza. Naszedł mje, jesz dzis nje vjem ja-

kjim sposobem, v moji jomje na Glonku i podnjost
flińtę, be mje zastraszęc. Ale jô go wurechleł. – Trup je-
go poplinał na vjelgji vodě. Ale kjej przě knjeji vę-
plinał, tej po kulě v głovje sę doznelě, że to nje to-
pjelc, le vęstrzałem zabjiti. Tak zrobjilě mje pravo.
Ale jô sę skreł, a bjalka doma zastąpjila mje vjernje.
Jesz dziso nje vjem, jak ten Czernjik mje mogł vęsz-
czekac taką letką karę: Pjęc lôt sodze! Choba z po-
mocą Złego wosamętoł sąd i sędzich.

Ale jô ti karę przějác nji mogę anji sę dac zamknąc
v sodzě, bo to moja smjerc. Trzech dnji nje vęzjiję.
A tam doma mój sin jesz nje vęrosł z knopjęcich lôt.
A chcolbem go vjidzec jesz takjim Zoborskjim jak jô
i moji przodkovje i doznac bem sę chcol, że won
v naszi rozdze wumje wutrzimac svój brzeg jezora i
krolestvo na njim.

Porvoł sę vaspon na nogji i vstoł:

– I dlotego jô nji mogę povjesęc tego szczudła na
krzizu i jisc muszę na moje jezora bez rozgrzeszenjô.

Tej vezdrzoł na mje wostro svjecącimi woczoma.

– Spovjodoł jem sę dziso dva raze: Bogu i tobje.
Nje vjem, zkađ mom tę vjarę v cebje, choces młodi
i droga tvoja provadzi v svjat a moja ze svjata. Ale
tak mje na duszě, jakbesma sę mjala v žęcū przě vo-
źni worędzě spotkac. Ale tero mje czas v drogę. Vro-
cec sę jutro przě kompanjiji nji mogę, bobe mje jed-
nak wupjilovelě i tede bem ju nje vroceł do mojigo
podzemnigo pałacu na Vdzidzkjich vodach. Ale tu
v lese znaję vęglovnjika, chturen mje wob noc wo-
trzimô i dô stravě.

Po tich słovach stanovjil sę chvjilkę, vezdrzoł na
mje i rzekł:

— Vjesz co, Remus? Poj ze mną!

A kjej jem rozmiszłoł jak to zrobjic, povjedzoł tak:

— V kompanjiji tē sę też vroccec nji możesz, bo i na cebje czotują. Po tvoji karze vszędze cę poznają. Lepji njech cę ję zavjezą nazod do Koscerznë, a towarë tvoje ponjesesz na plecach. Može cę też do Lipna przëvjezc tvoję karę Trąba. A jô tu naju wobu poprovadze takjimi knjejami, chdze ževé woko naju nje woboczi.

Mje sę vjidzała takô rada vaspana. Ale jednak jô sę muszoł vroccec do mjasta, żebe z Trąbą spravę wobgadac. Krol jezora zgodł moje mesle i rzekł:

— Jidzle spokojno do mjasta, chdze sę cebje pevno spodzevają. Jô tu wostanę pod kaplicą i mogę ždac, jaż przinđdziesz. Jô cę też zaru povjem, czimu jô som jisc nje chcę. Jô sę boję, żebe mje wob drogę Zlé nje wosamętało i nje kozoło sobje žęcô wodebrac! Jak jô będe na naszich jezorach, tej dusza moja vëzdrovjeje. Ale movji mje, može tē sę bojisz tovarzëc takjimu, co człovjeka wubjił?

— Jô sę le Boga na njebye boję — wodrzekł jem. — Ludzi jô sę nie boję. A moją spravą nje je sądzëc vas. Ale kjejbem z wurzędu beł sędzą, to bem wuvozoł, žesce strzelilë v wobronje vłosni!

— Želi tak — rzekł vaspon — to zańdziesz po mje tu pod kaplicę.

Kjedem z gorë zchodzeł na doł do mjasta, z cemnoścë vëstapjił człovjek. Patrząc: Trąba.

— A cuż tē tam tak długo pokutovoł na Kalvariji? — vadzeł won. — Vejta go! Noprzod go trzeba szandarom ze zëbóv vëcigac, a tej won wod sami nobožnoscë

veznje i po nocach vanoži, cobe go jak norechlij policejô zlapjila.

Tej vzał mje za rękov i cignął ze sobą. Wob droge zos robjił vimovkji.

— Remus! Tě jesz nje znajesz wobeczajóv svjatovich. Želi tě chcesz sę wukręc, to musiszz sę vjedno kręcęc v nogrebszi gromadze ludzkji, a nje lazec po nocach som. Ale jô vjedno movję: Dovno be cę psě zjadlě, kjejbes nji mjoł mje.

Cuż jô mjoł rzec? Pevnje won mjoł provdę. Won też i nje źdoł na moję wodpovjedz, le godoł:

— Tero juje po wodpuscě, a ludzeska sę vjesela, kjej svoje grzechě zladovelě na tich przidkjich gorach. Stach ju z wucechě przepjił svoje wobraznjickji mito, a zkad chłopa veznje, žebe mu njosł wobroz nazod, tego jô nje vjem. Bo Leon ze stenką zrobjił nożka pon. Mje sę zdaje, że Klerik i jesz jeden z njich sprelě go v jakim norciku za to, że won to njibe jim kobjołkę zplądrowoł i Klerikovji pod Luzinem zgnjitě jajo v woczě cesnał. Za to won jim znjikł jak źid po cernich nocach. — Ale pojle ze mną! Kamrot Veber chce vėdac tego talara, chternigo mu jegomosc doł v Mjehucenje za jeho pjėkně granjė.

Tak jô szedł z njim im mu wob drogę wopovjodoł wo naszi wumovje z krolem jezora. Won mje to pochvaleł i rzekł:

— Jô jem ti jistni wudbė. Muszisz robjic, co bes przėszedł do svojigo dodom. Bo jinaczi ti Njemce ze Zvadeł bėdą cę przepłoszelė jak zvjerza. Svoje tovarė veznjesz v mjechu na plece. Karę cė furmon za porę detkóv zavjeze do Koscerzně, a ztąd jô cė ję proźną przėvjeżę. Rod bem szedł z tobą i krolem jezora v groma-

dze, ale mom wumovę dotąd i nazod. Na to nji ma radę. Doma v Lipnje povjedzle szkolnimu: won cě to pji-smo do Czernjika zrobji.

— Jô bem njerod mjoł spravę z Czernjikjem — rzekł jem. — Bo mom go za Smętka abo jego sługę.

— Ha, ha — smjoł sę Trąba. — Cze Czernjik, cze jakji jinszi. Vszescě ti advokacě žiją le z przekracanjô prava. Za to dlo njich koždigo djobeł mô v pjekle kocołk wustajoni, smołë nalani, drevka podłożoné: le zapolic!

Muszoł jem sę zdac na Trąbę, bom na pustkovju wo tich spravach sę nje wuczeł. Wob ten czas ma zaszła do karczmě Lemana przë goscińcu pomorskjim. Tam na podvorzu stojałë nasze voze. Jô zjął mój mjech i chcoł jisc. Ale Trąba mje nje pusceł le zabroł ze sobą do karczmě.

— Tec tē muszisz sę woddzëkovac z kompanjiją — rzekł.

V karczmje wonji sedzelë wszescě. Ti mjeszczanje z berłami, Klarneta ze swoją kapelą i wobraznjicë. Leno Leona ze stenką nje belo. Stach sedzoł smutni naprocem Klerika, a z boku Franck. Trąba do njich przëstąpił i rzekł:

— Cuż va tak nose pospuszczelë, panovje wobraznjicë, kjej žesta wodpustu dostąpiłë i szcěstlevje dotąd zaszłë.

— A vjece vë, Trąbo, że Leon ze stenką vzał sę i wucelł?

— Vjem! rzekł Trąba — to go gvesno namovjiła na panna, co to boso pielgrzimovala jaż do Vejherova. Woboczita! V Koscerznje Leon z nią zańdze prosto do ksędza i dô na zopovjedze.

Zervoł sę Klerik:

— Takji głupstva! Wona i Leon ze stenką! Gołąbuszk bjołi i ten smjecoch przęglupavi! Jô mesłoł, Trąbo, że vë mjelë vjęcij rozumu.

— To vë sę na bjałkach nje znajece — wodrzekł Trąba. — Bobesce vjedzelë: Bele chłop beł kasiczk pjeknjeszzi njiz djobeł, to dzevczë przënëcëc może.

— To je vszetko prožno godka! — povjedzoł Stach. — V kompaniji szedł takji vëstavjinoga, chternigo wona njibe to nje znała. A tero po wodpuscë jidą vjedno v gromadze. To je ten jistni, Kleriku. Nolepji veznjesz i go spjeresz.

— Do tego noleżą dvaji! — smjoł sę Franck.

— Jakuż to? — rzekł Klerik.

— Bo kjij mô dva kuńce!

Tero vmjeszoł sę v jich godanjé mjeszczon z berlem.

— Młodi ludze! Je to szek provadzëc taką godkę na tim svjëtım wodpuscë? Jak jô beł młodi, tej ma też wużivała vjesołoscë, ale njigde nje zaboczëła wo nobożnoscë, statecznoscë i strzemjëzlivoscë przë takji worëdzë.

Tak wonji sę tam spjerele. Ale jô nje źdoł jaż wonji przinďą do jakjigo szeku, lem pochvaleł Boga, vzał mój mjech na plece i szedł. Trąba vëszedł za mną i sceskoł mje rękę.

— Njech cę Bog provadzi, Remus. Polubjił jem cebe jak brata. V naszim njedługjim vanoženju przebeł jem tile v tovarzestvje z tobą, że czëżko mje sę rozińsc. Ko ma jednak v Lipnje sę bëdzema vjidzała, a mom vjarë, że ma jesz njejedną vëdrovkę po svjece v gromadze wodpravjima. A pozdrovji też moję bjałkę, kjej ję wuzdrzisz na drodze. Bo zańsc do nji cë nje radzë.

Jesz gotova cę pozdrovjic mjetelokjem, kjejbepovjedzoł, žesma tovarzeła. Ko wona vjedno movji, že jō be sedzoł doma, kjejbemje nje kusilē kamrocē.

Tak ma sobje podała rękę i sę rozeszła.

XXV

Jak Remus v gromadze z krolom jezora głębo-
kijimi lasami do dom vędrovalę.

Pod kaplicą Wukrzyżovanjô źdoł na mje krol jezora. Nje źdavsze ma sę vzęła v drogę. Po krotkji vędrovce lasem naszłasma do vjadomigo vaspanovji vęglovnjika, chturen naju wob noc wotrziomł. Spałasma jaź do połnjô dregjigo dnja, bo tak choł krol jezora, rzekłszę:

— Remus! Te kalvarijskji przidkji gorę nje leno mje, ale i cebje, choces mlodsi, zmarachovalę njelecho. A ma moma jesz przed sobą barzo cęěžką drogę. Trzeba nama sę vęspac i posilęc, co besma strzimała.

Vęglovnjik wosmoloni jak morus chłop, chternimu le bjel wocz z czornich svjeceła skarnji, dobrze naju przęjął i reno nom wugotovoł krepóv i doł chleba. Potim ma znovu legła jaź do połnjô. A kjej ma sę ju zabjerała v drogę, tej won naju poczestovoł koźdigo połkvaterką jozcovigo tłustigo, bo to bodej mô dac sełę. Krol jezora ale vzął krom tego voruszk drevnjannich vęgli. Do czego te jimu bełę, tegom sę mjoł pozdnji doznac.

Noprzod ma szła lasami na Szemudę. Tej ma wobroceła v stronę pomorskji granjice na Mjiloszevo. V

Mjirachovskjim lese naszła naju noc. Zemni deszcz jał padac jaż gurdzeło. A v kjile pocerzi zrobjiło sę cemo jak v mjechu. Vaspon stanął i rzekł:

— Dalij jisc v ti vjilczy pogodze nje sposob. Trzeba tu wostac, bobe mje sę pomileł kjerunk naszi wędrowkji. Njebo tak pobjegło, że żodna gvjozda nom drogji nje pokoże. Bele znalezc sechi mol i wochronjenjé wod deszczu! Jesz lepji be beło, kjejbjesma mogła sobje wogjiń wobskacëc, ale nje vjem, cze tu chdze nje mjeszko lesni, chturen mogłbe nas nańsc. A tego ma besma gvesno nje chcała.

Tak ma szła pomału jesz kawałk drogji stegną lasovą, jaż zaszłasma mjedze vesokji bukji bez brzidu spodkjem. Jich bjoloszari wuzimkji svjecelë jakbe bladim vjidem przez cemną noc. Gruńt pod njimi beł njero-vni, przedzeloni podolnimi vadołami. V takji vadoł jeden ma zeszła. Tero przed naju woczami stanąłë trzë vjelgji mogjiłë stolimóv, wobrosłë brzedzastą grabovjiną. Vaspon zatrziomł krok i rzekł:

— Tu ma wostanjema wob noc! Wuvożej Remus: Takji mogjiłë nańdziesz v naszich kaszubskjich lasach po dva i vjęcij v gromadze. Są to grobë stolimóv. Wonji lubjiłë sę chovac v sechich molach, tak jak ma po dzis dzień. Spokojno możema sę tu mjedze njimi rozgospodarzec. Wonji sę wo to nje wobrażą i z chęcą nom przitułku wudzela, ko tã i jô ma przenomnji gvesno z jich — stolimóv — rodu. Dobrze, zesma tu naszła, bo chdze takji stolimovi grobë, tam i voda njedalek. Podług mojigo wobrechunku muszą tu stojec njedaleko vjelgji vodë jezora Kłączna. Jô cë povjem: Wostanji tu i sę rozezdrzë, cze be sę nje doł jakji dach sklecec nad głovą, bo ten deszcz nje woprzestanje, a na-

vetk zajk nje lubji spac pod krzem, kjej mu na nos kapje. Jô podińdę cknjenjim, cze nje należę jezora. Větrafjic jô větrafję i wocemką, ale jakbes czuł krzik sově to bocżę, że jô wołom. V tim razu zapolisz na krotką chwjilę jaką sechą gałaz abo mech, co bem v ti doce věblądzeł.

Tak rzekłszē, krol jezora znjikł v cemnim lese, vząvszē pod pazechę svoje szczudło z wukretą v njim strzelbą. A jô vzał i sę rozezdrzoł mjedze nimi trzema mogiłami. Bełę wone bezmała wokręglę a vjęcij njiz szterdzesce kroków muszoł jem stavjic, be jedną z njich wobińsc. V jednim molu dvje z njich tak krotko sebje bełę sę zeszlę, że ledvje voz be mjedze njimi przejachoł. Tam też głębokji na chłopa vadoł je rozdzeło. Tak jô po rozum do głovę, vzał jem noż i věcinoł z grabovjinę na mogiłach długji vjetvje, chternem wukłodoł kuńcami wod mogiłę do mogiłę, jaż nakrivalę nen vadoł jak drożkji nad zopolą. Censzē vjetvje jô wukłodoł na vječrz. Ale że jesz mjozga v njich sę gotovala i nje puscelę vszetkjich lestów, beło to kask njepevné wuchronjenjé wod deszczu. Tak jô zaczął wuschłi leste i cali plachce mechu zbjerac na przėkrēcé dachu.

Wob ten czas minęła godzena i vjęcij, a krola jezora nje beło. Tak mje strzeleło do głovę:

— Może won zabłądzeł?

I kask njewubetno mje sę stało kole serca, alem v roboce svoji nje woprzestoł, le gęsceł jem cerplivje svój dach, tak że słabi deszcz wob jedną noc podług moji wudbē njic be mu nje zrobjił. Po ti roboce vzał jem nadstavjac wucha, cze vaspon nje jidze. Ale jô nje czuł anji kroków anji krziku sově, le deszcz z ce-

chim szemarzenjim kropił na młodi leste i scekoł na grunť lasu. Tak mje sę jednak njemjirno zrobjilo i wuwożoł jem sobje:

– Može won zabładzeł i vědoł krzik sově, le tě go, Remus, nje czuł tu mjedze mogiłami?

Tak jō sę vzał i vēszedł z mjedze mogił v gore, ale przodem sobje vēszukoł suchigo mechu z pod kami-nji. Tej jem nadśluchivoł. Jak całą chvjilę njic sę czuc nje dało, tak jō vējął krzosedło i żogiev, be zapolic pęczk mojigo mechu. Ale przē pierszich skrach wuczuoł jem tak krotko kole sebje krzik sově, žem sę bezmała že nje vērzaskł. Za chvjilę stojoł przede mną vaspon. Szczudło won mjoł jak szuńde przez plece założoné a po wobu jego kuńcach vjisałē spori snopě siceně.

– Nje not žodnich signalův! – rzekł won. – A tero poj! Z ti siceně poszijemě so dach, chternimu deszcz przez cali rok njic nje zrobji. Ale wodjim mje te dva pěkji, bom sę jich nadvigoł, a tě jes młodszi.

Jō vzał szczudło z jego cześorem na sebje i zaprovadzeł go do moji budovnji mjedze mogiłami. Won pochvaleł i rzekł:

– Tos tē dobrze vēmeslo! Kjej ma jesz tę sicenę rozložema na twojim dachu, tej nom nje przepadô, choć be bęborkami lało. Wobskacēle przed naszą budą smjało wogjiń, bo mē momě tu bezpjek jak wu matkji za zopjeckjem. Wob ten czas jō rozložę sicenę na dachu mojim sposobem.

Ze sechich kneplův rozpoleł jem wogjiń. Krol jezora skuńczivszē dachovanjé wusodł v naszi chałupje przed wognjem, wodemknał swoje torbę džadovską i vēsepoł z nji całą gromadę svjeżich rib.

– To będze nasza vjeczerzô! – rzekł. – Zrobjile duzi

wogjiń, Remus, bo ma tu daleko wod ludzi. A v ti pogodze anji zvjerz dzekji, nje tile człowjek, nje lubji vano-
zec po lese. A ta doka deszczovô rzoze naszigo wog-
nja nje przepuszczzi dalij v las.

Jak sę wogjiń rozpoleł, sodł jem przē waspanu, a won
tak povjodoł:

– Szedł jem v strone, podług moji wudbē, nortova
jakji czvjerc godzenē, jażem cknął nosem vonją vodē.
Tero jô vjedzoł, że to muszi bęc Kłaczińskji jezoro,
wod chternigo to nasze legovjisko lezi ku pońju. Do-
szedłszē brzegu, wuzdrzoł jem dużē vodē przed sobą.
Na levą rękę chdzes daleko za vodami žolelē sę sla-
bi vjidē. To muszi bęc Potęgovo. I tero jô sę dobroł,
chdze ma zaszła. Przed sobą v snodkji vodze wuzdrzoł
jem całi las sicenē. Tak jô zebuł botē i vzał noż v rē-
kę, żebe choc na dach przēnjesc jaką zdobecz, kjej
jinszi nje beło. Przē tim ržnjęcju jô zavadzeł bosą nogą
wo porvoz, chternigo kuńc wurzeszoni beł wo polik,
vbjiti v pjosk. Tak zakłodają vjęcorkji: povjedzoł jô sobje.

Vzał jem tede i vęcignął vjęcork. Z njego te rebē są.
Rozumje sę, žem vējavsžē jadro cesnął vjęcork zнову
na głęboką vodę. Pevnje to ludze z Potęgova przejache-
lē przez jezoro czolnami i v tim wopuszczonim molu
svoje vjęcorkji vėložilē. A vātpjē, cze sę dovjedzą v
žęcju, že zrobjilē dobri wuczink i dvum głodnim vędrom
spravjilē vjeczerzą. Želi mój wobrechunk dobri, to bę-
dze wod tich mogił kole mjile drogji do ludzkjich po-
sodłovji: Kamjenjice, Bącza, Novihutē, Mjirachova. Le
Potęgovo będze njedaleko, ale hene po drugji stronje
vodē. To też sedzema tu jak za svjatem, a kjejbe nas
Pon Bog dziso v gromadze ze svjata vzał, to be mōže
i v rok naju nje nalezlē.

Z nich rib ma so wuszekowała dobrą wjeczerzą. A kjej jesma sę najadła, ległasma patrzącë v wogijn kôzdi ze svojimi meslami. Deszcz jak kropił tak kropił z cechim bëbnjenim po lestach. V lese sedzała ceszô i noc. Żoden szczek psa z dalekji woborë czuc sę nje doł, znadz wobrechunk krola jezora beł dobri, i dalek i szerok nje belo ževi dusze krom naju wobaju strzode tich grobów stolemovich. Noc ju dosc pozdno postąpiła, ale mje sę spac nje chcało a waspanovji tež nje. Zapoleł bo won swoje fefkę i przemisziłoł. Ku reszce przewoł naju milczenjé:

— Movja, że takjimu, co zabjil człovjeka, nen zabjiti vjedno na woczë jidze i go tropji. Ale mje nen lesni po smjercë jesz njigde drogji nje zastąpił anji mje sę nje przësnjil. Bo provdą a Bogjem: Kjejbe jô nje jego, won be mje beł przestrzeloł. Tak wonji bëłë vszescë na mje zavžëti. Muszisz vjedzec, że to wod dvadzescë lôt ma sobje psotë robjila, ale jô jim vjedno podvojną mjarą płaceł. Ale krev ludzkô sę mjedze nami nje lała le krev zvjerza dzekjigo. Tak jô meszlë, że kjedem v njego przëtrziłoł v prëdkoscë — to le beła wobrona vlosnigo žëcô.

— I jô jem ti vjarë! — wodrzekł jem.

— Bog cë zapłac za dobré słovo! Wod dvuch lôt jô sę ju tacę i łaknę ludzkji potechë. Ale tam na Kalvarijach kozelë mje wodpokutovac i vžac na sebjë karę, chterną mje sadë vëmjerzelë. Bo vłodzô vszelko je wod Boga. A jô nji mom — vjidzisz — tile selë i przez to jem z Bogjem v njezgodze. I vjedno mje wodtąd dusza movji, że zkądkas jakji vjelgji njeszczescé na mje jidze.

Cuž jô mu mjoł na to rzec? Žiczbą moją beło, że-

be mu Pon Bog wukozoł drogę z tego wutropjenjô. Ale won cignął dalij dim ze svoji fefkji a po długij chvjilě movjil:

— Źeli cě sę chce spac, Remus, tej spji i nje zvozej na mje. Wu storich ludzi spjik nachodzi pozdno, a nekô, kjej gvjzodě pobladną. Jakož tež to be mogła bęc godzena?

Tak ma zaczęła rachovac: Mogła bęc wosmô, jak ma zaszła na te mogjilě. Dvje godzeně vaspon sę zabavjil nad Kłącznim. Krotko dvuch godzin ma tu ju pevno sedzała przě szekovanju vjeczerzě i wodpoczivajacě po vjeczerzě.

— Tej to ju tak przě połnocě będze! — rzekł krol jezora. — Tero nasza kompanijô ju dovno spji na sztrejach v Strzeczcu, a ma tu sami v lese. Źebe też ti stolimovje, co tu pod gorami kaminji spją, moglě vstac, cuzbe wonji za woczě zrobjilě vjidzacě, że jich potomkovje nocą przě jich grobach tacec sę muszą, be sę nje dostac v ręce cuzi zgraji, chterna sę panem Kaszub zrobjila?

A mje szło przez głowę:

— Źebe to tak zbudzęc tich spjácich stolimóv kaszubskji zemji i zomkovjiska nasze wodczarzęc i dodac krevji i kosci nimu vojsku, co tam szło v gorę na Kalvarije przez Mjirachovskji las i zgadnac nę zgodkę dzevczątka z Garecznjice z gorscą pełną worzechóv i przenjesc krolevjonkę przez vodę v lasach pod Lipnem: Rechło besma vęzbała noremnich, njeproszonich cemjeczóv naszich.

Ale jak tego dokazac?

I vezdrzoł jem gorą wognja naszigo v las, jakbe ztąd mogł vęstąpjic chtos, cobe mje doł wodpovjedz i ra-

dę. Ale leno bladi wuzimkji bukóv jak stołemni słupě bjelelē słabo przez dokę, a mjedze njimi i za njimi sedzała czornô noc.

V tim zaczęło sę rozlegac szczekanjé psa tak krotko, że jaż waspon zervoł sę na sedzączkę, wějął fefkę z gebě i nadsluchivoł. Szczekanjé całą chwjlilę czuc sę dało barzo mocno, tej znovu sę woddaleło, ale vnet znovu naszło krocij nas i głośno przez cemni las sę rozlegało. Tak to kjile razi, to słabji, to mocnji wujodało lasem, jaż wucechło raptem jabke wucał sekjera. Długą chwjlilę nadsluchivelēsma v gromadze, ale las stojoł cechi nad nami, le krople deszczu pruszelē i szemarzelē po lestach. Tak waspon sę przeżegnoł i rzekł:

— Remus. To nje beł pjes ze žodni gburckji wobore anji pjes lesnigo do gonjivě sposobni. Przē połnocē zbudzel sę czornji pjes na zomkovjisku — muszi wono stojec njedaleko — i wodpravjił swoją nocną strożą. Vszetko to rządē Boskji.

Tak jô sę przeżegnoł i polecel wopjece Pana Boga. Tej jem legł mjedze grobami stołemóv pod dachem z mechu i sicenē, a szemarzenjé deszczu po lestach wuspjevalo mje do spjiku...

Dobrze ju vjidnjało, jak jô wodecknął nje vjedzacē v pierszi chwjlilē chdze jezdem. Zemno mje gurdzelo. Ale zarazem wuczul jem ceplē chopanjé jak z pjecka, a kjedem vezdrzoł, tej sedzoł waspon przē wognju i sepoł krepē do trigjelka. Tero jô sobje przēboczel vczoraszē szukanjé leže wocemką. Deszcz pruszel jak vczora, a letkji vjater roznekoł dokę. Vjidzec beło daleko v las. A mje sę zdovalo jakbem lezoł ve vjelgjim zomku, v chternim vesokô posova z lestóv i gałęzi czężela na szarich wuzimkach bukóv jak na stołemnich stołpach.

Krol jezora vjidzacë mje wodeckligo, wodezwoł sę:
– Pokąd tē społ, Remus, to jô sę rozezdrzoł po lese. Tu krotko v dole stoi błotko z czestą wodą. Trzeba nom zjesc co cepli stravē, bo momē przed sobą marsz njelada. A zemno je i deszcz padô. Jesz dziso muszimē duńsc do Lepuskjich lasów. Tam wobnocujemē jesz roz, a ztąd jô cē pokożę drogę do Lipna.

Z moją paką na plecach wodczuł jô ten marsz stegnami, kęde sarna chodzi. Ale za to v poñnjē ma ju sedzała strzod skamjenjalich vjeselnjików pod Vęsorami. Podvjezork ma zjadła pod Selczną. Jak noc i wumęczenjē stanovjilē nasze krokji, tej ma ju sedzała v Lepuskjich lasach pod Tuszkovami. Tu znadz krol jezora znoł koźdi kjerz i koźdē drzewjē, bo v pevnim njescu rozezdrzoł sę i przēstapjil wod razu do kjile krzów, chterne tam rosłē pod przidką wurzmą. Nad wurzmą barzo wopoczni rosł dąb. Tej rozgarnął krze, za chternimi sę wukozała cemnô joma. V tē won vlozł a jô za njim.

– Takji vanoga jak jô – rzekł won – nje wobińdze sę bez mjeszkanjô v kjile molach. Pod korzinjami tego storigo dęba, chturen tē vjidzoł, nje będzema gorzij spała njiz pod skleconim dachem mjedze mogjilami dziso v nocē. Le wognja żodną radą nji możema zmjēcć. Wuvożej: Ledvje poł godzenē drogji ztąd nade drogą wod Lepusza do Tuszków mjeszkô lesni. Procem zvezajnimu porządkovji na naszi zemji je to nasz człowjek, Kaszuba. Ko som jednak nji mogē jimu lezc v ręce.

Tej ma sę posileła resztą chleba i rib zbjeglich z vczoraszi vjeczerze i legła v naszi jomje na lestach. Krol jezora zapoleł so fefkę, vęcignął sę vigodno i povjodoł:

— Tu mje ju lepji, bo czuję sę ju krotko mojigo jezora i vjem, że zrzucę jutro te dżadovskji ruchna. Tu ma sę też rozińdzema Remus. Jezdem wu cebje v dłu-gu, zes mje tovarzeł przez tę cieżką drogę. Za to vje-dno naleziesz wu mje gosccnę, kjej zabłądzisz v moje państwo. A nje dzevji sę, kjej mje reno nje woboczisz. Povjem cę tero tvoję drogę. Pudziesz przez ten las na połnjé. Kjej wuzdrzisz spiczastą vjeżą storigo koscoła v Lesnje, tej trzimej sę mocko na pravą rękę. Tęde jidacę napotkosz ludzi. Tich smjało pitej wo drogę do Lipna. Bo to są ju stroně zapadlé i tam ledvje jakji zabeti szandara wo tobje be mógł mjec vjédzą.

Deszcz pruszeł jak minjoni nocě na leste v lese przed jomą, a krol jezora poleł svoję fefkę i godoł:

— Pokąd nje spjisz, Remus, to możesz na mje słuchac. A kjej wusnjesz wob czas moji godkji, to też njick nje szkodzi, bo jô jem przëvekli gadac som ze sobą... Mogłbem cebje tu poceszniimi frantovkami wuroczęc, bo njedaleko wod naju v lese stoi wurzma vesokô, chterną ludze zovją mogiłą Tuszkovskji Matkji. Szerokô droga, przez chterną ma przeszła njedovno, provadzi ze vsě Tuszkóv do Lepusza. A wo Tuszkovjokach i jich Matce povjodają sobje smjesznich przigód i trelóv co njemjara. A mje to vjedno je dzivno. Bo te Tuszkové są vsą vjidzała, a tęgji i zoradni i sposo-bni v njich mjeszkają gburzě, z chternich jinszi le so-bje mogą przikłód brac. Ale może za dovnich czasóv mjeszkelě tam jakji smjeszni jinsztě, a pamjéc ludzkó jich żartě przenjesła na dziseszich ludzi.

No, ale tero sę fefka vëpoleła. Dej rękę, Remus, i spji dobrze. Mje njico movji, że ma sę jesz przë voźni worędzě będzema vjidzec.

Reno, jak jô wodecknął, nje beło ju krola jezora. Kąsk mje se serce scesnęło, bom jednigo za drugim mojih novich przijoceli wod sebje puscec muszoł i czuł jem se przez chwile wopuszczoni jak kam v polu. Alem se vnetk zervoł, zjodł reszte mojigo chleba i szedł v droge.

Tego vjeczora jô ju społ v Lipnje v mojim łozku. Szczestlevi, ze mom jednak svoje doma. Kjedem vėzdrzoł reno przez wokno, wuzdrzoł jem naprocem na krotką chwile pjękne woczė i lica moji minjoni krolvjonkji ze zomkovjiska nad rzeką v lese. Njick mje ju nje bolalo v sercu, kjej jem je wuzdrzoł, ale rovnak przeszło mje cepło takji, jak kjej słonuszko zasvjeci po długich deszczach.

Pon szkolni radę Trąbė pochvolił i vėszekovoł mje pjismo. A po kjile dnjach przėsza wodpovjedz na moje przewjisko, ze mogę smjalo chodzec z mojim hańdlem po vsach i po mjastach. Le jak mje vezvją do sądu, tej stanąc muszę.

Kjile dnji minęło a zjavil se v moji jizbedce Trąba. Ale jakžež won vėzdrzoł zmjenjoni! Modri plachc sedzoł jimu pod levim wokjem. Lica nosełė znakji drapanjô a nos mocko beł spuchli. Sodł won na zedlu i żałoblevim głosem wopovjodoł tak:

— Remus! Czemużes tē mje, svojigo kamrota, wopusceł? Z godzeną, jakžes wode mje wodeszedł, vszeskji njeszczescô spodałė na bjedną moję głowę. Anjoł Stroż mój gvesno se wob ten czas chdze v jakjim norciku v njebbe położeł spac.

— A cuz cė se stało? — pitoł jem.

Trąba vėstchnął i rzekł:

— Cuzem cė movjil, jak žesma se na drodze za Lipnem pjerszi roz poznała a jô cė czestovoł gorzołką,

a tã nje przãjãł. – Sto kroków wod checzã jednigo, na przededvjerzã drugjigo, a jednigo z rãkã na lecirzu, tej strzimom. Ale jã cã povjem: Tego razu jã bezmała nje strzimoł.

– Jakuż to?

– Przãdzrzã sã mje dobrze, a bãdziesz vjedzoł. Te vjidzalni znakji na mojich pjãknych licach sã njiczim procem njevjidzalnim znakom pod ruchnami.

Tero jã sã dobroł, że go jego bjałka sprãła.

– Ale za cuż wona sã na tobje tak pastvjãła?

– Za njic. Żebe rzec słovami koscerskjigo mjeszczona Pavele – tã vjesz, tego z berlem – to wona to zrobjãła z przãrodzoni złoscã serca, cvjardoscã, vëvrot-noscã i jãdzotnoscã. A tero wona sã vëbjerô do naszigo ksãdza jegomosce ze skargã, zem ji nje przãnjosł żodnigo detka z wodpustu.

– Ko tã ji rovnak przãnjosł jakji pjenjadze?

– Jak jã mjoł co przãnjesc, kjej mje wostatnigo tinfa v Koscerznje Stach wodegroł?

Markotno mje belo na Trãbã, że sobje jak dzecko postãpjãł. Trãba zmjerkovoł to zaru i rzekł:

– Tã sã brace na mje nje gorz, bo z polkvaterkjem v zołãdku i kavałkjem chleba jã cã tvoję karã przãvjozł do Lipna. A tero jã przãszedł do cebje, jak do przjijacela, be sã vëjiscec. Chdziż mom jisc, kjej mje moja zdovanô tak przãvjãła?

Na to mje sã jego znovu zol zrobjãło. A że mje pon szkolni za robotã na jego polu doł dziso bochenk chleba i gleń masła, przãroczeł jem Trãbã.

Won jodł łakomo tak, zem vjidzoł, że jego bjałka mu stravã nje wugotovała. A jak sã najodł, wobcarł gëbã i povjodoł:

— Bog cě zapłac, Remus, za ten mjiłoserni wuczink co do nędznigo cała mojigo. Som sę przėznajesz, zem wo cebje mjoł dobrą starę im cę szczestlevje przeprowadzeł przez szandarów jaż na svjěté goré kalvarijskji. Ale vjidzisz: sobje samimu jô radzéc nje potrafje. Kjedes tē sę ze mną woddzėkovoł ve Vejherovje, pjęc cvjardich talarów jesz glińgotało v moji kjeszinji. Ale na dregji dzeń reno belo jich le trzē. Jednigo ma stracilē v gromadze: muzikańcē i wobraznjicē, bo kamrot Veber vėdoł przedtim svojigo talara z Mjehucena. Ale jak przėszła kolij na Klarnetę, tej mu sę zachcało spac. Tero Stach zaczął plakac, że Leon wucekł i won nji mō za co chłopa nając do wobrazu. Tak jô mu jednigo talara poziczeł. Na dregji dzeń won mje za to czestovoł wu Szredra v Strzeczcu, kjej tam kompanijō na noc zaszła. Ale że won nji mjoł pjenjėdzi, to won mje to njibe v Koscerznje vroc. Woplacivszē poczes-tunk, noclig i stravę, z wostatnim talarem szczestlevjem doszedł do Koscerznē. Jak ju chorągvy i wobrazie sę przed Svjėtim Janem przėvjitalē i procesijō sę po koscele rozeszła, tej jô z kamrotem Vebrem zaszedł do Neumana, bo tam mje Stach wobjecoł woddac moje pjenjėdze. Naszedł jem go tež tam v karczmje i Klerika z njim, chternigo jesz vjedno serce boli wo nę panę.

— Głupi, nje vje, cobe go czekało! — Tam ma sobje, że to ju po svjėtim wodpuscē, dobrze jednigo vzęła. Jô beł gvesno barzo letkjigo ducha, zem sę z njimi vdoł v kartē granjē. Le na dregji dzeń jô sę dovjedzoł wod kamrota Vebra, chturen mje wob noc wotrziმოł, zem przegroł do Stacha, com jimu wuręczel i że wonji na pocchę mje połkvaterk gorzołkji v kjesziń vložilē. Kamrot Veber doł mje kavałk chleba, cobe mje wob drogę nje

zemgło, a jô vzał tvoję karę i ję zakarovoł do dom. Tu na mje źdało przëvjitanjé njesrogji. Żeli tã meslisz, Remus, że sę wobelo na drapanju nokcami, to tã jes na lechi drodze. Bo i mjetelok i grulka bełë v roboce.

Jô sobje mesłoł:

– Vdzek tobje chłopje, kjej jes takjigo letkjigo rozumu. Alem tego nje povjedzoł, bo beł wukorani dosc tile.

A won sę vjichleł po jizbje i na mje pozeroł. Tak jô vjidzoł, że won mô jesz vjęcij kłopotu. Ku reszce won vëjachoł z njim.

-- Remus! Tvoję karę jô cë przëvjozł. Ale Trąbjinô zamkła ję v chlevje i povjedzała, że ji nje vëdô, jaž ji nje dosz markji jedni za to njibe przëkarovanjé. Vjem jô, że to procem szeku i mje je barzo markotno. Ale cuž zrobjisz z bjałką? Požiczë mje, želi mosz jednę marķę a jô cë tvoję karę przëkaruję. Bo jô nji mom fenjiga pod duszą, be ję wod moji bjałkji vëkupjic.

V ten sposob jô dostoł svoję karę, a Trąba sę ze svoją bjałką pogodzeł.

XXVI

Jak Remus po bjitvje ze szandarami i Szabelką dostoł sę do sodze.

Wob lato jem tero z mojimi tovarami po vsach jez-dzeł. Na wodpustach i na jarmarkach jô sę postavil, chdze drudze, a ludze wode mje kupalë. Bivało i tak, że njerzitelni człovjek vzał co z moji karë i nje zapła-civszë poszedł precz. Ale to sę zdarzeło le kęde vęde, bo nasz lud kaszubskji je rzitelni i boji sę Boga.

Do źnjiv jô vëzbeł takjim sposobem moje tovarë. Tej pon szkolni zapjisoł mje novi. Ale pokąd wone nje nadeszlë, jô mu pomogoł v źnjivach. Jak beło ze-źnjivjoné, karovoł jem znovu v svjat. Kole Matkji Bos-kji Sevni zaszedł jem na jarmark do Koscerznë. Wo moji spravje sądovi, chterną Czernjik vzał v ręce, jô ju bezmała zaboczeł, bo wob całé lato do mje żodno pjismo ze sądu nje przëszło.

Beł to pravje pjatk a vdarzë sobje vszetko jak dzis. Postavil jem svoje karę njedaleko njemjeckjigo kos-coła, chturen na strzodku renku stojoł. Wod levi rëkji mjoł jem budë z pjernjikami, a wod pravi rëkji wusta-vjilë svoje bęborkji i kjerzonkji bednarze. Beło to jesz vczas, a ludze ze vsë jesz popędzalë svoje konjikji ku

mjastu. Tak wod razu, jak Zlé jakjis, stanął przede mną Czernjik, vészczeroł bjoli zębē i movjil:

— Ha, Remus! Vjtom cę ricerzu słuńca! Nje bój sę mje, bo jô cę dobrze žicę, choces mje wonge ve Zvadge srodze wuragoł. Tvoja sprava spji v aktach sądovich, a jô jem wudbē, že nje pragnjesz ji wobudzec. Ale toc rzeke: Dobrim beł jes prorokjem. Wuvozej: Nigo pana ze Zvade, co to go przez tvoję kłatwę paraluž ruszeł, poprovdze zemja vėpluła. Bo po pochovjje zarvała sę na njego murovanô posova grobu i muszelē go jesz roz ze zemji vėdobivac.

Jô na to njic nje wodrzekl, ale serce mje zaczęło mocko bjic, nje vjem czimu, kjej won przestąpjił i vzał jednę z mojich ksążk v rękę. Beła to ksążka do koscoła nazvanô viborkjem, chterną ludze lubjilē barzo kupac. Pon szkolni mje tich viborkóv sprovdzeł całą kope, bo na njich beł dobri vžatk. Ležałē wone tero na moji karze szklaci v pjeknich pochevkach i przéchłoscalē woczē. Tak Czernjik vzał jeden z viborkóv, vėjął go z pochvė i zaczął v njim kartovac. Mje to barzo belo dzivno, bom so wuvozoł:

— Cze takji njekara kupji ksążkę do koscoła?

Ale won ksążkę vložel nazod v pochevkę, doł mje ję v rękę i povjedzoł:

— Z timi ksążkami mjij sę na bocznoscē, bo szandarom wone sę nje vjidzą. Tam je mova wo Krolovi Korunē Polskji, a koždi vje, že krol pruskji kavałk polskji ti korunē sobje przėvłoszczek. Tero jim je markotno, želi chtos spominô wo ti korunje, bo sę boją, žebe sę po nję nje zgłoseł jakji vlošcicel. A žebe jakas krolovą do ti korunē vzevac, to wonji wuvožają za wobrazę.

Tej won szedł. Le jô nje dboł wo tę wostrzegę, bom

so wuvožoł, že co naszi biskupě pjećęcą potvjerdzilě, tego pruskji szandara nji mô mocě ruszęc. Ko jô nje znoł jesz v nen czas jich zatvardzałosć serca.

Wob ten czas vjećij a vjećij ludztva na torg sę zbje gało. Strzod njich kręceło sę kjile szandarów ze szklącimi szołmami na głovach i dużimi mjeczami przě pasach. Mój hańdel szedł chvalebnje. A kjej chto kupił wode mje ksążkę wo svjěti Genovefje, tej mje sę vjedno przěboczelo, jak jem na mojim łozku v stanji na Lipińskjich Pustkach czetivoł ję nocami, a Gnjadi i Liza chuchałě mje po głovje z vdžecznosć. Przěszedł mje tež na woczě žid Gaba, wod chternigom nabeł tę ksążkę, i Marta i stari Mjichoł spjevajaci svoje pjesnje z vjelgji ksążkji. Moje mesle tak daleko wod tego renku peńigo jarmarku vanožełě, žem nje postrzegł szandare, chturen do moji karě przěstapjil i vzal v ręcę jeden z mojih viborków. Vějal go z pochevkji, kartovoł v njim, kjivoł głovę, položeł go nazod i szedł. Ale za mołą chvjilkę won sę vroceł v gromadze z jesz jednim człowjekjem. Ten mjoł na głovje wokregłą czopkę z neba, vkoł czopkji czervjonę blevjazkę z czornobestrim guzikjem z przodku. Ten jistni trzimoł v ręce valni kosz.

Cuž ti njezbednjicě wod cebje chca? — pomesłoł jem sobje. Alem so jesz njiczego nje vdarzeł wo jich njebożnim wudbanju.

Szandara tero wotmikoł jeden vibork za drugjim, tej go zamikoł i kłodł nimu drugjimu v kosz. Jak ju bezmała moje vszeskji viborkji mjoł wuložoni v tim koszu, podnjosł jem głos i sę zapitoł:

— Nacuž va tile ksążk do koscoła nabivota?

Na to nen z czervjonaŭ blevjazkã na czopku smjoł sę i rzekł:

— Jô jezdem vesokji policejant mjeskji i cę to zaru vęložę, bo nen szandara nje movji po polsku: Nasza rada mjeskô i majestrat v gromadze, to takji njebožné zgromadzenjë, że strzod njich nji ma razu tile spravjedlevich, co za Boga Wojca v smutni pamjęcę mjastach Sodomje i Gomorze. Ale na wostrzegę wocela sę vczora krova pana bormistrza i vędała celę z dvuma głovami. Wod takjigo cudu tak sę vęrzaslę vojcovje mjasta, że wuchvalilę sę navrocęc. A ko dotychczas nji mjelę ksążkóv do koscoła, bo nje chodzilę do njego, tero nabivajã wod cebje vszetkji.

Ale jô vjidzoł, że won raŭoł. I gorz mje zaczął nabjerac v sercu. Jednak jesz zem sę strzimoł i rzekł do vęszczergę łagodnje:

— Psu keši! Żeli tę mje tu będziesz v woczę bluznijã, to jô cę jednigo vędzeleŭ v łeb, że tę jesz vjęcij poczujesz głóv na karku, njize no bormistrzové celę.

Ale won sę nje wobrazel, le na mje vęszczerzoł zębę, bo pevno moji godkji nje rozumjoł. Ale trzimoł kosz v ręce, v chturen szandara ku reszce mój wostatni vibork połozeł. Tej wonji sę zabjerelę, żebe jisc.

Ale jô takjim jinsztom nje chcoł dorunku robjic, tak jem sę vęsunãł z poza moji karę, chvecel szandarę za remję i zavoloł:

— Hola! Noprzod zapłacęc.

A szandara vęvvoł remję i zaczął njico szvargotac do nigo drugjigo. Ten mje pjęscã pogrozeł i rzekł:

— Bratku! Będzę spokojni, że ma tu cebje nje bjezema do sodze v gromadze z tvojimi ksążkami. Bo to są ksążkji zakozané, co norod burzã procem vło-

dzē. Te ksążkji są skonfiskované. Vjesz tē, co to zna-
czy?

Tego raġanjô belo mje za vjele. Tak porvoł jem
kosz z rękji nigo policejanta mjeskjigo i zavrzeszczoł:

— Tē miszjkjilonje! Vēmiszlej sobje z mjeskjimi lon-
trusami, ale nje ze mną!

Tero przēstapjił szandara i wuchvaceł mje ręką za
ruchna na pjersach. Skarnje mu sę gorzem zapolekē,
woczē mu vĕlazlē na vjechrz, vłose sę zjezēlē i zaczął
cos mocko vrzeszczec. A beł to chłop bezmała takji
duzi jak jô, wodkormjoni, seti a dzirżkji. Mje won v ti
chvjilē przēboczeł straszedło z pod wukorunovani ja-
rżębjinē, chternimu na jimjē Trud. Tej mje v woczē
zaszkleł sztołt worzła na jego szołmje i przez woka-
mergnjenjē vjidzoł jem sę mołim knopem, co na dro-
dze pod dzeką jabłonką bjił sę z Golijatem przē gra-
nju lasa i jezora. Tak jem tede popusceł kosz i levą
ręką gom sobje wodsunał, cobe dostac rum, tej sce-
snał jem pjęsc i wod levigo wucha mu trzasnał v te-
go worzła jaż zazvonjiło. Jak prožen sądk, tak won sę
vĕvroceł i kuloł mjedze bęborkji i kjerzonkji stroną
moji karē. Krzik sę rozległ, ale jô nji mjoł czasu wu-
vozac co sę dzeje, bo skoczeł na mje nen policejant
mjeskji. Ale ten procem szandarē le beł takjim lebjo-
dą, znadz na mjeskjim chlebje nji mjoł takjigo vjktu,
jak nen drugji, co strzod bęborkóv sę kuloł. Bełbem
mu doł poku, bom mu wodebroł kosz z ksążkami, ale
jak won nje woprzestovoł nacerac pjęcami, tej jô za
jego bluznjerstvo z przed chvjile vĕdzeleł nopartusovji
zowusznjicę, że go porvało na bude, co na levą rękę
wode mje stojała. Vlecoł won na płocanną scane, wo-
baleł ję z całim rusztunkjem i z vjechrzu wostoł le-

žacë. Povstoł i z ti stroně krzik takji jak mjedze bębor-
kami.

Kjedem v takji sposob wukoroł tich njeprzijoceli, zaczął jem z kosza vëbjerac moje ksążkji i na karze wukładac, bom beł vjarë, że jezdem v swoim pravje. Ale vkoł mje zaczęło sę zbjerac ludztva jak chmura. Nje minęło tile czasu, cobe Wojcze nasz zmovjił a z ti chmurë vësepało sę kjilenosce szandaróv i police-
jantóv.

— Tilom tē rade nje dosz! — pomesłoł jem sobje. — Ale kjej mosz zgjinac v wobronje tvojigo prava, tej natłucz jich Remus, kuli możesz.

Tak jem sę bronjił dzirżko nim jinsztom, a co sę chturen przëpsnał do mje, to lecoł v bęborkji abo na wobalona budę z pjernjikami. Bełbem v wutcevi bjitvje może z njimi so doł radę, ale dvuch skoczelo na mje z telu i mje ręce v tel skrëpovalë. Chiże mje tero założilë lińcuszkji i tej pchelë przez to vszetkji ludztvo na jarmarku zgromadzoné ku rotuszovji. Spjeszilë sę wopravce barzo, bo sę bojelë naszich ludzi. Jō czuł jak naszi vołelë:

— Cuż ti Njemce chcą wod naszigo Remusa? Za no-
bożné ksążkji provadzą go do koze. Wodjijma jim go!

Ale njim przëszło do jakji spravë, ju jō sedzoł na rotuszu v mołi jizbje zaknjëti na mocni zomkji. Jedno jediné wokno z nodvorzô mjało mocné żelazné kratë. Ruchna moje ze mje zlotivalë rzëpami wod moji jarmarkovi bjitvë. Novjększi mój kłopot beł vjedzec, co sę stało z moją karą tam na renku i z tovarami, ale po proźnim rozmiszlanju zdoł sę z vszetkjim na na volą Boską. Kjile godzin jō tam sedzoł, jaż zazgrzi-
tałë klucze v zomku i naszedł jeden z policejantóv.

— Vstanji i poj ze mną! — rzekł won. — A mji rozum i wodpovjadej, wo co pon bormistrz pitac będze.

Przē stole sedzoł bormistrz a przē njim pjisorz. Z drugji stronē rozpjeroł sę na krzasle starszi szandara, chternigom so przēboczoł, le wod razu nje vjedzoł jem zkąd? Tich dvuch, ale chternih jô tak poczestovoł, tich tam nje beło.

Tak wonji mje vępitivelē, zkądka jô i chdzem wuroś. A jak jô povjedzoł, zem roś na Lipińskjich Pustkach, tej nen starszi szandara vstoł, patrzel mje długo v woczē i sę pitoł:

— A wod kjede tē tam słuzeł wu Zobłockjigo?

— Wod dzecinnich lôt — rzekł jem.

Na to won sę z jesz vjększą wuvogą mje przēzeroł, ale jednak mje poznac nji mogł, bo timi času, jak won ze mną mjoł spravę, jô jesz beł mołim knopem. Ale jô go poznoł. To beł poprovdze nen Golijat, z chternim jô v pojedinkę valczel pod dzeką jabłonką na drodze z Pustk do Lipna. Tak jô povjedzoł do moji dusze:

— Będa wonji sę mscęc, kjej sę tego doznają. Ale krom tego nje będziesz sę lżą zastovjoł takjim pogonom!

Jak tede nen szandara po długjim na mje vzeranju pitoł sę: Znajesz tē mje? — tak jô wodrzekł:

— Jô cę znają Golijace! Mołim bivszē knopem, jô cē zastąpił drogę pod dzeką jabłonką, valczel z tobą woko v woko im zvaleł cebje jak njezevigo z konja za to, zes tē nje pochvaleł Pana Boga, Straszkas vēpuscel z krijovkji i ludzom na pustkovju narobjil wutropjenjô!

Won słóv mojich pevno dobrze nje rozumjoł, ale

poznoł mje po moji skažoni godce. Tak zgrzitnął zę-
boma i wodstapjivszë wode mje, zaczął bormistrzovji
cos chiže po njemjecku rozkłodac. Ten słuchoł z wu-
voga, a potim wobaji zdrzelë, jakbe mje živcem zgrezc
chcelë. Jak sę naradzilë, bormistrz jał pjisac jakas
długą wo mje litanjiją. Ku reszce pitoł sę, cze jô jez-
dem tim jistnim, co ve Zvadze njeboszczikovji panu
szablę zlomoł? Jak jô sę przëznoł, tej mje pitelë, cze
jô vjem, žem dziso na renku sproł szandarę i mjeskji-
go policejanta, kjej wurzędovo robotę procem mje
provadzilë.

— Vjem! — rzekł jem na to. — Ale jeden dostoł za
bluznjerstvo a dregji za rabunk.

— To nje beł rabunk žoden! — rzekł na to bormistrz.
Le konfiskovanjé. — Na to jô wodezvoł:

— Jô nje vjedzoł, że rabunk woprzestanjé bëc rabun-
kjem, kjej mu dō njemjeckji mjono!

— Njevjadomosc prava nje wobronji przed wukora-
njim, — rzekł bormistrz, podpisoł i doł papjorë timu, co
mje dvjerze wodemk i przëkosoł:

— Vezce tego vistëpcę, wuchvaconigo na gorąci spra-
vje i bjejce z njim do sądovi sodze!

Vzął mje tede nen przistava vjedno jesz z lińcuszka-
mi na rękach i vjodł do ni sodze. Ale nje provadzeł mje
przez renk, le mołimi wuliczkami vkoł. A jak ma se
zblizala do sodzovi bromë, rzekł won do mje takji
słova:

— Ptoszk takji jak të nom ju wod dovna nje vlozł
v sidła. Tec të ju wod kolebkji beł jes burzonem i zbrod-
njarzem, a za njic v svjece bem nje zjał cë tich pjek-
nich pjersconkóv z rąk, z chternimi cë tak dobrze do
tvarzë. Ale możesz bëc pevni jak amen v pocerzu, že

tě živ z najich rąk nje vińdziesz, bos tež i za vjele nabrojil.

Ale ne kajdaně rovnak mje zjělě z rąk, ale za to mje zamklě v jedni jizbje z dvuma jinszimi przestępcami. Co ti dwaji przeskurzelě, tego nje vjem, bom z njimi nje godoł i wob dzeń cali wodmovjoł korunkę, chternąm mjoł v kjeszinji mojigo vampsy. Za kjile dnji przěszedł sądovi przistava i mje vezvoł przed sędzigo. Sędza mjoł pjisorka kole sebje i sedzoł za drevjannimi kratami. Przed kratami stojoł jesz jeden sądovnjik, chturen moje vėznanjě roznjemczoł sędzimu. Bo ten nje rozumjoł mově kaszubskji. Ale to moje przesłuchanjě szło barzo pomału, bo i ten roznjemczicel nji mogł vėrozumjec moji godkji. Jednak wob ten czas pjisork vjele zapjisoł papjoru. Ku reszce povjedzoł mje nen tłomocz, co v njim stoi i kozelě mje podpjisac. Potim strož sądovi mje zos wodprovadzeł.

V ni sodzě jednak mje ku reszce mjerdzec zaczęło.

Przez wokna tile njeba nje beło vjidzec, cobe ręką przėkreł. Żodna vjetev zelonô nje kjivała przed woknem. A beło jich tak vjele na drogach i v lasach! I tile słuńca svjecelo z njeba na nasze pola! Le szari vrobela zazeroł reno do wokna, a mje sę zdovalo, że won rągô:

—Vdzek! Vdzek tobje!

XXVII

Jak Remusa sąd pruskji wobśadzeł.

Mijałe dnje, koźdi sobje rovni jak koł v dłuĝjim płoce, chternigo kuńca nje dozdrisz. Jaž jednigo dnja stanął słup grebi v tim płoce: Pon Czernjik.

Stanął won z aktami pod pochą przede mną i rzekł:

— Vjedzoł jô, że wonji cę roz przėskrzenjå, Remus, ale żebe to sę tak chutko stało, tegom sę nje spodzevoł. Tero jô cę przėszedł povjedzec, że za dva tidzenje wodbędze sę termin, na chternim cebje sądzęc będą. A tam cę będzie potrzebni wobrońca.

— Jô nje chcę źodnigo wobrońcę, bo Pon Bog vjidzi, że jô njedovjinnje sedzę.

— Tak tē nje gadej, Remus! — wodrzekł Czernjik i sodł na drevjannim zedlu. — Muszisz mję ju chvjilę vėsłuchac, żebem tobje vėłożeł, wo co chodzi.

Pozdrzoł chvjilę na mję, pokjivoł głovå i povjodoł tak:

— Boczē, Remus: Na zemji panuje spravjedlivosc ludzkō! A ta je zamklō v napjisanim pravje. Pravo znovu ludze sobje zbudovolē naksztołt vjelĝjigo bu-dinku, v chternim je jedna vjelĝō broma. Ale krom ti

jedni vjelgji bromë provadzi z tego budinku barzo vjele wuliczki szerszych i vężejszych. Przez jedne z njich możesz jesz z bjedą przeńsc z głową v gorę podnjesoną. Ale są i takji, przez chterne sę le przekleszczisz, jak nje przēmjerzając vjelbład przez wucho jiglice, przē czim dzel ruchen i przērodzoni skorē wostavjisz na placu. Są i takji wuliczki, przez chterne leno na szterokach wuńdziesz, przē czim nje wopuszczą worędzē, be cē sprac rzetnjicę jaż spuchnje. Tero wuvozej: V tim domu prava vēmjerzô spravjedlivosc sędzi. Żeli ten cebje wuznô njedovjinnim, to cę kože vëprovadzēc przez tę vjelgą bromę. Tam stoją dvaji, co cebje wobleczą bjołim zgłēm njevjinnoscē i vińdziesz jak novovëpranô panna do slubu. Vszeskji zli jęzekji wukąsęc sę muszą zęboma vłosni gębē, a vszescē złosnjicē muszą slenę połknąc, chterną mjelē na parące do wopluvanjô cebje i muszą sę nją struc. Spravą naszą —advokatóv— je, żebe tich, co sę na nas zdelē, jakjim sposobem vëdobęc. Kjej sę tede nje wudô wosamętac sędzigo, żebe klijanta vëpusceł ną vjelgą bromą, tej domē boczenjē, żebe jego przepchnąc przez jednę z nich wuliczki! Gvesno to nje je przyjemné woddzëkovanjē ze sądem, ale ludze volą wostavjic kavalk ruchen i skorē, njize dac sę zamknąc v sodzē.

Jô sluchoł z wuvogą ti nowukji wo spravjedlivoscē svjata, a nameslivszē sę, rzekł jem:

— Jô chcę jisc prostą drogą, jak Pon Bog przëkosoł i nje dom sę v żodné krętevetē.

Czernjik na mje vezdrzoł vëszczierzającē swoje bjoli zębē i rzekł:

— Remus, tē vëszedł jes z pustkovjô jak celę, co pjerszi roz jidze na pażęc. Nje vjesz, po co trzimô

wowczorz długji knepel v rěce, jaž cę njim zdzeli. I nje vjesz, na co chodzi nen pjes buri, jaž cę wukasi, i na co woł mô rogji na lbye, jaž cę njimi po źebrach pomaklô, i na co brzemjeją szerszenje vkoł tvoji głově, jaž wobarchnjejesz. Ale jak noprzod będziesz mjoł guze wod kjija wowczarzovigo i raně v skorze wod psich zębóv i źebra będziesz mjoł złomjoné wod rogóv volich i wobarchnjejesz porę razi wod žađel szerszenjovich, tej będziesz mjoł szkołę przebetą jak sę noleži i rzodkji rozum cę sę zetnje. — Ale przěstapmě do spravě: Jô vjem, že mje nje lubjisz, bo ve mje cknjesz Smętka. Ale to cě njic nje pomože. Som sobje wobrońcę nając nji mosz sposobu a mje sąd przez mus tobje jako wobrońcę wustanovjił. I na to nji ma radě. Chcacě nje chcacě, jô cebje bronjic muszę.

— Kkej tak bęc muszi, to njech sę stanje volô Boskô!

— Stanje sę spravjedlivosc ludzkô, povjem lepci: pruskô. Bo to cě rzeke: Žebe cę mjelě vëpuscęc przez nę vjelgą bromę njedovjinnoscě, wo tim nji ma v dole vodě. Navetk przez ne casné wuliczki, navetk na szterokach cę nje vëpuszczą. Do durě dostanjesz sę na pevno. Ale pitanjé na jak długo? Będze sądzeł sędza pruskji, a vjele be cě vëboczeł wuvožajacě, zes procem svjatovich sprav jak pilę dopjeru co z jaja vëlęglé. Ale dvuch rzeczi cě nje vëboczi: Jedno, zes roznoszô Kaszubom ksązkji, v chternich mova wo Korunje Polskji, — drugji, zes rękę podnjosł na worzła, co go szandara na szolmje nosi. — Dalij: Czemużes sę do kaduka przëznoł do nigo pojedinku z Golijatem za knopjęcich tvojich lôt.

— Jô njigde nje lžę.

— Ha, ha — smjoł sę Czernjik — to tē dalek nje zań-

dzesz na svjece. Ale žart v stron! Za ten knopjėci trel wonji cė njic zrobbjic nji moga, bo to ju je, jak pravo rzecze, sprava przedavnjonô. Ale jankorkji i mscevo-scė to rovnak sėdzimu dodô. A mosz tė co do povjedzenjô na svoje wobronę?

— Tec jô njick nje zbrojił!—wodrzekł jem.—Ni dvaji zabjerele mje mój tovor, com go rzitelnje zapłaceł, a jô bronjił svoji vłosnoscė.

Czernjik sė smjoł.

— Takô godka cė njic nje pomože. Nje czuł tė, jak policejant movjił «konfiskované?»

— To jô czuł. Ale jô nje vjedzoł, że jak złodzejstvo nazvje po njemjecku, tej nji ma radė.

— Pevnje, że to je złodzejstvo abo, lepsi rzekłszė, rabunk!—rzekł Czernjik.—Ale to takji, chternigo nje korzã v domu spravjedlivoscė. Jô cė to vėložę, cobes do pozdnjeszigo wużetku vjedzoł. Boczė: Żeli tė komu co krijamko veznjesz, to to je złodzejstvo. Kjej tė komu co vėdrzesz javno, to to je rabunk. Za jedno i za drugji nje minje cebje kara v domu spravjedlivoscė. Ale mji le za sobã sto chłopów z kjijami abo vojsko z flińtami i armatã, co sė mozesz wopėdzęc, tej złodzejstvo i rabunk vėzbivajã svoje brzedkji mjona i nazevajã sė konfiskovanjim. A to, cuzes konfiskovoł, to je tvojim nabetkjem, jakbes to kupjił abo v dorunku dostoł.

Na to jô wodrzekł:

— Pon Bog gvesno jinszã spravjedlevoscã sãdzęc bėdze!

— Jô cė teź vjedno movję wo spravjedlivoscė ludzkji. A ludzkô spravjedlivosc cę wobsãdzi, bo nji mosz za sobã anji sto chłopów z kjijami anji vojska z fliń-

tami i armatą. Lepji, żebes mogł na wobronę podac— jak mē to pravnjicē nazevomē— jakji przēpodkji łagodząci. Mogłbes na ten przykład rzec, żeś beł pijjani.

-- Jô nigde nje pijjē!

— Kromi tego mogłbes rzec, żeś beł wupjiti.

— Jô mom vzdrig do łżē.

— Gadej z takjim! — rzekł Czernjik i vstoł. — Chocbem cē navetk wuliczkę z domu spravjedlivoscē wodemknął, to bes tē przez nję nje vēložł. Tē bes gotov beł mje łesz zadac, kjej cę będę bronjił. Na szczescē tē nje rozumjesz po njemjecku, a som łomocz tvoji godkji nje rozumje. Bivej zdrov, ricerzu słuńca. Zamkną v murach skrę Ormuzdovą, a jô, puchocz Arimana, będę hukoł vkoł muróv tvoji sodze.

Stało sę, jak Czernjik mje przepovjedzoł. Sądzilē mje v duzi dvornjicē. Na stole, za chternim sędzovje sedzelē, stojoł krziž. Ale jô vjedzoł po rozmovje z Czernjikjem, czego sę spodzevac po jich spravjedlivoscē. Posadzilē mje za kratą przē scanje. Przede mną sedzoł mój wobrońca. Mjedze svjodkami jô vjidzoł nigo Golijata z knopjēcich lôt, sedzącigo wokoma policejanta i szandarē z jarmarku. Pod jedną scaną sedzelē svjodcē. Mjedze njimi jô wuzdrzoł Martę z Lipińskjich Pustk i storigo Mjichała i Marcijanę i pana szkolnigo z Lipna. Beł też Leon ze stenką, Stach, Klerik i mój dobri tovarzesz Trąba. Vjidno mje tu beło, że procem spravjedlivoscē svjata kara mje nje minje, ale jak mje sądovnjik rozpolszczel cerograf mojigo woskarženjô, tej jô sę poprovdze muszoł nameslec, cze jô jezdem tim Remusem, chturen vjedno choł bęc z Panem Bogjem v zgodze, cze też takjim vistępcą, jakjim wonji v tim cerografje mje pjeczętovalē. Vdarzę sobje do-

brze, jak mje czetoł sądovnjik wobvjinjenjé:

— Remus tu przed sądem krolevsko-pruskjim stojąci, dovnji parobk na Lipińskjich Pustkach, dziso hańdlorz ksążkami i drobnim towarem, wod młodich löt wokozivoł chęc i wodvogę do vszelkjigo złego. Pod przimusem robjaci swoję robotę, żebe mjec co jesc, jednak przemiszoł wo zomkach i krolevjonkach, znadz, że ze stanem svojim przez Wopatrzność mu namjenjonim spokojni nje beł. Przē pierszi leźność przërodzenjé jego zbojnjkji vëszło na vjehrz. Chodzącë na nowukę svoji vjarë, czuł won wod svojigo ksędza povjostkę biblejną, jak małi David stolima Golijata v pojedinku kaminjem vëstrzelonim z puszczojkji wubjił. Vząvszë ve zgodze ze svojim zlim przërodzenjim navetk ze slova Bożigo pobudzenjé do vistëpku, knop małi won vësztelovoł sobje norzędzë v sztołce dëbovigo kjiija rozczepjonigo wod kuńca, a z tego rozczepu zvekl won ceskac kominje do vjelgoscë kurzigo jaja na długą dalekosc z vjelgą sełą i pevnim trafem. Tim norzędzem wuzbrojoni zastąpjil won drogę szandarze jadącimu vjehrzem z Lipińskjich Pustk wod wurzędovigo szukanjô za burzonem Zobłockjim Jozvem, chturen v njevubetnich czasach revoluceji zbrojoł lud kaszubskji procem krolovji pruskjimu i v potkanju zbrojnim wustrzeleł szandarę i wucekl za granjicę. Małi knop Remus ploszenjim konja stanovjil szandarę strzodkjem publiczni drogji i po wobrazajácim slugę krolevskjigo raganjô, trafił go kaminjem ze svoji puszczojkji vëstrzelonim prosto v głovę, wod czego wogłuszoni mocni nen sluga vłodze spodł z konja jak bez ducha. Knop Remus ranjoni v ti bjitvje vëstrzelenjim szandarë v głovę, jednak potrafił sę zatacec, że nalezc go nje beło možno.

Po kjile latach vrocł sę na wojczestę pustkovjé bu-
rzon Zobłockji. Ale wod pomstě prava chronjła go
smjerc, chterna jimu nje dozwoleła długo vjekovac.
Wob czas jego žęcô jednak Remus co le mało wu nje-
go przesodivoł i wodbjeroł nowukę. Tile przěžnelë,
nje tile won som, ale i ludze z pustkovjô, przëmuszoni
przisegą na Mękę Pańską.

Pozdnjeszi wuczinkji Remusovi kożą vjerzec, że zma-
rli Jozef Zobłockji wob czas przestovanjô z Remusem
rozmjecoł v njim do ževigo żołacé sę i krom tego v
jego duszë zorzevjé buntu procem włodzë i popchnął
go v rzędě tich, co krijamko i javno procuja, abe ze
zemji kaszubskji vënekac krolevsko - pruskji rządë i v
gromadze z Polochami stvorzëc dovnąszlachecką rzecz-
pospolitę polską, chterna povstac nji może bez kro-
lestva naszigo i norodu pruskjigo novjěkszigio zgñę-
bjenjô i vstidu.

Po smjercë Jozva Zobłockjigo wopuscł won, vëros-
łszë na mocnigo chłopa, potcewą procę na pustkovju
i jako hańdlorz ksążkami i drobnim towarem jał va-
nożec po kraju mającë tero ju pełną pojigę. Ledvje tež
vëszedł z Lipna, chdze so wobroł mjeszkanjé, ju ve
młinach pod Zvadą pobjił nocą pana njemjeckjigo,
chturen probovoł mlin na majątku, co go mjoł na dre-
gji dzeń nabëc. Tej zaszedł v towarzestvje muzikańta
Trabë na folvark Zvadę. Z pomstë, że dotechczosni
pon przedoł Njemcovji vjes swoją, zervoł won ze sca-
në jego szablę rodovą, chterna tam vjisała pod herbo-
vą tarczą, złomoł ję i cesnął panu pod nogji. Pon ten
zacni i przijacel pruskjigo norodu ze zmortvjenjô i
wurzasu wumarł na mjejscu, ruszoni paraluszem. Po
tim strasznim wuczinku wucekl won v stronę Vdzidz-

kjigo jezora, a pevné je pomeszlenjé, že won sę tam zapoznoł z drugjim vistępcą, skożanim przez sądę na pjęc löt sodze, Muchą Zoborskjim, zvanim wu ludu «krolem jezora». Z njim v gromadze zabroł won sę z kompaniją nobožnich ludzi do Vejherova, ale nje na wodpust, ale žebe wob drogę wobmovjic vistępni planě. Policejô nasza mimo wostrigo pjilovanjô noprzod ve Vejherovje poznała tak nazvanigo krola jezora, ale chcącě go v nazodni drodze wuchvacęc, ju go nje nalazła, bo jak vjerzec noleži, v gromadze z Remusem głębokjimi lasami i bezludnimi stegnami wucekl. Wob ten czas Remusovi wobronca vërobjił zgaszenjé nakożu aresztovanjô Remusa, przedloživszě atest lekarskji, že pon ze Zvadě chorovoł na sercovą chorosc tak czężko, że lada chvjilę dejadej bełbe wumarł. Wosvobodzoni wod areztu, Remus na novo zaczął swoje vistępné žęcé i po krotkjm statkovanju sę, podjął sę rozszerzac zakozani modlitevnjikji, z chternich njesvjadomi lud kaszubskji mogł brac chęc do buntu i nopartoscě procem włodzě. Kjej vjerni v służbje szandara Haze v gromadze z mjeskjm policejantem Szabelką zajac mu chcelě te ksążkji, virokami naszich sądów zakozané, Remus nje leno wopor stovjoł procem remjenju prava, ale gvołtem wuderzeł na szandarę Hazego i wogłuszivszě go klasnjęcim pjęscą v głowę, prziczeną sę stoł wupodku jego mjedze bęborkji bednarza Beczuskji. Choc bednorz Beczuszka žodni szkodě nje zgłoszô, to jednak moralnô szkoda vërżadzonô poczestnoscě krolevskji włodzě tim vjększô, zvoživszě že lud kaszubskji zebrani na jarmarku skori jesta do podkorbjanjô a chęcě rağanjô włodze pruskji rod daje folgę. Vjinę Remusovą povjększô potvjerdzoni przez svjo-

dkóv fakt, že na cel svoji burzońskji pjěscě vzał sobje sztołt worzła na szołmje szandarë, jak to wuczenił ju za knopa na drodze do Lipna, znadz, że won ten simbol potęgi i włodze pruskji ze szczegolną przesloduje pomstą. Nje kontańtujące sę povalenjim szandarë Hazego mjedze bęborkji, Remus v svoji pomsce klasnął ręką policejanta Szabelkę v levé lico, co mjało—po jedno—skutk takji, że tenże Szabelka potoczeł sę na budę pjernikarza Bomboma i zarvoł ję svojim całem, a po drugji— że z levi szczękji dolni vëmjenonigo policejanta Szabelkji vëbjil trzë zębë, z chternich jeden beł złoti i chterne won, Szabelka, wod wurzasu połknął i do ti godzenë, jak movji, nje nalozł. Krom tego wod klasnjęcô Remusovi pjěscě levô dolnô szczęka vëtrąceła sę z przërodzonigo członka tak, że Szabelka przëszëdłszë do sebje, gëbë zamknąc žodną mjarą nje beł v sztandze, a zaprovadzoni do dom, bjałkę svoją srodze vëstraszeł, chterna nje bivszë sama, dzis žije v strachu, žebe dzecko nje wurodzëc z krzevą gëbą. Po vjelgjich bolescach i strachu noprzod przëvołani doktor Pelovskji sztuką lekarską vpravjivszë mu szczękę, lica jego znovu przëprovadzeł do przërodzonigo szeku.

Sprava vënagrodzenjô za woszkarëdzenjé gëbë, korszta lekarskji, vëtluczoni dva zębë przërodzoni i połknjëti ząb złoti i do ti chvjile nje nalezoni, tej za możebnosc krzevi gëbë wu spodzevanigo potomstva policejanta Szabelkji i za skażoną budę i wurzas pjernjkarza Bomboma podlegają wosądzenjô przez sąd civilni. Reszta je spravą postëpovanjô karnigo.

Jak mje takji cerograf przepolszczilë, tej mój wobrańca Czernjik wobroceł sę do mje i rzekł:

— Vjdzisz! Pocużes sę przëznoł do ti spravë z Goli-

jatem? Tero cě vĕprovadzilĕ vszetkjich pustkovjokóv na svjodkóv i cě womalovelĕ na jistnigo rebelijanta. Žebes tĕ beł człovjek sposobni, to be cě ten Szabelka drogo porachovoł za ten złoti ząb, ale że z tim nje dobeł, bo kjej go połknał, tej go mó przĕ sobje, a kjej go zgubjil, to jego vjina.

Wobronĕ moji przez Czernjika jô nje rozumjoł. Dosc długo won sĕ tam wodszczekivoł jim po njemjecku, ale ku reszce mje rovnak wosądzilĕ na dva lata sodze.

Kjej mje virok takji przez tłomocza przeczetalĕ, tej sĕ jesz na wurągovjisko pitac kozelĕ, cze jô, Remus, z tim virokjem jezdem kuńtant. Ale jô vjedzacĕ, że ju njick nje pomoże, zdoł jem sĕ na volą Boską, podnjosł jem rĕkę v gorĕ i povjedzoł:

— Poźdejtale, łgorze, jak vaju ten Spravjedlevi z nje-ba sądzĕc bĕdze!

Kjej jim tłomocz taką moją wodpovjedz przenjem-czeł, tej sędzovje zetchlĕ głovĕ, a po chvjilĕ tłomocz mje povjedzoł, że za wobrażenjĕ sądu jesz kjile tigo-dnji mje vrzucają na vjechrz moji karĕ. Ale vĕcij mje sĕ ju nje pitelĕ, cze jô z virokjem spokojni.

Kjej sędzovje sĕ rozeszlĕ, przĕstapjila do moji kra-tĕ Marta, płaczacô jaż nją trzĕsło i sĕ jiscela:

— Vjidzisz, Remusku, pocużes tĕ szedł z najigo pu-stkovjô mjedze tich Njemcóv?

Starô Marcijanna rĕkoma moją szejĕ wobjimala i la-mańtovala:

— Remus złoti! Knopje nolepszi! Jak wonji cĕ nje-mjilosernje skorelĕ! Za cuz naju woboje Pon Bog tak srodze navjedzel? Przĕznajĕsz mje rovnak, knapsko kochani, zem cebje vĕchovivala podług nolepszi wud-bĕ. Czeż nje zkjidłam na tobje korzkvji, czeż nje zkji-

dłam trampka? Czeź mjałam brac dzerztlę abo skrze-
novk abo i grulkę żelazną wod pjecka?

I przë tim sciskała mje za szeję i płakała, żebe kam
së zlitovoł.

Mój dobri tovarzesz Trąba płakał i vadzeł na wot-
mjanë:

– A żebe so karkji zkjidlë, chdze nogrebszi maja,
ti cemjżicele ludu kaszubskjigo! Dva lata, Remus,
będze szumjoł las i słuńce svjecelo na pola, a cebje
nje będzie. Dva raze smjeg przëkrije svjat i Gvjozdki
będą chodzełë kole Gód, a vjele naszich së pożenji
abo woddzëkuje z tim svjatem, njim cebje zos vëpu-
szczą. Njehże jich Pon Bog woszkaradzi za naszą
krzivadę!... Ale boczę, Remus: Jô wo tobje nje zaboczę.
Koždą strzodę muzikańt mô volą vëgrivac na wulicach
mjasta. A jô będę grivoł wod czasu do czasu tak mo-
cno, że moje granjé naksztoł trąbë jerichońskji prze-
bjije murë tvoji prize. Le wuvożej: Kjej noprzod wu-
czujesz notę «Chto së v wopjekę...», a tej notę sko-
czną: – to jô będę.

Przëszlë i Stach z Klerikjem i sceskelë mje za ręce,
a Stach rzekł:

– Co cë vrzucilë to vrzucilë, ale przënomnji poko-
zoł jes jim, jak smakują kaszubskji pjësce. Dejlë poku.
I na njich porvoznjik krąci bat!

Ku reszce stari Mjichoł së przëkurdusoł i povje-
dzoł:

– Bjedni Remusu! Bog z tobą! Znadz takô volô Boskô.
Komu namjenjoné tego nje minje. Lechô jakô planeta
muszała stojec na njebje, kjej żes z pustkovjô najigo
nekoł v svjat. Ale na mój głupi rozum të njick zligo
nje zrobjił i njespravjedlevje cebje wobsądzilë. Le nje

dej gorē Zlimu, kjejbe cę choł kusęc, ale val pjęscą, nopjętkjem abo i kjikcem, jaż sę będze porajił do pje-
kła. Cos na pustkovju potrafjił, to choba i v sodzē
pruskji potrafjisz zrobjic.

Tak mje moji przijacele ducha dodovelē. Ale jak
to vszetko sę skuńczelo, tej jō sedzoł v moji sodzē
som, przemiszlajacē, jakjimi to drogami Pon Bog czło-
vjeka provadzi.

XXVIII

Remus v sodzě

Tero jŏ beł wobsądzoni i przez to stoł jem sę wobivatem sodze z vszetkjimi jego pravami. Ale njim jŏ to provdzevje mjoł pojěté, potrebno mje beło przechodzec ceremonjija, chterni jŏ v žěcu nje zaboczę. Ko za jakji dzeń po mojim wobsądzenju kanęłē v moji cele dozerocz sodze i jesz jeden wodrzemjech, chternim wobajim beła krzivda ludzkŏ na skarnji napjisanŏ. Kozelē mje sadnac na zedlu, a jeden z njich vėdobeł dužē nożiczki i grzebiń, be mje znadz vlose wobstrzic. Ale jŏ nji mjoł chęcē i rzekł:

— Co vom moje vlose zavodzaja?

— Njick nom nje zavodzaja! — wodrzekł ten z nożiczkoma. — Ale za vjikt darmovi, co cě go daje v sodzě krol pruskji, kože won so choc le tvoją szczecą zapłacęc, žebe z nji szczotkji porobjic na svoje roboci konje. Choba nje chcesz vlosnigo krola szkodovac?

— Mje nje not vjaktu krolevskjigo. Som sobje na žęcē zarobję, bele mje vėpuscel na volą.

Wonji tam pevnje vszetkjigo nje rozumjelē, com godŏł, ale doznelē sę rovnak, že nje chcę sę poddac jich

nožicom. Tak vzlelë i zavolelë sobje trzecigo pomocnika i v gromadze mje gvoľtem przëtrzimelë na zedlu i zaczelë mje głovë strzidz. Golorz jak mje mjoľ vkoľ vicoza vloze zjeti, stanovilë së v roboce i rzeklë:

— Ala bjedze! Jaką wonji cë tu przed lati muszelë vëworac brozdë na lbje!

Dozerocz sodze przëzdrzol së tero moji głovje i povjedzol:

— Aha! To je gvesno pamjätka po ni pobjityje Davida z Golijatem! Szkoda, że cë v nen czas szandara nje przëtrzimolë kask njižij. Nji mjelëbesma dziso z tobą robotë a kasa krolevskô szkodë.

Po takjim rağanju strziglë dalij, a nje wobelo së to strziženjë bez vëri vanjô vlosov na vjększi vzätäk kase krolevskji, jaž woprovca wodstapjil, przëzdrzol mje së z miną człowjeka, chturen co pjëknigo stworzel, i rzeklë:

— Žebe cë tero głovë scëlë, tobe z nją možno belo v kregle kulac!

Po ti zobavje zabrelë së do medlenjô mje tvarzë. Ko belo jich trzech, to mje së nje bojelë i smarovelë mje medlo v woczë i gëbë. A kjej jô kjichac muszol abo kaszlac, tej jeden slode stojäci valel mje v plece jak cepami dorodzajäcë, bem së vëkjichol i vëkaszol, bo njic lepszigo nji ma dlo zdrovjô. Tej wonji mje głovë wogolilë jaž na skore.

— Tero të vëzdrzisz jak człowjek! — rzekl do mje golorz. — Ale žebe dobëc pravo na volni vjikt i ležä v tim krolevskjim paľacu, trzeba cë jesz poddac së cëremoniji, do chterni më cë grzecznje przëroczo më.

To grzecznë przëroczenjë znacelo, že dvuch mje porvalo za reminja a jeden popichol slode i tej ze

mną pognelë na dravoka z moji cele i długim domovnikjem zabjeglë jaż do maŕi czorni jizdebkji. Tam jô wuzdrzoł dużą baliję z ceplą wodą. Tero wonji z vjelgą chizoscą jëlë ruchna zdzerac, jaż stojoł jem goli jak pesternjok. Pokąd dvuch mje trzymało, nen golorz zasvjecel mje vjulgjim nożem do woczcu. Tak jô so poprovdze wuvożoł:

— Pomstlevi Njemce! Zarzinac cę tero będą jak vje-prza.

Żol mje sę zrobjiło žécô i choł jem sę przënomnji przeżegnac przed taką mordarską smjercą. Ale wonji mje rąk nje puscilë, le vzëlë i vrzucilë mje v nę baliję i zaczelë mje nurzac v vodze, jaż mje dechu nje stało. Jak jem beł ju napoł wudoszoni, tej dvuch vzëło jezdec po mje dużimi jak ceglë kavalkami medła. Po medlenju takjim vzëlë procovac po mje dużimi końskjimi szczotkami. Jak wochotnô do robotë pjeroczka medli i pjerze pjerzą z baliji, tak wonji nade mną procovelë. Małowjele a bëlëbe ze mje skorę zdzerlë. Ale dozerocz sodze rzekł ragajacë:

— V ti baliji wostanje na vjekji tvoja kaszubskô skora, a v naszim pałacu narosnje cë novë pruskji wobleczenjé gnotóv. V tim sę będziesz czuł vjele lepji njize dotąd. A rozumu pruskjigo më cę wob dva lata nauuczimë.

Jak sę nade mną dosc napastvjilë, tej mje kozelë vëlezc z vodë. Potim delë mje zgło z grebigo płotna, szari vamps, bukse tego samigo, drevjannë defle na nogji i krimkę bez nebë na głowë. Jak jô sę wuzdrzoł v tim szarim wobleczenju i ręką przecarł przez wob-rzebczoną głowë i womakłoł głëboką bliznę na nji, tej mje sę srodze cżëżko zrobjiło. Alem sę strzimoł, żebe

mojim męczicelom nje dac worędzē do podkorbjanjō. Le v nocē na moji ležē strzēsło mje płaczem jak przed lati, kjej jem na zomkovjisku sę doznał, że moja krolevjonka wo mje nje dbō.

Mjijałē mje tero tidzenje długi na przemiszlanju, jak chiže wucęło sę moje vanoženjē po svjece i nadanō przez njeboszczika mje robota. A jak jō szturk cali nji mjoł žodni vjēdze ze svjata, tej czuł jem sę tak wopuszczoni, jak na starō chojna, sadzonō przez zmarłē pokolenjō, co na rozstajnich drogach mjedze Grzeborem i Lizokami stoi vesokō i szamotanō vjatrami na pustim polu. Kole Gōd mroz na svjece tęgji chvecēc muszoł, bo sę przedzeroł przez grubi murē sodze.

– Tero – pomesłoł jem sobje – smjeg nakreł pola a scał jezoro przē naszym pustkovju. Stari Mjichoł v checzē svoji zasepani smjegjem spjevō pjesnje advańtovē. Jezoro pękō wod mrozu, a krzikva kurzi na dvorze. Mjichoł zjimō ze scanē rog i jidze trąbjic na zblądzonigo. Gvesno wonji ju vszescē wo mje zaboczilē. Morcen gvesno tero sedzi wu njich, jak dovnji jō sedzoł, i ceszi sę na kloskji z makjem, chterne Marta na komjinku gotuje. Na dva lata vēmazani z rzędu žijących ludzi, jakżež wonji wo mje jinaczi meslec maja, jak wo wumarkim, tim baržij, žem vłosną wod njich volą szedł v svjat i serca jich zranjil.

Ale że tam za murami chtos wo mje pamjetoł, wo timem sę doznał v drugji Svjeto. Budinkji sodze stojalē po kuńc mjasta i granjiczełē na wotvartē pole. A ze stronē pola doszło mje reno trąbjenjē:

– Chto sę v wopjeķę...

Szła nota błogoslavjonō jaž przez te pruskji krotē i murē i kładła sę na moję wumęczoną i njemjerną

duszę jak masc gojącô. Potcevi Trąba! Zaru jem vjedzoł, że won to beł. Ale po ti pierszi pjesnji przēsšla drugô, kolęda nasza:

– V żlobje leži, chtuż pobjezi kolędovac małimu...

Groł won tam, dobri tovarzesz, jeden vjersz za drugim, po kolana v smjegu i zgurdźali wod mrozu. A mje lżē jak groch spodałē po licach na te wobmjerzoni, szarē kēsē ruchna, v chterne mje woblekła njevolô.

Jak ju vēgroł całą kolędę, tej doszłē mje po chwjlilē cesze tonē skoczne pjesonkji, chterną won so wob drogę za času naszigo vanoženjô vēspjevivoł i pevnje som wuložel. Jô so przēboczol ji slova:

Koza połkła jeża – ve vtork na vjeczerzę.

Częzkji do stravjenjô – legł ji na sumjenjô.

Poszła do aptekji – kupjic sobje lekji,

A wob drogę vzełē – vjilcē ję zarżnēłē.

Nalezlē – kamrocē! – vjilcē jeża v zoce,

Puscilē na volą: – jego pchocze kołą!

Jak sę skuńczelo granjé, tej jô vjedzoł, że Trąba przezebłi jidze głębokjim smjegem z pola do mjasta i tam zańdze do Neumana, be so jednigo i dregjigo vĕpjic. Ale wob całē Svjęta jô wo njim meslec muszoł i czuł sę tero poprovdze podroznijkjem sodze, bom nji mogł mu przez te murē dac vjędze, że jego granjé czuję i że sę njimu ceszę.

Tej znovu sztek czasu wuszedł ve vjeczność. Kole Zopust jô wodebroł wod Trąbē takji lest:

– Mój druchu Remusu! Njech będze pochvaloni Jezus Christus v tich murach sodze i njech na to pozdrovjenjé zadreżą jak czorcē v pjekle vszescē sługovje njespravjedlevoscē, chterni cē tam gvesno dokurczają jak mogą. Trzimej sę dzirżko, bo chtuż vje,

cze naszi bjedē nje bēdze dlužij njiže jich państwa. V drugji Svjeto jô chodzeł v gromadze z kamrotem Vebrem grac po domovnjikach wu mjeszczanów. Ale Czernjik, jak ma zaszła, kozoł nom sę karovac. Jednak doł nom po cvjardim talarze, rzekłszē: Jidzta za to Remusovji v sodzē grac. Takjigo zorobku ma njigdze nji mjała. Ale ma zaru wotmjenjila nasze talare wu Neumana. Bo chtuż vje, cze to nje bełē pjenjadze za czornigo kota, z chternim mogł wobińsc Czernjik trzē raze vkrąg koscoła v nocē i go przedac timu Jistnimu. Ko z woczmu na to patrzy. Jô jem ti vjarē, że won mogł cē vēszczekac letszą karę, ale gvesno mjoł gorz za no raganjē v Zvadze. Njiczim le raganjim beła jego godka, żebesma zaszła do sodze zagrac tobje. Delēbe nama! Za to jô cē groł wod pola, a kjejbem beł mjoł tile łaskji wu Boga, co ni żedzē, njim Pana Jezusa wukrzyzovelē, to be wod mojigo granjô murē tvoji sodze bełēbe sę vēvrocelē na rēbē, jak no murē jerichońskji. Mjerzi mje tero po svjece samimu chodzec. Tak jem zaszedł na pustkovjē Zobłockjigo, chdzem wusodł naprocem zegara, chturen, jak Marcijanna movji, polikô czas. Wod czego mu gordzel jednak srodze zardezvjała. Wuoczela mje bogobojno a rzekła: Kjej na ten stari zegar vezdrzē, to lzē mje sę leją nad nim bjednim knapskjem. Czemużem nje vzęła dzerztle abo skrzenovka, żebe mu te zomkji i krolevjonkji z głovē vēbjic? Vjedno mje dzivno, Remusu kochani, że ten norod bjalkovskji takji skorni do porvanjô cvjardigo norzędza i pranjô njim chłopa. Znadz moja bjalka nje je gorszō njiz Marcijanna, chterni sę na szczescē żoden męczenjik nje trafjil. Dlotego mje sę żol zrobjilo szadigo Morcena, jak won mje za stodołą jał godzēc

na svoje vjeselé. Won be rod mjoł Mjichałowę Martę, le mu v drodze leži czervjonô blewjazka, chterną wona wod cebje dostała. Ale cuz dzevczë zrobji, jak stari woczë zamknje? Bo won Mjichoł ju z łozka nje vstojô i je vjarë, że mu latosigo roku je smjerc namjenjonô, a v tim razu go nje minje. Tej Mjichoł krom czervjoni blewjazkji sę z Martą wożenji, bo po cuz mô mjec leppi njiž jinszi ludze? Chdzebesmë sę tež muzikańcë najedlë i napjilë, kjejbe vjesól nje beło. Tak to jeden z njeszczescô dregjigo žije! Gvesno tež to vjeselé będze, bo Mjichoł prorokuje vojnę, a ta njedaleko po vjeselu sę zacznje. Jak sę skuńczą vjesoła, tej jô co takjigo 'zrobje, że mje tež v sodzë zamkną. Będzema v gromadze, bo srodze sę boje, cze të sobje som dosz radę. Bog z tobą, kochani druchu!

Lest wod mojigo tovarzesza beł przez dlugi tidzenje moje krotochvjilą. Minał czas po Godach i podług mojigo rachunku naszła ju Matka Boskô Strumjannô i puscelë lodë, kjej jednigo dnja pitoł mje sę dozerocz sodze, cze bem mu nje choł na woborze drevka rajbic. Jô rod przëstoł na tę robotę, bom sę ceszeł, że ku reszce woboczë vjększi kawał modrigo njeba nad sobą. Ale kjej jem chveceł za sekjerę, tej jô srodze muszoł moknać. Jednak te porę mjesądzi sodze i vjiktu krolevskjigo vëžarlë mje moc z gnotóv. A zdrzącë ku słuńcu na njebje rzekł jem:

— Żeli to dva lata poderuje, to të, słonuszko, na moje szlachë po kaszubskjich drogach vjęcij svjecec nje będziesz!

XXIX

Wostatné godzeně krola jezora.

Smjilo mje sę jedni nocě, žem z kalvariji vejherovskji szedł v gromadze z krolem jezora głębokjim lasem, jażesma zaszła do nigo węglownjika, wu chternigo ma v nen czas wob noc wostała. Tam krol jezora doł so nasepac pełen mjech czornich węgli. Mje to beło dzivno i žem sę pitoł:

— Nacuž vom, vaspanje, te węgle?

Na co krol jezora wodrzekł:

— Jakuž jô bem sobje stravę gotovoł i mjeszkanjé wogrzevoł bez tich węgli?

Kjedem wodecknał i rozmiszłoł nad tim dzivnim snem, veszedł porene dozerocz sodze i povjedzoł:

— Jeden z podroźnjikóv tego krolevskjigo zomku zdrzi na drugji svjat. Ale przed smjercą won chce konjeczno z tobą pogadac. Chcesz jisc? To poj! Jô cę z njim zamknę jak długo będziesz chcoł.

Jô sę anji chvjile nje namiszłoł, bo jakužbe wodmovjic žeczbye człowjeka wumjerającego? Ale kkej jem sę wobuvoł, to mje njico jakbe pałakjem scesnęło za serce. Jô so wuvožoł, że to wod słaboscě. Bom czuł,

že mje te murě naksztołt morě vszeternostkã sełę vėduszaja. Ale v tim razu dusza moja ju se vėlėkla, bo vjidzała, czegom celesnimi woczoma jesz nje vjidzoł.

Szedł jem tede za dozeroczem, chturen mje prova-dzeł dłuĝim domovnjikjem jaż do wostatnich dvjerzi. Pokãd je wotmikoł, movjił do mje:

– Tu mė kładzemė tich, chternim nje not krolevskjigo vjaktu, bo ju leżkę na stoł połožilė. Doznajesz se som. Tero le veńdz. Na połnjė jō wotvorzeĝ.

Jak won za mnã z trzoskjem czeżkĝich kluczi zamknãł dvjerze, tej jō wuzdrzoł jizbę vėbjelonã z dużim łożem za kratã Źelaznã i z krziżem na scanje. V norce na łożku v bestri sodzenni poscelė lezoł czołvjek. Ale jak won se licami ku mje wobroceł, tej mje se zatrześłė kolana i vszetka krev mje do serca zbjęła: Tam lezoł krol jezora!

Całã chvjilė ma wobaji na se patrzeła nje movjãcė jednigo slova, jaż ku reszce krol jezora vėcigajãcė do mje zołtã jak vosk rėkę rzekł słabim zevem:

– Remus! Znajesz tė mje?

Muszol jem sadnãc na zedlu przė łożkã – tak mje se v głołvje krãcėc zaczeło. Tec ten, co tam lezoł, jesz łońskjigo roku ze mnã v gromadze przebjęł v dvuch dnjach drogė wod góŹ kalvarijskĝich jaż do Mogjiłė Tuskovskĝi Matkĝi, dzirżkĝi i mocnigo serca. A tero na tim łożku leżała le jego cenjō, bez mjazdrė i krevĝi. Zgasło jego worzłovė vezdrzenjė, a z woczuz gęboko zapadłich pod gėstimi bjołimi brevĝiami vėzerała Smjerc.

Jō po chvjilė do njego przėstãpił i scesnãł jego woschlã rėkę, a pitanjė samo mje vėszło z gėbė.

– Jakjim sposobem wonĝi vaspana zlapjiłė?

Won na to zaprzeczeł głową i rzekł:

— Kroła jezora gvołtem vzać, tego be żoden smjertelni człovjek nje potrafjł. Somem se vëdoł v ręce njeprzjicacół.

Zdzevjoni zdrzoł jem na njego.

— Të se dzevjisz! — rzekł — i mosz z czego. Ale vërozumjesz vszetko, kjej cë povjem: Sin mój nje žije!

Jak te słowa vërzekł, pjerse mu zaczęłë robjic i całą chvjilę nje rzekł njic. A jô se dobroł, że jak fudamańt pëkl, na chternim won nodzeję swoję i rodu svojigo budovoł, tej i won straceł volę do žęcô. Ale won jak przëszedł do sebje, zaczął tak movjic.

— Nje choł jô słuchac na Kalvariji i nje povjesek jô szczudła z moją vjerną bronją jako wofjarę na krziżu, ale Pon Bog zesłoł na mje takji przimus, że lepij mje beło legnać njeżevi v kaplicë wukrzizovanjô.

Spomnjenjé go tak rozebrało, że zнову długą chvjilę leżoł jak bez ducha, le czëżkji dech v jego pjersach groł. A jak przëszedł do sebje, tej rzekł:

— Movjł mje roz mądri człovjek przed lati: V dziejach Kaszubóv Smętk machtô vszelką robotę zlimi polcami, a z ti prziczinë tak lecho nom se vjedze. Bo wuvożej som: Vzëlë ti Njemce nom zemję, vzëlë svobodę, vzëlë panovanjé, duszą nas dzis jak vjilcë a vszetko se wukłodô na jich požetk jistamantnje, jakbe nas Pon Bog wopusceł. Zdrzë: Të wod pjerszigo z njimi zetchnjęcô dostoł jes se v jich njevolą. A jô dziso v ti sodzë wumrzę. A jednak ma dziecë ti zemji rodzoni i vzëlësmë ję po wojcach v spodku!

Jô nje vjedzoł, co na to rzec. Potim mje przëszło do głovë:

— A može nom le vjidu zbivô, žebe to machtanjê Smętka rozplątać!

Krol jezora chvjilê rozmiszłô, tej rzekł:

— A može le nje wumjemê sobje mjeczka wukuc, be to machtanjê Smętkovê wod razu przecąc? I dlotego rozgji naszich, co kvjitle bodejže daleko na zochod słuńca, gjinêłê jedna za drugą jak jô: Noprzod jak zbojnikji po lasach i po jezorach sê tacącê a ku reszce woddającê duszê v njemjeckji sodzê.

Wodpoczał chvjilê, tej sê jisceł:

— Tero na Zoborach zgasnje przewjisko Muchów-Zoborskjich, a tim co przinďa, przikłod mój, gotovi nagjác karkji pod jarzmo. Ale vjem jednigo, co karku nje zegnje. — I vezdrzôł na mjê i patrzeł mje dłuگو v woczê.

— Poznoł jô cebje na jezerze, na naszi wędrovce po lasach, vjem, jakžes poczestovoł tich kęsich psów, kjej cê krzivadê robjilê. Cebje zrobyj panem na Zoborach.

— Vaspanje! — rzekł jem na to. — Bjedni jezdem a całi mój sposob leži na moji karze, chterną popichom wode vsê do vsê. Jakjim pravem jô mom nabêc vasze Zobore?

— Pravem sina! — rzekł krol jezora. — Mom jesz jedno dzecko: coreczkę ducha mojigo, jak jem sê doznoł v noczêžszi chvjilê mojigo zecô. Va woboje vêchovjeta mje pomscecela!

A kjej jem rękę podnjôsł i chcoł movjic, że mje prostimu parobkovji nje patrzec do pańskji corkji i że v duszê moji krolevjonka ze zomkovjiska zaklêtigo zaparla dvjerze do szczescô, won podnjôsł polce jak do przisêggi i vlepjil ve mje woczê, z chternich vžerala Smjerc.

— Nje skonom! — rzeł — kjej mje se sprzecivjac będziesz. Sedzisz przede mną v tich brzedkjich ruchnach sodzennich, nje jezdes pjęknych lic, a rovnak jô stari szlachcec kaszubskji czuję przez skorę i vjem, że rikerskji v tobje bjije serce. Nje znaję tvojigo wojca anji matkji, a jednak jezdes mje pevnjeszi njiż takji, cobe przęszedł z koroną na głovje. Tak dej mje tede wumrzec spokojno i nje rzeczę njick.

Tej vęjął z pod koszule na pjersach zavjeszoni barzo duzi mantolik, chturen be ledvje dłoną przękreł. Na złoti blasze beł vęmalovani wobroz Nosvjętszi Matkji z Dzecałkjem. Wložel mje go v rękę i povjedzoł:

— Ten znak bodeže przodkovje moji na stalannich pancierzach nosilę, kjej chodzilę na vojnę. Pocałuj go i zavjeszę go sobje na pjersach. Vjęcij won cę daje chvalę njiže novejšzi worder kroła pruskjigo. Njevja sta moja i dzecko będą vjedzałę naszę rozmovę, kjej jim ten znak pokożesz i będą cę z vszetkjim do voli. Ale tu jich nje woboczisz. Volę, żebe se z tobą poznelę na svobodze.

Jô jak ve snje zavjesel jem sobje ten znak rikerskji Zoborskjich na szeji, a won doparłszę svoji voli szturk całi lezoł jak nježevi ze zamknjętimi woczoma. Ale jęgo mocnô dusza przemogła słabosc całą a jô czuł, że won mje mô jesz vjele do povjedzenjô. Jak wodpoczął, tej tež zaczął movjic:

— Tero mojigo sena vjezą po vjelgkich vodach na smętorz ve Vjelu. Daleko to za lasami i vodą, ale jô czuję, jak jimu zvonę bjiją. — Spji senje v spokoju! Wojc tvój za tobą jidze! — Ale tę wostanjesz, Remus, i naju pomscisz. Jak? To ju volô Boskô i tvoja sprava. — Czimuż ma wostatni Zoborskji tak marnje ze svjata

zchodzema? — Gvoli tego njewużetigo pruskjigo norodu. Wonji to njibe porządkji wu naju vprovodzają. Chtuż jich wo to proseł? Czeż karno żoravji jinszim se nje rżadzi pravem jak dzekô gęs, a vjilk jinszim jak nobożni jozc? V jakjim przēkozanju Boskjim napjisané stoi, czije pravo je lepsze? Vsetkjim naszim Kaszubom to jich vjilczé pravo gardło dusi, ale wonji są mądri, ti naju cemjēzicele! Tich vigodnich, njickvortich i słabich na duchu wonji vigoda, strachem i nogroda vēchovujā sobje na łaszczevich psóv. Le ma duchē ricerskji, cvjardi i nje bojāci — ma se buntujema i burzēc bēdzema, pokji abo wonji nje vińdā wod nas, abo ma nje vēgjinema do wostatnigo.

Dvje spravē jō jesz tobje, senje—bo tak cę nazevac bēdē—wobznajmje. Jedna, to wodpovjedz natvoje pitanjé, chterne v woczach tvojich czetom, jak jō z jednā nogā ju na drugjim svjece pomstę tobje zlecom na njeprzijoceli naszigo rodu. Słuchej tede, jak jō se dostoł v jich wobjēcē.

Kjej mje jich sądē wosādzelē na pjēc lōt sodze, tej jō rzekł do moji njevjastē i do dzeci: Tero jō wuńdē na jezoro i vas wostavjic muszē na wopjece Boskji. Kjej chdze roz do vsē przinđē, to le jak złodzej po nocē. Dzecē słuchejta vaszi matkji, bo jō wodtād jakbem beł wumarli. — Tej jō vzał z kominka pęczk smolnich drzózg im rzekł: — Po kuńc naszigo pola nad jezorem v stronę Glonka rosnje duzi plachc jałowcziznē. V stron wod njego ku Lipnje stoi wosobno jak pustelnjik jeden kjerz srodze vesokji a tak stari, że go zovjemē matkā tich, co tam dalij v gromadze stojā. Pod nim matecznim krzem jō te drzozgji zakopje. Kjejbe tu wu vas doma, co bronji Boże, co takjigo stac se mjało,

žebe chodzeło wo žécé i smjerc, tej njech jedno z vas jidze, vëkopje te drzozgji i zapoli nen maticzni jałowc. V tim razu jô, chocebe mje sto kęsich psów na pjětach sedzało, chocebe mje v ti chwjilë smjerc beła pjsanô, przinďę do vas cze v cemni nocë, cze v dzeń bjołi ...

...Podej mje vodë, Remus, i poždej, jaż so kašk wodpoczne, bo przëboczom sobje płacz bjalkji moji i dze-ci v ti straszni chwjilë...

Całi szturk pjerse mu robjilë, jakbe ze sebje chca-łë vërzucëc jakjis czëżor. Ale jak go popusceło, tej po- vjodoł dalij:

– Dovjesz sę tero moji novjëkszi tajemnice: Jak to beło możno, że jô dłužij njiz lôt trzë żeł na voli strzod całigo karna szandarów i lesnich, chterni mjelë nakozané, žebe mje żevigo abo trupem wuchvacëc. A bëlë to chłopji dzirżkji, rovarskji i wodvoźni.

Poznoł jes ju roz Vdzidzkji jezoro, kjej jes z potce- vim Trąbą szukoł na njim nocą wochronë. Krom Glonka tam vjele wostrovji na vjelgkich vodach sedzi, ale żoden z njich tak nje je przëdatni na tacevjisko, jak pravje Glonk. Na njim wod stronë Pustk leži vjelgô gromada kaminji, jakbe vmurovanô v przidkji brzeg. Mjedze njimi jeden srodze vjelgji stoi na drugjim plas- katim kaminju, a zdaje sę bëc takji wopoczni, że żo- den człowjek be nje przëszedł na to, be go probovac ruszëc z molu. Ale boczë: Won sę daje rëkã jednigo człowjeka tak letko wodchilëc, jakbe vjisôł na zavi- jasach. Wodchilivszë go, woboczisz czornã durë a na ji spodku vodë. Spuszczisz sę przez në durë smjało i bëdziesz mjoł przed sobã cemni dłužgi gonk, chternim pudzesz z pochilonã głowã, tak v njim njizko. Na jego spodku stoi voda, ale vnetk vińdziesz na suchë i przed

tobą wodemknje sę joma dostatnô i vesokô, sztołtu jak duzi zvon. Scanë to korzinje storigo jak svjat jasona, chturen grubi i wopoczni strzod jinszych drzëv na vjehrzu zemji stoi i njikomu nje zdradzel tajemnjice svoji podzemni. V jomje pod korzinjami storigo jasona nalezesz i wognjisko i pjeck i będziesz rozumjoł, czimu jô wod vęglovnjika ve vejherovskjim lese zabroł pełną torbę drevjannich vęgli. Na takjich vęglach jô sobje gotovoł stravę i wogrzevoł zemą svoje schronjisko pod zemją, bo jinaczi dim bełbe mje zdradzel. Zdzevjisz sę, jak jô sę tam belné mjeszkanjé wuszekovoł, bo jô cë daję pravo do ti jomë i do vszetkjigo, co v nji nalezesz. Ko jô mjoł czasu dosc, be svoję krijovkę przyjemną vëszekovac i vëmesleł jem sobje sposob, zem przez tajemné wokna mogł patrzec na całë jezoro. Jileż to razi szandarzë i lesni chodzile nad moją głovą, zem bezmała jich godkę mogł rozumjec a nje nalezle mje, kurzacigo spokojno fefkę v zemj pod njimi. Le jeden roz lesni jeden... ale të ju vjesz!..

Znovu spomnjenjé sę czëżko polożelo na jego pjer-sach, tak że noprzod po długji chvjile zaczął dalij povjadac.

— Vjidzoł jô vszetko, co sę na jezorze dzejało. A chdze woczë moje njedovjidzale, tam naszi ludze ze vsóv bële mojimi woczoma i moim wuchem. Ale nje minął dzień, żebem po kjile razi nje beł vëstrzeleł wokjem na nen mateczni kjerz jałovcovi, pod chternim jô no zakopoł pęczk smolnich drzozg. Jak mój szpjeg i zvjastun i poseł, stojeł won stolemovi vizavë na bjołim brzegu. Porene stovjoł sę czorno pod słuńce jak wukozka nocnô, co zaboczela wodińsc v kraj duchóv z pierszim pjanjim kurona. Pod vjeczor krevavi wog-

nje woblekałë go czervjonim płoszczem krolevskjim. V grajácim vjodrze latem zvjercadleł won sę v cechi vodze jezora, a zema patrzel naksztołt czornigo mnjicha na bjoli smjegji i szklacé lodem jezoro. Vjatrë go szamotałë i slúńce pjekło, ale won vjedno takji som patrzel v jiglenovim płoszczu ku moji krijovce, jakbe movjił:

— Będzë spokojni! Doma wu cebje vszetko v svojim szeku!

Tak minelë bezmała trzë lata. A jô przëvekł do nadzieji, że ten vjidzałi stroż na progú bezpjeku moji dusze nad jezorem stojec będze, jaż mój sin dorosnje a jô będe mogł spokojno ziósc z tego svjata.

Ale cuż znaczy wudba ludzkô, kjej polcem Bożim jinaczi beło napjisané ve gvjozdach vjecznych na njebje.

Latosigo roku lodë trzymałë jż do Matkji Boskji Strumjanni. Tej raptem nocą puscelo wod chuchanjô vjatra z polnjô. Mgła vjisała z njeba szvotołami a szarô komuda kładła sę na svjat. Mogła bęc dzevjatô reno na zegarze, jak jô sedzacë pod drzewami na brzegu vjidzë, jak dvuch rebokóv z wostrogą pod nopjëtkami dravo nekają sanje po lodze. V sanjach sedzało trzech, a mje-dze njimi — bełbem voloł vjidzec njeprzijocela — Czernjik. Po pjerszim wurzasu przëboczeł jem sobje, że v Rebokach stari grof Lipskji gvesno chce testamańt robjic, bo i sanje v nę stronę pobjeglë. Ale mje woblecało takjim njeuwubetkjem, jakbe mje chto wobuchem v głowę wuderzeł. Potim, jak mje tu vjidzisz, jô stari cvjardi Kaszuba wuczuł jem takji czëżor na pjersach, zem njí mogł sę strzamac i bez vszelkji vjadomi prziczinë muszoł jem płakac jak bober. Całi szturk to mje tak męczelo, że mesłoł jem skonac na mjejscu, ale

ku reszce jednak pusceło. Tej letkji dmuchanjé vjatra rozdzeleło mgłę, a jô wuzdrzoł na procemnim brzegu mój mateczni kjerz jałowcovi, chturen mje sę v ti chvjilě zdovoł takji vjelgji, jakbe wob noc beł wurośli do njebivałi vižavě. Przěboczelě mje sę tero moje dzotkji i moja bjalka na vesokjim brzegu Zoborskjim i zol mje jich sę zrobjiło srodze. Ale lžě jem swoje ju beł vëplakoł, le smutk woblekł moję duszę jakbe mgłą, chterna po jezerze przemikała. Nje vjedzoł jem, bjedni smjertelni człovjek, co sę dzejało dalij njiže vjid mój njosł a wucho lovjilo, ale dusza moja njesmjertelnô vjęcij vjidzała. Nje vjem, jak dłuho jô tam sedzoł. A jak jô sę zabjeroł, tej jô jesz roz pozdrzoł ku mateczni-mu krzu.

Jedno vezdrzenjé, a kolana sę pode mną zatrzesłě—mateczni kjerz sę poleł!

Wod dołu stolatni svjodk tile pokolenji, zvjastun mój i strož tonął v szerokjim gnjozdze wognja. Dim strzikajáci z jego vesokji postaceji zaczął kręcęc sę vkoł i tkac jimu vjelgji szari płoszcz smjertelni. Ju mje womjineła vszelkô słabota, vstoł jem i rozparłi na moji vjerni strzelbje zdrzoł, jak czervjoni płominje wurivalě z dołu tego płoszcza, jaž buchnęłě vesoko nad czubem krza i vžavsžě go ve svoją vłodzą, vëstrzelełě na svoje chvałę milionami skri.

Terom vjedzoł, że cos straszniego sę stało v gnjozdze Zoborskjich. Przěboczivszě so słovo, wonge nje-vjesce i dzotkom daně, anji chvjilem sę nje namiszłoł, le vzał jem sę jak beł i szedł na ten poláci znak mojigo njeszczescô. Lod trzimoł dobrze, kjedem szedł na drugji brzeg. A kjedem naszedł tak krotko, że cepło wod polácigo krza sejało ku mje, tej jô wuzdrzoł na

brzegu moję coreczkę Klemę. Stojąca cecho i zdrzała na jezoro, ale jak jem naszedł, rzuceła mje sę na szeję z vjelgim płaczem. A jak sę vëplakała, vezdrzała mje cvjardo v woczë i rzekła:

— Wojcze! Jonk konô i cholbe sę z vami woddzëkovac...

To to beło, czimu dusza ve mje płakała, choc mje jesz njick nje beło vjedomo.

Povjedzała jak to sę stało: Kole Kozlovca robjilë njevodem. Przëszło i jedno dzevczătko bjednich starszich z Vdzidz, żebe kulac rebë, jak to zveczoy i vpadło v duzi przerëbel. Mój Jonk porvoł dvje chochle, pod kożdą pochę jednę, i rzuceł sę za dzeckjem v vodę. Vëdobeł dzevczătko zdrové, ale som sę potłukł wo lod tak mocko, że go muszelë zanjesc do dom. Gvesno wob drogę, leżącë przemokli jak won beł na sanjach, zezibl i dostoł wogroszkę. Tej zaczął pluc krevją i proseł wo ksędza, kjej vjidzoł, że nje będze radë. Wumarł jak provdzevi Zoborskji v wobronje słabich i serot. Kjejbe beł żeł za czasóv naszi svobodë, pevno bełbe zgjinał ze szablą v ręce, jak provdzevi ricerz i pon. Ale bohaterstvo jedną chwałą sę poli: cze wono voltorz mô v rebackji pjersë, cze pod szarfą ricerza...

Ledvom podszedł bliżij do mojigo domu, a ju z poza budinkóv i płotóv kjile strzelb przëtrzimalë ku mje, a jô wuczul zev:

— Stój!

Vjedzoł jô, że to mje czekô. Nje bëlëbe to pruskji sludze, kjejbe so nje wobrachovelë, że jô, wojc, kożdą razą przińdę do wumjerajácigo sena. Jakuż v służącim sercu nalezesz tile ricerskjigo ducha, żebe wutcilë serdecznë bolenjë wojca?— Jô na jich krzik «Stój!» nje sfol-

govoł kroku ale wobroceł strzelbę lufą v doł na znak, że se bronjic nje będą. Na to wonji se ku mje puscilë. A beło jich kol tuzena.

Ale moje dzevczãtko vjidzacë, że nachodzą, krzikenëło:

— Bronjicë se wojcze, bo wonji vas do Jonka nje puszczą!

A jak jô na to njick, le szedł jem dalij, vërvało mje strzelbę i przëtrzimało do njich. A mje, chternimu ju vszetko beło rovno, serce wuderzeło v pjersach zdrzãcimu, jak to moje dzevczë wodgarnëło złoti włosë v tel i se założeło strzelbã do nich njeprzijoceli. V ti chwjlilë mje, chternim całą nodzeję kłodł na senje, stanëła pro vda przed woczoma, że mom jednak dvoje dzeci i że to dzirżkji dzevczãtko sena be mje zastapjiło. Ale bjegu moji spravë zavrocëc ju beło zapozdze. Nje bełobe mje też przëszło do głovë, że mje nje puszczą do konajãcigo dzecka, kjej jim se dobrã volã woddom.

Jak moje dzecko do njich przëtrzimało, tej wonji wuskocziłë znovu za płot. Ale jô ji vëjął strzelbę z rëkji i rzekł:

— Klemko! Kjejbem chcoł se z njimi bronjã rozprãvjic, to bem sobje jinaczi postãpjił.

I położeł jem strzelbę na zemji i szedł dalij.

Tero wonji wod razu vszescë do mje przëskocziłë i załoziłë mje na rëce żelazni kajdanë. A jich przëvodzãca rzekł:

— Tero pojce z nami, panje fon Zoborskji! Vë jesce areztovani. Dosc dlugo më na vas pjilovelë, krolu jezora!

A jô na to povjedzoł:

— Dobrã volã woddol jem se ve vasze rëce! Tam kjile kroków dalij moje konajãcë dzecko przed smjerçã

mje wołô. Pozvolita mje sę z njim woddzëkovac, tej pude z vami, chdze vama sę vjidzi. Tec jesta ludze.

— To je proznô godka!—wodrzekł jich przëvodzca.— Naju nokoz głosi, z kôzdigo mola vas brac prosto do sodze, a vjęcij naju njick nje wobchodzi.

Vjidzisz, Remus, jakji vjilczy norod mô włdzą na naszi zemji kaszubskji. Moje dzecko jich lepji znało. Pokąd mje vzëlë i provadzilë v stronę jezora, chdze ždało duzi czolno, dzecko moje pobjgło do dom. Ale v poł drogji do jezora zabjglë nom drogę moja bjałka i corka njesącë dużą pjerzeną. Położelë ję przeką drogji. Na nji leżoł ze smjercą v woczach mój jedini sin, moja chvała i nodzeja. Nji mogł jem go anji wuscesnac, anji navetk przeżegnac, bo ręce mje sceskałë pęta żelazné. Ale won bjedni vezdrzoł na swoją stronę, a ta rozumjała. Bo vzęła go i sparła pod plece, a won sę podnjosł i całovał mje ręce żelazem njevoli skrëpované.

Com v ti chvjilë przeszedł v duszë, to le som Pon Bog na njebye vje. Ale procem nich pruskjich sług jô stojoł jak dąb cvjardi i ze suchimi woczoma. Ale kjej mje wostavjilë samigo v sodzë, tej— vjidzisz co sę ze mną stało...

Nje vdarzë sobje, jak jem sę nalozł znovu v moji celë. Ale chvecivszë ręką za pjerse, ricerskji znak z Matką Boską zavjeszoni za szeją przëboczel mje, że to nje beł sen žoden le provda wokrutnô.

Vjęcij jô ju krola jezora nje wuzdrzoł, ale do kuńca dnji mojich nje zaboczë wostatnich chvjil jego.

Ta njeszczestlevô sprava jednak mje tak zmorzela, žem zaczął schnąc, jak no przed laty na pustkovju. Jak-

be na tim rickerskim znaku na mojih piersach czężo-
ło jakji namjenjenjé, tak jô sę pomalu pogodzel z me-
slą:

— Żiv tē Remus z ti sodze nje vińdziesz, le pudzesz
tam, chdze szedł przed tobą krol jezora...

Dozerocz vjidzacē, co sę ze mną dzeje, vėdobeł ze
serca kask ludzkji dusze i sprovadzel doktora, chturen
mje wobeźdrzoł. Po tich doktorskjich wodvjedzenach
kozelē mje codzeń chadzac po woborze. Ale to sę na
njick nje zdało. A kjej jem roz tak na probę vzał v
gorsc sekjerę i sę z nią załozeł, tej mje sę v głovje
zaczeło kręcęc i muszoł jem sadnać. Wod ti chvjile
jô le źdoł, kjej bėdze czas prosęc wo ksędza.

XXX

Vjerné družstvo Trąbě.

Lato zazdrzało przez kratě moji cele, a kjej jem vēszedł na mój codzenni spacer, czuł jem daleko za murami spjewę skovronka.

Tak jô rzekł głosno do sebje:

— Ju tē Remus nje będziesz vjęcij chodzeł po bjołich drogach i nje pozdrovjisz źodni Boži Mękji.

— Czimuż nje? — Wodezwało sę slode mje. Wobezdrzoł jem sę. Koguż vjidzę?

Trąbę!

Smjercě bełbem sę spodzevoł prędzij, njiże jego v tim molu. Ale won nje źdoł, le chveceł mje za pase i zaczął mną trząsc, jakbe wodszedł wod rozumu. A jak mje docc natrząsk, tej zaczął po woborze tańcovac i spjevac:

— Koza połkła jeża — ve vtork na vjeczerzę...

Ku reszce wusodł na klocu wod rąbjenjô drzeva, wodsapnął i rzekł:

— Tē może meslisz, zem wusmjerceł jakjigo zdrajce wójczeznē, abom Szabelce mjeskjimu vēbjil porę zębóv, abo jakjimu szandarze zrzuceł ze łba jego szkopk

szkłać? – Nje, takjigo gwołtovnigo ducha do vno ju mje moja bjałka Trąbjinô vënekała. Boczë: Jô so poszedł do lasa i wukrodl porę kleft do pjecka. Not mje tego nje beło, alem sobje wuwożoł: Jinaczi tã sã do sodze nje dostanjesz. A za olcmark sedzec nje je vstid, bo kjej so krol pruskji vzał nasze lase kaszubskji, to jesz z tego nji ma dokazu, że wone są jego vłosnoścã. Wobsztrofovelë mje na dva tidzenje, a jô tego chcoł, bo mom cã torbę novosci do povjedzenjô.

Kjej ma v norciku moji prize na lobzaku sedzała, tej Trąba jał po svojimu gadac:

– Nje bój sã Remus! Długo cã tu v ti prizã ju nje będze!

– Vjem! – Wodrzekł jem. – Bo jô ju dłužij nje strzimjã!

– Tak tã nje gadej! Boczë: Dobrã volã wonji cã vëpuszczã, bo jidze vojna. Vszescã movjã, że Njemce vëpuszczã ze vszetkjich sodz navetk nogorszich lińcusznjikóv, żebe jich na Francuzóv ponekac. Tej i cebje vëpuszczã. Le tã, Remus, boczë, żebes, kjej cã dadzã flińtã do rãkji, nje strzeleł v jakjigo człovjeka. Ko to jednak je pevno, że kjej Njemce jidã na vojne, tej chcã komu co vzac, czego ten jim dobrã volã dac nje chce. Bo jô, dzęki Bogu, na takji pokuszenjã vjedzoni nje będe. A to procem nogji, co mje ja krova v knopjeczich latach przetrãcała. A krom tego jô ju mom lata.

Kjej jem tak rozmiszłoł wo tim, co mje Trąba dopjeru povjedzoł, won sã zaczął smjoc, poklepoł mje po kolanje i rzekł:

– Cużes tã zadol, chłopje, ti Mjichałovi Marce z Lipińskjich Pustk? Tec wona co njedzele po koscele

mje gonjiła, be sę vĕpitivac wo cebje. Cuż jô ji mjoł rzeć? Tec jô cĕ groł na murĕ ti sodze po kjile razi, ale tĕ bjedoku wodtrąbjic sę zes nji mogł. Choba bes beł czarovnjikjem i kominem vĕzdrzoł do mje z dachu. A na mój lest jô wodpovjedzĕ nje źdoł, bom cĕ ju zapovjedzoł, że sę dom vpakovac. Ale tego Morcena głupigo mje je źoł. Nogji so wulotô za ną Martą i cuduje a nje vje, że dzevczĕ le dotąd je anjołem, pokađ je kśadz stułą nje zvjąze przed svjĕtim vołtorzem. Ale njechle mô svojigo za wuzdĕ, tej sę kozdô przemjenji na Trąbjiną z grulką i mjetelokjem. Tak tede wuvozej, Remus, źebes sę nje doł zvdzĕc Marce. Lepji njech Morcen bĕdze tim mĕczennjikjem, kjej mu sę tego tak srodze chce.

— Mje co jinszigo v głovje njiže bjalka! — rzekł jem do Trąbĕ. — Jô chcĕ vĕbavjic zapadki zomk, jô chcĕ posadzĕc na zlotim tronje zakłĕtą krolevjonkĕ! — To znaczi, źeli źiv ztąd vińdĕ.

Trąba jakbe sę vĕrzasł, tak na mje wotvorzeł woczĕ i dłuĝo tak patrzeł, njim pokrąceł głovą i povjedzoł:

— Tec tĕ jednak zvezajno mosz svój przĕrodzoni szek v głovje! Ale co sę mô do nich zomkóv i krolevjonk, to stari Mjichoł pevnje rzekł provdĕ. Bo povjem cĕ, że mje to Marta zabrała lasem przez brod do Pustk i mje wob drogĕ vszetkji tvoje trele z tvojich pustkovjovich lôt wopovjodała. A Mjichoł mje rzekł, zes tĕ gnota robocigo ale v głovje mosz mesle, co sę le panom rodzą, bo nji mają jinszi robotĕ. Chtuż to tam vje? I krol jezora beł takjim, le va wobaji ju nje pasujeta v te nasze pruskji czase. Dłotego tĕ sedzisz, a won wumarł v sodzĕ. Ale pogrzeb mjoł ve Vjelu z vjelgą paradą. Lud nasz całi z nad jezora zeszedł sę

i płakoł. Tero won le corkę wostavjił po sobje a mjo-
no jich vëgasnje na Vesokjich Zoborach.

— Jô z njim movjił przed smjercą! — rzekł jem.

— A cuz won cë povjedzoł?

— Zleceł mje pomstę i povjedzoł swoje krijovkę na
Glonku.

— Bos wu njego mjoł łaskę wod chvjile nigo tuńca
kopjice sana, chdze jô sę tak srodze wurzasł...

Te dva tidzenje jego sztrofë wozevjilë mję kask i do-
dałë mje chęcë do zëcô. Ale v drugjim tigodnju jô
wodebroł wodvjedzenjé jesz barzij njespodzewané, bo
kanał — pon Czernjik. Tero jô vjedzoł, że na svjece cos
novigo sę dzeje. Trąbą na zjavjenjé sę Czernjika jaż
vzdrigło, a mje beło, jakbe sę v moji celë cemnji zro-
bjiło njiż zveczajnje. Ale won sę do nas zarzechotoł
i rzekł:

— Znovu va dvaji v gromadze jak no ve Zvadze na
litkupje. Takji przijacelstvo je vjęcij vorté njiż torba
pjenjędzi. Ale czimu va sę tak vëzrasła. Ko jô mom
dobré novosce za pazechą. Vojna jidze i dlotego serce
krolevskji pełné je łaskji dlo vszelkjich vistëpcóv. Wu-
vozej Remus: Vińdzesz z prize, le podpjiszesz ten pa-
pJOR, chturen jô cë tu pokożę.

— A cuz na tim papJORze stoi?

— Njick takjigo! Remus przëznaje, że so zle postą-
pjił procem włodzë krolevskji, że go sąd wukoroł spra-
vjedlevje i że prosi wo vëboczenjé, bo sę wodtąd po-
pravji. A krol jegomosc na takji pjismo podaruje je-
mu z vjelgji łaskji resztę sztrofë.

Na to jô wodrzekł:

— Tego jô njigde nje podpjiszę, bo mje njespravje-
dlevje wobsądzilë.

— To je co jinszigo! — rzeł Czernjik. — Chtuž povje, že tińtem na papjorze malované slova maja rzeć provdę? Kjej tē zelżesz drugjimu v woczē, tej krev cē może zaczerwjenji lica, ale papjor sę njigde nje zaczerwjenji, bo nji mō woczū, be sę vstidzec. Napjisz na njim novjększą łąsz a won wostanje bjołi jak ruchna njedovjinnoscē. Przez to teź wod początku, jak ludze sę na wuczilē mesle svoje znakami na pjismje kłasc, nomądrzeszi z njich wuźivelē pjisma do zatacenjō provdzevich mesli i zamedlenjō woczū głupich. Cuź cē to szkodzi Remus, kjej podpjiszesz kawałk papjoru, beles vēszedł na volą!

— Jō łże źodni nje podpjiszę!

— Z głupim na rekji a won źabē chvotō! — rzeł pon Czernjik i vstoł. — Ko doznovosz sę jednak, Remus, ricerzu słuńca i provdē, źem tobje źeczni. Njick nje pomoże le procem tvojimu vłosnimu chcenju będę cę muszoł vēvlec z ti sodze. Bivej zdrov!

Jak sę za njim dvjerze zamklē, pjerszą moją meslą beło: Cuź za njeszczescē dziso spadnje na mje?

Ale Trąba vestchnął głęboko i povjedzoł:

— Głova mje mocko zabolōła, jak no po nim pjełjelnim trunku ve Zvadze, kjej jō wodecknął v stogu na polu. Ale to cē povjem: Zmovję na jitenceją Czernjika dzesęc pocerzi za navrocenję grzesznjików, kjej won dotrzymō slova i cebje z ti sodze vēbavji.

Ale jō wodrzekł:

— Kjej będze takō volō Boskō, tej jō jesz zdrov z ti sodze vińdę, ale pjełjelnimu duchovji jō nje chcę bęc vjinjen moji svobodě!

Njeszczestlevō novjina nje minęła mje dnja tego. Dozerocz przęnjosł mje list wod Martē z Pustk: wojc wu-

marł. Tero jô, Remus, cebje ju vjęcij nje woboczę, bo Morcen mje bjerze za bjałkę. Njech tobje Pon Bog błogoslavji v źěcu!

Kjedem list pokozoł Trąbje, won kjivoł głową i powjedzoł:

—Nje movjił jô, że tak będze? Mjichałowji beło namjenjoné, to go i nje minęło. To beła jego wlosnô przępowjesc. Nad serotą Bog mô starzą, a Morcen będze dobrim chłopem dlo nji. Njech sę ženji. Jô vjedno movjił, że żoden chłop dobrich dnji nji może znjesc...

Sztrofa Trąbë sę skuńczela, a jô znowu wostoł som. Ale na svjat szła krevavô burza. I navetk cvjardi Njemce vëłëklë sę i sfolgovelë wucisku na naszi zemji. Tak tede chocem żodnigo przeproszenjô nje podpjisoł, jednigo dnja wodemklë sę przede mną bromë sodze i jô z woddechেম wulgji wuzdrzoł jem sę znowu na voli.

Kuńc drugjigo dzelu.

TRZECI DZIEL
S M Ę T K

XXXI

Jak Remus vėmaszerovoł ze sodze pruskji
z muzeką. Wo pannje Klemje na Vesokjich
Zoborach.

Beło to koło svjėtigo Jakuba, jak mje ze sodze pruskji vėpuscilė. Woddelė mje przė ti worėdzė vszetko, co mje noleżało: Pjenjėdze, ruchna, karė a navetk ksązkji. Ale kjedem so z wuvogą jeden z mojih viborków przekartovoł, tej jō vjidzoł, że «krolovo korunė polskji» beło czorną farbą zamazanė. I ve vszeskjich drugjich viborkach beło to vezvanjė do Matkji Boskji tak samo zamalovanė. Ale jō so wuvozoł:

— Jakji va głupi! Chocbesta vołtorze i ksązkji zamalovelė, ko jednak Wona kroluje v njebye i mō v wopjece korunė swojā polskā!

Kjede sė broma sodze przede mną wodemkła, a jō popichającė swojė karė maszerovoł na volą, wuczul jem njespodzevanā muzikę. To Trąba i kamrot Veber przede bramą v trąbė dělė, jak na jakji svjėto. Jak jō sė nalożł na wulicė, tej wonji chiże vėsunėłė naprzodk i szlė marszovim krokjem grajāci przede mną przez mjasto ku vjelgjemu dzevovanju sė ludztva. Tak wonji mje wodprowadzilė jaż do koscoła, chdze jō choł Panu Bogu podzėkovac za to, że tim pruskjim sėdzom zmjėk-

czeł serca cvjardé. Doznał jô sę pozdjni, że wustapjilë le ze strachu, nje vjedzącë, cze ve vojnje z Francuzem dobedą, cze nje. Bo skorno dobelë, tej zatvardzilë serca svoje njepotemu i wuciskelë naju Kaszubów gorzjij, njiże przed vojną.

Dzjvno to jednak vëzdrzało: Dvuch muzikantów v trąbë dącich a jô slode z moją karą przez mjasto: Chto živ, stanął i sę przëzeroł, jaż całô procesejô sę vkoło nas zebrała. To też Szabelka, dovajáci boczenjé na porządk v mjesce, przëbliżel sę z wodemką do vadzenju gębą. Ale jak won wuzdrzoł mje, tej nje tile gębę ale i woczë wodemknął szeroko i stojoł cecho jak trus, jaż ma przemaszerowała.

— To beł trijomf njedovjinnoscë! — rzekł Trąba, kjej jem jich wobu czestovoł wu Neumana. — Ale będzë pevnim, Remus, że wonji be nom ti pojigij nje delë, kjej-be nad njimi nje visála vojna. Szabelka som mjoł strach, żebes mu nje vëkjidl resztë zębów, a szandarów, że to chłopë seti i dzirżkji, tich wonji vszetkjich vzełë pod jiverë, be mogłë tłuc Francuzów. Naszim wonji też nje darovelë: Stach, Klerik, Franck a navet Leon ze stenką ju noszą ruchna krolevskji. Żol mje le, że może i tobje, Remus, nje przepuszczą. Cuż tã tam na vojnje zrobjisz, kjej cebje njicht nje rozumje?

Po tim poczestunku woddzëkovałasma sę z kamrotem Vebrem i v gromadze z Trąbą vzełasma drogę na Lipno. Kjej jem pjerszi roz znóvu wuzdrzoł modré njebo nad głową a vkoł pola, pełne sztëg złotich žeta, rzędami svjodzcącich, jak ludze zapobjeglivje procovelë, pokąd jô gnijł v ni prizë pruskji, tej vzeła mje takô słabota, žem muszoł sadnac na karze i dichac czëżko. Trąba stanął nade mną i kjivoł głową:

– Wodpocznjike so, Remus, i nje poddej sę! Jesz cę mjazdra sę vroci! Na sodzkô strava nje pluži takjim svobodnim ptochom, jak ma dwaji. Poźdej le! Nasz vjater kaszubskji vnetk z cebje ten sodzenni smrod vëvjeje. Njehle jesz deszcz cę vëpłocze i słonuszko vëgrzeje, zaboczisz co beło, a za poł roku nje będziesz so ju vdarzeł, jak cę strziglë woprovce pruskji. –

Dva dnji ma vëdrovała przez pola i lase do Lipna. A kjej jô ku reszce legł v moji jizbedce, jak dovnji wu szkolnigo, tej jô społ trzë dnji i trzë noce tak, jakbem z noczëzsi robotë sę vroceł. A poprovdze jô jednak le Bogu dzeń krodł v ni sodzë. Tak jô sę doznał pjerszi roz v žëcu, że zgnjili dnje vjęcij człovjeka wumęcza, njize czëzkô robota.

Ledvom pomału przëvekł do svobodë, ju jô dostoł nokoz, żebem sę stavjił na mjarë. Tam przed vojskovą komiseją wonji mje wobzerelë, jak sztukę bedła, be doznac sę, cze jô zdatni na vojoka. Co do mojih gnotóv, to wonji wuvozelë, żebe jô beł sposobni do vëtrzymanjô kul i bjicô za krola pruskjigo.

Ale na moję godkę wonji srodze kjivelë głovami. A kjej jim jesz szołtes Kjedrovskji napomknął, że to njibe z mojim rozumem nje je, jak wu jinszych chłopóv, puscilë mje na volą. Ale naszich drugjich chłopcóv szandarovje zabjerełë i provadzilë jak baranóv na zabjicé. Mjedze njimi beł i nasz pustkovskji Morcin.

Podzëkovoł jem Panu Bogu, że mje i ten roz z rąk njeprzjoceli vëbavjił i zaczął jem z nova z moją karą vanožec po kaszubskjim kraju. Trąba jak vjerni druch trzimoł mje kompaniją. Ale pokąd Trąba sobje vjesoło pogvjizdivoł, ve mje dusza płakała wod smutku, bo po koscołach jiscelë sę Bogu matkji i starszi, a v

roboci dnje vječorami wo wocemku klęczałë bjalkji pod Bożamęką, zdrzacë ku rzozom słuńca za lasem, krevavim i strasznim, jak gorz Boskji: Tam sę lała krev v dalekji Franceji jich mężóv, senóv i bracó za cuzą spravę.

– Chtuż vëbavji naszą zaklętą krolovą, kjej vszetkijich naszich chłopokóv vëbjiją – pitoł jô dusze svoji.

Wod chvjile, jak mje ze sodze vëpuscilë, vëdrovoł jem przek i spak naszym krajem, bom nji mjoł wubetku anjim sobje nje vjedzoł radë. Kjej jem na noc legł pod krzem v polu abo na gburskji wustrzesze kłodł sę na słomę, navjedzała mje, jak noskvarnô Mora, vstec a vstec meslô jedna: Pocuż të chodzisz po svjece, kjej nje chcesz robotë robjic, jakô cë je nadanô? Ale jô njeszczestlevi nje vjedzoł, wod jakjigo kuńca tę robotę zacząc, bo vjidu mje nje delë i nji mjoł jem njikogo, chtobe mje go wudzeleł. Potcevi Trąba le grivoł i vëspjevivoł, vjęcij jemu not nje beło. Ale choc won mój nolepsi druch, jednak kluczi do moji dusze won nji mjoł...

Vrocilë sę ku reszce z vojnë. Njemc mjoł dobetë. Po koscele trafjil jem Morcena, chturen mje cuda wopovjodoł wo svojim vojovanju. A vszescë, co z njim bëłë na vojnje, przësigelë, że nastaną czase lepsi. Ale bëłë drudzë, chterni głovami kręcilë i godelë:

– Dobelë Njemce: tero wonji nom dadzą bobu!

Njedługjigo czasu not beło, żebe dokazac, że ti, co tak povjadelë, mjelë provdę. Po tim, czego jô wod njich sę doznoł, nje beło mje dzivno, że wonji sę vzełë do wobalenjô naszi svjëti vjarë i zaczęłë kseżô pakovac do swoich pruskjich sódz. Naszi ludze le szepelë mjedze sobą i pod stołem pjęsce zaciskelë, ale

